Uppsala 1974

GEOGRAFISKA REGIONSTUDIER Nr 10

Utgivna av
Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet

LENA GONÄS

Företagsnedläggning och arbetsmarknadspolitik

En studie av sysselsättningskriserna vid Oskarshamns Varv

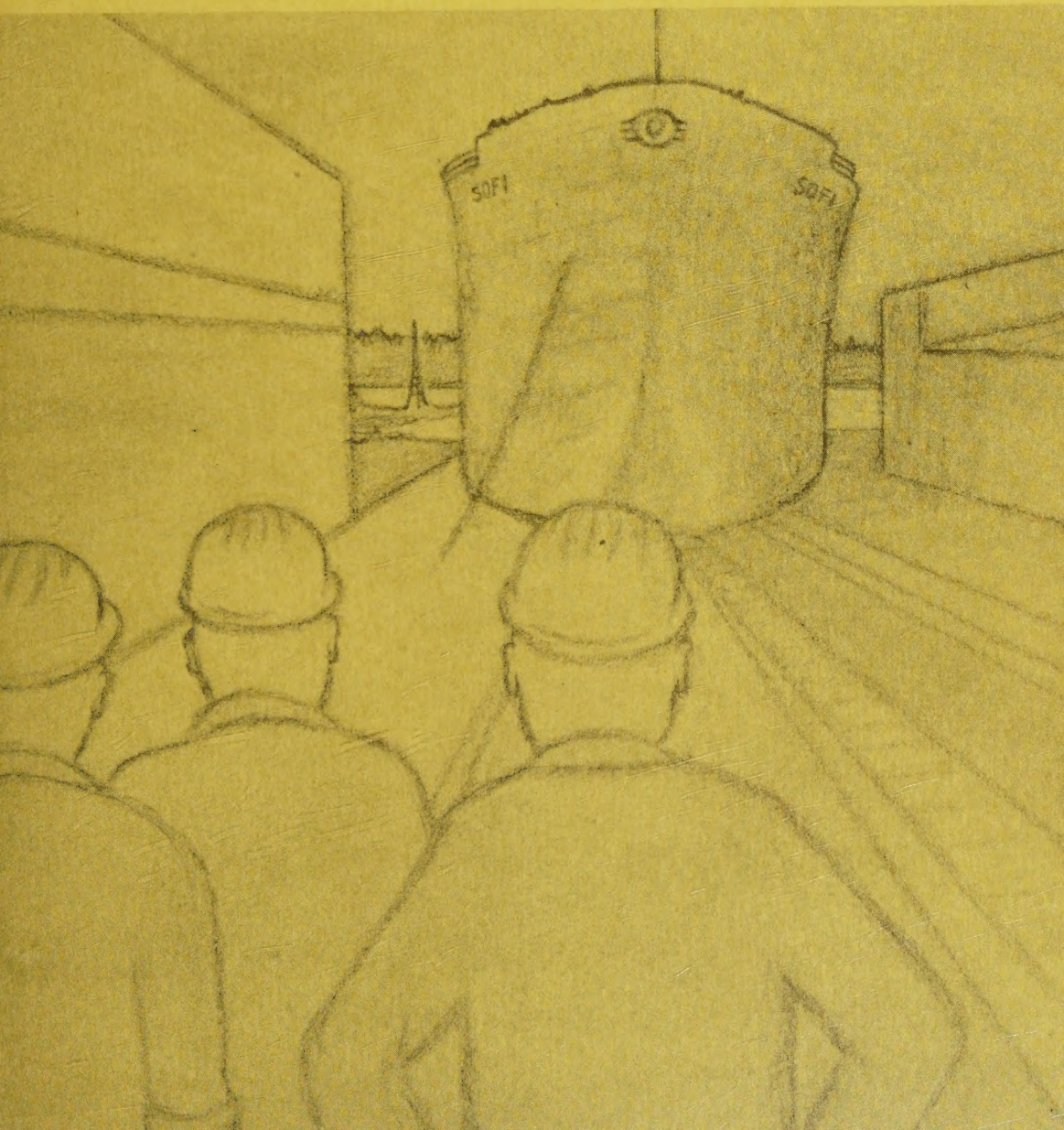

Företagsnedläggning och arbetsmarknadspolitik

En studie av sysselsättningkriserna vid Oskarshamns Varv

av

Lena Gonäs
Pol.mag., Skånel.

Akademisk avhandling

som för avläggande av filosofie doktorsexamen kommer att offentligt försvaras på Geografiska institutionernas föreläsningssal, Uppsala, fredagen den 10 maj 1974 kl. 10.00.

UPPSALA 1974

UNIV.
LEIDEN
BIBL.

GEOGRAFISKA REGIONSTUDIER Nr 10

Utgivna av
Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548924_0005

GEOGRAFISKA REGIONSTUDIER Nr 10

Utgivna av
Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet

LENA GONÄS

Företagsnedläggning och arbetsmarknadspolitik

En studie av sysselsättningskriserna vid Oskarshamns Varv

Summary:

Plant Shut-Down and Labour Market Policy

A Study of the Employment Crises at Oskarshamn's Shipyard

UPPSALA 1974

©Lena Gonäs

Phototypesetting by
Textgruppen i Uppsala AB

Printed by
Rotobeckman, Stockholm 1974

Innehållsförteckning

Förord 7
Inledning 9

KAPITEL 1. Utgångspunkter 11
1.1. Tidigare forskning och utredningar 11
1.2. Modellansats i samspel mellan individ och arbetsmarknad 15
1.3. Individens sökande efter och val av ny sysselsättning 17
1.4. Den geografiska rörligheten och individens flyttningsbenägenhet 21
1.5. Arbetsmarknadspolitiken 26
1.6. Förändringar på den regionala arbetsmarknaden i samband med en kraftig minskning av sysselsättningstillfällena 35

KAPITEL 2. Metod och material 40
2.1. Källor och källkritik 40
2.2. Disposition 50

KAPITEL 3. Varvskriserna i Oskarshamn 55
3.1. Den första varvskrisen 1962–65 55
3.2. Den andra varvskrisen 1967 58
3.3. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder i anledning av varvskriserna 59

KAPITEL 4. Regionala förändringar 68
4.1. Avgränsning av undersökningsområdet 68
4.2. Flyttningsrörelserna 1962–69 72
4.3. Förändring av antalet anställda inom tillverkningsindustrin 1957–68 80
4.4. Inkomstförändring i regionen 1960–69 82

KAPITEL 5. Individens situation vid anställningens slut 87
5.1. Individens personliga förhållanden 90
5.2. Relationer till arbetsplatsen 96
5.3. De varvsanställdas arbetsförhållanden 101
5.4. Relationer till regionen och orten 108

KAPTIEL 6. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna 111
6.1. De varvsanställdas kontakt med arbetsförmedlingen. "Det första steget" 111
6.2. Stödformer för de f.d. varvsanställda 114
6.3. Vilka erhöll stöd? 117

6.4. Arbetslösheten efter anställningens slut vid varvet 123
6.5. Sammanfattning 130

KAPITEL 7. Flyttningsrörelser 131
7.1. Indelningsgrunder 131
7.2. Regionbegreppet 132
7.3. Storlek och riktning på flyttningsrörelserna samt avstånd 133
7.4. Vilka grupper flyttade? 136
7.5. Orsak till flyttning 138
7.6. Vidare- och återflyttning 143
7.7. Orsak till att inte flytta 144
7.8. Stegvis analys av dem som flyttade 146
7.9. Sammanfattning av flyttningsrörelserna 152

KAPITEL 8. Sysselsättningshistorik 153
8.1. Modelldiskussion om sarbetskraftens rörlighet 153
8.2. Sysselsättningsförändringar för olika stödgrupper 154
8.3. Sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym 161
8.4. Geografisk rörlighet och sysselsättningsförändringar 163
8.5. Stegvis sysselsättningsutveckling 165
8.6. Sammanfattning 168

KAPITEL 9. Individens situation vid undersökningsperiodens slut 169
9.1. Förändring i individens personliga förhållanden 170
9.2. Relationer till arbetsplatsen 178
9.3. Individens uppfattning om förändringar i den sociala och ekonomiska situationen 185

KAPITEL 10. Sammanfattning 189
Summary 195
Appendix 200
Källor och litteratur 231
Tabellförteckning 236
Figurförteckning 239

Förord

Initiativet till denna undersökning togs av Oskarshamns stad där man var intresserad av verkningarna av nedläggningen av Oskarshamns Varv och de insatta arbetsmarknadspolitiska åtgärderna.

Vid gemensamma överläggningar mellan professor G. Arpi vid Kulturgeofrafiska institutionen i Uppsala och fil.dr. R. Meidner, föreståndare för dåvarande institutet för arbetsmarknadsfrågor, samt författaren beslutades att en undersökning skulle utföras med Arpi och Meidner som handledare. Undersökningen har utförts på institutet för arbetsmarknadsfrågor, sedermera institutet for social forskning i samarbete med Kulturgeografiska institutionen i Uppsala.

För ett värdefullt stöd och många intressanta synpunkter vill jag tacka professor G. Arpi som även tillåtit detta arbete att ingå i serien Geografiska regionstudier. Intressanta synpunkter på mitt arbete har jag även erhållit av fil.dr. R. Meidner, fil.dr. C. von Otter och docent H. Aldskogius.

Materialet till undersökningen har insamlats från en mängd olika källor. En betydande del av undersökningen bygger på enkätdata insamlade från de f.d. varvsanställda, som jag har en stor tacksamhetsskuld till. Utan deras medverkan hade det inte varit möjligt att genomföra undersökningen. Ett tack vill jag även rikta till alla dem som villigt medverkat på kommunalkontoret och arbetsförmedlingen i Oskarshamn, på länsarbetsnämnden och försäkringskassan i Kalmar samt på länsstyrelser, pastorsämbeten och enskilda företag över hela riket.

Databearbetningen av materialet har skett vid Uppsala Datacentral, där programmerare H. Jansson lagt ned ett omfattande arbete och varit behjälplig med råd och anvisningar.

Slutligen vill jag rikta ett tack till institutet för social forskning som finansierat studien och medverkat till dess utförande, och speciellt till 1:e byråsekreterare L. Portocarero som översatt sammanfattningen till engelska.

Inledning

Under de senaste två decennierna har det skett en snabb omstrukturering av det svenska näringslivet. Denna omvandling har tagit sig uttryck i koncentration av näringslivet till stora enheter med modern teknologi. Arbetskraften har i denna process blivit hänvisad till omställningar, som i många fall påverkat hela deras sociala och ekonomiska situation. I USA påbörjades forskningen kring dessa problem på ett mycket tidigt stadium, redan under 1930-talet. I Sverige kom studier kring strukturförändringar igång något decennium senare. De flesta studier kring nedläggningar och driftsinskränkningar har koncentrerat sig på de förändringar som inträffat för de enskilda individerna i samband med omställningsprocesserna. Få studier har sökt att ta upp till analys och värdering de åtgärder eller kombinationer av åtgärder som samhället sätter in i krissituationer för att stödja arbetskraften och sysselsättningen. Det är på detta område som föreliggande undersökning är tänkt att vara ett bidrag.

En av de främsta orsakerna till att undersöka nedläggningen av Oskarshamns Varv är att samhället satte in mycket omfattande åtgärder för att dämpa effekterna av sysselsättningskriserna vid varvet. Det inträffade två kriser vid varvet, varav den andra ledde till varvets nedläggning. Den första krisen inträffade år 1962, då företaget varslade om avsked för 500 anställda. Den andra uppstod 1967 och berörde 450 anställda, de flesta yrkesutbildade arbetare.

Syftet med undersökningen har varit:

1. att studera effekterna av företagsnedläggningen för de direkt drabbade, de anställda och deras familjer,
2. att studera effekterna i det omgivande samhället och på den regionala arbetsmarknaden.

Undersökningen är av survey-karaktär där analysen bygger på en sammankoppling av individ- och regiondata. Förändringarna för de berörda individerna mätes med hjälp av data som speglar situationen före/efter omställningen, en metod som är använd i många tidigare undersökningar.

De regionala analyserna syftar till att kartlägga förändringar på regional nivå i flyttningsrörelser, sysselsättning och inkomstnivå.

I det inledande kapitlet presenteras undersökningens utgångspunkter och en modell för den fortsatta analysen. Utifrån dessa resonemang är huvudfrågeställningarna härledda.

1. I vilken utsträckning kunde de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna stödja de olika kategorierna av arbetskraft?

2. Hur verkade de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna under olika konjunktursituationer?
   Motverkades de selektiva individinriktade åtgärderna i en situation med låg efterfrågan på arbetskraft?
3. Hade de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna olika effekt på individ respektive regional nivå?

I kapitel 2 behandlas källor, metoder och disposition. Kapitel 3 beskriver händelseförloppet kring varvets sysselsättningskriser och de samhälleliga insatsernas utformning och storlek. I det följande kapitlet tas de regionala förändringarna upp (flyttningsrörelser, industrisysselsättning och inkomstnivå). Kapitel 5—9 bygger på det individbaserade materialet, enkäter, uppgifter från arbetsförmedlingen, länsarbetsnämnd osv. I kapitel 5 belyses individens situation vid anställningens slut. Kapitel 6 tar upp de arbetsmarknadspolitiska stöd som de varvsanställda erhöll i samband med omställningen från varvet. Kapitel 7 beskriver de varvsanställdas flyttningar, orsaker till att flytta alternativt att stanna kvar och försöker att ge en bild av de fortsatta flyttningsrörelserna. I kapitel 8 behandlas sysselsättningshistoriken, där jämförelser görs mellan olika kategorier av arbetskraft med hänsyn till erhållna arbetsmarknadspolitiska stöd. Det avslutande kapitlet analyserar den situation som de varvsanställda befann sig i vid undersökningstillfället 1970.

Kapitel 1. Utgångspunkter

1.1. Tidigare forskning och utredningar

Först i början av 1960-talet påbörjades studier i Sverige som sökte kartlägga vad som hände de anställda i samband med driftsinskränkningar och företagsnedläggningar.

En av de första undersökningarna utfördes vid nedläggningen av AB Nyborgs Yllefabrik, ett textilföretag i Norrköping[1] Företaget började sin avveckling under slutet av år 1956. Undersökningen följde individerna under en tvåårsperiod och sökte kartlägga anställningsbyten och löneförändringar. Av speciellt intresse var byte av yrke i samband med anställningsbytet. Man fann att mycket få bytte yrke, främst tack vare att Norrköping vid denna tid fortfarande dominerades av textilindustrin. Vid de lönemässiga jämförelserna framgick att de största ekonomiska förlusterna uppträdde för kvinnorna. Kvinnorna hade betydligt svårare att erhålla ny sysselsättning än männen. Hela 11 procent av kvinnorna var fortfarande arbetslösa två år efter nedläggningen, mot 6 procent av männen.

Några år senare publicerades ett antal nedläggningsstudier, som i stor utsträckning följde norrköpingsstudiens uppläggning.

En av dem behandlade ett textilföretags nedläggning i Malmö och effekterna för arbetskraften.[2] Den var mycket likartad nyborgsstudien i sin uppläggning och omfattade uppgifter om sysselsättningsläge ett år efter nedläggningen, avgångstid och avgångsorsak, löneutveckling samt yrkesmässig och geografisk rörlighet.[3]

Även enligt malmöundersökningen hade kvinnorna större svårigheter än männen att erhålla ny sysselsättning. Männen gick till den expanderande verkstadsindustrin. Kvinnorna hade däremot mer begränsade valmöjligheter och de förlorade även i högre grad än männen i ekonomiskt avseende. I denna undersökning kunde man påvisa betydligt fler yrkesbyten i samband med anställningsbytena än i norrköpingsstudien. Detta förklaras framför allt av att den lokala arbetsmarknaden erbjöd mycket få sysselsättningstillfällen inom textilindustrin i motsats till situationen i Norrköping.

Karaktäristiskt för dessa två undersökningar är att de koncentrerat sig på att stu-

[1] Rundblad, B., Rörlighet under kris. Sociologiska institutionen, Göteborg 1963.

[2] Bergström, B., Studie beträffande konsekvenserna av en fabriksnedläggelse för den berörda arbetspersonalen. Sociologiska institutionen, Lund 1966.

[3] Se även: Näringsliv i omvandling. SNS, Stockholms 1964.

dera de enskilda individerna vid två mättillfällen, dels vid anställningens slut och dels ett resp. två år efter nedläggningen. Därefter gör man jämförelser mellan dessa två situationer och försöker att uppskatta de sociala och ekonomiska vinster och förluster som de enskilda individerna gjort. Analyserna av flyttning och/eller yrkesbyte relateras i ringa utsträckning till situationen på den regionala arbetsmarknaden.

Även Vargenundersökningen, som publicerades strax efter malmöstudien, gällde en nedläggning av ett textilföretag i Norrköping.[4] Där fann man att ett halvt år efter nedläggningen var ca 10 procent av männen och 27 procent av kvinnorna utan anställning. De kvinnor som erhållit anställning hade i många fall mindre kvalificerade uppgifter än de hade haft på det tidigare företaget.

Arbetsmarknadsverket (AMS) har sedan flera år tillbaka gjort studier vid företagsnedläggningar.[5] AMS har dock i liten utsträckning sökt beräkna effekterna av de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som insatts i samband med driftsinskränkningar och företagsnedläggningar.

AMS startade med en begränsad uppföljningsstudie av tre företag som lades ned under 1966, ett metallmanufakturföretag i Eskilstuna, Eskilstuna Jernmanufaktur, Svenska Yllekoncernens fabrik i Norrköping och Textilföretaget MAB & MYA i Malmö.[6]

Syftet med den första studien var att få en uppfattning om konsekvenserna för de anställda vid en företagsnedläggning. Dessutom önskade man åstadkomma enhetliga rutiner vid länsarbetsnämnderna för uppföljningar av företagsnedläggningar.

Undersökningarna anger hur många som befann sig i en viss situation vid ett speciellt mättillfälle. Dessa mättillfällen är emellertid inte valda systematiskt. Det innebär att ibland anges uppföljningstiden som 3—12 månader efter nedläggningen, ibland som 6—8 månader efter anställningens slut. Dels varierar den situation från vilken man mäter sysselsättningsförändringarna och dels varierar uppföljningstiden. Det är därigenom svårt att tolka de resultat som AMS undersökningar ger. Ett gemensamt resultat från dessa undersökningar är att det uppkommer en restarbetslöshet som varierar mellan 10 och 20 procent av dem som drabbats av tvångsmässigt byte av arbete i samband med en nedläggning. Restarbetslösheten varierar mycket starkt mellan olika företag. Det är troligt att dess storlek och variation orsakas av de anställdas ålder, det rådande arbetsmarknadsläget samt kombinationen av insatta arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Tabell 1:1 är ett försök att visa hur resultaten varierar mellan undersökningar med olika utgångspunkter.

[4] Vargen undersökningen. En företagsnedläggning och dess konsekvenser för arbetstagarna. Stockholm 1966. (Fackföreningsrörelsen och den tekniska utvecklingen. Delstudie 7.)

[5] AMS. Meddelande från Utredningsbyrån. 1967:30. Vissa resultat från en begränsad uppföljningsstudie vid några företag som lades ned under 1966.
– 1968:37. Driftsnedläggelserna och driftsinskränkningarnas konsekvenser för arbetskraften.
– 1968:43. Vissa resultat från en utvidgad nedläggningsstudie bland de anställda vid några företag som lagts ned under 1966.
– 1969:32. Några uppgifter om kvinnor som drabbats av nedläggningar av MAB och EL IWO.
– 1972:20. Några konsekvenser av ett antal driftsomläggningar under åren 1966—1970.

[6] AMS. Meddelande från utredningsbyrån 1967:30.

Tabell 1:1. Sammanställning av ett antal undersökningar angående konsekvenser av företagsnedläggningar för den berörda arbetskraften. Procentuell fördelning på sysselsättningsstatus.

	Nedläggningsår				
	1967[1]	1968–69[2]	1970[3]	1971[4]	1966–70[5]
Sysselsatta	66,9	73,8	65,7	70,2	74,7
Arbetslösa	11,8	13,3	10,9	6,6	13,7
Ej i arbetskraften	21,3	12,9	23,4	23,4	11,6

Källa:
[1] AMS. Meddelande från Utredningsbyrån 1968:37.
[2] Rapport angående åtgärder i samband med driftsnedläggelse under tiden januari 1968 – mars 1969 vid 46 företag. AMS 1969–09–18.
[3] Rapport angående åtgärder i samband med driftsnedläggelse vid Holmens bruk AB Sektor textil (YFA) i Norrköping. AMS 1972–01–10.
[4] Rapport angående åtgärder i samband med driftsnedläggelse vid Skofabriks AB Oscaria i Örebro. AMS 1972–04–10.
[5] AMS. Meddelande från Utredningsbyrån 1972:20.

Sammanställningen bygger på tre olika typer av undersökningar som utförts av AMS. De fem undersökningarna har fyra olika långa uppföljningsperioder, som ligger mellan 2 och 14 månader från nedläggningsdatum alternativt anställningens slut. Det är svårt att tolka en tabell som bygger på så disparat material. Det intressanta i ovanstående tabell är emellertid de stora variationerna i andelen drabbade som befann sig inom eller utanför arbetskraften mellan de olika åren och undersökningarna. Vid en närmare analys visar det sig att relationen *i* arbetskraften – *utanför* arbetskraften i stor utsträckning påverkats av den kombination av arbetsmarknadspolitiska åtgärder som insatts. Det är främst åtgärderna omskolning och förtidspensionering som påverkat denna relation, varav omskolningen enbart kortsiktigt under utbildningsperioden. Den kombination av arbetsmarknadspolitiska åtgärder som insättes torde i sin tur vara beroende av dels arbetskraftens ålder och utbildning, dels det regionala arbetsmarknadsläget.

Från AMS' undersökning av 46 företag, som lades ned mellan januari 1968 och mars 1969, framgår klara regionala variationer i sysselsättningsgrad och labourforce-status. De som var sysselsatta i nedlagda företag på Gotland, i Kopparbergs och i Norrbottens län hade störst svårigheter att erhålla ny sysselsättning.

Över hälften av dem som drabbades av nedläggning i Norrbotten under perioden var arbetslösa, drygt 40 procent hade erhållit sysselsättning 4–10 månader efter nedläggningen och resten hade försvunnit ut ur arbetskraften. Betydligt färre av dem som var bosatta i Norrbotten än av dem som var bosatta i andra län med sysselsättningssvårigheter befann sig under utbildning. I boråsregionen, som hade de flesta företagsnedläggningarna under perioden, var andelen med ny sysselsättning hög samtidigt som få var arbetslösa och en hög andel befann sig i omskolning.

Några utförligare analyser av dessa sammanhang har ej utförts, vilket måste ses som en stor brist i kunskapen om konsekvenserna av företagsnedläggningar.

Den internationella nedläggningsforskningen startade tidigt, i USA redan på 1930-talet. Den behandlar, liksom studierna i Sverige, nedläggningar inom kontrak

terande industribranscher såsom kolindustrin i USA och Storbritannien samt bil- och flygindustrins minskade sysselsättningsbehov i USA.[7] En av de mer framträdande studierna behandlar nedläggningen av Packard Motor Car Company.[8]

Andra studier tar upp strukturella förändringar mer generellt och belyser vissa branschers tillbakagång och förändringarna för arbetskraften. Detta angreppssätt leder till att nedläggningarna ses ur ett vidare nationellt perspektiv.[9]

1.1.1. Karaktäristik och sammanfattning av tidigare forskning och utredning på området

Några av de karaktäristiska dragen i de relaterade undersökningarna är följande.

1. De utgår i allmänhet inte från en klart definierad teori som söker att förklara vad som påverkar individens möjligheter att erhålla en ny sysselsättning. Studierna är deskriptiva till sin karaktär.
2. De är disponerade efter en undersökningsgång som kartlägger situationern före — efter nedläggningen.
3. Ett genomgående drag är att man stannar vid en period 1—2 år efter nedläggningen och studerar den situation som de drabbade då befann sig i.

   Förvånansvärt är att arbetsmarknadsverket inte bättre följt upp över tiden vad som hänt dem som erhållit olika former av arbetsmarknadspolitiska stöd. Syftet med AMS' studier är dock att få en uppfattning om i vilken utsträckning de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna kommit arbetskraften till del och i mindre grad att följa dem över en längre tidsperiod.
4. Det sökbeteende som man försöker att studera relateras sällan till förhållandena på arbetsmarknaden, t.ex. situationen på den regionala arbetsmarknaden.

Det förefaller således som om de tidigare studierna inriktat sig på de individuella aspekterna och avhållit sig från att sätta in företagsnedläggningarna i ett regionalt och nationellt perspektiv.

1.1.2. Konsekvenser för de anställda i samband med företagsnedläggningar och driftsinskränkningar enligt tidigare undersökningar

Några av de konsekvenser som uppstår för dem som drabbas av företagsnedläggning kan sammanfattas i följande punkter.

1. Den berörda arbetskraften är i allmänhet arbetslös i minst en vecka i samband med omställningen. I AMS' specialundersökning av driftsinskränkningarna un-

[7] Se:Ryhope: A pit closes. A study in redeployment. London 1970. Kahn, H., Repercussions of Redundancy. London 1964.

[8] Sheppard, H.L., Ferman, L.A. & Faber, S., Too Old to Work, Too Young to Retire: A Case Study of a Permanent Plant Shutdown. U.S. Senate Special Committee on Unemployment Problems 1960. Se även ; Aiken, M., Ferman, L.A. & Sheppard, H.L., Economic Failure Alienation and Extremism. University of Michigan, Ann Arbor 1968.

[9] Se: Unemployment and structural change. ILO, Geneva 1962. Technical change and manpower planning. OECD, Paris 1967.

der 1967 uppgick denna andel till 60 procent. Arbetslöshetstidens medianlängd för de arbetslösa var omkring sju veckor.[10] År 1967 var ett utpräglat lågkonjunkturår. Vi kan därför antaga att medianarbetslöshetstiden varit något kortare om motsvarande undersökning gjorts under högkonjunkturen 1969–70.

2. Arbetslöshetstidens längd, med undantag för den äldsta åldersgruppen, synes inte vara beroende av ålder. Däremot ökar arbetslöshets*risken* med åldern.[11]
3. Av de personer som försvinner ut ur arbetskraften i samband med nedläggningar är de flesta kvinnor. Var tredje kvinna som förlorade sin anställning under 1967 försvann ut ur arbetskraften.[12] För männen var det främst de yngre och äldre grupperna som upphörde att söka nytt arbete. De yngre ägnade sig åt studier och de äldre förtidspensionerades.
4. Ekonomiska förluster drabbade främst kvinnorna vid bytet av sysselsättning.
5. Männen hade i allmänhet lättare att erhålla sysselsättning på den regionala arbetsmarknaden.
6. Det uppstår en restarbetslöshet på 10–20 procent av dem som drabbas av en företagsnedläggning. Dessa personer har inte en utan flera egenskaper som värderas negativt på arbetsmarknaden. Gruppen består i allmänhet av äldre män, samt kvinnor i alla åldrar som ibland blivit yrkesskadade eller partiellt arbetsföra.

1.2. Modellansats: Samspel mellan individ och arbetsmarknad

De tidigare relaterade nedläggningsstudierna har byggt sina analyser på individernas egenskaper och på eventuella arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det är emellertid viktigt att söka sammanbinda individernas egenskaper, situation och möjligheter med förhållandena på arbetsmarknaden och med olika former av insatta ekonomisk-politiska åtgärder.

Det är nödvändigt att se den individuella situationen i relation till den arbetsmarknad där man är arbetssökande och att studera de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna inplacerade i den arbetsmarknad där de skall verka. Vissa kombinationer av arbetsmarknadspolitiska åtgärder torde ha helt olika verkan i olika konjunktursituationer och på olika delarbetsmarknader.

De förhållanden som kan antagas ha betydelse för individernas möjligheter att erhålla ny sysselsättning kan schematiseras enligt figur 1:1.

Å ena sidan finns de individuella aspekterna och å andra sidan arbetsmarknadsaspekterna. Såväl individens situation som förhållandena på arbetsmarknaden påverkas av olika ekonomisk-politiska och socialt inriktade åtgärder.

[10] AMS. Meddelande från utredningsbyrån 1968:37. a.a.
[11] Ibid.
[12] Ibid.

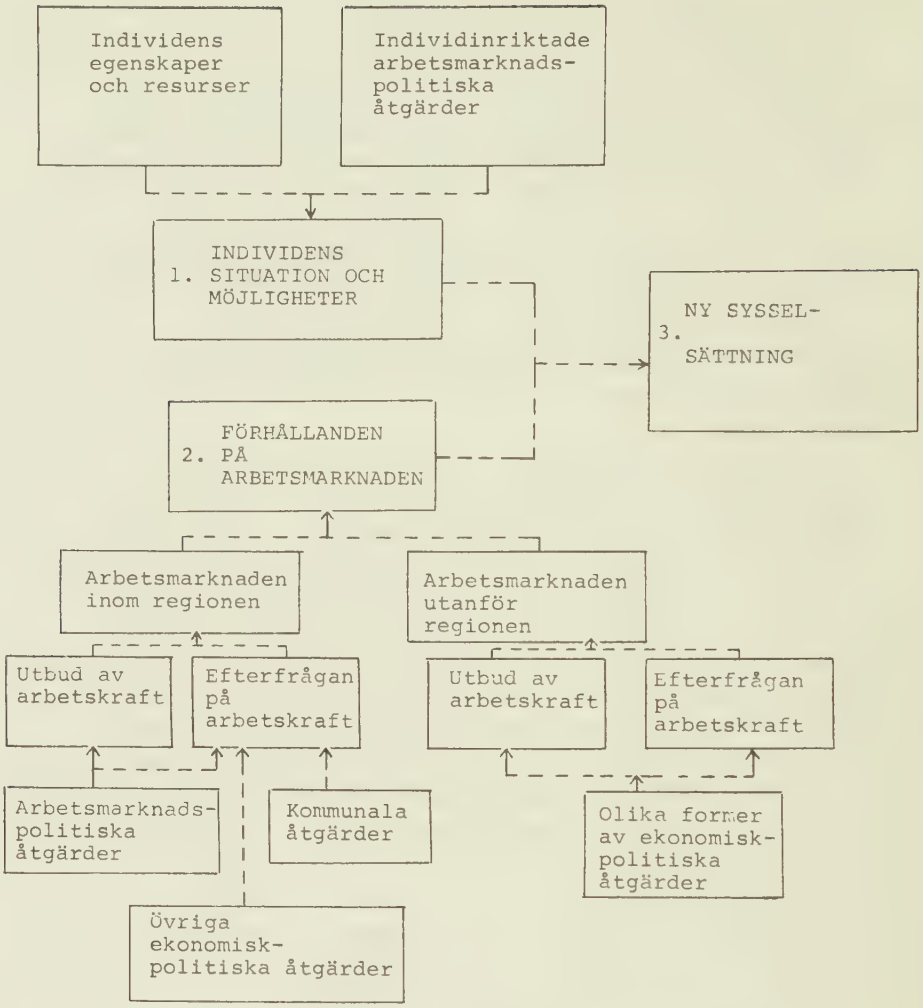

Figur 1:1. Samspel mellan individ och arbetsmarknad. Faktorer som påverkar individernas möjligheter att erhålla ny sysselsättning.

1. Den enskildes egenskaper, situation och möjligheter, mätta med olika ekonomiska och sociala variabler, påverkas av olika former av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det är främst de individinriktade stöden, som avser att anpassa individens yrkesinriktning till den existerande efterfrågan hos företagen, som förändrar individens situation och ökar hans möjligheter att erhålla ny sysselsättning.

2. Arbetsmarknadsaspekten innebär att även om det största intresset knyter sig till de direkt drabbade vid en företagsnedläggning måste de förändringar som uppstår på arbetsmarknaden också studeras. Dessa förändringar är av olika karaktär. Dels uppstår det multiplikativa sysselsättningsförändringar i underleverantörs- och vidareförädlingsled, dels kan det uppstå förändringar som inte har något direkt samband med nedläggningen, t.ex. konjunkturförändringar. Detta kan leda till att företagen är mycket restriktiva med nyanställningar, inför anställningsstopp eller permitterar.

   De olika ekonomisk-politiska åtgärderna avser att påverka såväl utbud som efterfrågan på arbetskraft och därigenom öka den enskildes möjligheter att erhålla ny sysselsättning.
3. Det är mycket väsentligt att få kunskap om på vilket sätt individen fick den nya sysselsättningen, liksom om individen varit arbetslös och i så fall hur länge och om varaktigheten av nya sysselsättningar.

   För att ha möjlighet att analysera förmågan hos de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna att uppfylla sina målsättningar om ett fritt och övervägt val av arbete där individernas resurser och önskemål tas i anspråk är det nödvändigt att studera den nya sysselsättningens kvalitativa egenskaper.

Figur 1:1 visar det första steget i den process som påbörjas när individen tvingas att byta arbete. Denna process upprepas varje gång individen söker en ny sysselsättning. Individens möjligheter och förhållandena på arbetsmarknaden förändras snabbt mellan olika tidpunkter. Det är därför viktigt att följa individerna över en längre period och se vad som händer, när de massiva insatserna av selektiva åtgärder upphör, och möjligheterna att erhålla stöd är beroende av deras egen initiativförmåga att själva ta kontakt med arbetsförmedlingen.

Den följande framställningen koncentreras kring individens sök- och valbeteende samt den geografiska rörligheten, två processer som är inbegripna i modellansatsen. Därefter följer en analys av de ekonomisk-politiska åtgärder som har som målsättning att underlätta dessa processer.

1.3. Individens sökande efter och val av ny sysselsättning.

Ett antal olika teoretiska ansatser har använts för att beskriva individens sökande efter en ny anställning.

I den traditionella ekonomiska teorin antages individerna handla enligt en vinstmaximeringsprincip. Individernas sökande efter en ny sysselsättning styres av de relativa lönelägena, där det förutsättes att individen tar det arbete som ger den maximala löneförbättringen. Löneskillnader för samma sorts arbete kan således inte existera utom möjligtvis under en kortare period.[13] Lönen fungerar i dessa fall som den

[13] Dunlop, J.T., The Theory of Wage Determination. London 1957 s. 317–318.

faktor som reglerar utbudet av arbetskraft och fördelar det. Denna teori har emellertid kommit att bli kraftigt reviderad.[14]

Lönen för olika arbetsuppgifter regleras genom förhandlingar och olika institutionella förhållanden. Löneförändringarna kan betraktas som i det närmaste oberoende av arbetskraftens rörelser mellan arbetsplatser och yrkesmässiga områden.

Expansiva företag kan ofta fylla vakanser och öka antalet sysselsatta utan att höja lönenivån. De företag som har dålig lönsamhet kan avskeda arbetskraft vid oförändrad lönenivå.[15]

Man kan som Sten Johansson hävda att den traditionella analogin mellan prisbildningen på varumarknaden och lönebildningen på lönemarknaden "bortser från möjligheten att individen i sitt handlande på arbetsmarknaden påverkas av sina tidigare erfarenheter", d.v.s. att den lön och de arbetsförhållanden som individen hade på sin tidigare arbetsplats är utgångspunkten för sökandet efter en ny sysselsättning.[16]

Resultat från den socialpsykologiska forskningen visar vissa samband mellan individernas målsättningar för sitt handlande och deras tidigare erfarenheter.

I denna teori framstår individernas anspråksnivå som den målnivå som styr individernas beteende. Anspråksnivån kan sägas motsvara den lönenivå och de arbetsförhållanden som individerna efterfrågar. Ett misslyckande att nå anspråksnivån tenderar att sänka densamma medan en framgång ger motsatt effekt.

Om man för detta tillbaka till den ekonomiska teorin skulle de framgångsrika vara de som med störst sannolikhet kommer att handla enligt maximeringsprincipen i framtiden. Allt eftersom de lyckas nå sina anspråk höjer de sina målsättningar och söker därigenom att maximera sina intäkter. De som misslyckas i att nå sina anspråksnivåer kommer däremot efter en tid att sänka sina krav och utveckla ett helt olikartat sökbeteende.

De som varit arbetslösa en längre tid och gjort ett otal försök att erhålla ett arbete tar så småningom första bästa arbete som erbjuds utan att ställa några krav på lönenivå eller arbetsförhållanden.

Att de arbetslösa har en mycket låg anspråksnivå och inte ställer stora krav på ny sysselsättning samt arbetsförmedlingens bristande förmåga och möjligheter att hjälpa individerna framgår av såväl svenska som internationella undersökningar.[17]

Bengt Rundblad presenterar i sin avhandling "Arbetskraftens rörlighet" en modell över arbetsbytesprocessen, där han delar upp processen i tre stadier.[18]

Det första stadiet innefattar skälen till att byta anställning, det andra sökandet efter en ny anställning och det tredje skälen till val av ny anställning.

[14] Wages and Labour Mobility. OECD, Paris 1965. s. 45. I denna studie framkommer det att förändringar i relativa löner inte har varit en betydelsefull orsak till förändringar av arbetskraftsstrukturen.

[15] McCormick, B.J. & Smith, E.O., The Labour Market. 1968. s. 182 ff.

[16] Johansson. S., Socialpsykologiska synpunkter på ekonomisk löneteori. Sociologisk forskning 3(1968).

[17] Peterson, W., Arbetsmarknadspolitik i praktisk tillämpning. Rapport från PA-rådet 0025 70, s. 45–50. Se även: Wages and Labour Mobility, OECD, Paris 1965, s. 81 ff.

[18] Rundblad, B., Arbetskraftens rörlighet. Stockholm 1964, s. 49.

Både Rundblads undersökning i Norrköping och flera internationella publikationer visar att de personer som gör "ofrivilliga" arbetsbyten, avskedade på grund av arbetsbrist eller av andra orsaker, är de som har svårast att uppnå sin anspråksnivå.[19]

De som slutar "ofrivilligt" har en längre arbetslöshetsperiod mellan den gamla och den nya sysselsättningen än de som slutar "frivilligt". Den längre arbetslöshetsperioden påverkar individernas önskemål och krav på den nya sysselsättningen på så sätt att deras krav sänks eller helt bortfaller.

De grupper som drabbas hårdast av denna "pushmekanism" är de äldre arbetarna och kvinnorna på arbetsmarknaden.

LO undersökningarna Lilla LO 1 och Lilla LO 3 visar klart skillnaderna i förändrade arbetsförhållanden mellan dem som slutade "frivilligt" respektive "ofrivilligt" under åren 1963–65 och 1966–68.[20]

De som erhöll löneförbättringar var främst de som slutade frivilligt. Det var även dessa som fick kvalitativa förbättringar i arbetsförhållanden och inte minst i befordringsmöjligheter.

Även om de som slutat "frivilligt" i allmänhet har större möjlighet att välja och tillgodose sina krav på en ny anställning gör de i allmänhet inte detta. Deras kunskap om alternativa sysselsättningar är i allmänhet begränsad och deras val av sysselsättning slumpartad.[21] Om bytesprocessen leder till en löneförbättring skall denna till stor del tillskrivas situationen på den regionala arbetsmarknaden och löneläget på de för tillfället lediga platserna och i mindre utsträckning individernas eget sök- och valbeteende.[22] De relativa löneskillnaderna tenderar dock att ha större allokeringseffekt på de interregionala anställningsbytena än på de intraregionala.[23]

De informationskanaler som användes i sökandet efter en ny anställning brukar traditionellt uppdelas i formella och informella informationskällor. Till de formella hänföres arbetsförmedling, tidningsannonser, upplysningar genom fackföreningar och skolor.

Det är främst de nytillträdande på arbetsmarknaden som utnyttjar de formella kanalerna. De som varit längre på arbetsmarknaden utnyttjar de informella som information genom vänner, bekanta och direkt kontakt med arbetsgivarna.[24]

Rundblad visar att den övervägande orsaken till att man började en viss anställning var att man inte hade något annat val eller att det var helt slumpmässigt. Detta

[19] Rees, A. & Shultz, G.P., Workers and Wages in an Urban Labor Market. Chicago 1970, s. 214 ff.

[20] Nyrén, L., Omställningar och anpassningsproblem på arbetsplatsen, Lilla LO 3. Utg. av LO, Stockholm 1969, s. 28.

[21] Dunlop, J.T., a.a. s. 320–321.

[22] Johansson, S., a.a. s. 185.

[23] Reynolds, L.G., Labor Economics and Labor relations. New York 1959, s. 386 ff.

[24] Rees, A. & Shultz, G.P., a.a. s. 200. I denna undersökning av Chicagos regionala arbetsmarknad framgick att det främst var tjänstemännen som använde sig av de formella informationskanalerna. Detta förklaras med att individernas sökbeteende regleras av situationen på arbetsmarknaden. Där vissa grupper vid en tidpunkt har möjlighet att välja informationskanal och sysselsättning men vid en annan tidpunkt saknar dessa möjligheter.

förhållande är starkare accentuerat för de yngre grupperna. Vidare hade de som blivit tvingade att sluta haft minst möjligheter att välja mellan olika sysselsättningar. Ungefär hälften av de arbetare som tvingades sluta saknade valmöjligheter. Ett intressant resultat är att en tredjedel av de arbetare som slutade "frivilligt" angav att de saknade alternativa sysselsättningsmöjligheter.

Rundblad förklarar detta med att det i allmänhet uppstår en hög avgång inom en vecka efter anställningens början och att detta är den anställdes sätt att med hjälp av "trial and error" få dyrköpt information om sin arbetsmarknad. Detta är emellertid enbart en förklaring som avser de 15 procent av de nyanställda som slutar efter en kort tid. Tjänstemännen hade i betydligt högre utsträckning än arbetarna haft alternativa sysselsättningar.

I senare ekonomisk litteratur har försök gjorts att utifrån de socialpsykologiska teorierna om anspråksnivån och dess förändringar söka klargöra den anspråksnivå, i lönetermer mätt, som den arbetslöse är villig att acceptera.[25]

Anspråksnivån antages här vara beroende av:

1. Tidigare arbetserfarenheter,
2. arbetarens kunskap om vad andra arbetare erhåller,
3. hans egen uppfattning om arbetsmarknadsläget.

I detta arbete kommer man fram till att anspråksnivån sjunker med arbetslöshetstidens längd. Den lönenivå, som den arbetslöse slutligen accepterar, blir beroende av dels förändringen i den allmänna lönenivån och dels arbetslöshetstidens längd (det förutsättes härvid att den som slutar en anställning frivilligt har ett likartat sökbeteende som den som blivit tvingad att byta sysselsättning). Detta resonemang innefattar relativa löneförändringar som mått på individernas anspråksnivå. I motsats till de social-psykologiska resonemangen införes inte att anspråksnivån tenderar att sjunka kumulativt allt eftersom arbetslöshetstiden och antalet misslyckade försök att få arbete ökar. Anspråksnivån skulle snarare upphöra att ha någon betydelse för individens val av sysselsättning efter en viss längd på arbetslöshetstiden. Valet står i stället mellan att vara sysselsatt eller arbetslös och så småningom försvinna ut ur arbetskraften.

Sammanfattning av individernas val av sysselsättning.

1. Individerna kan i liten utsträckning göra ett reellt val mellan alternativa sysselsättningar. Till största delen är orsaken till att man börjar en anställning slumpmässig. De relativa löneskillnaderna fungerar dåligt som allokeringsinstrument.
2. De som har möjlighet att välja utgår från den situation de hade i den föregående anställningen varvid de tar hänsyn till både lön och arbetsförhållanden i övrigt. De som lyckas att uppnå sin anspråksnivå höjer den successivt. De som misslyckas tenderar att upphöra att ställa krav.
3. Möjlighet att välja mellan olika alternativ har de som själva kan bestämma när de skall sluta, som slutar frivilligt och som haft god tid på sig att undersöka olika alternativ.

[25] Holt, Ch.C., Job search, Phillips' wage relation and union influence. Theory and evidence. Ur "Microeconomic foundations of employment and inflation theory". Edit. by E. Phelps, New York 1970, s. 61 ff.

4. De som inte kommer i en reell valsituation är de som slutar ofrivilligt, som avskedas på grund av arbetsbrist eller av andra orsaker. De tar i allmänhet efter en tid de arbeten som erbjudes utan hänsyn till vare sig lön eller arbetsförhållanden i stället för att vara arbetslösa.
5. Möjlighet att få och kunna tillgodogöra sig information om arbetsmarknaden torde vara en av de första förutsättningarna för att kunna välja mellan olika sysselsättningsalternativ. Det är denna möjlighet som de som tvingas byta en anställning i allmänhet saknar. Informationen och bytesprocessen kommer igång för sent, i allmänhet när personen redan förlorat sitt arbete och vill ha ett nytt så snart som möjligt.[26] Här kommer de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna in som instrument för att stödja individen i denna process.

1.4. Den geografiska rörligheten och individens flyttningsbenägenhet

Detta avsnitt behandlar den andra processen som innefattas i modellansatsen, nämligen den geografiska rörligheten.

Rudolf Meidner har i sin avhandling "Svensk arbetsmarknad vid full sysselsättning" definierat olika former av rörlighet.[27] Han gör en indelning i *horisontell* och *vertikal* rörlighet. Med horisontell rörlighet avses flyttning inom en given population (generation) mellan olika arbetsplatser och/eller näringsgrenar. Den vertikala rörligheten däremot innebär en generations utträde ur arbetslivet och en generations inträde. Denna indelning är enbart tillämpbar för studier över längre tidsperioder.

En tredje indelningsgrund är att indela rörligheten efter förändringar i *social status* (arbetare—tjänstemän och tvärtom), *sysselsättningsstatus* (arbetslös—sysselsatt och tvärtom), samt *labour—force rörlighet* (yrkesverksam—icke yrkesverksam och tvärtom). Dessa tre typer av rörlighet benämner Meidner statusrörlighet.

Den geografiska rörligheten kommer närmast in under arbetsplats- och näringsgrensrörlighet. Dessutom är den geografiska rörligheten förknippad med statusrörlighet i så måtto att det för många arbetssökande enbart finns alternativen flyttning eller arbetslöshet.

Utgångspunkten för en nedläggningsstudie är att ett företag upphör med sin verksamhet och avskedar sin arbetskraft. Det är en form av ofrivillig rörlighet som individen ställs inför. Dessa individer stöts således ut från sin arbetsplats.

Enligt den traditionella ekonomiska teorin är de relativa löneskillnaderna den faktor som reglerar arbetskraftens flyttningar till nya sysselsättningar. Denna teori har, som tidigare framhållits, kommit att bli starkt modifierad. Ett flertal undersökningar har i stället visat att arbetskraften i allmänhet "stöts bort" från sin tidigare arbetsplats snarare än att den "sugs till" den nya.

[26] Se: Peterson, W., Vad kostar en företagsnedläggning den drabbade arbetskraften? Ur "Arbetslivet i kris och förvandling". Red. av C. von Otter. Stockholm 1970, s. 152 ff.

[27] Meidner, R., Svensk arbetsmarknad vid full sysselsättning, Stockholm 1954 s. 155 ff.

Efter det att avgångsbeslutet är fattat sker återigen valet av ny anställning på samma slumpmässiga sätt som tidigare.[28]

De sociologiskt inriktade studierna arbetar med utgångspunkt ifrån de socialpsykologiska teorierna. Frågeställningarna innefattar psykologiska dimensioner på problemställningarna och formuleras i termer av de flyttandes anpassning till flyttningssituationen och det nya arbetet och orsaker till bristande anpassning.

Projektet "Inflyttad arbetskrafts anpassning till en expanderande arbetsmarknad", som bedrivs vid sociologiska institutionerna i Göteborg och Karlstad, innefattar såväl ekonomiska som sociala variabler. Huvudinriktningen är individens anpassning till flyttningssituationen.[29] Av göteborgsundersökningen framgår vissa resultat som styrker Meidners resonemang om "push–pull mekanismerna". Främsta orsak till att man *lämnar* hemorten är arbetet och förhållanden som rör sysselsättningen. Som sekundära skäl framstår grupptillhörighet och miljöförhållanden. Fler skäl till att man flyttade *till* Göteborg anföres än till utflyttningen från hemorten, samtidigt som grupptillhörigheten får större och arbetet minskad betydelse.[30] Detta skulle stödja antagandet att bortstötningsmekanismen är starkare än "pullmotiven".

De geografiska flyttningsstudierna utgår i allmänhet från att avståndsfaktorn avgör flyttningens längd och inriktning. Ett exempel på en traditionell geografisk migrationsstudie är Torsten Hägerstrands studie av individernas migrationsfält. Dessa karaktäriseras av att migrationen avtar med stigande avstånd från migrationsfältets centrum. I Hägerstrands studie var de kortare flyttningsrörelserna (mindre än 50 km) de dominerande, 70–80 procent av den totala migrationen förekom inom detta område. Undersökningsperioden var åren 1946–50.[31] Vid studiet av bruttoströmmarna och flyttningsvinster och förluster fann Hägerstrand att bruttoströmmarna i allmänhet tog ut varandra och att det främst var ett fåtal industri- och handelscentra i den omedelbara närheten av migrationscentrum som erhöll flyttningsvinster. Landsbygden gjorde således sina största flyttningsförluster lokalt.[32]

De förändringar som uppkom i samband med längre flyttningar var främst att de mindre orterna hade en klar tendens till förlust till de närmast liggande orterna på en högre hierarkisk nivå.

De geografiska migrationsstudier som framkommit under senare år har på ett mer uttalat sätt fört in sociala och ekonomiska faktorer i analyserna av flyttningsmönstret. Gunnar Olssons studie "Distance and Human Interaction. A Migration Study." kan stå som exempel för en sådan inriktning. Avståndet, riktningen och konnektiviteten är de fundamentala geografiska aspekterna. Olsson använder sig till att börja med av en modell där avståndet är den beroende variabeln. Vidare inför

[28] Meidner, R., a.a. s. 152, 237. Se även: Reynolds, L.G., a.a. s. 386 ff.

[29] Johansson, S.O. & Olsson, S., Flyttningsströmmens sammansättning och flyttningens förlopp. Rapport 1. Sociologiska institutionen, Göteborg 1968.

[30] Johansson, S.O. & Olsson, S., a. a. s. 66 ff.

[31] Hägerstrand, T., Migration and Area. Ur "Migration in Sweden". Lund Studies in Geography. Ser. B. Human Geography nr 13 s. 60.

[32] Ibid. s. 65.

han variabler som karaktäriserar in- och utflyttningsområdena såsom inkomst- och arbetslöshetsnivå och befolkningsstorlek. De variabler som karaktäriserar individerna är ålder och inkomst.

Olsson för in variablerna i en regressionsmodell och några av de resultat som han kommer fram till är följande.

1. Flyttningsavståndet är positivt korrelerat med inkomstnivån i utflyttningsorten.
2. Flyttningsavståndet är positivt korrelerat med graden av arbetslöshet i såväl utsom inflyttningsorten.
3. Flyttningsavståndet är positivt korrelerat med befolkningsstorleken i såväl utsom inflyttningsorten.[33]

En annan inriktning av den nyare samhällsgeografiska forskningen är den som i den anglosaxiska diskussionen kallats "behavioral geography".

Denna nya inriktning har lånat sin begreppsapparat och terminologi från beteendevetenskaperna och dess kritik av den tidigare migrationsforskningen kan belysas med hjälp av följande citat från Wolpert:

"Attempts at model building in migration research have largely focused on variables and surrogates such as distance and ecological characteristics of places exerting 'push and pull' forces to the exclusion of the behavioral parameters of the migrants."[34]

Ett av Wolperts centrala begrepp är "place utility", som uttrycker individens tillfredsställelse eller missnöje med den plats där han befinner sig. Det kan betraktas som ett sammanfattande mått på individens "nytta" av en plats med hänsyn till vad han själv och hans jämlikar uppnått. Uppfattningen av "place utility" utanför hans omgivning skapas främst genom förväntningar. Wolpert poängterar informationens stora betydelse som ersättare för den personliga erfarenheten och för in sökbeteende och livscykelresonemang i den modell som han konstruerar.

Ett annat sätt att införa de beteendevetenskapliga aspekterna som förklaringsgrund för rumsliga mönster kan illustreras med följande figur.[35]

Figuren anger ett sätt att studera interaktionen mellan individ och omgivning. Utgångspunkten är "the real world" och den därifrån kommande informationen. Denna information når individerna genom ett nät av mottagare. Informationens innebörd för den enskilde individen formas av individernas värdesystem och uppfattning av "the real world". Informationen ligger sedan till grund för ett beslut från individens sida som antingen leder till ett sökande av ny information eller till ett beslut som följs av en handling som påverkar omgivningen och "the real world".

[33] Olsson, G., Distance and Human Interaction. A Migration Study. Meddelande från Uppsala universitets Geografiska institution. Ser A. nr 204. Ett liknande angreppssätt användes av I. Lowry som genom två regressionsmodeller söker uppskatta migrationens betydelse för befolkningsförändringarna. Se: Lowry, I., Migration and Metropolitan Growth. Two Analytical Models. Los Angeles 1966.

[34] Wolpert, J., Behavioral aspects of the Decision to Migrate. Regional Science Association. Papers 15(1965), s. 160.

[35] Figuren är hämtad från: Downs, R.M., Geografic Space Perception, past approaches and future prospects. Ur "Progress in Geography" 2(1970), s. 85.

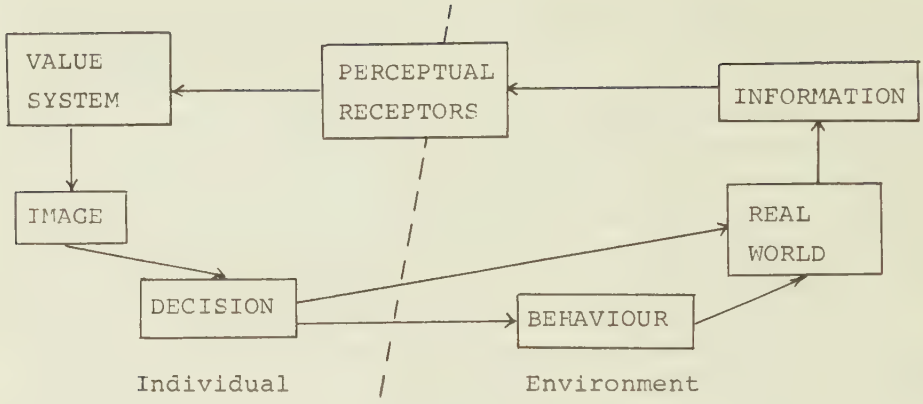

Källa: Downs (1970).

Figur 1:2. Interaktion mellan individ och omgivning.

Med utgångspunkt från en modell av denna typ är det möjligt att studera arbetsmarknadens funktionssätt från ett samhällsgeografiskt perspektiv.

Arbetsmarknaden kan karaktäriseras med hjälp av följande två punkter.[36]

1. Arbetsmarknaden är ett socialt system där varje definitionsmässig avgränsning av de grupper som skall hänföras till "arbetskraften" eller till kategorien "utanför arbetskraften" är mycket godtycklig.
2. "Arbetsmarknaden" som begrepp är en abstraktion utan faktisk innebörd, i realiteten föreligger ett nära nog obegränsat antal delarbetsmarknader, avgränsade från varandra genom individuella, ekonomiska, sociala, institutionella och konventionella hinder.

Uppdelningen i delarbetsmarknader är främst orsakad av att:

1. individernas preferenser och anspråksnivåer skiljer sig åt,
2. arbetskraften är tämligen immobil,
3. individen saknar en fullständig överblick över och information om läget på den regionala och nationella arbetsmarknaden.

Individernas preferenser är som tidigare framhållits intimt beroende av de erfarenheter som individerna har från tidigare sysselsättningar.

Dessa tre punkter kan tjäna som beteendeantaganden i modellen. Individerna betraktas som beslutsfattare som utifrån sin uppfattning och information om omgivningen fattar beslut som påverkar det övriga samhället.

Ett flyttningsbeslut innebär omfattande förändringar för den enskilde individen. Sökprocessen torde därför upprepas många gånger innan ett slutgiltigt beslut fattas som leder till en flyttning.

[36] Meidner, R. & Niklasson, H., Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik, Lund 1970, s. 20 ff.

Uppfattningen om t.ex. sysselsättningsmöjligheter formas av den information man erhållit. Informationen uppfattas olika av olika kategorier av arbetskraft, beroende på vilka önskemål och preferenser som individerna har. Samtidigt skiljer sig informations- och sökbeteendet åt, vissa söker enbart information från de företag som man vet söker arbetskraft (prior awareness), andra däremot skaffar information från många håll (wide ranging). Det har visat sig att den senare metoden är mest lyckosam.[37]

Om sysselsättningsförändringar leder till rumsliga förändringar beror främst på grad av specialisering för såväl individ som arbetsmarknad. Det är sannolikt så att individer med en starkt specialiserad utbildning och yrkesinriktning har en större geografisk arbetsmarknad än de med mindre yrkesspecialisering.[38]

De gemensamma dragen för de ekonomiska, sociologiska och geografiska flyttningsstudierna kan sammanfattas i följande punkter.

1. De koncentrerar sig på de för disciplinen centrala frågeställningarna och förklaringsvariablerna.
   De olika inriktningarna har i förvånansvärt liten utsträckning sökt integrera de skilda aspekterna på flyttningsrörelserna. På senare år är det främst de sociologiska och samhällsgeografiska migrationsstudierna som kommit längst genom att integrera socialpsykologiska, ekonomiska eller geografiska aspekter.
2. Genomgående har de flesta flyttningsstudier inte närmare studerat den arbetsmarknad som flyttare lämnar och den som han kommer till med utgångspunkt från individernas möjlighet att erhålla ny sysselsättning.
3. Migrationsstudierna beaktar bruttoströmmarna in och ut på den regionala arbetsmarknaden men ej strukturen på dessa i allmänhet lika stora strömmar.

1.4.1. Några empiriska data om individens flyttningsrörelser

Under perioden från 1966-05-01 till 1967-04-30 bytte 566 000 personer anställning i Sverige; nära hälften bytte yrke och/eller bostadsort. De som enbart flyttade var 18 procent och de som bytte yrke 38 procent av de anställningsbytande. De som både bytte arbetsgivare, yrke och bostadsort uppgick till 8 procent av samtliga.[39]

De kortare flyttningarna (mindre än 100 km) innebar yrkesbyte i betydligt större utsträckning än flyttningarna över längre avstånd. Av samtliga flyttande hade 34 procent högst 100 km mellan den gamla och den nya bostadsorten. Detta antyder orsakerna till flyttningens längd och inriktning. Ett tidigare framfört antagande är att flyttningarna styrs av individernas utbildning och yrkesinriktning på så sätt att individer med en hög utbildning och ett specialiserat yrke är beredda att flytta över längre avstånd och har möjlighet att ta höga kostnader för att få arbeta kvar inom detta yrkesområde.

[37] Sheppard, H.L. & Belitsky, A.H., The Job Hunt. Baltimore 1966, s. 82 ff. Se även: Sheppard, H.L. & Belitsky, A.H., Promoting Jobfinding Success for the unemployed. Washington 1968.

[38] Ladinsky, J., The Geographic Mobility of Professional and Technical Manpower. Journal of Human Resources 11(1967): 4, s. 275 ff.

[39] AMS. Meddelande från utredningsbyrån 1968:17.

Andelen som byter bostadsort i samband med en företagsnedläggning synes variera starkt mellan olika företag och regioner.

I AMS' undersökningar och uppföljningar av åtgärder i samband med företagsnedläggningar har först på senare år framkommit uppgifter om hur många som erhållit arbete utanför hemorten. Vart de flyttat och vilka sysselsättningar de erhållit framgår emellertid inte av dessa redogörelser. I AMS' redovisning av insatta åtgärder i samband med nedläggningen av YFA i Norrköping framgår att det endast var 46 (5 %) av 862 personer berörda av varsel som erhållit anställning utanför hemorten 6—8 månader efter varslet.[40]

Resultat från nedläggningen av Billerudskoncernens fabrik i Jössefors ger vid handen att hela 24 procent flyttat inom 16 månader efter nedläggningen. Det föreligger markanta skillnader mellan dessa undersökningar även om tidsperioden mellan varsel och uppföljning skiljer sig kraftigt åt.[41]

Dessa skillnader skulle kunna förklaras av skillnader i den regionala arbetsmarknadens struktur och storlek och de kombinationer av arbetsmarknadspolitiska åtgärder som insatts.

1.5. Arbetsmarknadspolitiken

Modellansatsen i avsnitt 1.2. anger att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna är riktade både mot den enskilde individen och mot arbetsmarknaden som helhet.

I den följande framställningen diskuteras arbetsmarknadspolitikens dubbelriktade målsättning. Därefter följer en analys av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna med avseende på dess regionala sysselsättningseffekter.

Avgränsningen till den regionala arbetsmarknaden är motiverad utifrån främst två skäl.

1. Tidigare studier har i alltför liten utsträckning berört de regionala sysselsättningsförändringarna i samband med en företagsnedläggning.
2. Det saknas kunskap om de förändringar som sker på den regionala arbetsmarknaden i och med insatser av olika former av främst arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

1.5.1. De arbetsmarknadspolitiska målsättningarna

Målsättningen för den svenska arbetsmarknadspolitiken är att åstadkomma och bevara en "full, produktiv och fritt vald sysselsättning".[42]

Denna målsättning kräver en precisering.

1. Full sysselsättning är en målsättning som kommit att bli starkt omdefinierad un-

[40] Rapport angående åtgärder i samband med driftsnedläggelse vid Holmens Bruks AB sektor Textil (YFA) i Norrköping. AMS. 1972-01-10.

[41] Berger, S., Företagsnedläggning – konsekvenser för individ och samhälle. Geografiska regionstudier nr 9. Utg. av Kulturgeografiska institutionen, Uppsala 1973. s. 90.

[42] Kungl. Maj:ts prop. nr 52 år 1966, s. 180.

der efterkrigstiden. Beveridge formulerade målsättningen "there must always be jobs waiting to be filled". Med detta menade han att alla som önskade arbete skulle erhålla det oavsett vilka effekter som kunde komma att uppstå på prisnivå och produktivitetsutveckling.[43]

Den enda form av arbetslöshet som skulle få existera enligt Beveridge var en viss grad av friktionsarbetslöshet. Denna definition bygger således helt på välfärdspolitiska motiv utan tanke på de ekonomiska effekter som skulle komma att inträffa. Andra ekonomer har framhållit såväl stabiliseringspolitiska som tillväxtpolitiska restriktioner på fullsysselsättningsmålet, där för den första gruppen av ekonomer full sysselsättning innebär en sysselsättningsnivå som är förenlig med små eller obefintliga prisstegringar. De tillväxtpolitiska restriktionerna kan tolkas på så sätt att den sysselsättningsgrad skall eftersträvas som ger maximal produktion.

Den svenska arbetsmarknadspolitikens definition av full sysselsättning är mycket vittsyftande. Den formuleras i arbetsmarknadspropositionen 1966 som "att bereda varje medborgare möjlighet till lönsam, meningsfylld sysselsättning med fritt yrkesval."[44] Den enda form av arbetslöshet som skulle kunna tolereras var en viss friktionsarbetslöshet men även denna har alltmer kommit att likställas med övriga former av arbetslöshet.

2. Produktiv sysselsättning är svår att definiera främst på grund av svårigheter att mäta produktivitet för olika former av sysselsättningar.

   Det är främst de allokeringspolitiska aspekterna som åsyftas med denna formulering. Genom selektiva åtgärder överför man arbetskraft från lågproduktiva till mer produktiva sysselsättningar och bidrar därigenom till att öka den ekonomiska tillväxten i samhället.

Tillväxtaspekten på den svenska arbetsmarknadspolitiken har emellertid spelat en underordnad roll i motiven bakom insatserna av olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det är främst som en förutsättning för den solidariska lönepolitiken som arbetsmarknadspolitiken kommit att medverka till att uppfylla målsättningen om en snabb ekonomisk tillväxt. Produktiv sysselsättning innebär även, att arbetsmarknadspolitiken skall bidraga till att öka antalet individer i arbetskraften samt att de enskilda individerna får möjlighet att utnyttja sina kunskaper och resurser till fullo. Det innebär att partiellt arbetslösa och undersysselsatta får möjlighet att utnyttja hela sin kapacitet.

3. "Fritt vald sysselsättning innebär inte enbart att varje tanke på att tvångsmässigt dirigera arbetskraften avvisas utan även att möjligheterna vidgas för den enskilde att får ett arbete som svarar mot hans önskemål och förutsättningar". Detta citat är hämtat från 1966 års arbetsmarknadsproposition. Formuleringen om fritt vald sysselsättning infördes ursprungligen för att motverka alla former av tvångsarbete.[45]

[43] Se: Meidner, R. & Niklasson, H., a.a. s. 26–28.
[44] Kungl. Maj:ts prop. nr 52 år 1966, s. 191.
[45] Meidner, R. & Niklasson, H., a.a. s. 25.

I arbetsmarknadsstyrelsens skrift "Förändring och trygghet" anges att den sociala och mänskliga hänsynen i den arbetsmarknadspolitiska målsättningen leder till att samhället

> "inom ramen för samhällets behov av arbetskraft skapar sådana förutsättningar att varje medborgare kan få ett arbete som han är lämpad för och som tillfredsställer honom själv eller kommer hans önskemål så nära som möjligt".[46]

Denna definition av arbetsmarknadspolitikens sociala aspekter är som synes mycket löslig. Begreppen "samhället behov av arbetskraft", "lämpad för" och "så nära som möjligt" gör det svårt att komma inpå den konkreta innebörden av denna viktiga sida av arbetsmarknadspolitiken.

Huvudmålet för den svenska arbetsmarknadspolitiken sammanfattas i samma skrift enligt följande:

> "... att inom ramen för behovet av arbetskraft i samhället ge var och en som kan och vill arbeta ett verksamt och fullgott stöd för att förverkliga ett fritt och övervägt val av arbete".

I denna definition framkommer att de individinriktade och välfärdspolitiska aspekterna i den arbetsmarknadspolitiska målsättningen skall vara dominerande. De delmål som ansluter sig till huvudmålet är såväl av konjunkturpolitisk som allokeringspolitisk karaktär. Det konjunkturpolitiska delmålet innebär att arbetsmarknadspolitiken skall medverka till att skapa balans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Det allokeringspolitiska anger att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna dels skall medverka till att lösa problem i samband med strukturförändringar samt att underlätta dessa förändringar, dels skall medverka till en så produktiv användning av arbetskraften som möjligt.[47]

Dessa delmål visar att arbetsmarknadspolitiken inte kan verka fritt från övriga ekonomisk-politiska medel och att det är svårt att skilja de arbetsmarknadspolitiska målen från övriga ekonomisk-politiska mål.

En diskussion av de målkonflikter som uppstår i en ekonomi där man önskar uppnå full sysselsättning skall inte föras i detta avsnitt. Däremot skall vi se närmare på de individ- och välfärdspolitiska aspekterna av arbetsmarknadspolitiken.

Meidner definierar huvuduppgiften för den selektiva arbetsmarknadspolitiken enligt följande:

1. "att eliminera hindren för individernas möjligheter att anpassa sig till den efterfrågan som råder i varje situation",
2. "att genom selektiva åtgärder (med en selektivitet som sträcker sig ned till individnivå) skapa ett antal alternativ av produktiva sysselsättningstillfällen".

Meidner menar därvid att denna politik inte blott skall garantera den enskilde sysselsättning utan även höja hans välfärd genom att garantera ett "rimligt mått av valfrihet".[48]

[46] Förändring och trygghet. AMS, Stockholm 1967, s. 18.
[47] Ibid. s. 19.
[48] Meidner, R. & Niklasson, H., a.a. s. 13.

Om vi anknyter till föregående avsnitt om individernas sök- och valbeteende samt flyttningsbenägenhet finner vi följande.

Att uppfylla målet om ett fritt och övervägt val av arbete fordrar en monumental insats av selektiva åtgärder från arbetsmarknadspolitikens sida.

1. Ett fritt val av arbete innebär dels att individen har en fullständig information om var det efterfrågas arbetskraft, dels att arbetskraften är homogen i den bemärkelsen att individerna är utbytbara sinsemellan och att det inte föreligger några restriktioner på yrkesutbildning och tidigare yrkeserfarenhet. Ingen av dessa förutsättningar är uppfyllda på dagens arbetsmarknad.

Den första förutsättningen torde gå att tillfredsställande uppfylla med hjälp av arbetsmarknadsinformation och intensifierad arbetsförmedlingsverksamhet.

Den andra förutsättningen är omöjlig att uppfylla om man ser till bokstav. Det är närmast möjligt att genom olika former av utbildning och återkommande yrkesutbildning vidga de områden inom vilka individen kan välja sysselsättning; att individen garanteras ett rimligt mått av valfrihet.

2. Ett övervägt val innebär att individerna har valalternativ. Tidigare undersökningar visar emellertid att individerna börjar en ny sysselsättning relativt slumpartat.

   För att uppfylla målsättningen om ett övervägt val av arbete måste individerna dessutom få information om de förhållanden som existerar på respektive arbetsplats och tid att undersöka de olika alternativen. Formuleringen att den enskilde skall få ett arbete som motsvarar hans önskemål och förutsättningar innebär att han måste stå fast vid sina krav även om det kan vara svårt att erhålla ny sysselsättning omedelbart.

1.5.2. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna

Syftet med detta avsnitt är att diskutera de sysselsättningseffekter som uppkommer på regional nivå vid insats av olika former och kombinationer av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Diskussionen föres med tanke på en problemregion med kraftigt minskad tillgång på sysselsättningstillfällen.

Den traditionella uppdelningen av de ekonomisk-politiska åtgärderna i selektiva och generella åtgärder är mycket diffus i sin avgränsning. En viss åtgärd kan mycket väl komma att verka generellt även om den är utformad med syfte att vara selektiv. I allmänhet utgår man vid denna indelning från åtgärdernas utformning och ej deras verkan.[49]

I samband med diskussionen i slutet av 1940-talet om fördelningen mellan generella och selektiva åtgärder (den Rehnska modellen) framfördes de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna som varande selektiva. Med hjälp av de generella ekonomisk-

[49] Ibid. s. 8. Se även: Meidner, R. & Andersson, R., Arbetsmarknadspolitik och stabilisering. Stockholm 1973, s. 24 ff. I denna skrift definieras de selektiva åtgärderna som medel som enbart ger effekter på det avsedda målet. Detta leder till att det är omöjligt att finna renodlade selektiva eller generella medel. Uppdelningen blir en fråga om gradskillnader.

politiska åtgärderna, som finans- och penningspolitik, skulle den totala efterfrågan hållas på en relativt låg nivå. De selektiva arbetsmarknadspolitiska åtgärderna var ämnade att "duschas" in på de sektorer och "arbetslöshetsöar" där det behövdes en intensiv stödinsats. Därigenom skulle det bli möjligt att lösa regionala och sektoriella sysselsättningproblem till en ur samhällsekonomisk synvinkel acceptabel pris- och lönestegringsnivå.[50]

I denna diskussion användes arbetsmarknadspolitiken som en alltigenom selektiv begreppsapparat och var till att börja med tänkt såsom främst ett funktionsunderlättande medel.[51]

De medel som sedermera skapats har fått en något annorlunda karaktär. När arbetslösheten steg under slutet av 1950-talet kom arbetslöshetspolitiken att få en allt mer framträdande roll. Denna politik var till att börja med mycket konjunkturkänslig och insatser av denna typ minskade kraftigt under högkonjunkturer. Alltsedan mitten av 1960-talet har den dock ökat stadigt trots en hög sysselsättningsnivå.[52]

Berndt Öhman har i en redogörelse: "Arbetsmarknadspolitikens utveckling 1948–69" använt en indelning enligt följande:

1. *Sysselsättningsskapande åtgärder*
   Beredskapsarbete, lokaliseringsstöd.
2. *Anpassningsåtgärder*
   Arbetsförmedling, utbildningsåtgärder och rörlighetsstimulanser.
3. *Socialt motiverade åtgärder*
   Arbetsvård, arkivarbete, kontantunderstöd.

Denna indelning är gjord efter de motiv som ligger bakom skapandet av de olika medlen. Grupp 3 innehåller de åtgärder där de sociala aspekterna varit speciellt framträdande. I det följande göres en genomgång av de olika arbetsmarknadspolitiska åtgärderna, med syfte att försöka belysa de effekter på regional nivå som kan tänkas uppstå. Med utgångspunkt från detta göres sedan en gruppering av de olika åtgärderna efter sysselsättningseffekter.

De effekter som kan tänkas uppstå är naturligtvis av såväl ekonomisk som social art. Framställningen ägnas främst åt sysselsättningsförändringar med viss hänsyn till samtidiga inkomstförändringar. Som utgångspunkt användes ovanstående indelning av åtgärderna. De viktigaste arbetsmarknadspolitiska åtgärderna har valts ut.

1.5.2.1. De sysselsättningsskapande åtgärderna

Beredskapsarbeten existerar i tre former, allmänna, särskilda och industriella beredskapsarbeten. Den första formen är avsedd att vara av kortsiktig natur, där det

[50] Rehn, G., The Problem of Stability: An Analysis and Some Policy Proposals. Ur "Wages Policy Under Full Employment". Edit. by R. Turvey. London 1952, s. 30 ff.

[51] Meidner, R., & Niklasson, H., a.a. s. 112.

[52] Öhman, B., Arbetsmarknadspolitikens utveckling 1948–69. AMS. Meddelande från utredningsbyrån. 1970:17.

gäller att tillfälligt sysselsätta en arbetskraft som drabbats av arbetslöshet. De allmänna beredskapsarbetena består i allmänhet av skogsröjning, vägarbeten, iordningställande av industritomter och liknande. Den direkta sysselsättningseffekten är kortvarig och de multiplikativa effekterna torde vara små. Den tidigare sysselsättningsnivån upprätthålles och man förhindrar att den regionala konsumtionen sjunker. Samtidigt som man skapar sysselsättningsmöjligheter, om än på kort sikt, slipper de berörda flytta.

De industriella beredskapsarbetena är i allmänhet av långsiktig natur där man påbörjar en industriell produktion som mycket väl kan tänkas generera ytterligare sysselsättning i regionen, beroende på bl.a. produktionsinriktningen, underleverantörnätet och avsalumarknadens läge.[53]

De lokaliseringspolitiska åtgärderna är numera så utformade att de subventionerar såväl kapitalkostnaderna som arbetskraftskostnaderna.[54]

Företagen skall för att erhålla stöd vara räntabla och ge konkurrenskraftiga löner. Möjligheter finns knappast att undersöka i vad mån företagen kommer att uppnå de planerade sysselsättningsökningarna. Företaget erhåller genom stödet billigt kapital samtidigt som det har möjlighet att förbättra produktionsapparaten. Av den planerade sysselsättningsökningen för företag som erhöll stöd under perioden 1965-07-01—1970-12-31 realiserades 70 procent. I Norrbotten uppgick den realiserade sysselsättningsökningen till 40 procent av den planerade, samtidigt som de nya sysselsättningarna kostade i lokaliseringsstöd 391.000 kronor per nytillkommet sysselsättningstillfälle.[55]

Det är tydligt att det inte automatiskt uppstår sysselsättningsökningar i företag som erhållit lokaliseringsstöd. Storleken på sysselsättningsförändringarna bestämmes av storleken och inriktningen på investeringarna, d.v.s. om investeringar sker i en ny arbetskraftsbesparande maskinpark eller i anläggningar som leder till ett ökat behov av arbetskraft.

Dessa är de direkta sysselsättningseffekterna. Beroende på företagets produktionsinriktning, råvaru- och underleverantörssystem samt avsalumarknadens belägenhet uppkommer ytterligare sysselsättningsökningar av varierande styrka. Ju större andelar som ligger inom regionen, desto större blir den regionala sysselsättningsmultiplikatorn.[56]

Numera kan även en form av arbetskraftssubvention utgå i lokaliseringssyfte, kallad sysselsättningsstöd. Detta stöd är bundet till en beräkning av företagens ökning av årsarbetskraften. Det främsta motivet bakom denna nya åtgärdsform är att sti-

[53] Se: Rapport angående åtgärder i samband med driftsnedläggelse vid Skofabriks AB Oscaria i Örebro. AMS 1972-04-10.

[54] Kungl. Maj:ts prop. 1970:70.

[55] Regionalekonomiska meddelanden från Inrikesdepartementet. 1971:1. Se även: Hedquist, F., Lokaliseringsstödets sysselsättningseffekt inom stödområdet. Glesbygdsforskningen rapport nr 16. Utg. av Umeå universitet. I denna rapport har utfallet av statskommunalt stöd och lokaliseringsstöd mellan åren 1963—68 beräknats till 21 procent av den planerade sysselsättningsökningen.

[56] Archibald, G.C., Regional Multiplier Effects in the U.K. Oxford Economic Papers. 19(1967):1, s. 27 ff.

mulera företagen till en direkt sysselsättningsökning och hindra att en eventuell investering leder till en substitution av arbetskraft med kapital.

1.5.2.2. *Anpassningsåtgärderna*

Denna grupp av arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall underlätta arbetsmarknadens funktionssätt, främst genom att anpassa arbetskraften till rådande efterfrågeförhållanden.

Till anpassningsåtgärderna brukar man räkna arbetsförmedling, utbildningsåtgärder och rörlighetsstimulanser. Arbetsförmedlingen skall främst fungera som ett styrinstrument där det gäller att fördela arbetskraften dit den efterfrågas.

Några kvalitativa eller regionala restriktioner på de arbetsmöjligheter som förmedlas existerar inte. Förmedlingen underlättar för arbetskraften att finna en sysselsättning, samtidigt som den förser företagen med arbetskraft.

Förmedlingen skall hjälpa den enskilde arbetssökande att överblicka de eventuella sysselsättningsmöjligheter som existerar.

Bl.a. jösseforsstudien visar dock att arbetsförmedlingen saknade möjligheter att dels tillgodose arbetskraftens krav på sysselsättning och dels hjälpa individerna att ställa krav och stå fast vid dessa.[57]

Arbetsförmedlingen är skyldig att rapportera en vägran att ta ett erbjudet arbete. Vägran kan leda till att individen förlorar sitt arbetslöshetsunderstöd. Individen är därigenom tvingad att ta ett arbete som han inte vill ha. Den dubbla lojaliteten mot såväl arbetssökande som arbetsgivare försvårar arbetsförmedlingens möjligheter att skapa förutsättningar för ett fritt och övervägt val från individernas sida.

Arbetsförmedlingen torde ha störst betydelse för förmedling av arbeten över längre avstånd och till områden utanför regionen. På det lokala planet däremot synes andra kontakter spela en större roll när det gäller sökande och erhållande av ny sysselsättning.

I flera cost-benefit-analyser har man sökt uppskatta de ekonomiska och sociala "costs" och "benefits" som uppstår genom omskolning för individ, samhälle, företag och myndigheter, mätta i ekonomiska termer. Syftet med omskolningen är att göra individerna mer attraktiva på arbetsmarknaden, vidga deras alternativa sysselsättningsmöjligheter och underlätta deras anpassning till den existerande arbetsmarknaden. Rent ekonomiskt har denna utbildning lönat sig såväl för den enskilde som för samhället som helhet.[58] När det gäller den lämpligaste längden och inriktningen på utbildningen finns varierande åsikter. Vissa undersökningar har kommit fram till att de samhälleliga vinsterna är störst för de kortare kurserna på 60—200 timmar.[59]

[57] Peterson, W., Arbetsmarknadspolitik i praktisk tillämpning a.a. s. 46.

[58] Cost-benefit aspects of manpower retraining. HMSO. London 1970, s. 32—36. Se även: Dahlberg, Å., Arbetsmarknadsutbildning — verkningar för den enskilde och samhället. Umeå universitet 1972.

[59] Hardin, E., Benefit-cost analysis of occupational training programs, a comparison of recent studies. Prodeedings of a North American Conference. May 1961. s. 113.

Vid en studie av de regionala sysselsättningsförändringarna måste hänsyn tas till en rad förhållanden som är svåra att uppskatta i cost benefit studierna, t.ex. följande.

1. "Displacement-effekten", d.v.s. den omskolade erhåller en plats som annars skulle ha blivit besatt av en nu fast anställd eller arbetslös person.
2. "Vacuum-effekten", d.v.s. den omskolade flyttas upp i en högre position och ersättes av en arbetslös.
3. Den multiplikativa effekt som uppstår, speciellt vid en låg sysselsättningsnivå.
4. "Induced employment" d.v.s. underleverantörer och industriella serviceföretag får möjlighet att utnyttja sin kapacitet.[60]

Omskolningens största inomregionala sysselsättningseffekter uppkommer om utbildningen riktas mot de yrkesområden där man har brist på arbetskraft.[61] Effekterna av *enbart* omskolning blir små i en region med vikande sysselsättningsmöjligheter om inte utbildningen kombineras med sysselsättningsskapande åtgärder. Med hänsyn till att såväl kursens längd som dess innehåll har avgörande betydelse för om det skall uppstå någon sysselsättningseffekt är det nödvändigt att kurserna anpassas antingen efter det existerande behovet av arbetskraft eller efter en planerad regional struktur.

Även rörlighetsstimulanser syftar till att anpassa arbetskraften till den rådande efterfrågesituationen. Genom flyttningsstimulansen skall de efterfråge- och utbudsöverskott utjämnas som existerar inom och mellan regioner. Enligt den Rehnska modellen skulle man genom selektiva åtgärder, såsom rörlighetsstimulanser, överföra arbetskraft från lågproduktiva företag i arbetslöshetsdrabbade områden till högproduktiva företag och därigenom öka tillväxten i ekonomin och stärka grunden för en hög lönebetalningsförmåga. Vid tillämpningen av modellen uppstår både positiva och negativa effekter. I utflyttningsregionen går man miste om de arbetslösas kontantunderstöd och den därav genererade konsumtionen. Genom en fortlöpande utflyttning underskrids tröskelvärden för en mängd ekonomiska och sociala aktiviteter.

Vid en beräkning av regionala sysselsättningsmultiplikatorer i Canada fann man, att utflyttningen av arbetslös arbetskraft skapar ytterligare arbetslöshet i utflyttningsregionen i relationen 5:2, d.v.s. om fem arbetslösa flyttar blir två tidigare sysselsatta personer arbetslösa.[62] Denna relation byggde naturligtvis på de speciella förhållanden som existerade i regionen och på de antaganden som man gjorde i denna undersökning.

Liknande resultat har framkommit i en undersökning som gjordes i England, där man kom fram till att högst sju arbetslösa behöver flytta ut från en region (antagligen betydligt färre) för att ytterligare en person skall bli arbetslös.[63]

[60] Cost-benefit aspects of manpower retraining, a.a. s. 24—26.

[61] Ibid. s. 25.

[62] Vanderkamp, J., The Effect of Out-Migration on Regional Employment. The Canadian Journal of Economics. 3(1970):4, s. 546.

[63] Archibald, G.C., a.a. s. 22.

Det är således klart att flytttningsstimulanser kan ha en negativ effekt på den kvarvarande sysselsättningen om de inte kombineras med sysselsättningsskapande åtgärder.

1.5.2.3. *De socialt motiverade åtgärderna*

Av de socialt motiverade åtgärderna behandlas här arbetsvård och kontantunderstöd. Den skyddade sysselsättningen syftar till att ge rehabilitering och sysselsättning till individer som blivit utslagna från arbetsmarknaden eller som av en eller annan anledning inte erhåller anställning på den "öppna" arbetsmarknaden. De personer som arbetar i de skyddade verkstäderna har ofta som enda alternativ att leva på förtidspension. Lönen på de skyddade verkstäderna är numera avtalsreglerad. Effekterna på den regionala sysselsättningen är beroende av den typ av verksamhet som verkstaden bedriver.

Det framkom tidigare att kontantbidragens huvudsakliga syfte är att upprätthålla individernas konsumtionsnivå och förhindra ytterligare sysselsättningsminskningar. Kontantunderstöden hindrar däremot inte att de arbetslösa söker sig en sysselsättning utanför regionen, eftersom bidragen är tidsbegränsade.

Figur 1:3 är ett försök att sammanfatta olika åtgärders regionala sysselsättningseffekter. Den är inte fullständig och bygger på en mängd antaganden, men kan vara användbar vid regionala sysselsättningsstudier.

	Effektens riktning		
Åtgärd	Stärkande	Upprätthållande	Försvagande
Beredskapsarbete		X	
Lokaliseringsstöd	X		
Sysselsättningsstöd	X		
Arbetsförmedling		X	X
Utbildning		X	X
Rörlighetsstimulans			X
Arbetsvård		X	
Kontantunderstöd		X	

Figur 1:3. Regionala sysselsättningseffekter av olika arbetsmarknadspolitiska åtgörder.

Av de analyserade åtgärderna är de flesta upprätthållande när det gäller den regionala sysselsättningen. Egentligen finns endast två arbetsmarknadspolitiska medel som verkar direkt stärkande på den regionala arbetsmarknaden.

1.6. Förändringar på den regionala arbetsmarknaden i samband med en kraftig minskning av sysselsättningstillfällena.

I detta avsnitt diskuteras de förändringar som kan antagas uppstå på den regionala arbetsmarknaden i samband med en företagsnedläggning i regionen. Syftet med framställningen är att formulera vissa frågeställningar och antaganden för den empiriska undersökningen.

1.6.1. De direkt drabbade

Utgångspunkten för en studie av de regionala sysselsättningsförändringarna vid en företagsnedläggning måste vara att studera dem som *direkt* drabbats. Därifrån är det sedan möjligt att diskutera vilka rörelser som sker ut från och in på arbetsmarknaden och över regiongränserna.

1. De grupper som har en låg geografisk flyttningsbenägenhet är främst:
   a) Äldre med lång anställningstid,
   b) gifta kvinnor,
   c) de icke-yrkesutbildade,
   d) småjordbrukare som haft säsongvis anställning vid företaget.[64]

När dessa grupper mister sin sysselsättning har de inte något reellt flyttningsalternativ. Om det inte insättes någon form av samhälleliga åtgärder är deras enda möjlighet att söka sig till det utbud av lediga platser som existerar på den regionala arbetsmarknaden.

I en situation med få lediga platser riskerar dessa grupper att bli arbetslösa, latent arbetssökande och att så småningom försvinna ut ur arbetskraften.[65] Effekten av detta blir en omedelbar sänkning av regionens totala inkomstnivå, men en höjning av den genomsnittliga inkomstnivån för de yrkesverksamma i regionen.

2. De grupper som har en hög flyttningsbenägenhet är främst:
   a) Yngre personer med kort anställningstid,
   b) yrkesutbildade arbetare och tjänstemän,
   c) ogifta yngre kvinnor.

I en situation där dessa grupper förlorar sin sysselsättning har de i allmänhet möjlighet att flytta. De yrkesarbetande kan erhålla arbete på den regionala arbetsmarknaden, men i många fall kan det vara svårt att finna sysselsättningar där det är möjligt för dem att utnyttja sitt yrkeskunnande.

I ett läge där företagen har behov av arbetskraft för att fylla vakanser eller utvidga sin verksamhet är naturligtvis en ökning av utbudet av arbetskraft till fördel

[64] Se: Wilcock, R.C., Employment Effects of a Plant Shutdown in a Depressed Area. Monthly Labor Review 80(1957):9, s. 1047–52. I denna artikel tas småjordbrukarnas möjligheter till industriellt arbete upp och deras reträttmöjlighet till jordbruket om de förlorar sitt industriarbete.

[65] Sheppard, H.L., New Perspectives On older Workers. Kalamazoo 1971, s. 3 ff.

för företagen i regionen. De har möjlighet att erhålla yrkeskunnig personal och de behöver inte ge de nyanställda en lång inskolningsperiod, som annars skulle vara fallet.

En hypotes är att den arbetskraft som företagen i regionen suger upp omedelbart är de yngre och de medelålders yrkesutbildade arbetarna. Däremot torde kvinnorna och de äldre männen ha betydligt svårare att erhålla anställning i företag på den regionala arbetsmarknaden, även om företagen har en likartad produktion och inriktning som det nedlagda. I en situation där det existerar en låg efterfrågan på arbetskraft torde det enbart vara de yngre och medelålders yrkesarbetarna som har möjlighet att erhålla ett arbete omedelbart, samtidigt som dessa grupper är de mest mobila och således har störst möjlighet att flytta och erhålla ett nytt arbete utanför regionen.

1.6.2. Bruttoströmmar in i och ut ur regionen

I samband med att sysselsättningstillfällena minskar torde strömmen ut ur regionen öka kraftigt; de yngre nytillkommande på arbetsmarknaden flyttar ut för att erhålla en mer stabil och säker sysselsättning.

Om inga nya sysselsättningstillfällen skapas torde den i vanliga fall kompenserande bruttoströmmen i den motsatta riktningen minska. Denna ström består av de grupper som i det "kejdevisa" flyttningsförloppet flyttar från småorter utanför och omkring regionen.[66]

1.6.3. Bruttoströmmar in och ut ur arbetsmarknaden

Inom regionen går bruttoströmmar in i och ut ur arbetsmarknaden.
De grupper som träder in på arbetsmarknaden är följande.

1. De som avslutat sin skolutbildning och skall börja sitt första arbete.
2. De som varit latent arbetssökande tidigare och övergår till ett aktivt sökande.
3. Tidigare utstötta grupper som återinträder på arbetsmarknaden.

I ett läge med skärpt brist på sysselsättningstillfällen torde tillströmningen av individer i arbetskraften avstanna eller minska. Dessutom ökar andelen av de arbetslösa och latent arbetssökande som försvinner ut ur arbetskraften. De undersysselsatta upphör att söka ytterligare arbetsuppgifter.

Det är dessutom troligt att andelen arbetslösa och latent arbetssökande får tillskott från grupper som varit sysselsatta respektive arbetslösa.

Figur 1:4 avses åskådliggöra dessa tankegångar och visa rörelserna i systemet. Figurdelen i mitten visar arbetskraften uppdelad på olika statusnivåer.[67] Det finns

[66] Gerger, T., Den svenska arbetskraftens flyttningar – en litteraturöversikt. AMS. Meddelande från utredningsbyrån 1967:38, s. 16ff.

[67] De latent arbetssökande har förts till arbetskraften trots att de i arbetskraftsundersökningarna definieras som varande utanför arbetskraften (se även kapitel 5 not 2).

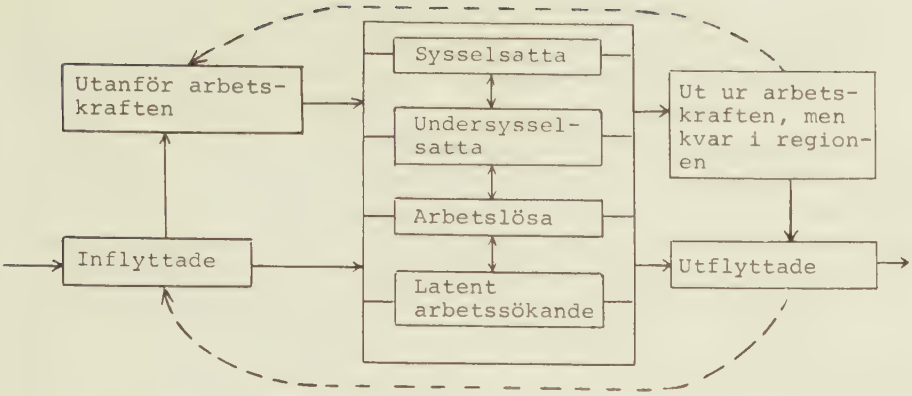

Figur 1:4. Rörelser på den regionala arbetsmarknaden.

möjlighet att cirkulera inom systemet eller försvinna ut ett tag för att sedan återkomma antingen i form av återinflyttad eller som återinträdande på arbetsmarknaden. Figuren visar således förändringen i utbudet av arbetskraft.

1.6.4. Återknytning till modellansatsen

Modellansatsen bygger på en sammankoppling av individ och regiondata (se avsnitt 1.2.). Samspelet mellan individernas möjligheter och behov och förhållandena på arbetsmarknaden är av grundläggande betydelse. De individuella förändringarna måste ses i skenet av de förändringar som inträffar i regionen, där individernas möjligheter att erhålla sysselsättning är beroende av förhållandena på den regionala arbetsmarknaden och insatta ekonomisk-politiska åtgärder.

Utifrån den föregående redogörelsen av sökprocesser och geografisk rörlighet är det möjligt att formulera antaganden och frågeställningar för den följande undersökningen. Den typ av ofrivilliga anställningsbyten som sker i samband med en företagsnedläggning leder till att individernas möjligheter att överblicka arbetsmarknaden reduceras. Om nedläggningsprocessen är utdragen över tiden kommer olika kategorier av arbetskraft att sluta vid olika tidpunkter. De som är eftertraktade på arbetsmarknaden slutar före dem som har svårigheter att erhålla ny sysselsättning. Sökbeteendet varierar mellan olika typer av arbetskraft och likaså graden av geografisk rörlighet, vilket framgått av de föregående avsnitten.

De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna syftar å ena sidan till att stödja individerna i sökprocessen och underlätta för dem att erhålla ny sysselsättning. Å andra sidan har de som målsättning att skapa nya sysselsättningstillfällen.

Med utgångspunkt från modellansatsen består det första steget av att kartlägga individernas situation och resurser vid anställningens slut. Den enskildes situation brukar i allmänhet belysas med ett antal socio-ekonomiska faktorer såsom ålder, utbildning, familjestorlek, bostadsförhållanden och inkomst. Dessa faktorer är dock inte tillräckliga för att beskriva den situation som individen befinner sig i vid ett an-

ställningsbyte. Hänsyn måste även tas till situationen på arbetsplatsen och relationerna till bostadsort och region (se avsnitt 2.2.).

Den frågeställning som skall belysas i samband med punkten 1 i modellansatsen är:

I vilken utsträckning kunde de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna stödja olika kategorier av arbetskraft?

Beroende på situationen på den regionala arbetsmarknaden söker sig olika kategorier av arbetskraft till arbetsförmedlingen. I en situation med hög efterfrågan på arbetskraft är det sannolikt att det främst är de äldre som går till arbetsförmedlingen. I en situation med låg efterfrågan kommer även de medelålders och yngre att söka sig dit. De som i störst utsträckning kan antagas gå utanför arbetsförmedlingen är de yngre som har en eftertraktad yrkesutbildning.

Enligt de ursprungliga tankegångarna kring de arbetsmarknadspolitiska stöden var avsikten att de skulle kombineras så att det skapades en "balans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft". Det vill säga, att såväl sysselsättningsskapande som anpassningsåtgärder skulle sättas in i en krissituation.

Den andra huvudfrågeställningen är:

Hur verkade de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna under olika konjunktursituationer? Motverkades de selektiva individinriktade åtgärderna i en situation med låg efterfrågan på arbetskraft? Det är sannolikt så att arbetsförmedlingens möjligheter att förmedla arbete till de arbetssökande reduceras kraftigt i en situation med vikande efterfrågan på arbetskraft. De som främst kommer att erhålla arbetserbjudande är de unga som har en yrkesutbildning och har möjlighet att flytta. Omskolningens sysselsättningseffekter reduceras om de inte samtidigt kombineras med sysselsättningsskapande åtgärder. Den arbetskraft som troligen drabbas hårdast i en lågkonjunktur är de äldre och medelålders, de som inte kan flytta och de som saknar en attraktiv yrkesinriktning.

Den tredje frågeställningen är:

Hade de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna olika effekt på individ och regional nivå?

Av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna är det främst två som kan antagas ha en direkt stärkande effekt på den regionala sysselsättningen, nämligen lokaliserings- och sysselsättningsstöden (se figur 1:3).

Om nya sysselsättningstillfällen skapas i en region med hjälp av dessa stödformer kan man antaga:

1. att i första hand de yngre yrkesutbildade arbetarna från det nedlagda företaget erhåller sysselsättning i stödföretaget,
2. att i andra hand de nylokaliserade företagen rekryterar arbetskraft från de företag som finns i regionen,
3. att i tredje hand det sker en mobilisering till arbetsmarknaden av tidigare utanförstående grupper.

Vissa av de mobila grupperna kan erhålla sysselsättning i stödföretagen. Det är därför sannolikt att utflyttningsströmmen från regionen varierar med mängden insatta lokaliseringsstöd och antalet realiserade sysselsättningstillfällen i regionen

samt med åldersstrukturen på den avskedade arbetskraften. De berörda yrkesutbildade som inte är "alltför" gamla kan få arbete i andra företag i regionen om lokaliseringsföretagen rekryterat arbetskraft från dessa företag.

Sannolikt hjälper de sysselsättningsskapande åtgärderna direkt dem av de nedläggningsdrabbade som har lättast att få ny sysselsättning.

På lång sikt är det troligt att de sysselsättningsskapande åtgärder som är riktade mot den regionala arbetsmarknaden inte påverkas lika kraftigt av konjunkturfluktuationer som de selektiva individinriktade åtgärderna. De mera generella sysselsättningsskapande åtgärderna kan leda till en förstärkning och en differentiering av regionen medan de individinriktade åtgärderna inte på samma sätt leder till en förstärkning av de nedläggningsdrabbades situation.

Den tidigare nedläggningsforskningen har i mindre utsträckning tagit upp till värdering de samhälleliga åtgärder som insättes vid nedläggningar och sysselsättningskriser.[68] Denna undersökning avser att söka förbättra kunskapen på detta område och frågeställningarna har därför inriktats på arbetsmarknadspolitikens betydelse för individ och region.

[68] Aiken, M., Ferman, L.A., & Sheppard, H.L., a.a. s. 160 ff.

Kapitel 2. Metod och material

2.1. Källor och källkritik

Vid redovisningen av källorna och kvalitetsaspekterna användes följande kronologiska indelning av undersökningen:[1]

1. Behovsanalys
2. Specifikation
3. Genomförande av undersökningsoperationerna
   a) förberedelse för datainsamlingen
   b) datainsamlingen
   c) förberedelse för databehandlingen
   d) databehandlingen

2.1.1. Behovsanalys

Utgångspunkten för en undersökning är vissa specifika problem som undersökningen förväntas lösa. Dessa problem är dels *objektproblem,* definierade av undersökningens syfte och dels *procedurproblem,*hur undersökningen skall genomföras.[2]

Undersökningens syfte är att studera de förändringar som inträffar vid en företagsnedläggning för individ och region och söka uppskatta de insatta arbetsmarknadspolitiska åtgärdernas effekter. De problemområden som behandlas är: individuella och regionala förändringar (ekonomi, sysselsättning), de arbetsmarknadspolitiska åtgärdernas effekter under olika konjunktursituationer på individ- och regionnivå.

Struktureringen och avgränsningen av undersökningsområdet framgår av figur 2:1. På individnivå analyseras de förändringar som inträffar i individens situation och hur de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna stödjer individen i olika konjunkturlägen. Den regionala analysen är främst en kartläggning över tiden av förändringar inom regionen (befolkning, sysselsättning och inkomst).

[1] Indelningen är hämtad från Dalenius, T., Modern surveymetodik. En översikt. Internhandbok nr 8. SCB 1.9.1969.

[2] Bunge, M., Scientific Research I: The Search for a System. Berlin 1967.

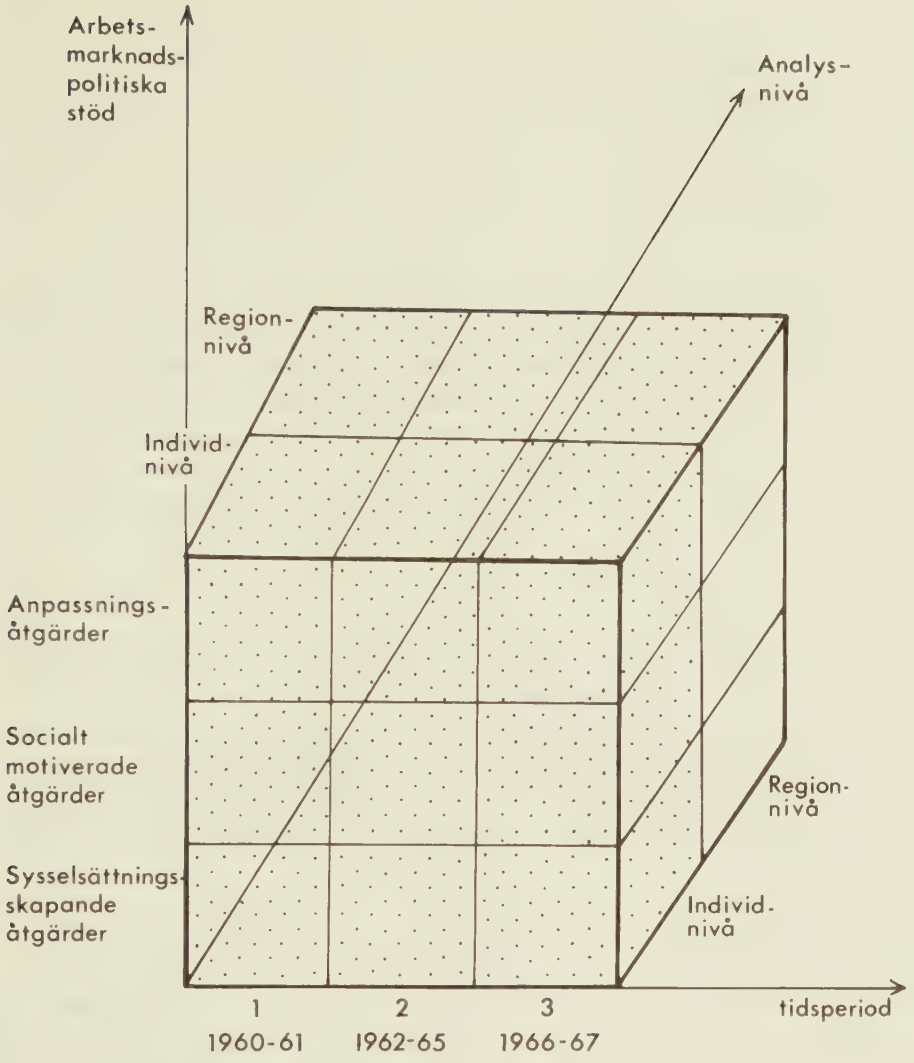

Figur 2:1. Avgränsning av problemområdet.

Som framgår av den prickade delen av figuren kommer undersökningen främst att behandla individuella förändringar. En betydande del av dessa analyser tar emellertid upp rumsliga förändringar, t.ex. i samband med sysselsättningsförändringar och geografisk rörlighet.

Frågeställningarna är:

1. I vilken utsträckning kunde de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna stödja olika kategorier av arbetskraft?
2. Hur verkade de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i olika konjunktursituationer? Motverkades de selektiva individinriktade åtgärderna i en situation med låg efterfrågan på arbetskraft?

3. Hade de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna olika effekt på individ respektive regional nivå?

För att söka besvara frågeställningarna behövs material från en mängd olika källor, såväl individdata som regionala data. Detta leder över till procedurproblemen.

Undersökningen av de individuella förändringarna är av "survey"-karaktär, där alla individer följts upp från det att de slutade på varvet fram till och med år 1969.[3]

Individerna, som ingår i undersökningen, är slumpvis utvalda bland de personer som arbetade på Oskarshamns Varv mellan åren 1960—67. Populationen bestod av 2 205 personer, av vilka var 5:e drogs slumpmässigt. Motivet till den stora urvalsandelen var att det förflutit en lång tid sedan de första personerna slutade. Det förväntades därigenom att många gått i pension, avlidit eller blivit svåråtkomliga under den tid som förflutit fram till undersökningens genomförande. Samtidigt medför det stora urvalet att många specifika grupper blir representerade i urvalet. Det ursprungliga urvalet bestod av 441 individer.

För skattning av medelfelen och för beräkning av slumpfelens storlek har följande formel använts:

$$\pm 1{,}96 \cdot \sqrt{\frac{P \cdot q}{n} \cdot \frac{N-n}{N-1}}$$ [4]

Slumpfelets storlek för procenttal vid olika urvalsstorlek och nivå för procenttalet finns angivet i appendix figur 2:8.

För att nå de regionala förändringarna har vissa specifika delområden utvalts för ett närmare studium (befolkningsförändringar, förändring i industrisysselsättning och inkomstförhållanden). Genom denna metod täcks en betydande del av de förändringar som inträffat i regionen i samband med företagskriserna.

2.1.2. Specifikation

För att undersöka de individuella förändringarna hade naturligtvis det ideala förfarandet varit att undersöka hela populationen och för de regionala förändringarna alla sektorer. Detta har dock inte varit möjligt att genomföra. Det har i stället skett en avvägning mellan å ena sidan tid och kostnader och å andra sidan den informationsmängd som erhålles genom olika undersökningsalternativ.

För att kartlägga de individuella förändringarna behövdes (som framgår av figur 2:7) uppgifter om individens situation före och efter anställningens slut, uppgifter om arbetsmarknadspolitiska stöd och om sysselsättningsförändringar.

Det förutsattes att individerna inte själva skulle ha möjlighet att erinra sig alla de uppgifter som ansågs vara nödvändiga. Individernas egna uppgifter har således kompletterats med olika typer av registerdata. De olika typer av källor som kommit till användning är följande:

[3] Se: Swedner, H., Sociologisk metod. Lund 1969, s. 245 ff.

[4] Cramér, H., Sannolikhetskalkylen och några av dess användningar. Uppsala 1956, s. 231 ff.

	Personliga förhållanden	Relationer till arbetsplatsen	Relationer till regionen	Arbetsmarknadspolitiska stöd	Geografisk rörlighet Sysselsättningsförändringar	Förändringar i personliga förhållanden	Förändringar i arbetsplatsförhållanden	Förändringar i relationerna till regionen
Postenkät	X	X	X	X	X	X	X	X
Telefonintervju	X	X	X	X	X	X	X	X
Personlig intervju	X	X	X	X	X	X	X	X
Register:								
Varvets personalregister	X	X						
Arbetsförmedlingen				X	X			
Försäkringskassa						X		
Företagets löneregister							X	
Flyttningsböcker					X			
Personaviregister					X			

Figur 2:2. Källor för individdata.

Postenkät,
telefonintervju,
personlig intervju,
register:
varvets personalregister,
flyttningsböcker på pastorsämbeten
personaviregister på länsstyrelser
arbetsförmedlingens uppgifter,
försäkringskassans register,
löneregister på företag.

Figur 2:2 anger hur olika typer av källor kommit till användning för att mäta de individuella förändringarna.

2.1.3. Genomförande av undersökningen

2.1.3.1. *Förberedelse för datainsamlingen*

I förberedelsearbetet för datainsamlingen ingick personliga besök hos personer i Oskarhamn och Kalmar som i ett eller flera avseenden varit inblandade i försöken att dämpa effekterna av sysselsättningskriserna. Dessutom gjordes omfattande genomgångar av det arkivmaterial som fanns bevarat i de gamla varvslokalerna. Kontakter togs med personer som arbetat inom fackklubbarna på företaget, (metall- och SIF-klubbarna). Ett speciellt möte anordnades för att ge författaren möjlighet att träffa f.d. varvsanställda som fortfarande bodde kvar i Oskarshamn.

Innan postenkäten sändes ut till urvalspersonerna införde författaren ett antal artiklar i ortspressen som beskrev undersökningen.

Två provenkäter utfördes innan det slutgiltiga formuläret för postenkäten fastställdes. Dessa gav till resultat att enkätformuläret måste differentieras med hänsyn till anställningsperiod och anställningstid. De som arbetade under tiden 1960—65 och under kortare tid än ett år erhöll ett specialformulär med enbart ett 25-tal frågor. Dessa grupper hade nämligen en mycket låg svarsfrekvens på de båda provenkäterna.

2.1.3.2. *Datainsamlingen*

Datainsamlingen bestod således av ett parallellt insamlande av olika typer av material. Enkätformulären utsändes våren 1970 och samtidigt insamlades material från löneregistret vid varvet och från arbetsförmedlingen i Oskarshamn.

De typer av fel som kan tänkas uppkomma i samband med datainsamlingen är A) täckningsfel och B) innehållsfel.[5]

[5] Dalenius, T., a.a. s. 66.

A. *Täckningsfel* innebär att urvalet antingen underskattar vissa kategorier i populationen eller överskattar dem. Bortfallet innebär en typ av täckningsfel. Tabell 2:1 visar resultatet av postenkäten. De individer som inte besvarade enkäten efter en viss tid fick påminnelser genom brev. Detta förfarande upprepades två gånger. Trots dessa påstötningar uppstod ett bortfall. På dessa gjordes en omfattande bortfallsundersökning. resultatet av denna framgår även av tabell 2:1. Ett urval av dem som inte besvarade enkäten gjordes. Dessa kontaktades först för telefonintervju. Om man ej erhöll kontakt gjordes personliga besök och sist sändes telegram för att nå personerna ifråga. Arbetet utfördes av Sveriges Radios avdelning för publikundersökningar under 1 1/2 vecka i slutet av augusti månad 1970.

Tabell 2:1. Resultat av postenkäten.

	Totalt		Stora formuläret		Lilla formuläret	
Hela urvalet	441		332		109	
Därav avlidna	29		27		2	
utomlands	5		1		4	
sjukdom	7		5		2	
okända	18		7		11	
Utgår	59		40		19	
Kvar i urvalet	382		292		90	
Svarande	287	75,1	229	78,4	58	64,4
Bortfall	95	24,9	63	21,6	32	35,6
Därav vägrare	15		13		2	
Ej svarande	80		50		30	

Resultat av bortfallsundersökningen

	Totalt		Stora formuläret		Lilla formuläret	
Bortfallsurval (på dem som ej svarade i enkätundersökningen)	36		24		12	
Svarande	28	77,8	18	75,0	10	83,3
Bortfall	8	22,2	6	25,0	2	16,7
Därav vägrare	3		3		—	
Ej anträffbar	5		3		2	

Avhandlingen bygger på material från det stora formuläret.

Vid en jämförelse av de svarande i huvudundersökningen och bortfallsundersökningen visade det sig att dessa inte skilde sig nämnvärt åt när det gäller bakgrundsvariabler som ålder, utbildning, familjeförhållanden, bostad och inkomst. På grund härav uppräknades de svarande i bortfallsundersökningen till att motsvara dem som icke svarade i huvudundersökningen enligt en metod som förutsätter att bortfallet fördelar sig slumpmässigt i det ursprungliga urvalet.[6] Jämförelsen har gjorts mellan

[6] De svarande i bortfallsundersökningen har uppräknats enligt den metod som kom till användning i Lilla LO 3, där det förutsattes att bortfallet fördelade sig slumpmässigt inom urvalet. Se även: Persson, L. & Sundbom, L., Bortfallsproblemet i en surveyundersökning. En empirisk studie av bortfallet i låginkomstutredningens levnadsnivåundersökning. Sociologiska institutionen, Uppsala 1970.

de svarande i de båda grupperna främst på grund av att de som vägrade måste respekteras i sin uppfattning att de inte ville deltaga i undersökningen. De som varit oanträffbara har därvid förutsatts inte snedvrida resultaten på ett systematiskt sätt. I kapitel 8 har emellertid inte bortfallet uppräknats på grund av beräkningstekniska orsaker. Antalet personer som ingår i undersökningen är således 279. Figur 2:3 visar en uppdelning av bortfallet i olika poster.

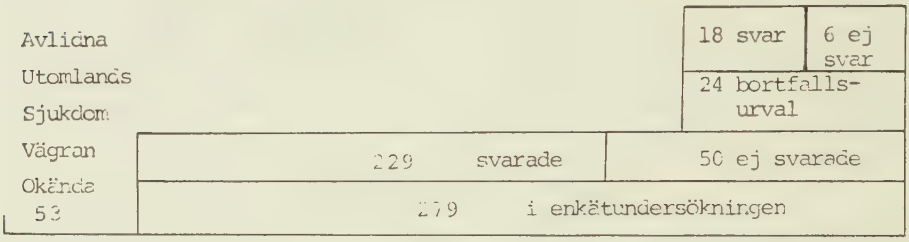

Figur 2:3. Uppdelning av bortfallet i olika poster. Stora formuläret.

B. *Innehållsfel* kan uppstå genom att frågorna i formuläret varit svåra att förstå eller att de varit omöjliga att besvara på grund av att en lång tidsrymd förflutit mellan undersökningstillfället och den tidpunkt då individen arbetade på varvet. Postenkäten innehåller ett stort antal retrospektiva frågor. Tillförlitligheten hos retrospektiva frågor torde till stor del vara beroende av den vikt som individen lägger vid de förhållanden som frågan berör. Ju större betydelse frågan har för individen desto större sannolikhet torde det vara att individen kan ge ett tillförlitligt svar.[7]

1. Varvets personalregister

Urvalet drogs ur varvets personalregister. De uppgifter som erhölls ur registret var följande:

Födelsedatum, bostadsadress vid anställningens slut på varvet, anställningens början och slut, anställningsform samt orsak till avgång.

Den kritik som kan riktas mot materialets trovärdighet består främst i att det inte skulle ha förts ordentligt från personalkontorets sida, speciellt under den något omtumlade avvecklingsperioden.

2. Arbetsförmedlingens register

Från arbetsförmedlingen (af) erhölls uppgifter över de personer som ingår i urvalet och som kom i kontakt med af. De uppgifter som insamlades från af var följande:

Tidpunkt för avgång från varvet, erhållna stöd från af i form av hänvisning till

[7] Eriksson, R., Uppväxtförhållanden och social rörlighet. Stockholm 1971, s. 42 ff.

nytt arbete, beredskapsarbete, skyddad sysselsättning, industriellt beredskapsarbete, omskolning och flyttningsstöd. Tidpunkt för erhållande av flyttningsstöd samt tidpunkt för flyttning, tidpunkterna för de olika stödformernas eller sysselsättningarnas början och slut.

Av de 441 personerna i det ursprungliga urvalet fanns 266 registrerade hos af (60 procent).

Det är svårt att avgöra i vilken utsträckning som af varit den som hänvisat de enskilda individerna till de anställningar som finns noterade i deras register. Anteckningar har inte förts kontinuerligt över detta. För anställningen närmast efter varvet kan den enskilde dock besvara frågan.

3. Löneregister på varvet

Från detta register har de lönelistor utnyttjats som anger löneförhållandena mellan åren 1960–67. Individerna har identifierats på lönelistorna med hjälp av deras arbetsnummer på personalkorten. Uppgifterna har insamlats för det sista kvartalet som individerna ifråga arbetade på varvet. Det är följande uppgifter för varje individ:

Den totalt arbetade tiden, därav ackord, ackordsersättning, den totalt utbetalade lönesumman samt helg- och semesterersättning.

Uppgifter har erhållits för alla utom för ett 10-tal som arbetade en mycket kort tid på varvet och därför inte hann registreras. Primärmaterialet är de avlöningslistor som sammanställts för varje avlöningsperiod (14 dagar). Ett problem är att betalningen för ett utfört ackordsarbete utbetalades först när hela arbetet var avslutat, vilket ledde till att många erhöll ersättning i ett kvartal för ett arbete utfört under det föregående. Över längre perioder tenderar dessa överdragningar att jämnas ut.

2. Postenkäten

Det slutgiltiga formuläret utformades efter det att provenkäterna analyserats och efter samtal med experter på området. Formuläret innefattade ett 60-tal frågor som berörde:

Personliga förhållanden vid anställningens slut, arbetsplatsförhållanden vid varvet, kontakt med af och hur man uppfattade dess olika insatser, flyttningsberedskap, flyttningsrörelser samt personliga och arbetsplatsmässiga förändringar fram till år 1969 (formuläret finns i appendix 2:1).

Efter det att insamlandet av enkätmaterialet var avslutat, inklusive bortfallsundersökningen, påbörjades en ny datainsamling. Det var insamlande av löneuppgifter för 2:a kvartalet 1969.

5. Löneuppgifter för andra kvartalet 1969

Materialet är hämtat från:

1. Enkät till företag ej anknutna till SAF,
2. SAF:s individuallönestatistik,
3. enkät till företag utanför individuallönestatistiken.

De uppgifter som erhållits motsvarar de under punkten 3 således:

Totalt arbetade tiden, därav ackord, ackordsersättning, totalt utbetalade lönesumman samt helg- och semesterersättning.

Genom dessa enkäter och med hjälp av individuallönestatistiken har efter upprepade påstötningar på olika företag erhållits löneuppgifter på 258 individer i urvalet, vilket motsvarade 89 procent av dem som svarade på postenkäten.

Det har varit svårt att få tag i alla de företag där individerna arbetade 2:a kvartalet 1969. Individerna har ibland angivit att de arbetat på företag som ställt sig helt frågande till denna uppgift. Det har kunnat lösas genom att företagens distriktskontor kontaktats. Företagen kan missuppfatta vilka uppgifter som önskas, men eftersom de lämnar motsvarande uppgifter till SAF och SCB torde detta vara mindre sannolikt. Däremot har småföretagare med en eller ett par anställda ofta haft en dålig bokföring, vilket lett till att de fått göra uppskattningar när det t.ex. gällt arbetstidens storlek. Detta material är ur kvalitetssynpunkt det mest osäkra på grund av att många uppgifter är av starkt varierande kvalité.

6. Försäkringskassans register

För de personer som ingick i bortfallet samt för en del andra har uppgifter införskaffats från försäkringskassan i Kalmar. Dessa uppgifter är:

Sjukpenningplaceringen 2:a kvartelet 1969, insamlade ATP-poäng under 1968, förtids- eller ålderspension, tidpunkt för pensionens erhållande samt pensionsbeloppets storlek.

Härvid är det sjukpenningplanceringen som är intressant genom att den ger den beräknade inkomsten under 1969, samtidigt som den anger den månatliga inkomsten under 2:a kvartalet (inom relativt snäva inkomstgränser).

Från genomgången av datainsamlingen framgår att enkätdata och registerdata kommit till användning i undersökningen. I den följande framställningen (kapitel 5—9) kommer båda typerna av data att uppträda samtidigt (se figur 2:4). Det är sannolikt att antaga att register- och enkätdata kan skilja sig åt när det gäller att ange samma förhållande. Av tidigare undersökningar, som gjort jämförelser av intervju- och registeruppgifter, framgår att dessa inte nödvändigtvis skiljer sig åt.[8] I denna undersökning förefaller förhållandet att vara detsamma. I de fall enkät- och registeruppgifter skiljer sig åt kommenteras dessa skillnader i den löpande framställningen.

2.1.3.3. *Förberedelser för databearbetningen*

I förberedelsearbetet för databearbetningen ingick att koda materialet och överföra det till kodningsblanketter. Från dessa blanketter skedde sedan stansningen av materialet. Kontroll av kodningen utfördes av dem som kodade materialet och av författaren, materialet kontrollstansades.

Kontrollen av data skedde genom logiska kontroller och genom rimlighetskon-

[8] Se: Carlsson, G., Social Mobility and Class Structure. Lund Studies in Sociology. Lund 1958, s. 85 ff. I denna undersökning framkom inga avgörande skillnader mellan intervju- och registerdata.

Individdata		Regiondata		
	Primärmaterial	Primärmaterial	Statistik	Offentligt utredningsmaterial
Kapitel 1				
Kapitel 2				
Kapitel 3		Protokoll, arsrapporter, personliga intervjuer		PM från arbetsförmedlingen i Oskarshamn och LAN i Kalmar
Kapitel 4			Flyttningsstatistik från SCB. Företagsräkning från LAN i Kalmar. Inkomststatistik från Årsbok för Sveriges Kommuner 1960–71.	Länsplanering 1967 för Kalmar län
Kapitel 5	Enkätmaterial, individbaserad lönestatistik		Statistik över antal lediga platser och arbetslösa. LAN i Kalmar	AMS. Meddelande från utredningsbyrån
Kapitel 6	Enkätmaterial, af:s registeruppgifter			
Kapitel 7	Enkätmaterial, af:s registeruppgifter			
Kapitel 8	Enkätmaterial, af:s registeruppgifter			
Kapitel 9	Enkätmaterial, individbaserad lönestatistik, af:s registeruppgifter, försäkringskassans inkomstuppgifter.			

Figur 2:4. Sammanfattande källredovisning.

troller. Före bearbetningen av materialet "listades" variablerna, varigenom det var möjligt att kontrollera felkodningar och stansfel. I ett par fall upptäcktes felaktigheter som dock kunde korrigeras.

2.1.3.4. *Databearbetningen*

Databearbetningen utfördes på Uppsala datacentral med användning av ett standardprogram (kallat INTREST II). Detta standardprogram gav möjlighet till en flexibel uppdelning av materialet. Genom att författaren arbetade direkt med tabuleringen av materialet var det möjligt att göra omfattande och upprepade kontroller av resultatens rimlighet. En typ av fel, som upptäcktes efter en tids arbete med materialet, var att det inträffat en positionsförskjutning vid uppläggningen av materialet på magnetband, som inte varit möjligt att upptäcka vid listningen av materialet. Felaktigheten upptäcktes genom att resultaten blev orimliga vid tabulering av vissa variabler.

Eftersom det skett en fortlöpande kontroll av materialet i samband med bearbetningen torde de direkta felen i samband med databearbetningen ha undanröjts till en väsentlig del. Till stor del är detta något som skall tillskrivas personalen på datacentralen i Uppsala, som varit mycket behjälpliga med råd och anvisningar.

2.2. Disposition

2.2.1. Regionala data

Avgränsningen av regionen har skett med utgångspunkt från vissa antaganden om hur en näringsgeografiskt välavgränsad region skall vara beskaffad. Därefter följer en studie av de förändringar som inträffade i regionen med avseende på flyttningsrörelser, industrisysselsättning och inkomstförändringar. Dessa studier gör det möjligt att få en uppfattning om de förändringar som inträffade på regional nivå i samband med och efter de olika varvskriserna.

2.2.2. Individdata

Den surveymetodik som används har till syfte att spegla individens situation och de förändringar som inträffar i samband med sysselsättningskriserna.

2.2.2.1. *Individens situation vid anställningens slut*

Analysen av individdata har skett etappvis där den första etappen bestod av att kartlägga individens situation vid anställningens slut. Därvid avses såväl individens personliga förhållanden som arbetsplatsförhållanden och relationer till regionen (se figur 2:5).

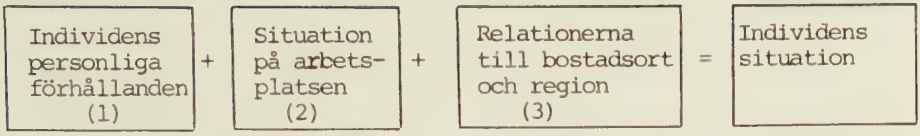

Figur 2:5. Individens situation.

De variabler som kommer till användning beröres under punkterna 1–3.

1. De personliga förhållandena analyseras med hjälp av:
   Ålder
   kön
   civilstånd
   utbildning
   boendekostnad
   bostadsstorlek
   inkomst, egen
   inkomst, övriga familjemedlemmar

   Variablerna är valda för att ge en så utförlig bild som möjligt av de personliga förhållanden som existerade för individen ifråga.
2. Situationen på arbetsplatsen analyseras med hjälp av:
   Anledning till att börja anställningen på varvet
   valmöjligheter
   yrke
   arbetsförhållanden och trivsel
   antal anställningsår
   började anställningen vid varvet
   slutade anställningen vid varvet
   ålder vid anställningens slut
   totalt arbetad tid
   total lönesumma
   orsak till avgång

   Genom uppgifter om förhållandena på arbetsplatsen är det möjligt att erhålla en uppfattning om individens utgångspunkter i arbetsvalsprocessen. Från det tidigare arbetet erhåller individen den referensram vilken han utgår från när han befinner sig i en eventuell valsituation och skall värdera olika sysselsättningsalternativ. Förhållanden som yrke, arbetsuppgifter, arbetsförhållanden och arbetstillfredsställelse, arbetstid och timförtjänst har en avgörande betydelse för bestämningen av arbetets kvalitativa sidor. Uppgifterna är även nödvändiga vid analysen av arbetsmarknadspolitikens måluppfyllelse.
3. Relationerna till regionen belyses med hjälp av:
   Resväg till arbetet
   färdsätt
   inflyttningsår till Oskarshamn
   boendekommun

flyttningsvilja

Relationerna till bostadsort och region ger främst graden av bundenhet till orten och den regionala arbetsmarknaden. Med hjälp av resvägsavstånd mellan bostaden och arbetsplatsen är det möjligt att mäta hur långt man är villig att pendla för att få bo kvar på orten.

2.2.2.2. *Kontakt med arbetsförmedlingen och erhållna arbetsmarknadspolitiska stöd*

Uppläggningen utgår från de stöd som individerna erhållit från arbetsmarknadsverkets sida. Med utgångspunkt från dessa uppgifter undersökes vad som hänt de olika individerna som fanns vid företaget.

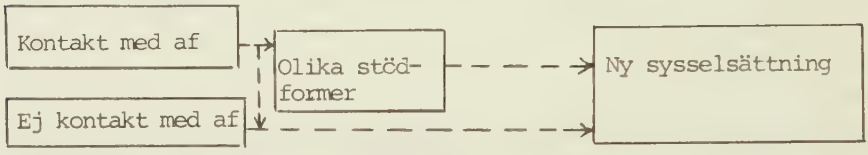

Figur 2:6. Kontakt med arbetsförmedlingen och erhållna arbetsmarknadspolitiska stöd.

I denna analys har följande variabler medtagits:
Kontakt med af — ej kontakt med af
tidpunkt för kontakt
kontaktade själv af — kontaktades av af
hur det första arbetet erhölls
uppfattning om af:s verksamhet
erhållna stödformer
uppfattning om dessa stöd

Genom dessa uppgifter får man en uppfattning om hur den enskilde som kom i kontakt med af:s verksamhet uppfattade densamma och hur de övriga erhöll sitt första arbete.

2.2.2.3. *Sysselsättningsförändringar*

I denna etapp behandlas det material som anger var individerna varit anställda sedan de slutat på varvet, vilka yrken de haft, hur de fått resp. arbete, hur länge de haft dem och vilka näringsgrenar de tillhört.

Sysselsättningsförändringarna analyseras med hjälp av:
Sysselsättningsform
erhållit arbete genom af — på annat sätt
sysselsatt i företag som erhållit lokaliseringsstöd — i företag som ej erhållit lokaliseringsstöd
nylokaliserat — icke nylokaliserat företag

anställningskommun
yrke
anställningstid
näringsgren
boendekommun

Detta avsnitt ger en bild av vad som hänt personerna under undersökningsperioden med avseende på sysselsättningsförändringarna. Här kommer uppdelningen på af – icke af och lokaliseringsföretag – icke lokaliseringsföretag att spela en avgörande roll för analysen. Det mest väsentliga är att följa individernas flyttningar regionvis, yrkesvis och näringsgrensvis, där det är möjligt att göra analyser angående de rörelser som skett över olika geografiska avstånd, samtidigt som byten av näringsgren och yrke kan ha skett med eller utan hjälp av arbetsförmedlingen.

2.2.2.4. *Individens situation vid undersökningsperiodens slut*

Uppgifterna under denna avdelning motsvarar dem som angavs i etapp 1 och de har till syfte att beskriva de förändringar som inträffat i individernas situation fram till år 1969 (se figur 2:3).

De variabler som kommer fram under (1) är:
Vidareutbildning
familjestorlek
boendeförhållanden
inkomstförhållanden, egna
inkomstförhållanden, övriga familjemedlemmar
samhälleliga stöd

Variablerna är valda med hänsyn till önskan att fånga upp de förändringar som inträffat i de personliga förhållandena under undersökningsperioden.

De variabler som är upptagna under (2) är:
Trivsel i arbetet
arbetsförhållanden
löneuppgifter för andra kvartalet 1969
totalt arbetade tiden
totalt utbetalade lönesumman.

Tillsammans med uppgifterna från etapp 3 för år 1969 får man en utförlig bild av arbetsförhållandena för detta år. Detta ligger till grund för en jämförelse mellan den sysselsättning som individen hade på varvet och den under 1969. Löneuppgifterna jämföres med dem som individerna hade under det sista kvartalet på varvet.

De variabler som är upptagna under (3) är:
Flyttningsvilja
återflyttningsvilja till Oskarshamn.

Som en sista uppgift har individerna fått lämna några s.k. "totalomdömen" om dels den nuvarande ekonomiska situation och dels om sina ekonomiska, arbetsplats- och boendemässiga förhållanden vid intervjutillfället i jämförelse med när de arbetade på varvet. Detta för att få en uppfattning om hur de själva uppfattade de för-

ändringar som inträffat. Den etappvisa analysmetoden kan sammanfattas i följande figur.

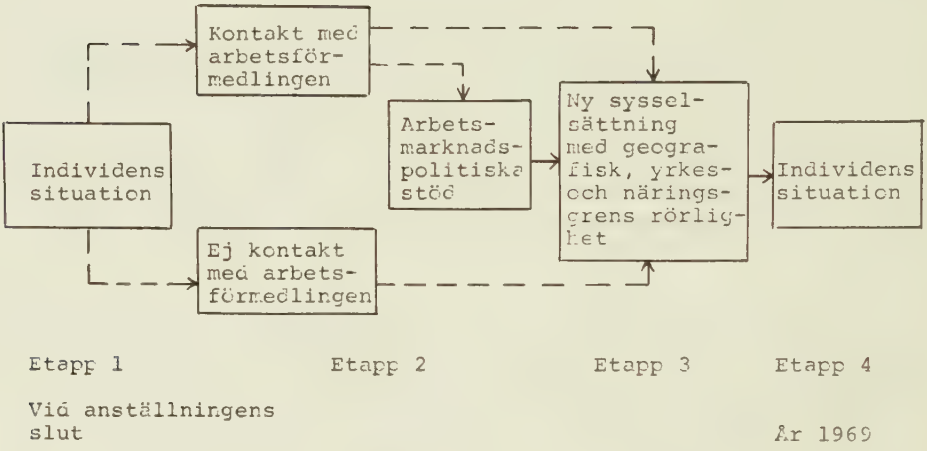

Figur 2:7. Den etappvisa analysmetodiken.

Kapitel 3. Varvskriserna i Oskarshamn

Oskarshamn har sedan lång tid tillbaka varit en industristad. Andelen industrisysselsatta av totala antalet förvärvsarbetande har alltid varit stor; år 1950 var andelen 58 procent, 1960 51 procent och 1965 48 procent.[1] Av dessa anställda inom industrin har huvuddelen varit sysselsatta inom AB Oskarshamns Varv.

Vid 1960-talets början hade varvet 1440 anställda, vilket motsvarade 50 procent av Oskarshamns stads industrisysselsatta. Förutom varvet fanns år 1960 ytterligare tre relativt stora företag, nämligen Svenska Ackumulator AB Jungner med 801 anställda, AB Be-Ge karosserifabrik med 337 anställda och Reymersholms G:A industri AB Kopparverket med 231 anställda.[2] Sammanlagt hade dessa företag 2 809 anställda, vilket skulle ha motsvarat 98 procent av alla industrisysselsatta inom enbart Oskarshamns stad.

Det är dock uppenbart att dessa industrier i stor utsträckning rekryterat sin arbetskraft från kommuner utanför staden. Närmare 33 procent av varvets arbetare kom från omkringliggande kommuner år 1963.[3] Varvet hade sålunda stor betydelse för hela regionen.

3.1. Den första varvskrisen 1962–65

Varvet registrerades som bolag år 1898 under firmanamnet Oskarshamns mekaniska verkstads och skeppsdockas AB. Vid början av 1930-talet inträdde Svenska Ackumulator AB Jungner som aktieägare; i samband med detta ändrades år 1934 namnet till AB Oskarshamns Varv.

Varvet kom att drivas i kommission för Jungnerbolaget, vilket bl.a. innebar att varvets ledning inte fick delta i vissa för varvets skötsel viktiga beslut.

Från slutet av år 1940 fram till mitten av 1950-talet hade varvet en mycket god avsättning för sina produkter. Den produktionsinriktning som man byggt upp var följande:

1. Nybyggnad av fartyg
2. Reparation av fartyg

[1] Folk- och Bostadsräkningen 1960 del IX och 1965 del IV.

[2] AMS. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Oskarshamn 1960–1969, samt arbetsmarknadssituationen i Oskarshamn i mars 1969. LAN i Kalmar 1969.

[3] AMS. PM angående anställda arbetare vid AB Oskarshamns Varv 1963-09-02.

3. Mekanisk verkstadsrörelse
4. Loktillverkning

Nybyggnaden av fartyg var främst "shelter-däckade" båtar på upp till 18 000 dwt (t.ex. Borebolagets finlandsbåtar). Lönsamheten vid varvet var god under dessa år, vilket kanske bidrog till att kostnadskalkylerna inte gjordes tillräckligt noggrant; när lönsamhetsförhållandena försämrades blev dessa brister mycket allvarliga.[4]

Redan under senare delen av 1950-talet märktes en minskning av orderingången till varvet. I varvets verksamhetsberättelse för 1957 omtalas att man haft en minskad orderingång under året; några personalinskränkningar var det dock ej fråga om. I 1959 års årsberättelse anges att man ansett sig tvungen att permittera ett antal arbetare under första kvartalet 1959 på grund av minskad verksamhet på fartygsreparationsavdelningen.

I 1960 års verksamhetsberättelse anges ökad orderingång för alla verksamhetsgrenar utom varvsrörelsen. Dock skulle den innestående orderstocken trygga sysselsättningen vid varvet under de närmaste åren.

År 1961 framhölls att orderstocken skulle ge arbete åt varvet fram till slutet av år 1963. Samtidigt framhöll man de mörka framtidsutsikterna för varvsindustrin och bedömde den framtida verksamheten vid varvet som mycket osäker. En av orsakerna till detta var att varvet enbart kunde bygga båtar om en storlek upp till 22 000 dwt.

Jungnerbolaget hade troligen på ett tidigt stadium bestämt sig för att lägga ned verksamheten, eftersom man inte byggde ut kapaciteten (trots att man var medveten om nödvändigheten av detta för en konkurrenskraftig drift).

Utvecklingen av orderstocken under början av 1960-talet belyses av nedanstående tabell.

Tabell 3:1. Orderstock för Oskarshamns Varv 1960–65.

	År					
	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Mkr.	185,5	134,2	104,5	58,2	–	–

Källa: Jungnerbolagets årsrapporter 1960–65.

Under våren 1962 informerade företagsledningen både företagsnämnden och arbetsmarknadsorganen om att varvet hade för avsikt att nedbringa antalet arbetare från 930 till ca 600, med permitteringar redan i början av augusti 1962.[5]

Detta beslut kom trots allt plötsligt och skapade en oro i regionen där varvet alltid framstått som en trygghetsfaktor när det gällt sysselsättningen.

Tack vare att varvet erhöll order på ytterligare tre fartyg kunde den branta avtrappningen jämnas ut.[6] Varvet hade två alternativ att handla efter. Antingen kunde

[4] Konkursförvaltarens protokoll 1967-08-21.
[5] Samarbetskommitténs protokoll 1962-05-25.
[6] Samarbetskommitténs protokoll 1963-06-10, 1963-07-05, 1964-02-11.

företaget fortsätta verksamheten vid de två dockorna som fanns vid varvet och lägga ned verksamheten redan i början av 1963 när de inneliggande beställningarna var effektuerade, eller också kunde man lägga ned verksamheten vid en bädd och fortsätta vid den andra fram till sommaren 1964. Man valde det senare alternativet och avskedade ca 300 anställda fram till och med oktober 1964.[7]

Utöver dessa avskedanden slutade närmare 520 personer på eget initiativ. Under perioden september 1962 - september 1964 slutade omkring 820 personer.

Det största problemet gällde den icke-yrkesutbildade arbetskraften som företaget hade svårt att sysselsätta och som man så småningom ansåg sig vara tvingad att ytterligare minska, speciellt de s.k. hjälparbetarna. Detta var dessutom orsakat av att företaget avsåg att skapa ett nytt företag, när varvsverksamheten upphört, och att man då enbart skulle ha behov av yrkesarbetare.[8]

Redan år 1963 hade man sålt loktillverkningen till Kalmar Verkstads AB. Orsaken till försäljningen förefaller att vara något oklar, speciellt som det inte förelåg några direkta svårigheter för verksamheten. Dessutom hade man i samband med meddelandet om varvets avveckling omtalat att det enbart var varvsdriften som skulle upphöra.

För den fortsatta verksamheten inom det nya företaget hade man ansökt om ett statligt lån på 7,5 miljoner kronor, vilket bolaget beviljades 1964-12-30.

När planerna på det nya företaget presenterades angav man det maximala arbetskraftsbehovet till 400 anställda. Vid mitten av mars 1965 fanns det dock kvar 516 kollektivanställda, bland vilka det fanns många outbildade som företaget i första hand önskade avskeda. Under juni-september avskedades det sista 100-talet man.

Företaget upphörde 1965-07-01 med varvsverksamheten och övergav samtidigt kommissionsförhållandet med Jungnerbolaget. I stället blev Oskarshamns Varv ett självständigt företag, men med ett aktiekapital som ägdes av Jungnerbolaget. I samband med kommissionsupplösningen övertog det nya företaget vissa maskiner och varulager från det gamla företaget.

Det nya företaget skulle bygga upp sin verksamhet runt de aktiviteter som fanns kvar i det gamla företaget, nämligen den mekaniska verkstaden och fartygsreparationen. Samtidigt sökte man dock nya verksamhetsområden och år 1966 slöt man ett avtal med en dansk fabrikant, G.A.L. Thorsen, angående licenstillverkning av radiatorer enligt ett danskt patent. Samtidigt köptes maskiner till ett värde av 6 miljoner danska kronor av Thorsen. Denne köpte så småningom 49 procent av aktiekapitalet till en kostnad 1,96 miljoner kronor, samtidigt som licensavtalet förutsatte att Thorsen finansierade hälften av skillnaden mellan driftskapitalet och 5,8 miljoner kronor.

Fabriken planerades att vara färdig senhösten 1966, men vissa förseningar uppstod.

Under år 1966 åtog sig företaget stora entreprenader inom byggnadsbranschen i södra och mellersta Sverige.

[7] Samarbetskommitténs protokoll 1965-01-26.
[8] Samarbetskommitténs protokoll 1965-07-15.

I september 1966 tillsattes en ny chef för företaget, Ib Knigge-Christensen, som samtidigt förvärvade återstående aktiekapital (51 procent) för 0,35 miljoner kronor.[9] Den stora skillnaden i köpeskilling per aktie mellan detta köp och Thorsens är mycket anmärkningsvärd.

3.2. Den andra varvskrisen 1967

1967-04-25 varslade det nya företaget om avskedande av 258 kollektivanställda och 45 tjänstemän. Företaget hade ansett sig vara i behov av ytterligare stödlån och börjat förhandla med dåvarande Inrikesdepartementet om detta. Lånebhovet var orsakat av främst två förhållanden dels stora direkta kundförluster på omkring 1 miljon kronor och dels stora förluster på de åtagna fasta entreprenaderna. Dessa senare var förhastade eftersom det rådde en stark konkurrens inom byggnadsindustrin 1966. Samtidigt var företagets personal ovan vid förhållandena inom branschen. Av både anbuds- och kontraktsteckningen framgick enligt konkursförvaltaren att personalen begick misstag och inte följde gällande praxis i branschen; även varvets byggnadsarbetare var ovana vid det arbete som de sattes att utföra.

Bolagets förhandlingar med Inrikesdepartementet resulterade i att företaget inte erhöll ytterligare lån. Konkursen blev snabbt ett faktum. Av det tidigare lånet på 7,5 miljoner kronor fanns inget kvar. En grov beräkning av vart lånet tagit vägen ger enligt konkursförvaltaren följande resultat.

Tabell 3:2. Det statliga lånet.

Radiatorfabriken	− 3 500 000
Kundförluster	− 1 000 000
Förlust å egna arbeten	− 2 000 000
Improduktiv arbetstid	−1 000 000
Totalt	− 7 500 000

Källa: Konkursförvaltarens protokoll.

Det totala antalet anställda var i april 1967 340 arbetare och 74 tjänstemän samt 50 korttidspermitterade, vilka samtliga drabbades av företagets konkurs.

Den kris som nu uppstod var betydligt allvarligare än den första, eftersom den inträffade i en lågkonjunktur, vilket skulle visa sig spela en stor roll för möjligheterna att skapa varaktig sysselsättning åt den berörda arbetskraften.

[9] Konkursförvaltarens protokoll samt Johansson, K-J., Nedläggningen av Oskarshamns Varv. Institutionen för Ekonomisk-Historia, Uppsala 1968.

3.3. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder i anledning av varvskriserna

Omedelbart efter det att varvet hade varslat om driftsinskränkningar 1962 bildades en samarbetskommitté med representanter från varvets ledning, de anställda, kommunen och arbetsmarknadsverket. Samarbetskommittén hade till syfte att informera och överlägga om de problem som skulle kunna uppstå i samband med varvets driftsinskränkningar. Från denna samarbetskommittés protokoll är de flesta uppgifter till detta avsnitt hämtade.

3.3.1. Arbetsmarknadsverkets verksamhet

Vid samarbetskommitténs första sammanträde i maj 1962 presenterades förslag till ett handlingsprogram för den arbetsmarknadspolitiska verksamheten. Detta handlingsprogram utformades senare i följande tio punkter.

1. Intensifiering av arbetet med *lokalisering av ytterligare företag* till orten, genom gemensamma ansträngningar av arbetsmarknadsverket och industriförbundet.
2. *Arbetsförmedlingsverksamheten skulle utbyggas.* Den arbetskraft som ej kunde beredas anställning inom staden eller som önskade flytta skulle beredas möjlighet till detta.
3. *Stödbeställningar åt varvet* för att därigenom skapa en "flackare" avveckling av verksamheten.
4. Upprättande av en *avvecklingsplan* för att göra det möjligt att *koordinera* stödbeställningar och avskedanden.
5. Grovplanering av *industriområden* för eventuella nya företagsetableringar.
6. Byggande av *industrilokaler,* ev. i form av beredskapsarbeten.
7. Utbyggnad av *omskolningsverksamheten.* Lokaler skulle byggas i form av beredskapsarbeten.
8. Speciella åtgärder skulle vidtagas för den *äldre arbetskraften.*
9. Den arbetskraft som ej berördes av ovanstående åtgärder skulle sysselsättas med hjälp av *beredskapsarbeten* för att förbättra lokaliseringsbetingelserna i området.
10. *Samtliga kommuner* som drabbades av nedläggningen skulle beröras av åtgärderna i erforderlig grad.[10]

[10] AMS. PM angående riktlinjer för det fortsatta arbetet vid avvecklingen av varvsrörelsen vid AB Oskarshamns Varv. LAN i Kalmar 1963.

Det var ett mycket fullständigt program, där målet var att med hjälp av alla tillgängliga arbetsmarknadspolitiska åtgärder bevara och förstärka möjligheterna till sysselsättning i kommunen. Programmet omfattade både kort- och långsiktiga åtgärder, i några fall en kombination av båda.

Samarbetskommittén anförde dessa målsättningar även för den andra krisens lösande.

I samband med diskussionen av dessa målsättningar framkom att man i så stor utsträckning som möjligt ville få arbetstillfällena *till* kommunen i stället för att arbetskraften flyttade ut.[11]

3.3.1.1. Arbetsförmedling

Den första krisen

Denna verksamhet har som främsta mål att så snabbt som möjligt ge den berörda arbetskraften en varaktig och meningsfull sysselsättning.

Av totala antalet arbetssökande på 717 personer från varvet lyckades man att skapa 714 arbetsplaceringar fram till mars månads utgång 1965. Av de avskedade var 5 personer fortfarande arbetslösa i slutet av maj 1965, alla över 56 år.[12]

Antalet f.d. varvsanställda som var anmälda som arbetslösa till arbetsförmedlingen en längre tid var relativt få.[13]

En bidragande orsak till att det aldrig uppstod någon allvarlig arbetslöshet, under den första krisen, var att man lyckades erhålla stödbeställningar åt varvet. De bestod av nybyggnad av ett tankfartyg och två "paragrafbåtar", varigenom man kunde upprätthålla varvsverksamheten 6 månader längre än beräknat.

En stor andel av dem som slutade sökte sig utanför Oskarshamn. Till de flesta utgick rörlighetsstimulerande bidrag från arbetsmarknadsmyndigheten.

Fördelningen på inflyttningslän skilde sig något för arbetare och tjänstemän. Den största andelen arbetare stannade inom Kalmar län, medan den största andelen tjänstemän flyttade till Göteborg och Uddevalla. Den totala kostnaden för de rörlighetsstimulerande åtgärderna fram till och med 1965 uppgick till 136 000 kronor.[14]

Den andra krisen

I april 1967 fanns det sammanlagt 206 arbetslösa anmälda som arbetssökande hos arbetsförmedlingen. Av de arbetslösa var 45 personer korttidspermitterade från varvet. I beredskapsarbete sysselsattes 61 personer i mitten av april och i omskolning och utbildning 164 personer.[15] Situationen var således helt annorlunda vid början av denna kris än vid den föregående.

[11] Samarbetskommitténs protokoll 1967-06-22.

[12] AMS. PM angående resultatet av hittills vidtagna åtgärder med anledning av driftsinskränkningen vid AB Oskarshamns Varv. LAN i Kalmar 1965.

[13] Lägesbeskrivning från Arbetsförmedlingen i Oskarshamn 1965-05-15.

[14] AMS. En redogörelse för omfattning och innehåll i för lösandet av sysselsättningsförhållandena i Oskarshamn vidtagna åtgärder. LAN i Kalmar 1965.

[15] Samarbetskommitténs protokoll 1967-04-20.

Omedelbart anmäldes ett behov på 700—800 personer från andra varv i riket. Arbetsförmedlingen förstärktes omgående genom att arbetsmarknadsstyrelsen ställde vissa tjänstemän till förfogande under en kortare tidsperiod.

Förmedlingens arbete blev omedelbart mycket omfattande efter varslet från varvet i slutet av april. I augusti 1967 var 201 personer arbetslösa, i augusti 1968 120 personer och i augusti 1969 74 personer. Av dem som avskedades från varvet var 8 arbetslösa 69-07-01, därav 6 som var över 55 år.[16]

Som synes av nedanstående tabell skedde en mycket kraftig utflyttning av den avskedade arbetskraften.

Tabell 3:3. Arbetsförmedlingens sammanställning över de från varvet avskedade efter 1967-06-26.

	Tidpunkt			
	67-07-31	67-12-12	68-05-13	68-09-16
Totala antalet inskrivna arbetslösa	219	270	306	306
Antal placerade	28	243	404	469
därav: i Oskarshamn	4	69	158	204
av annan af	24	174	246	265
därav utom länet	24	128	181	194
I utbildning	2	28	48	51
Beredskapsarbete	9	78	131	168

Källa: Arbetsförmedlingen, Oskarshamn.

Redan efter ett halvår hade ca 170 personer placerats i en anställning av en annan arbetsförmedling än den i Oskarshamn. Så småningom ökades dock möjligheterna att erhålla sysselsättning i staden.

Tjänstemännen hade stora svårigheter att erhålla ny sysselsättning. De berörda tjänstemännens ålder var i genomsnitt hög, 43 procent var över 50 år. Samtidigt hade en del tjänstemän en specialutbildning som gjorde det svårt att finna en lämplig sysselsättning i Oskarshamn.

Specialutbildningen hade även en väsentlig inverkan på arbetarnas möjligheter att finna en anställning som motsvarade deras tidigare utbildning och/eller arbete. De som hade en yrkesutbildning som de ville utnyttja blev tvingade att söka sig utanför orten. De yrkesutbildade arbetarna var trots detta i en betydligt gynnsammare situation än den icke-yrkesutbildade personalen. Av de anställda vid varvet var yrkesgrupperna plåtslagare och svetsare de största. Dessa efterfrågades av andra varvsindustrier och kunde mycket snabbt finna en sysselsättning utanför orten, om de så önskade.[17]

Däremot fanns det en stor grupp transport- och grovarbetare varav många äldre, arbetare samt en del andra grupper, som inte hade dessa möjligheter.

[16] AMS. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Oskarshamn 1960—1969 samt arbetsmarknadssituationen i Oskarshamn i augusti 1969. Arbetsförmedlingen i Oskarshamn 1969.

[17] Samarbetskommitténs protokoll 1968-02-01.

3.3.1.2. *Utbildning*

Omskolnings- och utbildningskapaciteten utbyggdes under 1962 och 1963. Antalet kurser ökade från 9 till 13 med plats för 132 elever.

År 1964 beslutade staden bygga ett centralt omskolningscentrum, för 3,4 miljoner kronor varav man erhöll statsbidrag med 1,3 miljoner kronor.

Totalt fick 223 personer från varvet 234 utbildningstillfällen under den första krisen. I augusti 1967 var 60 personer under utbildning vid de centrala omskolningskurserna i Oskarshamn, 1968 80 personer och 1969 74 personer.[18]

De företag som nybildades eller byggde ut sin verksamhet med hjälp av olika stödåtgärder bedrev i stor utsträckning utbildning av sin nyrekryterade personal. För denna utbildnings finansiering erhöll företagen stöd från länsarbetsnämnden. (Se tabell 3:8.)

Byggnationen av en skyddad verkstad påskyndades i samband med varvets nedläggning. Den kom snabbt igång med plats för ett 60-tal sysselsatta.

3.3.2. De kommunala åtgärderna

Redan under augusti månad 1962 beslutade kommunen att iordningställa industriområden för försäljning eller uthyrning.

Ungefär samtidigt beslutade kommunen bilda ett industribolag, AB Oskarshamns Industrilokaler. Bolaget skulle vara ett av kommunen ägt aktiebolag. Detta nya företag hade till uppgift att iordningställa och förvalta industrimark och lokaler samt att förhandla med företag om etablering i Oskarshamn.

Under perioden 1962–65 iordningställde man ca 355 000 kvm för två områden med industritomter.

Tabell 3:4. Iordningställande av industrimark.

	Industriområde 1	Industriområde 2	Totalt
Yta i 1000-tal kvm	85	270	355
Total kostnad i 1000-tal kr	1.870	6.532	8.402
därav statsbidrag	748	3.266	4.014
Kommunens kostnad	1.122	3.266	4.388

Källa: LAN i Kalmar 1965.

Industritomterna iordningställdes med hjälp av statsbidrag i form av statskommunala beredskapsarbeten.

De omedelbara sysselsättningseffekterna var dock inte stora, eftersom man totalt sysselsatte 41 arbetare från varvet under hela den första krisen.

[18] AMS. Redogörelse för... a.a. LAN i Kalmar 1965. AMS. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Oskarshamn samt ... a.a. Arbetsförmedlingen i Oskarshamn 1969.

Både de lokala organen och arbetsmarknadsmyndigheterna hade som målsättning att dels stimulera den redan existerande företagsamheten till utbyggnad och utvidgning, dels skapa förutsättningar för nyetableringar.

Den befintliga industrin fick hjälp med byggnation av nya lokaler eller erbjudande om förhyrning av lokaler i det av AB Industrilokaler uppförda småindustrihuset. Den nya industrins etablering underlättades genom att man iordningställde industritomter och lokaler, som sedan såldes eller hyrdes ut till de nya företagen.

Kommunen gjorde mycket stora åtaganden speciellt genom sitt industribolag, AB Industrilokaler. Hälften av de totala kostnaderna föll på det kommunala bolaget, samtidigt som de kommunala borgensåtagandena var mycket omfattande.

3.3.3. Gemensamma kommunala och statliga åtgärder

3.3.3.1. *Beredskapsarbete*

En betydligt högre andel av den berörda arbetskraften sysselsattes i beredskapsarbeten under den andra krisen än under den första. Under perioden 1962—65 sysselsattes totalt 41 arbetare i beredskapsarbete, från juli 1967 till och med september 1968 hade man placerat 168 arbetare i liknande arbeten (se tabell 3.3).

Av dem som arbetade med beredskapsarbete var en relativt stor andel sysselsatta i industriellt beredskapsarbete för Kalmar Verkstads AB räkning i de gamla varvslokalerna, i augusti 1968 75 personer och i augusti 1969 82 personer.

Under tiden 67-04-01 — 69-06-30 beviljades beredskapsarbeten till en kostnad av 38,3 miljoner kronor.[19]

3.3.3.2. *Lokaliseringssträvanden*

Denna verksamhet bedrevs sida vid sida av verkets regionala organ och kommunen. Ett stort problem var ovissheten om vad som skulle ske med varvet. Det dröjde ända fram till 1964 innan man fick ett definitivt beslut om nedläggningen av varvsverksamheten. Innan dess kunde inte myndigheterna med säkerhet lova eventuellt intresserade företag att de skulle erhålla tillräckligt med arbetskraft, eftersom varvet fortfarande band en del vid sig.[20] Man kan hävda att dröjsmålet med definitivt besked från varvet var en negativt verkande lokaliseringsfaktor och även en negativ faktor för utbyggnaden av redan existerande företag.

De nya företag som lokaliserades till Oskarshamn under perioden 1963—65 var följande.

[19] AMS. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Oskarshamn... a.a. Arbetsförmedlingen i Oskarshamn 1969.

[20] Samarbetskommitténs protokoll 1964-10-07.

Tabell 3:5. Nyetablerade företag 1963–65 i Oskarshamn.

Företag	Tillverkning	Antal sysselsatta 65-03-11
Ebbes Bruk	Gjutgods	25
AB Fejmerts Maskiner	Byggnadsmaskiner	25
AB Gylling & Co	Elektrotekniska maskiner	130
AB Knivsta Transformator	Transformatorer	25
Totalt		205

Källa: LAN i Kalmar 1965.

De nya företagen tillhörde verkstads- och elektroindustriområdet och därigenom erhölls en stabilisering av tillverkningsindustrikaraktären.

För de redan existerande företagen lyckades man få till stånd en relativt kraftig utbyggnad, vilket resulterade i ett beräknat nytillskott på 365 arbetstillfällen för arbetarpersonal vid årsskiftet 1965–66. För tjänstemännens vidkommande skapades ett 100-tal nya platser genom att Svenska Ackumulator AB Jungner flyttade sitt huvudkontor till Oskarshamn under 1965.

De arbetstillfällen som försvann genom nedläggningen av varvsverksamheten uppgick till ca 600. Denna siffra säger dock *enbart* hur många färre sysselsättningstillfällen som det fanns vid AB Oskarshamns Varv 1965 än 1962. Hela antalet arbetstillfällen som försvann inom Oskarshamns kommun torde ha varit betydligt större. Totalt tillsattes under perioden 1962–65 ca 325 nya platser för arbetare, varav 80 för kvinnor, samt 150 nya anställningar för tjänstemän.[21]

Noteras bör att den kvinnliga förvärvsintensiteten ökade från 25 procent år 1960 till 32,2 procent 1965 trots sysselsättningssvårigheterna.

I samband med den andra krisen intensifierades ånyo ansträngningarna att få nya företag att etablera sig i kommunen. Ett nytt medel i denna strävan var de lokaliseringspolitiska stöden.

Detta stöd har utgått till följande företag efter 67-07-01:

Tabell 3.6. Fördelning av det lokaliseringspolitiska stödet.

Företag	1000-tal kronor
Ebbes Bruk	3 800
LM Eriksson (fd Gylling)	1 500
AB Auto lift	925
Liljeholmens stearinfabrik	8 600
Press och Plåt	1 800
Totalt	16 625

Källa: Sammanställning av LAN i Kalmar.

[21] AMS. En redogörelse för omfattning... a.a. LAN i Kalmar 1965.

Totalt har 16,6 miljoner kronor givits i stöd till företag fram till 69-06-30 för att avhjälpa den andra krisen och skapa en varaktig sysselsättning som ersättning för varvet. Av dessa företag var Ebbes Bruk och LME företag som lokaliserades till staden i samband med den första varvskrisen.

De företag som lokaliserade sig i staden i samband med den andra krisen var följande:

Tabell 3:7. Nylokaliserade företag efter 1967.

Företag	Antal anställda i augusti 1969	Beräknat behov
ARCA-ARMAS Regulatorer AB	43	100
Auto-Lift Garage AB	15	90
Svenska Maskinverken	27	50
Liljeholmens stearinfabrik	–	230
Gylling Elektronikprodukter AB	130	–
Totalt	215	470

Genom dessa nylokaliseringar har kommunen tillförts ca 215 nya arbetstillfällen 1967–69, samtidigt som de företag som fanns eller etablerades under den första krisen byggt ut sin verksamhet och skapat 210 nya platser 1965–69.[22]

Till detta kommer de nya arbetstillfällen som skapats genom byggandet av ett kärnkraftverk två mil norr om Oskarshamn, Kraftgruppen Sydkrafts byggnation av Oskarshamnsverket i Simpvarp. Genom de byggnads- och anläggningsarbeten som utförts där under 1967 fick 75 man från Oskarshamn sysselsättning av totalt 500 arbetare. En avtrappning av sysselsättningen har dock skett sedan mitten av 1968 och i slutet av 1969 var totalt 25 man sysselsatta med anläggningsarbeten.[23]

Det skapades 215 nya platser (plus beredskapsarbetena) efter år 1967 genom lång- och kortsiktiga arbetsmarknadspolitiska åtgärder; dessutom ökade de tidigare stödda företagen sin sysselsättning med 210 anställda. Mot detta måste då ställas de förluster av arbetstillfällen som orsakades genom varvets nedläggning, omkring 400 platser.

Investeringsfonder

Två företag i regionen fick under perioden 1962–65 tillstånd att använda sina investeringsfonder. Det ena företaget var en fanérfabrik i Oskarshamn och det andra ett mindre företag i Kristdala. De planerade företagsutvidgningarna skulle ge sysselsättning åt ett 35-tal personer. Mellan 1967 och 1969 fick tre företag tillstånd att ta i anspråk 9 miljoner kronor ur sina investeringsfonder. Investeringarna beräknades ge sysselsättning åt ca 200 personer.

[22] Ibid.

[23] Samtal med VD i AB Oskarshamns Industrilokaler, Hamnkapten H. Westerberg.

3.3.4. Jämförelse mellan de båda kriserna

Följande tabell ger en överblick över de åtaganden som arbetsmarknadsverkets olika organ och kommunen vidtagit from t.o.m. 69-06-30.

Tabell 3.8. Kostnader för AMS + stat + kommun i samband med åtgärder för att lösa sysselsättningskriserna i Oskarshamn. 1000-tal kronor.

	1:a krisen	2:a krisen	Summa
Industribyggnader eller andra åtgärder för industrins utveckling	28.132		28.132
Industrimark	8.402		8.402
Vatten- och avloppsanläggningar	360		360
Uppförande av ett central omskolningscentrum	3.385		3.385
Lån till varvet	7.500		7.500
Lokaliseringsstöd		16.625	16.625
Beredskapsarbete		38.300	38.300
Företagsutbildning i samband med lokalisering	1.368	1.200	2.568
Totalt	49.147	56.125	105.272

Källa: Sammanställningar från LAN i Kalmar och arbetsförmedlingen i Oskarshamn

Vid den första krisen satte man in omkring 49 miljoner kronor. Man betonade i samband med dessa stora satsningar att det skulle vara en engångsföreteelse som skulle injicera en tillväxt i området. Så blev emellertid inte fallet utan år 1967 inträffade en ny kris då man ånyo måste sätta in alla tillgängliga medel. Fram till mitten av 1969 hade statliga och kommunala myndigheter satsat omkring 56 miljoner kronor på den andra krisens lösande. I dessa beräkningar ingår *ej* andra ekonomiska medel med regional verkan som bostadsbyggande och annan investeringsverksamhet.

Tabell 3:8 ger ett begrepp om storleken på satsningarna riktade till regionen. Under den första krisen 1962—65 gick omkring 10 procent av de insatta medlen till anpassningsåtgärder. Motsvarande andel för den andra krisen var knappt 3 procent. Denna typ av beräkning är naturligtvis mycket grov. Den ger dock en uppfattning om vilken inriktning som stat och kommun givit stödinsatserna. Målsättningen var att upprätthålla industrisysselsättningen vid den nivå som existerade när varvet var verksamt. Denna målsättning var formulerad utifrån *lokala* önskemål om en till storleken oförändrad och något mer differentierad arbetsmarknad. Frågan är emellertid om inte den berörda arbetskraften i viss mån skulle ha varit mer betjänt av en högre insats av anpassningsåtgärder som kommit dem direkt till del, i form av utbildning eller flyttningsbidrag.

Sammanfattningsvis kan sägas att man skapat 750 nya arbetstillfällen under perioden 1963—69 genom nyetablering av företag. Dessutom har det skett en ökning av sysselsättningen inom vissa redan etablerade företag, t.ex. Scaniahytter, på drygt 300 man. Mot detta kan sättas den minskning som skett på varvet med om-

kring 1000 platser, plus övriga minskningar av sysselsättningen i staden i samband med eller enbart samtidigt med varvets nedläggning på uppskattningsvis 300 platser.[24]

[24] AMS. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Oskarshamn... a.a. Arbetsförmedlingen i Oskarshamn.

Kapitel 4. Regionala förändringar

I föregående kapitel behandlades de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna och deras *direkta* sysselsättningseffekter *inom* Oskarshamn.

Detta kapitel skall analysera de regionala förändringar som inträffade i samband med varvskriserna och de insatta åtgärderna i Oskarshamn. För att få en uppfattning om dessa förändringar har uppgifter från ett antal områden insamlats. De är:

1. Uppgifter om befolkningens *flyttningsrörelser* under perioden 1962–69,
2. uppgifter angående förändringar av antalet *industrisysselsatta* och antalet *företag* inom tillverkningsindustrin,
3. uppgifter om *inkomstförändringar* under perioden 1960–69.

Ett flertal försök har gjorts att få in ytterligare material som belyser den regionala utvecklingen. Det uppstod dock svårigheter att få material som var meningsfulla ur denna synvinkel.

4.1. Avgränsning av undersökningsområdet

Den regionala enhet som valts för undersökningen är den kommunblocksanpassade A-regionen, Oskarshamns A-region (se figur 4:1). För att undersöka om detta val är lämpligt finns olika tillvägagångssätt. Klaassen har föreslagit några kriteria som skall vara uppfyllda för att en region skall vara lämplig för ett regionalpolitiskt handlande:[1]

1. Regionen skall ha ett tillräckligt stort befolkningsunderlag för de investeringar som man ämnar göra.
2. Det skall ej ske någon större pendling över regiongränsen.
3. Den ekonomiska strukturen skall vara så homogen som möjligt.

[1] Klaassen, L.H., Area and economic and social redevelopment. OECD, Paris 1965 s. 27–28. Se även: Nourse, H.O., Regional Economics. New York 1968, s. 129 ff. Nourse diskuterar val av regionindelningskriteria utifrån den typ av undersökning man önskar utföra och tar upp den funktionella ekonomiska regionen som grundval för analyser av t.ex. företagsnedläggningar. Se även: Fox, K.A. & Kumar, T.K., The Functional Economic Area: Delineation and Implications for Economic Analysis and Policy. Papers and Proceedings of the Regional Science Association. 15(1965) s. 57–85.

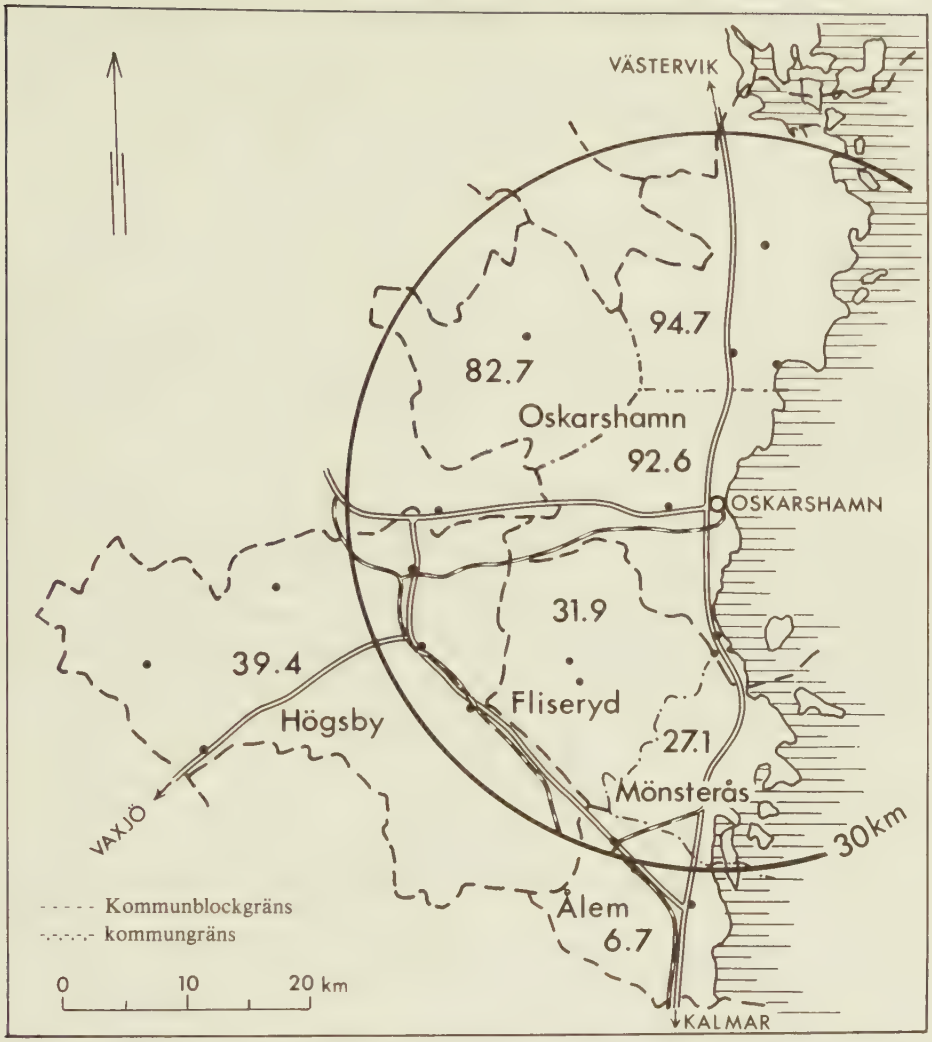

Figur 4:1. Oskarshamns A-region, kommunikationsleder, pendlingsradie samt andel av resp. kommuns utpendling som går till Oskarshamns kommunblock.

4. Regionen skall innehålla minst ett tillväxtcentrum.

5. Det skall existera en god samarbetsvilja mellan de lokala myndigheterna inom regionens olika delar.

1. *Det första kriteriet* är svårt att pröva eftersom man måste veta vilka investeringar som avses.

Regionen består av tre kommunblock, Oskarshamn, Högsby och Mönsterås kommunblock.

Tabell 4:1. Folkmängd i regionens kommunblock 68-01-01.

Kommunblock	Antal invånare
Oskarshamn	24.894
Högsby	8.793
Mönsterås	13.633
Summa	47.320

Källa: Årsbok för Sveriges kommuner 1968.

67-01-01 skedde en sammanläggning av kommunerna Oskarshamns stad, Döderhult, Misterhult och Kristdala till den "utvidgade staden" Oskarshamn (kommunblocket Oskarshamn). Oskarshamn var den enda staden i regionen och hade en befolkning på 15.469 invånare 65-01-01. I appendix 4:1 framgår antalet tätorter och deras storlek och centralitet.[2]

2. *Det andra kriteriet* berör pendlingen över regiongränserna. På figur 4:1 har gränsen för det område utritats som ligger inom ett avstånd av 30 km från Oskarshamn. Inom detta avstånd anses personer vara villiga att resa för att nå sin arbetsplats.[3] Alla kommuner inom regionen utom Fagerhults kommun faller helt eller delvis inom cirkeln. Med hjälp av material från Folk- och Bostadsräkningen 1965 har ett försök gjorts att närmare beräkna pendlingsregionen. Frågeställningen har varit: hur stor andel av regionens kommunpendlare stannade inom regionen? Tabell 4:2 visar andelen dagbefolkning i procent av nattbefolkningen 1965.

Tabell 4:2. Dagbefolkning i procent av nattbefolkning.

	Oskarshamn	Döderhult	Kristdala	Kommun Misterhult	Högsby	Fagerhult	Mönsterås
%	124,3	54,4	81,1	82,8	96,4	92,9	108,0
	Fliseryd	Ålem					
%	83,3	89,9					

Källa: F.o.B. 1965 del VI.

Alla kommuner utom Oskarshamn och Mönsterås var utpendlingskommuner, med en större natt- än dagbefolkning.

För att belysa andelen som stannar inom regionen har följande beräkningar gjorts.

[2] Enligt PM från länplanerarsektionen vid Länsstyrelsen i Kalmar län. Centraliteten är beräknad enligt:

$$C = \sqrt{B_t \cdot m_t - P_t \cdot K_r}$$

C = centraliteten; B_t = butiksantalet i tätorten; m_t = koeff. för genomsnittl. omsättning per butik i tätorten; k_r = koeff. för minimibehov av service per enh. av bef.

Godlund, S., Busstrafikens framväxt och funktion i de urbana influensfälten. Akademisk avhandling, Lund 1956.

[3] Ersson, O. & Holm, E., Bo - pendla - arbeta. Glesbygdsforskningen, rapport nr 18, utgiven av Umeå universitet. 1971, s. 5 ff. Se även: Öberg, S., Lokaliseringsstödets regionala fördelning. Urbaniseringsprocessen nr 14, s. 6.

Tabell 4:3. Regionens pendlare i förhållande till förvärvsarbetande nattbefolkning 1965. Utpendling efter inpendlingskommun.

Kommun	Totala antalet utpendlare i % av nattbefolkningen	Utpendling till områden inom regionen i % av nattbefolkningen
Oskarshamn	5,0	2,2
Döderhult	55,4	51,5
Misterhult	24,7	17,5
Kristdala	22,9	16,5
Högsby	9,9	5,3
Fagerhult	14,0	4,7
Mönsterås	9,8	6,9
Fliseryd	28,0	28,0
Ålem	19,3	13,5

Källa: F.o.B. 1965 del VI.

Omkring 75 procent av kommunernas alla utpendlare stannade kvar inom regionen.

Länets medeltal för andelen utpendlare över kommungränsen av kommunernas nattbefolkning är 13 procent. Det är enbart de två inpendlingskommunerna Oskarshamn och Mönsterås samt Högsby som har en interkommunal pendling som underskrider detta tal.

Regionen torde vara relativt väl avgränsad med hänsyn till den ringa interregionala pendlingen.

3. *Det tredje kriteriet* är att den ekonomiska strukturen skall vara så homogen som möjligt inom regionens olika delar. Blocken har en relativt likartad ekonomisk struktur med ungefär lika andel av de förvärvsarbetande sysselsatta inom tillverkningsindustrin.

Den största skillnaden är att Oskarshamn har en betydligt större andel sysselsatta inom tjänsteområdet, en funktion av stadens karaktär av centralort med en stor andel servicefunktioner.

Detta kriterium är diskutabelt. En homogen näringsstruktur är inte till fördel ur stabilitetssynpunkt. Det är däremot en differentierad och komplementär ekonomisk struktur.

4. *Det fjärde kriteriet* om ett tillväxtcentrum inom regionen uppfylles av Oskarshamn trots de svårigheter som drabbat kommunen. Enligt de målsättningar som upprättades i Länsplanering 1967 för Kalmar län har Oskarshamn förts till de tätortsområden som skall prioriteras ur resursfördelningssynpunkt.[4]

5. *Det femte kriteriet* om den lokala samarbetsviljan kan vara svårt att bedöma. För Oskarshamnsblockets del torde den dock vara god eftersom de fyra ingående kommunerna sammanslogs på ett tidigt stadium.

Av denna genomgång framgår det att Oskarshamns A-region kan vara en lämplig

[4] Länsplanering 1967, Kalmar län, utgiven av Länsstyrelsen i Kalmar. Del 1, s. 15—16.

utgångspunkt för en analys av de regionala förändringarna eftersom den i stort sett uppfyller alla de ovan nämnda kriterierna.

4.2. Flyttningsrörelserna 1962–69

Det material som ligger till grund för detta avsnitt är Statistiska Centralbyråns statistik angående flyttningsrörelser till och från olika kommuner åren 1962–69, med uppgifter om flyttarnas kön och ålder.[5]

I detta avsnitt behandlas in- och utflyttningarna till och från Oskarshamns kommunblock.

Flyttarna är noterade efter det område de kommer ifrån eller flyttar till, samt efter ålder och kön. Områdesindelningen är gjord enligt följande: Oskarshamns A-region, Kalmar län förutom regionen samt övriga riket.

4.2.1. Den totala flyttningen

Figur 4:2 visar totala antalet flyttningar för åren 1962–69. Det har varit ett utflyttningsöverskott under perioden. De år som inflyttningarna ökat har utflyttningarna samtidigt ökat ännu mer med utflyttningsöverskott som resultat för åren 1962–67.

Den ökade utflyttningen under åren 1963 och 1968 förefaller att vara effekter av de båda varvskriserna. Utflyttningstoppen under 1965 kan främst betraktas som en effekt av högkonjunkturen under detta år och den därav genererade ökningen av omflyttningen i riket.

Inflyttningstopparna är svåra att förklara, men kan ha ett samband med de lokaliseringspolitiska insatserna som igångsattes från och med år 1963. År 1965 hade man klarat av den första krisen med gott resultat. Under år 1966 uppstod emellertid osäkerhet angående de framtida förutsättningarna för varvet vilket kan ha påverkat inflyttningen till orten. Såväl under år 1966 som 1967 inträffade en mycket kraftig minskning av antalet inflyttningar till blocket. Under det följande året skedde dock en återhämtning vilket ledde till ett inflyttningsöverskott under år 1969.

4.2.2. Flyttningsinriktning och längd

Ett sannolikt antagande är att inflyttningstopparna är orsakade av inflyttning från regionen medan utflyttningen går över längre avstånd, en följd av den "kedjevisa" flyttningen från glesbygd till mindre ort, från mindre ort till större osv.[6]

[5] För åren 1962–67 är hela materialet uppdelat på kommun, ålder och kön. För åren 1968 och 1969 har flyttningsmaterialet enbart kunnat erhållas med den geografiska indelningen utan samtidig uppdelning på kön och ålder. Detta är orsakat av en omläggning av statistiken på SCB.

[6] Hägerstrand, T., Migration and Area. Lund Studies in Geography. Ser. B. No 13. 1957, s. 68–69. Se även: Gerger, T., Den svenska arbetskraftens flyttningar – en litteraturöversikt. AMS, Meddelande från Utredningsbyrån 1967:38, s. 15–16.

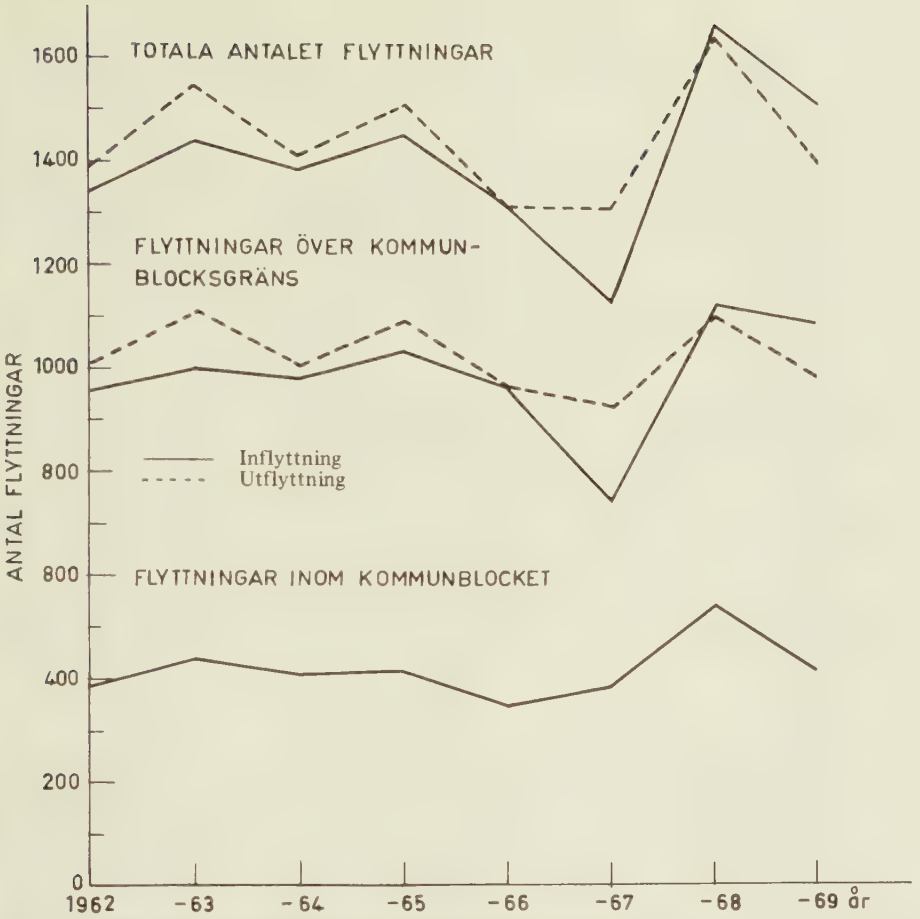

Figur 4:2. Totala antalet flyttningar inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket och övriga områden 1962–69.

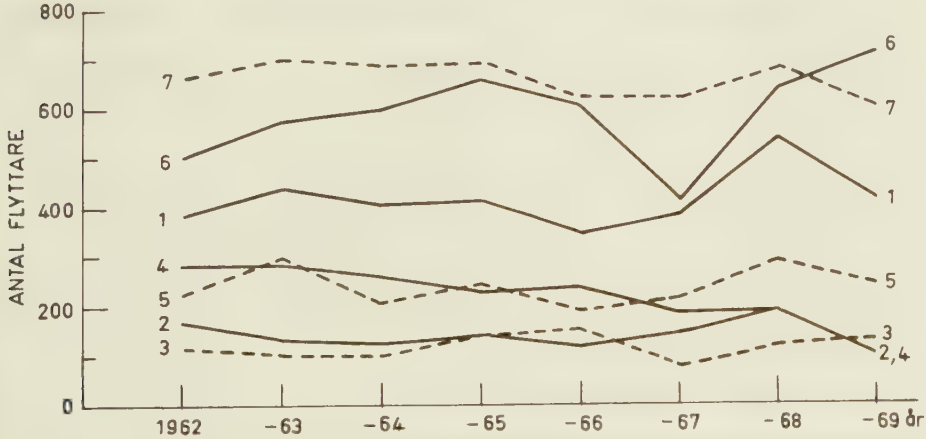

Figur 4:3. Antal in- och utflyttare mellan Oskarshamnsblocket och regionen, länet samt övriga riket 1962–69.

1. omflyttning inom blocket; 2. inflyttning från regionen; 3. utflyttning till regionen; 4. inflyttning från länet; 5. utflyttning till länet; 6. inflyttning från övriga riket; 7. utflyttning till övriga riket.

Figur 4:3 ger en bild av flyttningen inom, till och från Oskarshamnsblocket med uppdelning på flyttningar inom blocket samt mellan blocket, regionen, länet och övriga riket.

Flyttningen till eller från *övriga riket* har varit störst för alla år, därefter kommer flyttningen inom blocket. Flyttningen till eller från länet och regionen har legat på en lägre nivå.

Det är främst antalet *inflyttare* från övriga riket som varierat, speciellt mellan åren 1966–68. Inflyttningen från länet minskade under hela perioden.

Det framgår av diagrammet att det varit ett regionalt inflyttningsöverskott och ett utflyttningsöverskott till länet under perioden. Åren 1962–68 förelåg ett utflyttningsöverskott till områden utanför länet, vilket även avspeglade sig i det totala flyttningsmönstret.

Tvärtemot det framförda antagandet förefaller det som om inflyttningsvariationerna får hänföras till flyttningarna från övriga riket till blocket. Speciellt märklig är utvecklingen fr.o.m. år 1967. Från denna tidpunkt inträffade även märkbara förändringar av omflyttningarna inom blocket. Det är således främst långa flyttningar å ena sidan och korta flyttningar å den andra som dominerade flyttningsbilden under åren 1962–69.

4.2.3. Flyttning och ålder

Det har i tidigare undersökningar visat sig att de yngre åldersgrupperna har högre flyttningsbenägenhet än de äldre.[7] Detta orsakar mycket specifika resultat i både in- och utflyttningsområdena. Det uppstår ekonomiska problem främst i utflyttningsområdena genom de yngres avflyttning och sociala problem för de kvarvarande grupperna. Det är således ur flera synpunkter intressant att studera om dessa mönster uppstått i undersökningsområdet.

I figurerna 4:4–12 framgår resulteten för varje åldersgrupp.[8]

De högsta flyttningstalen föreligger i åldersgrupperna 20–24 och 30–39 år. Gruppen 20–24 år har haft ett utflyttningsöverskott för alla år under perioden.

En faktor som är väsentlig i detta sammanhang är kohortstorleken, dvs antalet invånare inom varje åldersklass. Med hjälp av den har det varit möjligt att beräkna flyttningsintensiteterna för varje åldersgrupp.

Dessa intensiteter överensstämmer med flyttningstalen på så sätt att de grupper som haft de högsta flyttningstalen också haft de högsta intensiteterna.

Flyttningarna *inom* kommunblocket har haft störst betydelse för grupper med låga flyttningstal, således de yngre och äldre åldersgrupperna. Däremot synes omflyttningen inom blocket ha varit av mindre betydelse för grupperna mellan 20 och 49 år, grupper med hög flyttningsintensitet.

[7] Gerger, T., Den svenska arbetskraftens flyttningar. AMS, Meddelande från Utredningsbyrån 1968:6, s. 8.

[8] Detta material sträcker sig enbart fram t.o.m. år 1967 på grund av att en samtidig uppdelning på kommun och kön inte går att erhålla för åren 1968 och 1969.

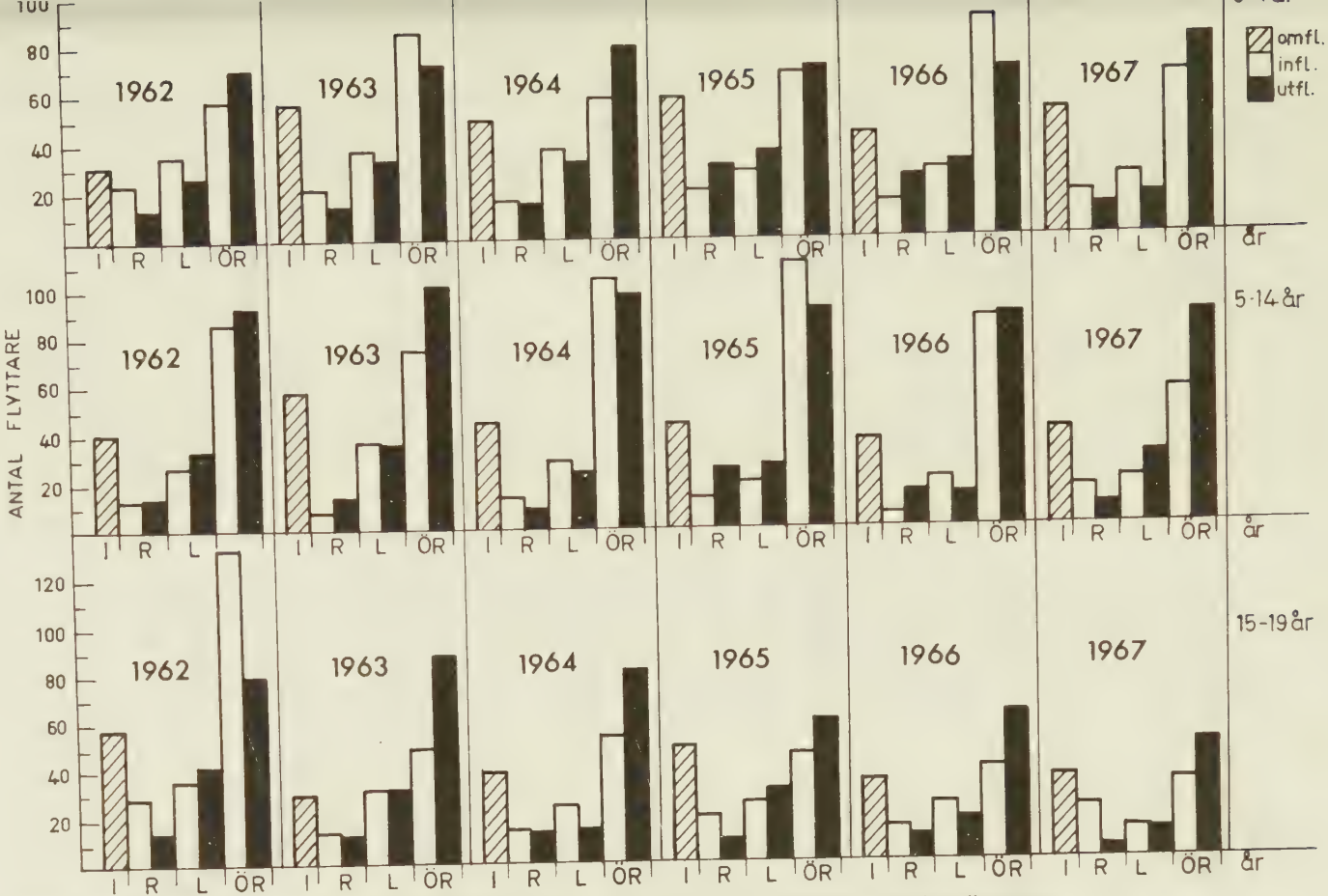

Figur 4:4–6. Antal flyttningar inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket uppdelat på åldersklasser för åren 1962–67.

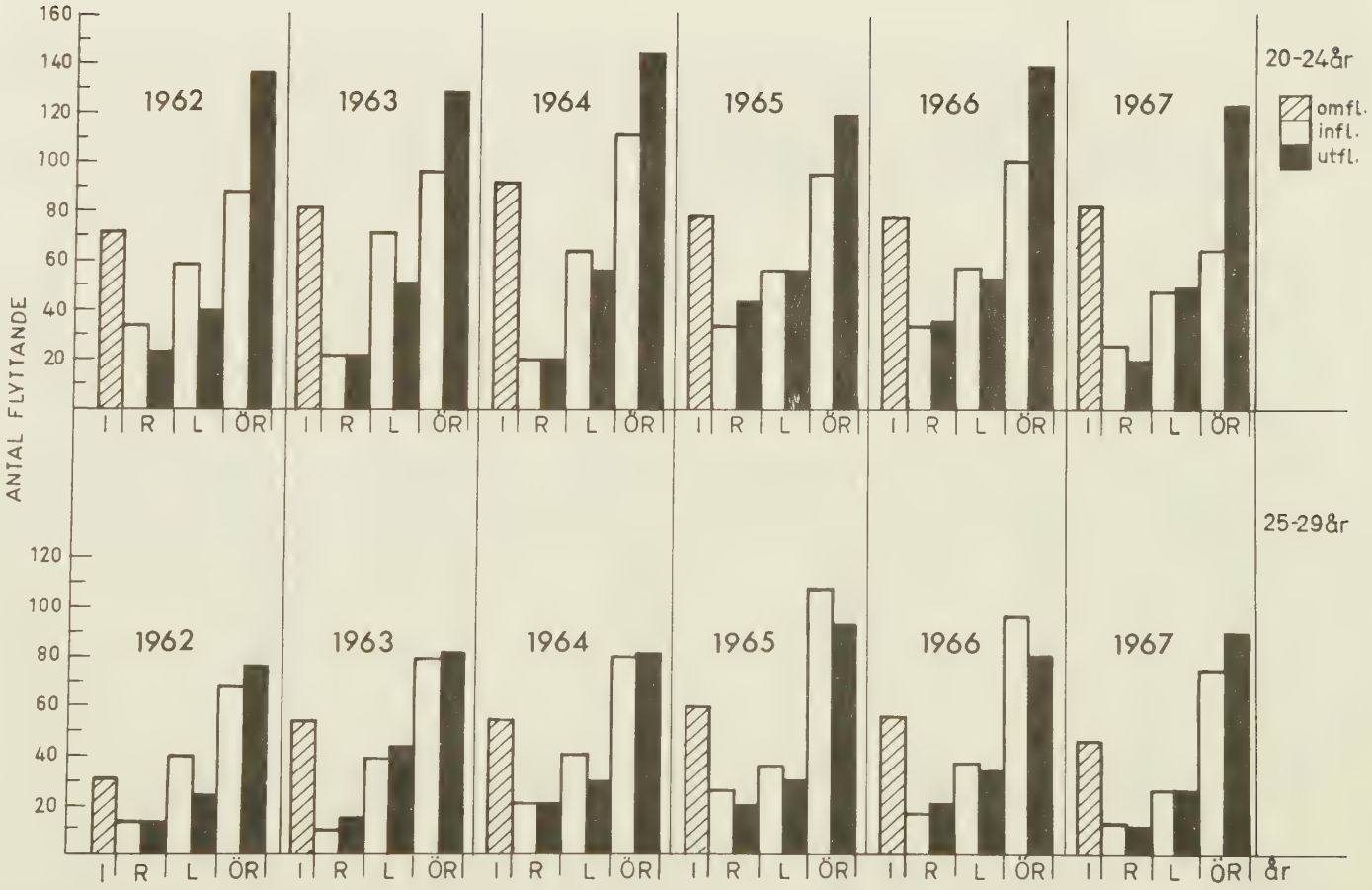

Figur 4:7–8. Antal flyttningar inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket uppdelat på åldersklasser för åren 1962–67.

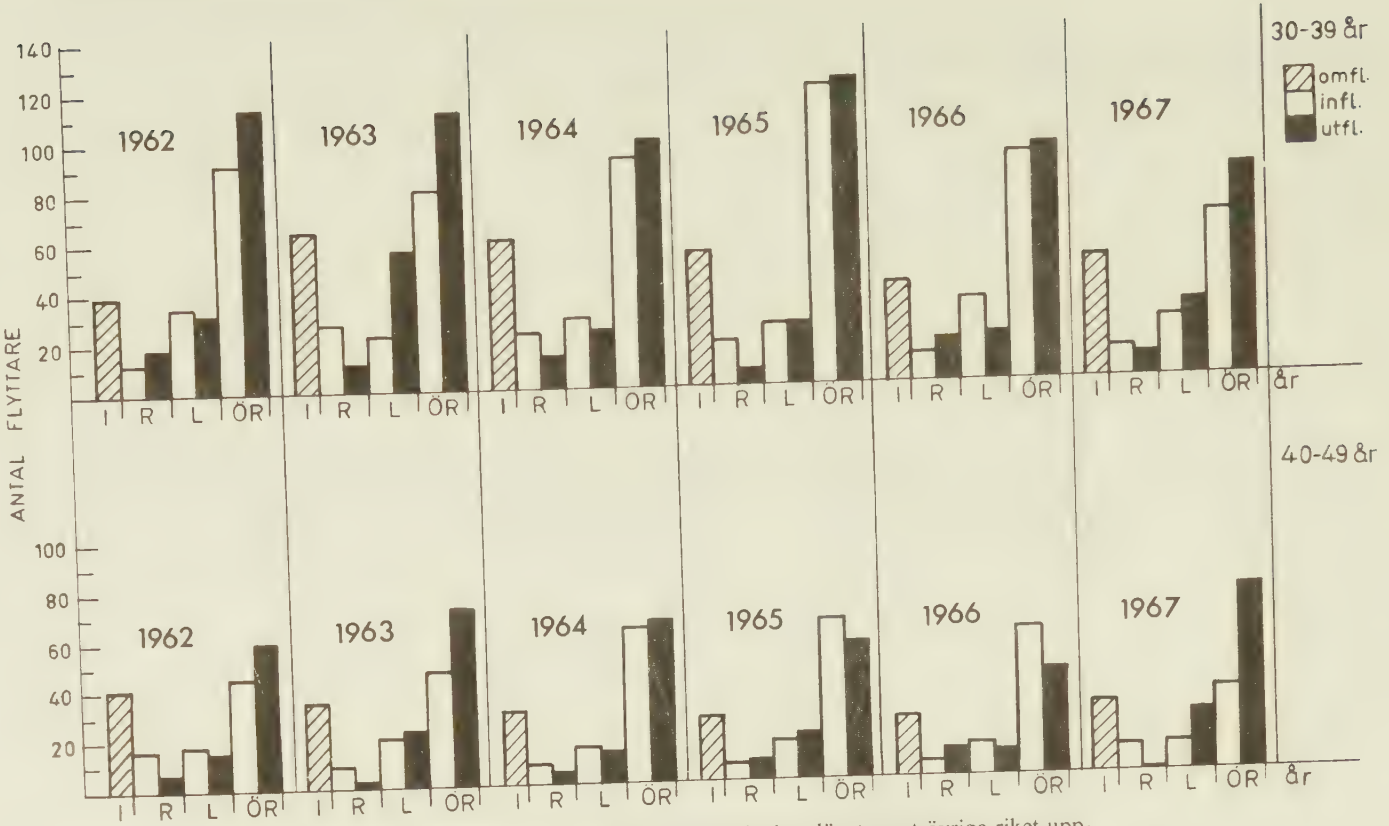

Figur 4:9–10. Antal flyttningar inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket uppdelat på åldersklasser för åren 1962–67.

Figur 4:11–12. Antal flyttningar inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket uppdelat på åldersklasser för åren 1962–67.

Rörligheten inom blocket och mellan blocket och regionen har varit relativt konstant över tiden. Däremot synes den mer långdistanta flyttningen ha varierat inom och mellan olika åldersgrupper.

Generellt för alla åldersgrupper gäller att utflyttningen riktat sig mot övriga riket. För de allra yngsta åldersgrupperna, 25–29-åringarna, samt för personer över 50 år har regionen och blocket haft lika stor betydelse som övriga riket.

4.2.4. Flyttningsmönster för män och kvinnor

Avsikten är att undersöka om det finns någon skillnad i flyttningsmönster och intensitet mellan män och kvinnor. Det framgår av tidigare undersökningar att unga kvinnor har en mycket högre flyttningsintensitet än unga män.[9] Av figur 4:13 framgår kvinnornas flyttningsmönster.[10] Man finner här att kvinnorna haft ett relativt jämnt och stabilt mönster utan några större fluktuationer, utom år 1967. Vid en jämförelse mellan kvinnornas och männens flyttningstal finner man att kvinnorna genomgående har haft högre flyttningstal för åldersklasserna t.o.m. 24 år. Däremot har männen haft högre flyttningstal för åldersgrupperna över 25 år. Denna tendens är genomgående för hela perioden. Figur 4:14 anger att männens flyttningsmönster uppvisar stora variationer mellan de olika åren och att det framför allt är flyttningen till och från övriga riket som varierat.

Skillnaden mellan de olika mönstren leder till slutsatsen att männens flyttningar påverkas kraftigare än kvinnornas av förändringar i konjunkturläge eller av vissa specifika händelser inom regionen.

Skillnaden mellan männens och kvinnornas flyttningsmönster kan bero på de ogifta gruppernas beteende. En gift persons avflyttning leder i regel till en motsvarande förändring hos det motsatta könet. Eftersom skillnaderna är stora måste de ogifta männens flyttningar vara betydligt konjunkturkänsligare än de ogifta kvinnornas.

Sammanfattning av flyttningsrörelserna

Oskarshamnsblocket hade ett årligt utflytningsöverskott 1962–68.

De åldersgrupper som hade de högsta flyttningsintensiteterna var 20–24- och 30–39-åringar, av vilka de flesta flyttade till eller från områden utanför länet.

Männens och kvinnornas flyttningsmönster skiljer sig främst genom att männens varierat mer år från år när det gäller utflyttningen.

Det har inträffat två motriktade flyttningsströmmar som uppvägt varandra. Utflyttarna har i stor utsträckning bestått av yngre personer och utflyttningen har främst skett till områden utanför Kalmar län. Inflyttarna har varit jämnare fördelade mellan de olika åldersgrupperna men har i övrigt visat ett liknande mönster som utflyttarna.

[9] Gerger, T., AMS, Meddelande från Utredningsbyrån. 1967:38.
[10] Se not 8.

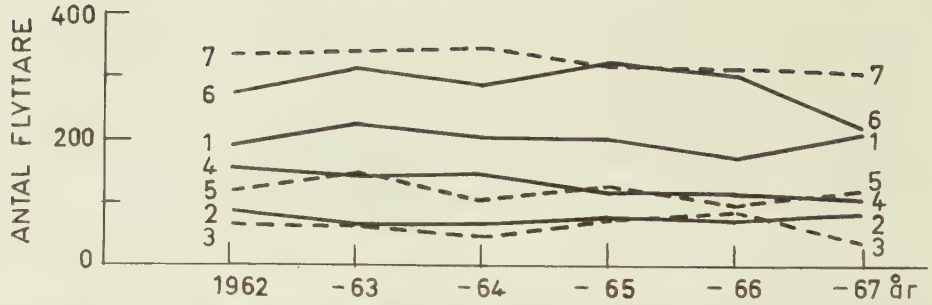

Figur 4:13. Antal kvinnor som flyttat inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket 1962–67.

1. Omflyttning inom kommunblocket; 2. Inflyttning från regionen; 3. Utflyttning till regionen; 4. Inflyttning från länet; 5. Utflyttning till länet; 6. Inflyttning från övriga riket; 7. Utflyttning till övriga riket.

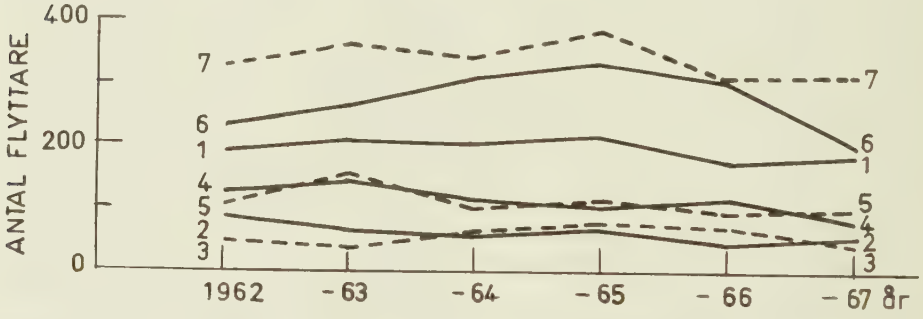

Figur 4:14. Antal män som flyttat inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket 1962–67.

Det framgår även att det varit många familjer som flyttat eftersom åldersgrupperna 0–4 och 5–14 år haft höga flyttningstal och främst flyttat till eller från övriga riket.

4.3. Förändring av antalet anställda inom tillverkningsindustrin 1957–68

Materialet till detta avsnitt är hämtat från Länsarbetsnämnden i Kalmar. Det består av företagsinventeringar avseende Kalmar län för åren 1957, -60, -63, -64, -65, -68. Här användes uppgifter för Oskarshamns A-region.

Materialet avser enbart tillverkningsindustrin som är uppdelad i 8 branscher, metall-, jord- och sten-, trä-, pappers-, livsmedels-, textil-, läder- och kemisk industri. Syftet med framställningen är att ge en bild av sysselsättningsutvecklingen inom regionen.

4.3.1. Oskarshamnsblocket

Tabell 4:4 visar förändringen av antalet anställda åren 1957–68. Den anger sysselsättningsutvecklingen i form av en indexserie med 1957 som basår.

Tabell 4:4. Förändring av antalet anställda inom olika branscher för åren 1957–68.

Bransch	1957	1960	1963	1964	1965	1968
Metall	100	113	108	108	116	93
Jord + Sten	100	64	121	103	87	59
Trä	100	101	103	121	112	120
Pappers	100	106	100	104	99	87
Livsmedels	100	87	142	85	83	63
Textil	100	99	105	102	94	66
Läder	100	82	91	100	100	82
Kemisk	100	94	84	84	84	51
Summa	100	108	107	105	108	87

Av tabellen framgår att det skett en minskning av antalet sysselsatta inom industrin i Oskarshamnsblocket. Under perioden 1965–68 skedde en minskning inom *alla* branscher utom träindustrin. Detta är troligen en av orsakerna till den minskade inflyttningen till Oskarshamn 1965–67, förutom varvets avveckling.

Antalet företag inom blocket minskade kraftigt efter 1965, främst de mindre företagen med upp till 4 anställda. Den största minskningen inträffade i träindustrin, medan däremot antalet anställda inom denna bransch hade den största relativa ökningen.

Orsaken till att det inte inträffade någon kraftig nettominskning inom metallsektorn i samband med den första varvskrisen är den samtidiga ökningen inom andra företag i branschen (se avsnitt 3.3).

De absoluta förändringarna inom tillverkningsindustrin i Oskarshamn framgår av följande tabell.

Tabell 4:5. De absoluta förändringarna av antalet industrisysselsatta inom Oskarshamns kommunblock 1957–68.

Förändring	1957–60	1960–63	1963–64	1964–65	1965–68	1957–68
Ökning	+ 395	+145	+ 37	+222	+ 15	+814
Minskning	– 60	– 155	– 143	– 84	– 918	–1360
Netto	+ 335	– 10	– 106	+ 138	– 903	– 546

Den kraftigaste minskningen inträffade 1965–68 då närmare 920 sysselsättningstillfällen försvann inom industrin främst genom varvets nedläggning.

4.3.2. Övriga kommunblock inom regionen

Mönsteråsblockets industrisysselsättning har ökat mest inom de övriga delarna av regionen. Detta är orsakat av den massafabrik som NCB började anlägga utanför

Mönsterås i slutet av 1950-talet. Samtidigt ökade sysselsättningen inom andra industribranscher fram till 1965, främst inom metall- och textilindustrin. 1965–68 var det dock genomgående en minskning av sysselsättningen inom Mönsteråsblocket.

I Högsbyblocket har metallindustrin ökat antalet anställda. Den dominerande industrin har hela tiden varit träindustrin, vilken dock hade en måttlig ökning fram till 1964.

Tabell 4:6. De absoluta förändringarna av antalet industrianställda inom Mönsterås och Högsby kommunblock 1957–68.

Kommunblock	1957–60	1960–63	1963–64	1964–65	1965–68	1957–68
Mönsterås	+ 727	+ 100	+ 233	+ 249	– 252	+ 1057
Högsby	+ 53	+ 148	+ 55	– 44	– 122	+ 90
Netto	+ 780	+ 248	+ 288	+ 205	– 374	+ 1147

Det skedde samtidigt en märkbar förändring för den kvinnliga arbetskraften. Kvinnorna har haft en sysselsättningsutveckling som övergått i negativa förändringar när den totala sysselsättningsökningen varit låg, som under perioden 1960–63. När den kraftiga minskningen inträffade efter 1965 minskade den kvinnliga sysselsättningen procentuellt sett dubbelt så kraftigt som männens. Detta skulle tyda på att kvinnorna tillhörde de grupper som först drabbades vid minskad sysselsättning, men också på att sysselsättningsminskningarna varit störst i "kvinnoindustrier". För Oskarshamnsblockets del kan man inte skönja denna utveckling vilket torde bero på att de ersättningsindustrier som kom till kommunen efterfrågade kvinnlig arbetskraft.

Sammanfattning

Vid en jämförelse mellan blocken finner man stora skillnader, nämligen en kraftig minskning av sysselsättningen inom industrin i Oskarshamnsblocket och en stor ökning i Mönsteråsblocket. Totalt har det skett en ökning med 601 anställda för hela regionen inom tillverkningsindustrin åren 1957–68.

4.4. Inkomstförändring i regionen 1960–69

Syftet med detta avsnitt är att pröva om det är möjligt att registrera förändringar av regioninvånarnas inkomstförhållanden som kan ha samband med sysselsättningskriserna.

Som mått på inkomsten och dess förändring har den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten kommit till användning.[11] Detta mått är bristfälligt, men för att mäta förändringen av inkomstförhållandena i regionen torde det vara användbart. Den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten erhålles genom att man från

[11]Materialet till undersökningen är hämtat från: Årsbok för Sveriges kommuner 1962–71.

den sammanräknade nettoinkomsten för varje individ gör vissa allmänna avdrag.

I detta inkomstmått innefattas således ej inkomster som inte är skattepliktiga t.ex. sociala bidrag som sjukkasseersättning, barnbidrag och arbetslöshetsunderstöd.

Förändringen av den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten har använts som ett mått på förändringen av individernas inkomstförhållanden mellan respektive inkomstår.

För varje kommun har beräknats dels förändringen i den totala inkomstsumman för fysiska personer, dels förändringen i inkomst per invånare, detta för att jämföra hur individernas inkomstförhållanden förändrats inom blocket, regionen, länet samt övriga riket. Inkomstförändringarna är beräknade i fast penningvärde. Det är naturligtvis en approximation på de individuella inkomstförhållandena att uppdela inkomstsumman på hela invånarantalet.

4.4.1. Inkomstförändring för de olika blocken

Uppgifter om realinkomstförändringarna har beräknats för kommunblocken, regionen, länet och riket. Resultaten har sammanförts i tabell 4:7 och figur 4:15. Man finner här att inkomstsumman inom områdena haft ett likartat utvecklingsmönster.

År 1966 inträffade en avmattning som varade fram till och med 1968. År 1968 hade A-regionen och de ingående kommunblocken en betydligt lägre ökningstakt av inkomstsumman än länet och övriga riket. Detta tyder på att den andra varvskrisen inte enbart avsatte spår i Oskarshamnsblocket utan även medförde försämrade inkomstförhållanden inom de övriga blocken i regionen.

Högsbyblocket hade en lägre ökningstakt än övriga block i regionen, troligtvis beroende på att det skedde en relativt stor utflyttning från blocket under slutet av 1960-talet.

Det framgår av figur 4:15 att ökningen av inkomsten per capita var likartad för de olika områdena. Oskarshamnsblocket och regionen har dock legat på en lägre nivå genomsnittligt sett, där förändringarna mellan åren 1966—69 var mycket markerade.

Resultaten styrker antagandet att det skedde en förändring av block- och regioninvånarnas inkomsttillväxt genom sysselsättningskriserna i Oskarshamn.

Regionen hade inkomstökningar för samtliga år. En intressant fråga är huruvida det skedde en förändring av inkomstspridningen mellan blocken i regionen, således om de inomregionala inkomstskillnaderna ökade eller minskade under undersökningsperioden.

Det mått som använts för att belysa förändringarna i inkomstspridningen är ett vägt spridningsmått.[12]

[12] Detta spridningsmått har använts i en undersökning av J.G. Williamsson. I den undersökningen ingår även Sverige med ett inkomstmått som var detsamma som här nämligen den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten. Se: Williamsson, J.G., Regional Inequality and the Process of National Development: A Description of the Pattern. Ur: "Regional Analysis". edited by Needleman, L., Penguin 1968, s. 111.

Tabell 4:7. Procentuell förändring av realinkomst mellan 1960–69.

	1960–1961	1961–1962	1962–1963	1963–1964	1964–1965	1965–1966	1966–1967	1967–1968	1968–1969
Oskarshamns-blocket	5,3	2,9	3,7	8,5	5,5	4,3	2,3	1,3	5,9
Högsby-blocket	7,0	2,5	3,6	8,6	5,1	–3,1	1,7	1,8	5,1
Mönsterås-blocket	8,3	5,4	7,0	7,1	12,5	8,8	1,8	0,7	3,2
Oskarshamns A-region	6,5	3,3	4,6	9,5	5,9	2,8	2,0	1,2	5,0
Kalmar län	6,3	4,0	5,6	9,2	6,6	2,9	5,0	3,7	5,0
Riket	6,8	3,6	5,6	8,3	6,7	3,2	3,1	3,6	4,8

Källa: Årsbok för Sveriges kommuner 1962–71.

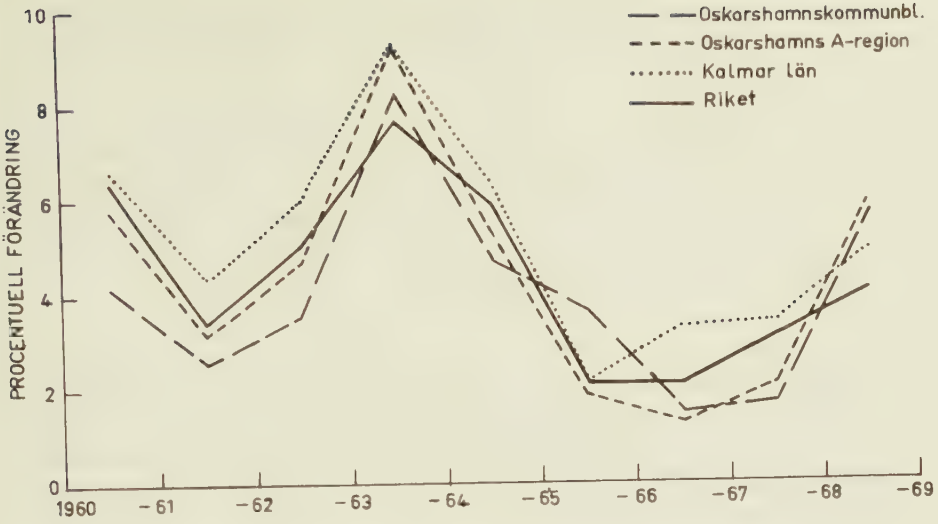

Figur 4:15. Procentuell förändring av realinkomst per capita åren 1960–69.

Källa: Länsarbetsnämnden i Kalmar.

Spridningskoefficienten är beräknad enligt följande formel:

$$V_W = \frac{\sqrt{\Sigma_i (Y_i - \bar{Y})^2 \frac{f}{n}}}{\bar{Y}}$$

där Y_i = inkomst per capita i det i:te kommunblocket

$\bar{Y}$ = regionala inkomsten per capita

n = totala regionala befolkningen

f = befolkningen i det i:te kommunblocket.

Ju högre värde koefficienterna har desto större är inkomstskillnaderna mellan blocken.

Man kan naturligtvis invända att antalet block i vårt fall är för få. Det är dock intressant att se om det går att skönja någon specifik utvecklingstrend.

Värdet på koefficienten har beräknats för åren 1960–69 och resultaten framgår av tabell 4:8.

Tabell 4:8. Inkomstspridningen mellan blocken inom Oskarshamns A-region mätt med det vägda spridningsmåttet V_W.

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
V_W	0,0856	0,0688	0,0609	0,0513	0,0470	0,0350	0,0537	0,0392	0,0509	0,0484

Av tabellen framgår att det skett en minskning av inkomstskillnaderna per capita mellan kommunblocken åren 1960–65. Under åren 1966 och 1968 ökade dock skillnaderna.

Resultaten anger att spridningen mellan de tre kommunblocken beträffande inkomst per capita minskat vissa år, men visar inte hur stora förändringar av inkomstnivåerna som skett.

Orsaken till den minskade spridningen är troligen att Oskarshamnsblockets höga inkomst per capita inte vuxit lika snabbt som de övriga blockens samt att Mönsteråsblocket haft en kraftig ökning av både inkomst per capita och befolkning. Den ökade inkomstspridningen under åren 1968 och 1969 kan till en viss del vara orsakad av den ökade inflyttningen till Oskarshamnsblocket och den därav genererade inkomstökningen per capita inom detta block.

Sammanfattning

Av flyttnings- och inkomstförändringarna framgår att Oskarshamnsblocket och regionen som helhet orsakades kortvariga förluster i samband med de stora varvskriserna. Inflyttningen till blocket och regionen sjönk tillfälligt i samband med varvets nedläggning (1967) och detta orsakade i sin tur en minskad inkomstström och en mindre per capita ökning än tidigare. Dessa utvecklingstrender var inte långvariga: i slutet av undersökningsperioden ökade såväl inflyttning som inkomstström starkt.

Kapitel 5. Individens situation vid anställningens slut

Detta kapitel och de följande bygger på det individbaserade enkät- och registermaterialet (se figur 2:4).

För att beskriva de varvsanställdas situation vid den tidpunkt då de slutade på varvet användes tre grupper av variabler. De belyser:

1) Den enskildes personliga förhållanden (ålder, kön, civilstånd, familjestorlek, bostad och inkomst),
2) situationen på arbetsplatsen,
3) relationer till bostadsort och region.

Undersökningspersonerna slutade på varvet 1960–67. För att göra materialet mer överskådligt har det i vissa fall uppdelats efter när anställningen upphörde (slutperiod):

1. 1960–61, inledningsfasen
2. 1962–65, kontraktionsfasen
3. 1966–67, nedläggningsfasen.

Perioderna är valda med hänsyn till förhållandena på såväl varvet som den regionala och nationella arbetsmarknaden (se figur 5:1 och 5:2).

Under den *första*, åren 1960 och 1961, var det inga större svårigheter att erhålla sysselsättning på den regionala arbetsmarknaden. Varvets arbetskraftsefterfrågan var relativt hög och tillfälliga efterfrågeförändringar reglerades med ett system av tillfälliga anställningar. Orsaken till att de som slutade under dessa år medtagits i undersökningen är att det är sannolikt att många anställda förutsåg de kommande kriserna och beslutade att sluta innan de hann bli avskedade.[1]

Under den *andra*, åren 1962–65, inträffade den första krisen på varvet (se kapitel 3); samtidigt rådde det en nationell högkonjunktur som även avspeglades på den regionala nivån.

Den *tredje*, åren 1966–67, innehöll däremot en utpräglad lågkonjunktur. Lågkonjunkturen inträdde under slutet av år 1966 och varade under hela år 1967 med en låg efterfrågan på arbetskraft såväl nationellt som regionalt.

I april 1967 gick det ombildade Oskarshamns varv i likvidation. Tabell 5:1 visar konjunkturvariationerna mätta i relativa arbetslöshetstal och i antal lediga platser.

[1] Se även: Aiken, M., Ferman, L.A. & Sheppard, H.L., a.a. s. 167 ff. I denna skrift diskuteras behovet av en undersökningsperiod som börjar före de direkta kriserna och nedläggningen av företaget (Packard Motor Car Company).

Tabell 5:1. De relativa arbetslöshetstalen och förändring i antalet lediga platser.

	1960	61	62	63	64	65	66	67	68	69
Rel. arbetslöshetstal										
nationellt	–	1,5	1,6	1,7	1,7	1,2	1,5	2,2	2,3	1,7
regionalt (E, F, G, H, I-län)	–	1,7	1,4	1,4	1,7	1,5	2,0	2,3	1,8	1,7
Förändr. i ant. lediga platser		−3,5	−2,1	+3,7	+1,9	+1,3	−6,4	−14,3	−2,1	+3,4

Källor: SCB, Statistiska meddelanden Am 1969:57.
AMS, berättelser angående verksamheten under budgetåren 1968/69, 1969/70.
AMS, Meddelanden från utredningsbyrån 1970:17.

Förändringen av antalet arbetslösa och antalet lediga platser för Oskarshamns A-region framgår av figur 5:1. De relativa arbetslöshetstalen och antalet till arbetsförmedlingen anmälda lediga platser anses båda vara goda indikatorer på konjunkturförändringar; arbetslöshetstalen stiger och antalet lediga platser sjunker under lågkonjunkturår.[2]

I tabell 5:2 anges hur personerna i urvalet fördelar sig över perioden (se även figur 5:2).

De flesta personerna slutade i samband med den första krisen på varvet.

Av figur 5:1 framgår att antalet lediga platser sjönk kraftigt under hela inledningsfasen och i början av kontraktionsfasen. Därefter steg antalet lediga platser under större delen av kontraktionsfasen, sjönk sedan åter och var som lägst under år 1967. Under den resterande delen av undersökningsperioden var antalet lediga platser stigande. Antalet arbetslösa varierade i motsatt riktning med någon fördröjning av arbetslöshetstopparna i jämförelse med lägsta antalet lediga platser.

Den högsta arbetslöshetsnivån uppstod under åren 1967 och 1968. En stor del av de varvsanställda slutade under den sista perioden, nedläggningsfasen, med en hög andel arbetslösa såväl regionalt som nationellt och en minskad tillgång på lediga platser.

[2] *Relativa arbetskraftstalet* = antalet i arbetskraften i procent av samtliga i åldern 16–74 år. *Relativa arbetslöshetstalet* = antalet arbetslösa i procent av befolkningen i arbetskraften. Se nedanstående figur.

Befolkningen 16–74 år			
i arbetskraften		utanför arbetskraften	
sysselsatta a	arbetslösa b	latent arbetslösa c	övriga d

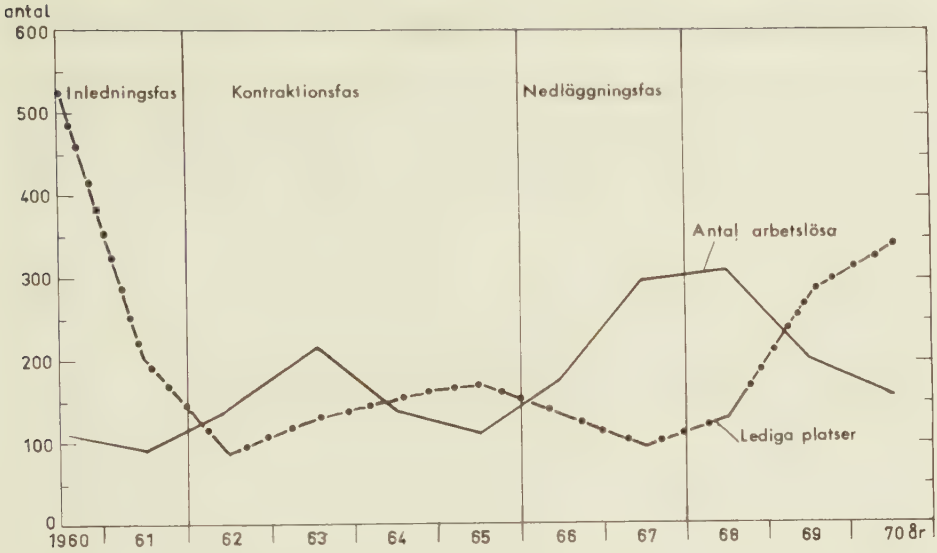

Figur 5:1. Antal arbetslösa (årsgenomsnitt) och antal lediga platser. Oskarshamns A-region 1960–1970.

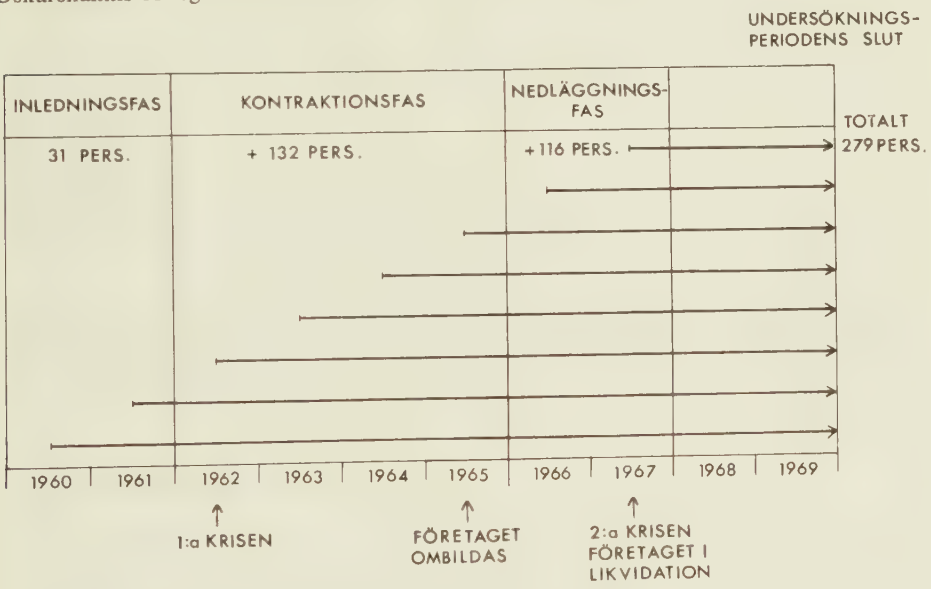

Figur 5:2. Undersökningspersonerna uppdelade efter slutår.

Tabell 5:2. Undersökningspersonerna fördelade på slutperiod.

	Inledningsfas (1)	Kontraktionsfas (2)	Nedläggningsfas (3)	Summa
Antal individer	31	132	116	279
Procent	11	47	42	100

5.1. Individens personliga förhållanden

Detta avsnitt behandlar de varvsanställdas sociala och ekonomiska situation vid den tidpunkt då de slutade på varvet.

De valda variablerna har en fundamental betydelse för att bedöma individens möjligheter att erhålla en ny anställning som uppfyller hans önskemål och behov.[3]

5.1.1. Ålder vid anställningens slut

Den första variabeln visar ålder vid anställningens slut. Av tabell 5:3 framgår åldersfördelningen för dem som slutade under de olika perioderna.

Tabell 5:3. Ålder vid anställningens slut.

	Period							
	1		2		3		Summa	
Ålder	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
– 34 år	25	81	68	52	43	37	136	49
35–49 år	4	13	32	24	28	24	64	23
50 år –	2	6	32	24	45	39	79	28
Summa	31	100	132	100	116	100	279	100

De flesta i urvalet var under 35 år när de slutade på varvet. Den näst största gruppen var de som var 50 år eller mer. Av dem som slutade under inledningsfasen var de flesta under 35 år. Under åren 1962–65 tillkom de medelålders och äldre och under nedläggningsfasen var personer över 50 år den största gruppen.

Enligt samarbetskommitténs protokoll fanns under den första krisen en överenskommelse mellan de fackliga representanterna och företaget att de äldre skulle få vara kvar på varvet. Detta torde förklara den höga andelen äldre som slutade under den sista perioden.

5.1.2. Utbildning

Utbildningsnivån har en väsentlig betydelse för möjligheterna att erhålla en ny och ur individens synpunkt lämplig sysselsättning. Dels påverkar utbildningen individernas värde i arbetsgivarens ögon och dels ger den individen möjligheter och resurser att söka sig omkring och eventuellt välja mellan alternativa sysselsättningar.[4]

[3] Se t.ex. Sheppard, H.L. & Belitsky, H.A., a.a. s. 17 ff.
[4] Ibid.

Tabell 5:4. De varvsanställdas skolutbildning.

Skolutbildning	Period 1 antal	%	2 antal	%	3 antal	%	Summa antal	%
Folkskola	15	48	95	72	80	69	190	68
Realskola	3	10	2	2	4	3	9	3
Folkhögskola	–	–	1	1	3	3	4	1
Yrkesskola	4	13	20	15	23	20	47	17
Gymnasium	9	29	14	10	6	5	29	10
Summa	31	100	132	100	116	100	279	100

Den övervägande andelen av de varvsanställda hade enbart folkskola som grundutbildning. En liten andel hade någon form av yrkesskoleutbildning.

En gruppering efter skolformerna visar att andelen varvsanställda med högre utbildning än folkskola var högst bland dem som slutade under inledningsfasen.

Tabell 5:5. Ålder vid anställningens slut och skolutbildning.

Skolutbildning	Ålder – 34 år antal	%	35–49 år antal	%	50 år – antal	%	Summa antal	%
Folkskola	82	60	44	69	64	81	190	68
Realskola	9	7	–	–	–	–	9	3
Folkhögskola	2	1	1	2	1	1	4	1
Yrkesskola	27	20	10	16	10	13	47	17
Gymnasium	16	12	9	14	4	5	29	10
Summa	136	100	64	100	79	100	279	100

Utbildningsmönstret skilde sig markant åt mellan de olika åldersgrupperna. De äldre hade främst folkskoleutbildning medan de yngre i större utsträckning hade erhållit yrkesskoleutbildning.

5.1.3. Civilstånd

Familjesituationen påverkar individens flyttningsbenägenhet. En ensamstående person har i regel betydligt lättare att byta bostadsort.[5]

De som slutade under den första perioden, inledningsfasen, hade den högsta andelen ogifta. Det framgår av den föregående redovisningen att det mest var unga varvsanställda som slutade under denna tid.[6]

[5] Gerger, T., Den svenska arbetskraftens flyttningar. AMS Meddelande från Utredningsbyrån 1967:38.

[6] Civilståndsuppgifterna har sina begränsningar. Alla sammanboende med gemensamt hushåll är inte gifta och vice versa.

Tabell 5:6. Civilstånd.

Civilstånd	Period 1		2		3		Summa	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Gift	21	68	100	76	87	75	208	75
Ogift	8	26	24	18	16	14	48	17
Frånskild	2	6	1	1	7	6	10	4
Änka/änkl.	–	–	4	3	4	3	8	3
Ej uppgift			3	2	2	2	5	2
Summa	31	100	132	100	116	100	279	100

5.1.4. De varvsanställdas boendeförhållanden

Boendeförhållandena för de varvsanställda belyses med hjälp av uppgifter om bostadsstorlek och boendeform. Boendeförhållandena är, som framgår av tidigare undersökningar, beroende av individens ålder, civilstånd, familjestorlek och inte minst inkomst.

Vi vet redan att en stor andel av dem som slutade under den första perioden inte hade hunnit bilda familj och därför bodde kvar hos sina föräldrar eller i (små) hyreslägenheter (se tabell 5:7).

Tabell 5:7. Boendeform och slutperiod.

Boendeform	Period 1		2		3		Summa	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Insatslägenhet	2	6	27	20	25	22	54	19
Hyreslägenhet	13	42	37	28	43	37	93	33
Hyresrum	3	10	4	3	6	5	13	5
Föräldrar	11	35	36	27	13	11	60	22
Egnahem	1	3	27	20	29	25	57	20
Annan form	–	–	1	1	–	–	1	–
Ej uppgift	1	3	–	–	–	–	1	–
Summa	31	100	132	100	116	100	279	100

Av dem som slutade under period 2, kontraktionsfasen, bodde likaså en hög andel hos sina föräldrar; samtidigt bodde en högre andel i insatslägenheter eller egnahem i förhållande till dem som slutade under period 1. De personer som slutade under denna period var till största delen medelålders med familjer och minderåriga barn.

Under nedläggningsfasen slutade till stor del medelålders och äldre personer med familj antingen bestående av två vuxna eller av två vuxna och mer än ett barn. Den högsta andelen villaägare befann sig i denna grupp.

Om vi ser till ålder vid anställningens slut och boendeform kommer dessa tendenser mycket klart till uttryck.

Tabell 5:8. Ålder och boendeform vid anställningens slut.

Boendeform	Ålder – 34 år antal	%	35–49 år antal	%	50 år – antal	%	Summa antal	%
Insatslägenhet	16	12	14	22	24	30	54	19
Hyreslägenhet	50	37	23	36	20	25	93	33
Hyresrum	5	4	6	9	2	3	13	5
Föräldrar	56	41	4	6	–	–	60	22
Egnahem	7	5	17	27	33	42	57	20
Annan form	1	1	–	–	–	–	1	–
Ej uppgift	1	1	–	–	–	–	1	–
Summa	136	100	64	100	79	100	279	100

En hög andel av de yngre varvsanställda bodde hemma hos sina föräldrar och nästan lika hög andel i hyreslägenheter. De medelålders fördelade sig relativt jämnt över hyreslägenheter, egnahem och insatslägenheter, med tyngdpunkten på hyreslägenheter. De äldre däremot bodde i större utsträckning i egnahem. En större andel av arbetarna än av tjänstemännen bodde i egnahem

Vid en jämförelse med material från Folk- och bostadsräkningen 1965 visar det sig att en relativt liten andel av personerna i urvalet bodde i småhus jämfört med såväl Oskarshamns kommunblock som A-regionen och hela riket.[7]

De som slutade under den första perioden var främst yngre ensamstående personer eller personer med en liten familj. Bostadsförhållandena var inte speciellt goda och något större hinder att byta anställning eller att flytta fanns inte utifrån dessa synpunkter .

De som slutade under kontraktionsfasen hade större familj och bostad. På grund av familjestorleken hade de dock den högsta andelen trångbodda, vilket torde ha påverkat deras beslut om byte av anställning och eventuellt bostadsort. Under den sista perioden slutade äldre och medelålders personer med familj. Utrymmesstandarden var relativt god; många bodde i egnahem. Deras benägenhet att byta anställning och eventuellt flytta från orten torde från dessa synpunkter ha varit liten.

Sammanfattningsvis är det sannolikt att hög ålder och kort skolutbildning i kombination med goda bostadsförhållanden verkar negativt på viljan att byta anställning och eventuellt flytta från orten.

Det motsatta kan antagas gälla för unga personer med lägre skol- eller yrkesutbildning och dåliga bostadsförhållanden.

[7] Folk- och Bostadsräkningen 1965 del V.

5.1.5. Arbetarnas löner vid anställningens slut.

Lönerna för de varvsanställda arbetarna mätes med grundtimförtjänst och ackordsersättning exklusive övertids- och skifttillägg, helg- och semesterersättning. Uppgifterna avser det sista kvartal under vilket individerna var anställda vid varvet. Det mått på den genomsnittliga timersättningen som användes i den följande redogörelsen är: tidlön + ackordslön/den totalt arbetade tiden.

Uppgifterna är hämtade från varvets lönelistor. Jämförelsematerialet är Svenska Verkstadsföreningens lönestatistik som visar:

1. Lönen för olika yrkesgrupper på varvet för varje kvartal från 1960 till 1967. Lönemåttet som används är detsamma som för personerna i urvalet.

2. Löneuppgifter för samma yrkesgrupper som på varvet beräknade för ortsgrupp 3.

3. Kvartalsvis för åren 1960—69 den genomsnittliga lönen för anställda i varv anslutna till Svenska Verkstadsföreningen.

Syftet med lönejämförelsen har varit att få en uppfattning om individernas löneläge dels i förhållande till övriga på varvet, dels i förhållande till alla varvsarbetare i hela riket. Denna redogörelse ligger till grund för löneförändringsanalysen i kapitel 9.

Det är även av intresse att se i vilken ordning som låg- respektive höglönearbetarna slutade. Det är troligt att de som slutade under kontraktionsfasen hade större möjligheter att erhålla välavlönade arbeten än de som slutade under nedläggningsfasen med ett annat regionalt och nationellt arbetsmarknadsläge. De lågavlönade som slutade under kontraktionsfasen kan därför antagas ha erhållit relativt större löneförbättringar än de som slutade under nedläggningsfasen.

Enligt löneuppgifterna för hela varvet var skillnaden i timlön mellan de yrkesutbildade arbetarna och de icke-yrkesutbildade 11—18 procent under perioden 1960—67.[8] Vid en jämförelse mellan lönestatistiken för samtliga på varvet och löneuppgifterna för urvalspersonerna visade det sig att det senare materialet gav en lägre lönenivå. Av tabell 5:9 framgår att undantagen gällde dem som slutade under åren 1963 och 1966. Skillnaderna var dock relativt små, 30—40 öre i timmen.

Den relativt stabila skillnaden mellan de två grupperna skulle kunna förklaras av att det i löneuppgifterna för urvalet saknas uppgifter om den del av de långa ackorden, inarbetade under kvartalet ifråga som inte betalats ut förrän hela det ackordsatta arbetet var avslutat.[9] Dessa ackord fördelades i lönestatistiken jämnt över utbetalningsperioderna trots att de i realiteten inte helt betalades ut förrän hela det ackordsatta arbetet var slutfört.

Jämfört med varvsarbetare i hela riket låg Oskarshamnsvarvet under genomsnittet för åren 1960—67. Skillnaderna ökade från 1964 och framåt. Varvet låg generellt över den genomsnittliga timförtjänsten för ortsgrupp 3.

[8] Löneutredning för Oskarshamns Varv varje kvartal 1960—67, utförd av Sveriges Verkstadsförening.

[9] Statistik rörande arbetslöner. Anvisningar 1962. Utg. av Sveriges Verkstadsförening.

Tabell 5:9. Genomsnittlig timlön för olika grupper (kr/tim).

	Slutår							
	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Arbetare i urvalet	4,2	5,7	6,0	8,0	7,5	8,0	9,8	8,7
Tot. ant. arb. på varvet	6,0	6,5	7,0	7,6	8,0	8,7	9,5	9,7
Ortsgrupp 3	5,7	6,1	6,5	6,8	7,4	8,1	8,8	9,2
Ant. varvs-arb. i riket	6,3	6,7	7,2	7,8	8,4	9,2	10,0	10,5

För att kunna göra jämförelser mellan individer som slutade under olika år vid varvet har den genomsnittliga timförtjänsten för alla som slutade mellan 1960 och 1966 räknats fram till 1967 års genomsnittliga lönenivå. För detta ändamål har den procentuella löneförändringen för alla arbetare på varvet under åren 1960–67 kommit till användning.

Resultaten framgår av tabell 5:10. Det visar sig att de lägst betalda mätt i 1967 års lönenivå var de som slutade under inledningsfasen och i början av den första krisen. De flesta var yngre yrkesarbetare. (För en närmare definition av yrkeskoderna hänvisas till avsnitt 5:2.)

Tabell 5:10. Genomsnittlig timförtjänst i 1967 års lönenivå.

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Ålder								
– 34 år	6,3	8,5	7,9	9,7	9,6	10,4	9,5	9,3
35–49 år	–	8,5	10,1	11,5	8,9	–	11,4	8,4
50 år –	8,8	–	8,3	–	8,9	8,4	10,4	8,3
Summa	6,8	8,5	8,3	10,1	9,1	9,0	10,0	8,7
Yrkesgrupp								
40–69	–	–	–	–	–	–	–	8,1
70–79	6,3	8,4	9,5	10,1	9,7	8,4	12,0	9,2
80–89	9,6	9,4	6,1	–	8,3	10,2	7,4	5,5
90–99	8,1	–	8,4	–	–	–	–	–
Summa	6,8	8,5	8,3	10,1	9,1	9,0	10,0	8,7

Ett intressant förhållande är att de som slutade i samband med företagets definitiva nedläggning hade betydligt lägre timersättning än de som slutade tidigare. Den kategori arbetskraft som slutade under det sista året var äldre yrkesutbildade arbetare med lång anställningstid (se avsnitt 5.2.). De hade en låg timersättning, under genomsnittet, för arbetare anställda inom verkstadsindustrin inom ortsgrupp 3. De som var under 35 år hade 11 procent mer i genomsnittlig timersättning än de som var 50 år och äldre vid anställningens slut år 1967.

5.1.6. Tjänstemannalönerna vid anställningens slut

Det existerade två löneutbetalningssystem för tjänstemännen vid varvet, veckolön och månadslön. I denna redovisning har lönen för det sista kvartalet varit utgångspunkten. Kvartalsersättningen har därför omvandlats till månadsersättning.

Den tekniska personalen, som ingenjörer och tekniker hade i allmänhet dubbelt så hög månadsersättning som kontorspersonalen. Speciellt markant var skillnaden för dem som slutade under år 1964. Den tekniska personal som slutade under detta år hade nästan fyra gånger så hög lön som de kontorsanställda.

Position inom företaget och befattning förklarar de markanta löneskillnaderna. Det framgår av tabell 5:11 att även ålder ger utslag i löneskillnader, främst för dem som slutade under kontraktionsfasen. Dessa skillnader var dock orsakade av att det var de äldre tjänstemännen som hade de höga positionerna med högre lön.

5.1.7. Inkomst vid anställningens slut

Inkomstuppgifterna är lämnade av individerna i enkätformuläret, där de angav den inkomst de hade året innan de slutade på varvet. Inkomstuppgifterna är mycket grova men användes trots det för att ge en bild av inkomstfördelningen för dem som slutade under olika perioder. (Hänsyn har ej tagits till den generella inkomstutvecklingen i samhället.)

De som slutade under den första perioden var i stor utsträckning personer med mycket låga inkomster. Nära 70 procent av dem som slutade under denna period hade under 15 000 kr i inkomst året innan de slutade på varvet.

De som slutade under den mellanliggande perioden hade i mindre utsträckning inkomster under 15 000 kronor, omkring 50 procent hade mellan 15—20 000 kronor. Andelen relativa höginkomsttagare var även störst under denna period (se tabell 5:12).

För dem som slutade under den sista perioden hade medianen åter förskjutits en inkomstklass högre upp. Drygt 50 procent hade en inkomst över 20000 kronor.

5.2. Relationer till arbetsplatsen

Detta avsnitt belyser arbetsförhållandena på varvet när undersökningspersonerna slutade där. Avsnittet är uppdelat i tre delar, och följande faktorer analyseras.

1. Orsaker till att individen började på varvet och om man hade en alternativ sysselsättning. Avsikten är att söka få en uppfattning om den valsituation som individen stod inför när han började på varvet.

2. Arbetsuppgifterna och de yrkesområden som individen arbetade inom samt hur han uppfattade arbetsförhållandena under sina sista år på varvet.

3. Orsaker till att man slutade på varvet. Undersökningspersonerna slutade någon

Tabell 5:11. Genomsnittlig månadslön för tjänstemän.

	1960		1961		1962		1963		1964		1965		1966		1967	
Ålder	ant.	lön	ant.	lön	ant.	lön	ant.	lön	ant.	lön	ant.	lön	ant.	lön	ant.	lön
– 34 år	4	614,7	3	1 052,2	1	897,0	4	1 294,9	9	1 513,1	2	1 399,3	–	–	2	2 412,5
35–49 år	–	–	4	1 743,6	–	–	2	1 937,3	3	3 030,0	1	1 375,0	–	–	6	2 504,9
50 år –	–	–	–	–	2	1 727,3	–	–	2	3 304,5	2	4 165,0	2	2 327,3	3	2 783,3
Summa	4	614,7	7	1 398,0	3	1 507,5	6	1 509,1	14	2 071,9	5	2 724,8	2	2 327,3	11	2 564,0
00–0x	–	–	7	1 398,0	2	1 727,3	5	1 660,9	9	2 721,8	4	3 007,3	2	2 327,3	6	3 159,4
10–11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
20–29	4	614,7	–	–	1	897,0	1	750,0	5	741,8	1	1 375,0	–	–	5	1 849,5
Summa	4	614,7	7	1 398,0	3	1 507,5	6	1 509,1	14	2 071,9	5	2 724,8	2	2 327,3	11	2 564,0

Tabell 5:12. Fördelning på inkomstklasser.

Inkomst-	Period		
klass	1	2	3
– 10′	28,0	13,3	6,7
10′–15′	40,8 median	21,0	5,0
15′–20′	12,1	49,4 median	34,2
20′–30′	9,6	8,3	46,5 median
30′–40′	–	4,4	3,4
40′–	3,2	3,6	3,4
Ej uppgift	6,4	–	0,9
Summa	100	100	100

gång mellan åren 1960 och 1967. Det har i detta sammanhang ej synts meningsfullt att göra en uppdelning på frivillig - ofrivillig avgång. Det var främst under åren 1962–64 samt 1966–67 som varvet avskedade arbetskraft på grund av arbetsbrist. De grupper som avskedades skulle i så fall vara att betrakta som ofrivilligt avgångna. Om de övriga är att betrakta som frivilligt avgångna är däremot mycket diskutabelt. Både under år då arbetskraft avskedades och övriga år skedde en kraftig omsättning på arbetskraft. Många torde ha valt att sluta själva innan de hann bli avskedade och kan således knappast betraktas som frivilligt slutande.

De olika faktorerna i grupperna 1–3 visar således varför man började på varvet, hur man uppfattade sina arbetsuppgifter och varför man slutade. Relationerna till arbetsplatsen är som framgått av teoridiskussionen en viktig komponent, när det gäller att få ett grepp om individens situation. Med utgångspunkt från denna del är det möjligt att göra kvalitativa jämförelser mellan arbetet på varvet och den sysselsättning som individen hade under 1969.

5.2.1. Orsak till att börja på varvet

De frågeställningar som skall besvaras är följande:

1. I vilken mån hade de varvsanställda valt sysselsättningen på varvet utifrån kvalitativa aspekter som löne- och arbetsförhållanden?

2. I vilken grad sökte man sig till varvet därför att det inte fanns någon annan sysselsättningsmöjlighet?

Dessa två frågeställningar är fundamentala när det gäller att bedöma individens möjligheter att göra ett val av sysselsättning och i vad mån som valet är fritt och sysselsättningen meningsfull för individen. Den dominerande orsaken till att man började på varvet var att det inte fanns någon annan sysselsättningsmöjlighet. En mycket stor andel av de varvsanställda uppfattade inte att de befann sig i någon reell valsituation. Den näst största gruppen var de varvsanställda som angav goda löneförmåner som anledning till att man började på företaget. Hela 34 procent angav ingen annan sysselsättningsmöjlighet, 19 procent angav goda löneförmåner. De minsta grupperna var de som angav trevlig arbetsplats och trevliga kamrater. Av dem som angivit någon kvalitativ orsak har den övervägande delen angivit goda löneförmåner. Man har helt uteslutit alternativ som berörde förhållandena på arbetsplatsen.

5.2.2. Arbetsuppgifter

För att underlätta analysen av arbetsuppgifterna har dessa kodats med hjälp av de

yrkeskoder som finns definierade i Nordisk Yrkesklassificering.[10] I detta klassificeringsschema är de olika individualyrkena sammanförda i yrkesområden och yrkesgrupper. Undersökningsmaterialet är kodat på tre-siffernivå, den största specificering som materialet tillät. När materialet redovisas i det följande är det i allmänhet sammanslaget till två-siffernivå för att göra framställningen överskådlig.

Grupperna 00—29 är att betrakta som tjänstemannayrken. Yrkesgrupperna 70—79 innefattar de yrkesutbildade arbetarna, medan grupperna 80—89 och speciellt grupperna 88 och 89 innehåller den icke-yrkesutbildade arbetskraften, speciellt lager-, diverse- och grovarbetare.

De grupper som är av störst intresse är 00—29, 70—79 samt 88—89, eftersom det var inom dessa grupper som varvsarbetarna befann sig.

Den indelning som användes i denna redogörelse är konstruerad enligt följande:

00—29	00—09—0X	Tekniskt, vård- och pedagogiskt arbete
	10—11	Administrativt arbete
	20—29	Kameralt och kontorstekniskt arbete
40—69	40—44	Lantbruk, fiske och skogsbruk
	50—59	Gruv- och stenbrytningsarbete
	60—69	Transport- och kommunikationsarbete
70—79	70—72	Textil-, sömnads-, sko- och läderarbete
	73—74	Järnbruks- och finmekaniskt arbete
	75	Verkstads- och byggnadsmetallarbete
	76	Elektroarbete
	77	Träarbete
	78	Målnings- och lackeringsarbete
	79	Byggnads- och anläggningsarbete
80—89	80—87	Grafik-, glas-, livsmedels-, kemiskt-, massa-, pappers-, tobaks-, paketerings- och maskinarbete
	88	Stuveri- och lagerarbete
	89	Diversearbete
	90—99	Service-, hushålls-, serveringsarbete, fastighetsskötsel
	X1—X9	Studerande, praktikarbete och militärt arbete

1. Yrke och slutperiod.

De flesta varvsarbetarna arbetade med verkstads- och byggnadsmetallarbete och den näst största gruppen var diverse- och grovarbetarna. På tjänstemannasidan var den tekniska personalen den dominerande gruppen från ingenjörer till ritbiträden.

Tabell 5:13 visar fördelningen av materialet på olika yrkesgrupper och slutperiod.

Under inledningsfasen slutade verkstadsarbetare och tjänstemän, främst kontors-

[10] Nordisk Yrkesklassificering. Utg. av AMS. Stockholm 1965.

personal. Under kontraktionsfasen slutade verkstadsarbetarna och elektroarbetarna men då tillkom även de icke-yrkesutbildade arbetarna. En stor andel av tjänstemännen slutade även under denna period, drygt hälften av den tekniska personal som ingick i urvalet.

De yrkesgrupper som var kvar i företaget fram till nedläggningen var verkstads- och byggnadsmetallarbetarna, samt grov- och diversearbetarna.

De flesta yrkesutbildade arbetarna slutade under nedläggningsfasen. Efter en närmare granskning av de olika yrkesfamiljerna finner vi att de grupper som främst slutade under den sista perioden var verkstadsmekaniker, svetsare och grovplåtslagare. Det var de äldre arbetarna som befann sig i dessa yrkesgrupper.

Tabell 5:13. Yrkesgrupper och slutperiod.

Yrkesgrupp	Period 1		2		3		Summa	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
00–29	10	32	33	25	13	11	56	20
60–69	–		2	2	3	3	5	2
75	13		45		69		127	46
76	1		13		–		14	5
77	1		8		8		17	6
78	–		1		1		2	1
79	1		2		–		3	1
75–79	16	52	69	52	78	67	163	58
80–87	2		8		8		18	6
88	–		1		1		2	1
89	1		16		9		26	9
80–89	3	10	25	19	18	16	46	16
90–99	1	3	3	2	3	3	7	3
X1–X4	–		–		1	1	1	–
Ej uppgift	1	3	–		–		1	–
Summa	31	100	132	100	116	100	279	100

2. Yrke och ålder vid anställningens slut.

Som framgick av avsnittet 5.1.1. var den övervägande andelen av de varvsanställda i urvalet under 35 år. De yngre varvsanställda dominerade inom yrkesgruppen verkstads- och byggnadsmetallarbetare, där drygt 60 procent var under 35 år. De äldre yrkesutbildade arbetarna befann sig främst i grupperna verkstads- och byggnadsmetallarbete samt träarbete.

De icke-yrkesutbildade arbetarna var i motsats till de övriga grupperna dominerade av äldre arbetskraft. Omkring 43 procent i dessa yrkesgrupper var över 50 år när de slutade på varvet (se tabell 5.14).

Tjänstemannagruppen hade en relativt jämn fördelning över åldersgrupperna.

Tabell 5:14. Yrkesgrupper och ålder vid anställningens slut.

Yrkesgrupp	Ålder – 34 år antal	%	35–49 år antal	%	50 år – antal	%	Summa antal	%
00–29	26	46	16	29	14	25	56	100
60–69	3	60	–		2	40	5	100
75	79	62	17	13	31	24	127	100
76	7	50	7	50	–		14	100
77	5	29	3	18	9	53	17	100
78	–		1		1		2	
79	1		2		–		3	
75–79	92	56	30	18	41	25	163	100
80–87	3	17	6	33	9	50	18	100
88	–		2		–		2	
89	9	35	6	23	11	42	26	100
80–89	12	26	14	30	20	43	46	100
90–99	1	14	4	57	2	29	7	100
X1–X4	1		–		–		1	
Ej uppgift	1		–		–		1	
Summa	136	49	64	23	79	28	279	100

5.3. De varvsanställdas arbetsförhållanden

I detta avsnitt kartlägges de varvsanställdas arbetsförhållanden. Syftet är att söka ge en bild av de varvsanställdas arbetstillfredsställelse och utbyte av sin anställning vid varvet. Därigenom är det möjligt att analysera i vad mån omställningsprocessen ledde till kvalitativa förändringar i arbetssituationen för de enskilda individerna och om olika åtgärder från individernas eller samhällets sida (geografisk rörlighet - arbetsmarknadspolitiska stöd), var verksamma medel för att erhålla en god sysselsättning.

De centrala antagandet i Bertil Gardells avhandling "Produktionsteknik och arbetsglädje" är att "arbetets art och innehåll påverkar individens behovstillfredsställelse vunnen genom arbete". Gardell tar fram arbetets frihets- och kvalifikationsnivåer som de väsentliga apsekterna för att mäta arbetets psykologiska innehåll.[11]

De psykologiska målsättningarna för individen i arbetet kan sägas vara följande.

1. Självbestämmande och personlig frihet.
2. Intressant och meningsfullt arbete.
3. Gemenskap i arbetsgruppen och samhörighet med företaget.

Misslyckande att uppnå dessa målsättningar tenderar att sänka kraven angående arbetets innehåll och individen utvecklar en instrumentell attityd till arbetet och en alienativ anpassning till arbetsförhållandena.[12]

[11] Gardell, B., Produktionsteknik och arbetsglädje. Stockholm 1971. Meddelande från PA-rådet nr 63, s. 46 ff.

[12] Se: Uddevallarapporten. Utg. av Företagsdemokratidelegationen, Utvecklingsgruppen vid Uddevallavarvet AB, Stockholm 1971, s. 27 ff.

De behov som kan förväntas bli tillfredsställda genom arbete är följande, varvid Gardell i enlighet med andra socialpsykologer antar en hierarkisk relation mellan behovsnivåerna.

1. Behov relaterade till individens fysiska existens, såsom inkomst, säkerhet.
2. Behov relaterade till individens trygghet, såsom anställningstrygghet.
3. Behov relaterade till individens självuppskattning och anseende.[13]

Kockumsrapporten om orsaker till missnöje bland varvsarbetare, av Bo Ohlström, gör en något enklare uppdelning av de behov som kan antagas bli tillfredsställda genom arbete.[14]

1. Ekonomiskt utbyte.
2. Utbyte av arbete i sig.
3. Socialt utbyte.
4. Hälsoutbyte.
5. Den övergripande faktorn, *kontroll- eller maktfaktorn,* genom vilken respektive part har att påverka utbytesförhållandena.

Denna uppdelning var motiverad utifrån syftet att kartlägga dominerande missnöjesorsaker. Man antog att grupperingen motsvarade de områden inom vilka arbetaren hade vissa grundläggande behov som måste tillfredsställas genom arbetet.

För Oskarshamnsundersökningen är syftet med att studera arbetsförhållandena på varvet främst att få en uppfattning om hur de anställda uppfattade sin arbetssituation och sätta resultaten i relation till några andra studier på samma område. Kartläggningen gäller skillnader i uppfattningen av arbetsförhållandena. Sannolikt hade den äldre arbetskraften med lång anställningstid på varvet en annan uppfattning om arbetsförhållandena än de hade med kortare anställningstid och lägre samhörighetskänsla med företaget.

Följande aspekter på arbetslivet analyseras i detta avsnitt.

1. Den fysiska belastningen.
2. Den psykiska belastningen och det psykiska utbytet.
3. Det ekonomiska utbytet.

De variabler som utvaldes för att återge de ovan nämnda aspekterna på arbetsförhållandena vid varvet är följande:

1. Fysisk påfrestning.
2. Hets och jäkt i arbetet.
3. Möjligheter att påverka arbetstakten.
4. Omväxlande och intressant arbete.
5. Kontakt med arbetsledningen.
6. Kontakt med arbetskamrater.
7. Lön i förhållande till arbetskamrater.

[13] Gardell, B., a.a. s. 47.

[14] Ohlström, B., Kockumsrapporten. Falköping 1970, s. 60 ff.

8. Lön i förhållande till övrig industri i Oskarshamn.[15]

Variablerna 1 och 2 avser att spegla den fysiska belastningen, variablerna 3–6 den psykiska samt variablerna 7 och 8 det ekonomiska utbytet.

5.3.1. Den fysiska belastningen

Varvsarbete betraktas i allmänhet som ett smutsigt, tungt och fysiskt påfrestande arbete. Av Kockumsrapporten framgår dock att arbetarna föreföll vara övervägande positiva till arbetet. Även varvsarbetarna i Oskarshamn ansåg i hög utsträckning att deras arbete inte var fysiskt påfrestande (se tabell 5:15).

Det finns naturliga skillnader mellan yrkeskategorier: tjänstemännen anger i betydligt mindre omfattning att deras arbetsuppgifter var fysiskt påfrestande. Materialet har indelats efter slutperiod, yrkesgrupp och anställningstid. Inga markerade skillnader finns mellan dem som slutade under de tre perioderna. Dock betraktade de som slutade under den sista perioden sitt arbete som mer hetsigt och jäktigt än de som slutade tidigare. De största skillnaderna inom materialet uppkommer vid uppdelningen efter antalet anställningsår. Speciellt med avseende på hets och jäkt i arbetet anger en med antalet anställningsår stigande andel att arbetsförhållandena var alltför hetsiga och jäktiga.

Vid en jämförelse med materialet från Uddevallavarvet anger de anställda vid Oskarshamns varv i lägre grad missnöje med hets och jäkt i arbetet. Detta torde till en del förklaras av skillnader i storlek mellan de två varven. Uddevallavarvet hade inemot 2 600 anställda 1971 mot Oskarshamns Varvs omkring 1 400 före de stora kriserna i början av 1960-talet. Slutsatsen när det gäller den fysiska belastningen i arbetet är således att de anställda i Oskarshamn i relativt liten utsträckning var missnöjda med den fysiska belastningen i arbetet.

5.3.2. Psykisk belastning och psykiskt utbyte

Den psykiska belastningen och utbytet mätes med variabler som berör dels möjligheter till självbestämmande och intressant arbete och dels gemenskap i grupp och samhörighetskänsla med företaget, grundläggande psykologiska målsättningar att uppnå genom arbete. De varvsanställda synes ha varit tillfredsställda med det psykiska utbytet av arbetet. Över 60 procent ansåg att de kunde påverka arbetstakten i tillräcklig utsträckning och drygt 80 procent ansåg att de hade ett tillräckligt omväxlande och intressant arbete. De som var mest tillfredsställda med möjligheterna att påverka arbetstakten när materialet uppdelas efter slutperiod var de som slutade under den sista perioden, åren 1966–67. De som hade varit en lång tid på varvet, mer än 15 år, ansåg till över 80 procent att de hade stora möjligheter att

[15] Frågeställningarna är formulerade av bl.a. B. Gardell och har använts i "Lilla LO" undersökningarna, undersökningar av PA-rådet och företagsdemokratidelegationen.

påverka arbetstakten och arbetets uppläggning. Det var främst tjänstemännen och den yrkesutbildade arbetskraften som ansåg sig ha dessa möjligheter.

Samma resultat erhölls när det gäller om arbetet varit tillräckligt omväxlande och intressant. De varvsanställda som hade arbetat länge på varvet, tjänstemän och yrkesutbildade arbetare som slutade sist på varvet ansåg sig ha störst möjligheter till självbestämmande och intressant arbete. I jämförelse med de anställda vid Uddevallavarvet var de oskarshamnsanställda mer tillfredsställda med det psykiska utbytet av arbetet på varvet.

De oskarshamnsanställda synes även ha haft god kontakt med arbetsledning och arbetskamrater. De var däremot i mindre utsträckning tillfredsställda med företagets personalpolitik.[16]

Sammanfattningsvis bör poängteras att de oskarshamnsanställda var nöjda med de psykologiska aspekterna av arbetet som grad av självbestämmande och intressant och omväxlande arbete. De var även tillfredsställda med kontakterna med arbetsledning och arbetskamrater.

5.3.3. Det ekonomiska utbytet av arbetet

För att få en uppfattning om hur de varvsanställda uppfattar det ekonomiska utbytet av arbetet ställdes två frågor om deras löneförhållanden. Den ena frågan berörde det ekonomiska utbytet i förhållande till arbetskamraternas och den andra utbytet i förhållande till övrigt industriellt arbete i Oskarshamn.

Drygt hälften av de varvsanställda ansåg att de hade bra betalt för sitt arbete jämfört med vad arbetskamraterna erhöll. Av de olika yrkeskategorierna var det främst de icke-yrkesutbildade som var missnöjda med sina löneförhållanden jämfört med arbetskamraterna. De som hade varit anställda minst 20 år på varvet tenderade att ha ett större missnöje angående lönen.

Omkring 80 procent av de varvsanställda ansåg att de hade bra betalt för sitt arbete i förhållande till övrigt industriellt arbete i Oskarshamn, i störst utsträckning de som slutade under nedläggningsfasen. Av de olika yrkeskategorierna var det de yrkesutbildade arbetarna som ansåg sig ha mycket bra betalt i förhållande till övrig industri i Oskarshamn. Vid en analys av antal anställningsår visar det sig att de med en mycket kort anställningstid visade ett uttalat missnöje med lönen i förhållande till övrigt industriellt arbete i Oskarshamn.

Det var således dels de som slutade under den första perioden, dels de som saknade yrkesutbildning och tillgång till kvalificerade arbetsuppgifter samt de med en kort anställningstid som angav missnöje med det ekonomiska utbytet av varvsarbetet.

[16]Det bör åter poängteras att det rör sig om retrospektiva frågor och att svaren kan vara ett resultat av idealisering eller glömska.

Tabell 5:15. Arbetsförhållandena för de varvsanställda. Procent inom resp. slutperiod.

	Period 1			Period 2			Period 3			Totalt		
	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej
a) Arbetet alltför fysiskt påfrest.	34	6	59	34	4	60	32	4	64	33	4	62
b) Arbetet innebär hets och jäkt	31	6	62	31	9	59	37	8	55	34	8	58
c) Möjlighet att påverka arbetstakt o arbetsuppläggn.	42	6	52	62	6	31	64	9	27	60	7	32
d) Arbetet omväxlande och intressant	81	–	16	84	5	10	83	5	12	83	5	11
e) God kontakt med arbetsledningen	75	12	13	85	10	6	86	6	7	84	8	7
f) God kontakt med arbetskamrater	100	–	–	98	2	–	94	4	2	97	2	1
g) Företaget har en bra personalpolitik	34	43	22	41	28	29	37	26	37	38	29	32
h) Bra betalt för arbetet i förh. till arbetskamr.	59	13	29	56	19	24	57	14	29	57	16	27
i) Bra betalt i förh. till övr. ind. i O-n	56	25	19	75	15	8	87	5	8	78	12	9

5.3.4. Variansanalys av arbetsförhållanden och antal anställningsår och ålder

För att närmare studera de variabler som använts för att belysa arbetsförhållandena har ett antal variansanalyser utförts. Syftet är att analysera sambandet mellan antal anställningsår och arbetstillfredsställelse.

Den form är variansanalys som kommit till användning är en enkelsidig analys och resultaten har testats på 95 %-nivå.[17] Individerna har grupperats efter det svarsalternativ de angivit på respektive fråga och analyserats med avseende på antal anställningsår.

Skillnaderna mellan grupperna är signifikanta med avseende på arbetets fysiska påfrestning. De som ansåg att arbetet var alltför fysiskt påfrestande hade en genomsnittlig anställningstid på 16,6 år, medan de som ansåg motsatsen hade en betydligt kortare anställningstid, 9,2 år.

Liknande resultat uppstod för den andra variabeln, hets och jäkt i arbetet, den genomsnittliga anställningstiden för dem som ansåg att arbetet var alltför hetsigt och jäktigt var 16,1 år mot 9,7 år för dem som ansåg motsatsen. De variabler som beskriver det psykiska och det ekonomiska utbytet av arbetet ger däremot inte några signifikanta skillnader mellan svarsalternativen. Resultaten framgår av tabell 5:16. Vi finner dock att den genomsnittliga anställningstiden är något högre för dem som angivit positiva värden för de variabler som beskriver det psykiska utbytet av arbetet.

De som värderade det ekonomiska utbytet som gott hade en något kortare anställningstid än de som var missnöjda med sina löneförhållanden.

En likartad analys har även utförts för åldersvariabeln, där resultaten helt överensstämmer med ovanstående. Medelvärdena för de olika grupperna skilde sig signifikant åt för de två första variablerna, medan det för de senare variablerna inte fanns några signifikanta skillnader.

Antalet anställningsår är korrelerat med ålder vid anställningens slut, r=0,6926, vilket ger vid handen att det var de äldre varvsanställda med lång anställningstid som uppfattade den fysiska påfrestningen som stor, medan motsatt förhållande rådde för de yngre med en kort anställningstid vid varvet.

Sammanfattning av arbetsförhållandena

De varvsanställda uppfattade sina arbetsförhållanden som goda när de tillfrågades ett antal år efter det att de slutat på varvet. Till en del kan naturligtvis den positiva inställningen till arbetsförhållandena förklaras av att en del svårigheter och problem fallit i glömska.

Vissa resultat var dock mycket framträdande, såsom att den äldre arbetskraften med lång anställningstid uppfattade sina arbetsuppgifter som alltför fysiskt påfrestande. Samvariationen mellan ålder och antal anställningsår ger anledning antaga att det är åldersfaktorn som ger utslag i detta fall.

[17] Cole, J.P. & King, C.A., Quantitative Geography, London 1970, s. 126 ff.

Tabell 5:16. Genomsnittligt antal anställningsår och uppfattning om arbetsförhållandena.

Arbetsförh.	Svarsalternativ: Ja, i allra högsta grad	Ja, i ngn mån	Obestämd	Snarast inte	Nej, inte alls	Signifikant ej signifikant
Fysiskt påfrestande	16,6	13,5	13,5	14,7	9,2	signifikant
Hets och jäkt	16,1	15,4	9,8	12,1	9,7	signifikant
Möjligh. att påverka arbetstakt	13,8	12,7	11,8	12,5	10,5	ej signifikant
Omväxl. och intressant arbete	13,0	13,0	9,8	10,3	10,5	ej signifikant
Kontakt med arbetsledn.	12,6	12,3	9,6	13,9	8,8	ej signifikant
Kontakt med arb.kamrater	11,6	13,2	10,8	14,0	10,8	ej signifikant
Lön i förh. till arbetskamraterna	9,3	12,5	12,2	13,1	13,1	ej signifikant

Det psykiska utbytet av arbetet vid varvet synes ha varit stort för de flesta kategorier av arbetskraft. De som främst uttryckte missnöje var den icke-yrkesutbildade arbetskraften och de som hade en kort anställningstid på varvet.

5.3.5. Orsaken till att man slutade på varvet

Gränsen mellan att bli avskedad på grund av arbetsbrist eller att sluta självmant är ofta mycket diffus. Speciellt under kontraktionsfasen och nedläggningsfasen är denna uppdelning svår att göra. Det är omöjligt att i dessa fall säga att en viss andel slutade "frivilligt". Många slutade därför att man uppfattade situationen på varvet som mycket osäker.

Av dem som slutade under inledningsfasen var det enbart 6 procent som angav att de blev avskedade på grund av arbetsbrist. För dem som slutade under den följande perioden var andelen 45 procent och för nedläggningsfasen 83 procent. Totalt angav 57 procent av undersökningsgruppen att de blev avskedade på grund av arbetsbrist. Den övervägande delen av dem som avskedades på grund av arbetsbrist var den yrkesutbildade arbetskraften, främst den äldre arbetskraften, plåtslagare, svetsare, rörarbetare osv, med företrädesvis lång anställningstid på varvet.

Tjänstemannagrupperna och de yngre arbetarna hade betydligt lägre andelar inom respektive grupp som drabbades av avsked. Detta kan tyda på att dessa grupper gav sig iväg snabbt från företaget, eller att man t.ex. satte in anställningsstopp för tjänstemännen i stället för att avskeda denna personalkategori.

Den arbetskraft som kvarstod längst i företaget, främst de äldre arbetarna, var de som i störst utsträckning blev avskedade på grund av arbetsbrist.

5.4. Relationerna till regionen och orten

En fullständig kartläggning av individens relationer till regionen är inte möjlig att göra i detta sammanhang. Några variabler, som ansetts vara av betydelse, har utvalts, nämligen var undersökningspersonerna bodde när de slutade på varvet och i vilken ordning de slutade med avseende på bostadskommun, avstånd till arbetet och färdsätt. Analysen av gruppernas flyttningsbenägenhet sker i samband med undersökningen av individernas flyttningsrörelser i kap. 7.

Oskarshamns regionala arbetsmarknad har som tidigare nämnts likställts med Oskarshamns A-region. Drygt 90 procent av de varvsanställda bodde i Oskarshamns kommun och en mycket liten andel bodde i de utanför liggande kommunerna (se figur 5:3).

Det förefaller troligt att de som hade lång resväg till arbetet stod närmare ett flyttningsbeslut eller byte av arbetsplats än de som hade korta arbetsresor.

En annan synpunkt är att i en situation med låg efterfrågan på arbetskraft på den regionala arbetsmarknaden kan vissa personer vara villiga att göra stora uppoffringar i form av långa arbetsresor för att få eller upprätthålla en sysselsättning som de i ett annat arbetsmarknadsläge inte skulle ha accepterat.

De flesta bodde som nämnts i Oskarshamns kommun och de dominerar även bilden vid analysen av resvägsavståndet (se tabell 5:17). Det är således inte fruktbart att basera analysen på kommuntillhörighet. I stället studeras avståndsfaktorn och slutperiod inom regionen som helhet (se tabell 5:18).

Vid analysen av avstånd till arbetet och slutperiod visar det sig att de som hade ett längre avstånd än 4 km till varvet slutade i något större utsträckning under den andra perioden än under den sista.

Detta resultat kan tolkas på olika sätt.

1. Det är troligt att det goda arbetsmarknadsläget under kontraktionsfasen medförde att det inte existerade så starka hinder för de varvsanställda att sluta sin anställning (för dem som inte blev direkt avskedade) som under den sista perioden.

2. Troligen var de som hade långa resor till sitt arbete mer benägna att byta arbete för att förkorta resvägen.

Dessa två förhållanden torde gemensamt ha medverkat till att de som bodde i de yttre områdena i regionen slutade tidigare än de som bodde i centrum.

I stället för i km kan man mäta arbetsresorna i restid. Då framträder emellertid inte lika markant skillnader mellan dem som slutade under respektive perioder. Detta torde till stor del förklaras av att undersökningspersonerna använde olika färdsätt i de olika avståndsgrupperna.

Ett intressant resultat rörande bosatta i kranskommunerna är att bussåkare slutade tidigare än bilåkare. Detta kan naturligtvis ha många orsaker.

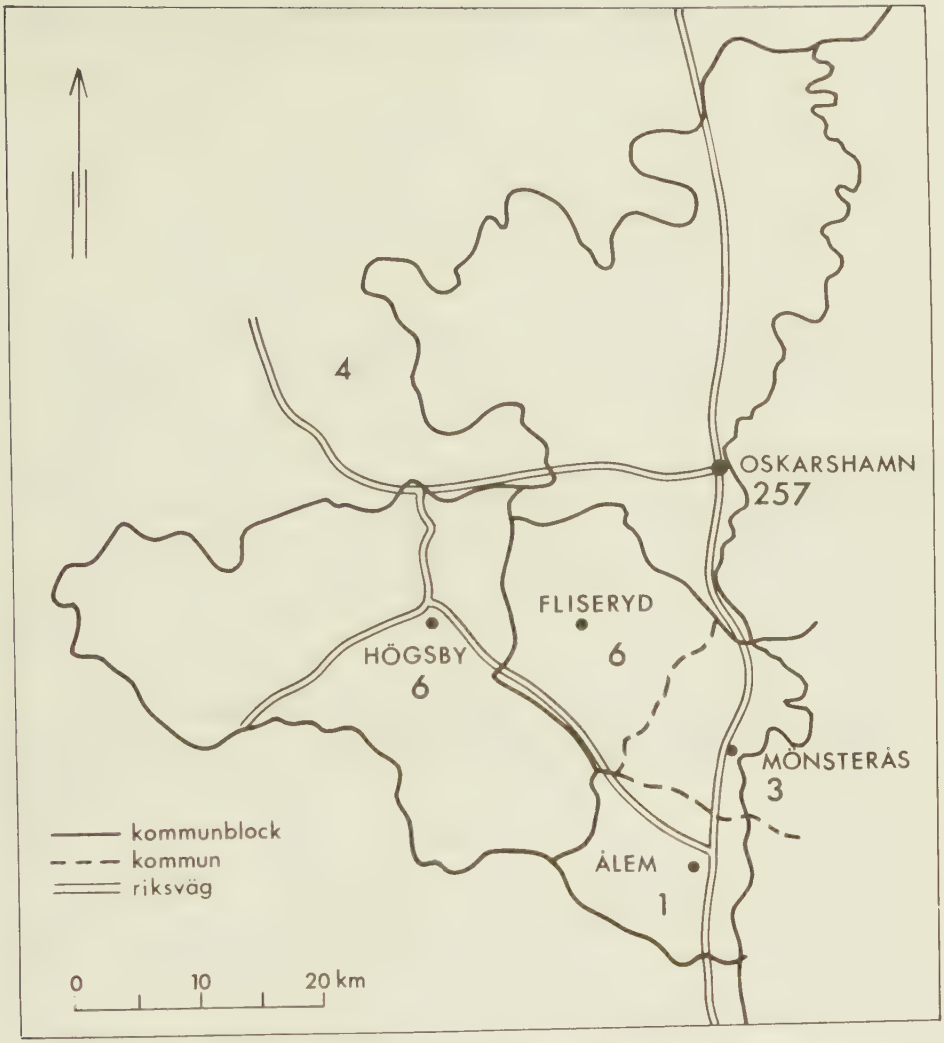

Figur 5:3. Antal varvsanställda fördelade på boendekommun, vid anställningens slut. *Oskarshamns A-region.*

1. Bilägarna var äldre personer med god inkomst och mer bundna till den regionala arbetsmarknaden än de som åkte buss.
2. De som åkte buss var yngre personer med relativt låg inkomst utan tillgång till bil, kategorier som kan antagas ha en hög flyttningsbenägenhet och liten bundenhet till den regionala arbetsmarknaden.
3. De som använder buss på landsbygden får ofta räkna med långa vänte- och restider och dessa uppoffringar kan leda till att de har lättare att ta steget fullt ut och byta arbete och/eller flytta.

Tabell 5:17. Antal km mellan bostad och arbetsplats.

	Boendekommun															
	Oskars-hamn		Fliseryd		Högsby		Mönster-ås		Ålem		Övriga		Ej uppgift		Summa	
ant. km	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
0–1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
1–2	76	30	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	76	27
2–4	109	42	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	109	39
4–6	16	6	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	16	6
6–10	6	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	6	2
10–20	16	6	1	17	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	17	6
20–30	5	2	5	83	1	17	1	33	–	–	1	–	–	–	12	4
30 –	5	2	–	–	5	83	2	67	–	–	2	–	–	–	15	5
ej uppg.	24	9	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	2	–	28	10
Summa	257	100	6	100	6	100	3	100	1		4		2		279	100

Tabell 5:18. Avstånd mellan bostad och arbetsplats för personer som slutade under olika perioder.

	Period					
	1		2		3	
Antal km	antal	%	antal	%	antal	%
0–1	–	–	–	–	–	–
1–2	2	7	35	27	38	33
2–4	18	58	46	35	44	38
4–6	1	3	10	8	5	4
6–10	–	–	4	3	2	2
10–20	–	–	11	8	6	5
20–30	1	3	7	5	4	3
30 –	2	7	9	7	4	3
Ej uppg.	7	23	10	8	13	11
Summa	31	100	132	100	116	100

Kapitel 6. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna

6.1. De varvsanställdas kontakt med arbetsförmedlingen. "Det första steget"

I detta kapitel analyseras de varvsanställdas kontakt med arbetsförmedlingen (af) och dess verksamhet. Först visas *när* kontakt togs med af och vilka som tog kontakt. Därefter följer en genomgång av de stöd som de varvsanställda erhöll.

Redogörelsen bygger på uppgifter från både postenkäten och af. I vissa fall finns skillnader mellan de varvsanställdas uppgifter och af:s. De kommenteras i sitt sammanhang.

Av de personer som ingår i enkätundersökningen har 175 personer, 63 procent, angivit att de kom i kontakt med af i samband med att de slutade på varvet. Denna uppgift stämmer väl med af:s. Det innebär emellertid inte att alla som kom i kontakt med af erhöll arbete genom förmedlingen.

Tabell 6:1. Varvsanställdas kontakt med af med uppdelning på slutperioder.

	Period 1		2		3		Totalt	
Kontakt med af	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Ja	8	25	76	58	91	78	175	62
Nej	20	65	50	38	25	21	95	34
Ej uppg.	3	10	6	4			9	4
Summa	31	100	132	100	116	100	279	100

Under den första perioden kom en fjärdedel av de varvsanställda i kontakt med af i samband med att de slutade på varvet. Motsvarande andel för de två krisperioderna var 58 resp. 78 procent. Dessa siffror torde avspegla skillnader i såväl arbetsmarknadsläge som sammansättningen av arbetskraften och insatser av arbetsmarknadspolitiska åtgärder under de olika perioderna.

6.1.1. Tidpunkt för kontakt med arbetsförmedlingen

Genomgående synes de varvsanställda ha haft den första kontakten med af *efter* det att de slutat på varvet.

Tabell 6:2. Tidpunkt för kontakt med af och slutperiod, i procent.

Kontakttidpunkt	Period 1 %	2 %	3 %	Totalt %
Före anställningens slut	38	41	21	31
Efter anställningens slut	62	59	79	69
Summa	100	100	100	100

Enligt tabell 6:2 var fördelningen av dem som gick till af först efter anställningens slut likartad för de två första perioderna, ca 60 procent, mot hela 79 procent under den tredje perioden. Av den tidigare framställningen framgår att det främst var de äldre yrkesarbetarna som slutade under den sista perioden. Åren 1966–67 medförde lågkonjunkturen hög arbetslöshet såväl regionalt som nationellt. Mot denna bakgrund är det förvånansvärt att så få sökte sig till af innan de slutade sin anställning vid varvet. En förklaring kan vara att de kände en viss resignation inför sina egna möjligheter att skaffa ett nytt arbete och i stället hoppades på att företaget skulle fortsätta driften trots den varslade nedläggningen. Likartade synpunkter har framkommit vid samtal och intervjuer med äldre varvsarbetare som slutade under denna period.[1]

6.1.2. Hur togs kontakt med arbetsförmedlingen?

Arbetsförmedlingen hade under båda varvskriserna informationsmöten på företaget rörande sina möjligheter att hjälpa de varvsanställda till ny sysselsättning och om de olika former av arbetsmarknadspolitiska stöd som den hade att erbjuda.

Hela 94 procent av dem som kom i kontakt med af i samband med att de slutade på varvet ansåg att det var de själva som tog kontakten.

Tabell 6:3. Varvsanställda som själva tog kontakt med af eller blev kontaktade uppdelade på slutperiod. I procent av dem som kom i kontakt med af.

	Period 1 %	2 %	3 %	Totalt %
Kontaktade själv af	75	92	97	94
Blev kontaktade av af	25	8	3	6
Summa	100	100	100	100

[1] Liknande synpunkter framkom även från de anställdas sida i samband med nedläggningen av Jössefors Bruk. Se: Peterson, W., Vad kostar en företagsnedläggning den drabbade arbetskraften. Ur: "Arbetslivet i kris och förvandling." Red. av C. v Otter. Stockholm 1971, s. 152 ff.

Det framgår av tabell 6:3 att de som i störst utsträckning ansåg att de själva tagit kontakt med af var de som slutade under nedläggningsfasen. De kom även i störst utsträckning i kontakt med af och främst efter det att de slutat på varvet. Dessa resultat sammantagna ger en antydan om att de som slutade under den sista krisen på varvet uppfattade sin situation som allvarligare än de som slutade tidigare. De sökte därför hjälp från af i större utsträckning än de övriga och med en större personlig insats, även om de i det längsta avvaktade utvecklingen för varvet.

6.1.3. Övriga kontakter för att erhålla en ny sysselsättning

Mellan 50 och 60 procent av dem som slutade under varvets kontraktionsfas gjorde inte några andra försök att skaffa sig ny sysselsättning än att ta kontakt med af, medan motsvarande andel för dem som slutade under nedläggningsperioden var en tredjedel.

Detta resultat motsäger knappast det antagande som framfördes i det föregående avsnittet, att de som slutade under den sista fasen på varvet var mer aktiva i sitt sökande efter nytt arbete än de som slutade tidigare. Orsaken torde vara att de grupper som slutade under den tredje perioden var äldre och att det då var en låg efterfrågan på arbetskraft.

6.1.4. Hur erhölls det nya arbetet?

En del fick arbete direkt sedan de slutat på varvet, andra erhöll först andra former av arbetsmarknadspolitiska stöd. Andra åter var arbetslösa en tid innan de fick arbete och/eller stöd. De erhållna stöden och arbetslösheten redovisas i de följande avsnitten.

Tabell 6:4. Erhållet arbete genom arbetsförmedlingen eller genom egen aktivitet uppdelat på slutperiod, i procent.

Sätt att få arbete	Period 1 %	2 %	3 %	Totalt %
Genom af	23	37	38	36
Genom egen akt.	47	41	50	45
Annat sätt	23	14	10	13
Ej uppgift	7	8	2	5
Summa	100	100	100	100

Med annat sätt avses i tabell 6:4 att de varvsanställda uppgivit andra vägar än genom arbetsförmedlingen eller den egna verksamheten, främst genom erbjudande från den nya arbetsgivaren eller genom bekanta.

Tabellen visar att det inträffade en ökning av andelen som erhöll arbete genom af

mellan perioderna, en samtidig ökning av den egna aktiviteten, men en minskning för andra sätt att erhålla arbete.[2]

6.2. Stödformer för de f.d. varvsanställda

Under de två sista perioderna insattes olika typer av ekonomisk-politiska åtgärder för att skaffa sysselsättningstillfällen och upprätthålla sysselsättningsnivån.

De varvsanställda berördes direkt av anpassningsåtgärderna och de socialt motiverade åtgärderna och mera indirekt av vissa sysselsättningsskapande åtgärder som lokaliseringsstöd.

Eftersom de sysselsättningsskapande åtgärderna var högt prioriterade i de handlingsprogram som framlades i samband med varvskriserna bör en stor andel av undersökningspersonerna ha fått nya sysselsättningar på företag som erhållit lokaliseringsstöd (se avsnitt 3.3.1.).

I Oskarshamn skapades såväl allmänna som industriella beredskapsarbeten.[3]

Af:s och intervjupersonernas uppgifter om erhållna stöd skiljer sig åt. Individerna själva har angivit att de genomgått vidareutbildning och företagsutbildning medan af enbart noterat omskolning.

I. Anpassningsåtgärderna

Anpassningsåtgärderna avser att skapa en utjämning mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft främst genom att regionalt och nationellt anpassa arbetskraften till den existerande efterfrågan (se kapitel 1).

Förmedling av arbete är en åtgärd av anpassningskaraktär.

Det var enligt af 32 procent av undersökningspersonerna som helt saknade kontakt med af och vilkas första sysselsättning efter varvet inte fanns noterad i af:s register. Av dessa slutade ungefär hälften under kontraktionsfasen. De som gick utanför af var genomsnittligt yngre än de som erhöll arbete genom kontakt med af.

Av dem som gick *utanför* af och slutade under period 3 var 36 procent 50 år och äldre mot 26 procent för dem som gick till af. Detta är intressant så till vida att det här rör sig om äldre personer som *fick* ett arbete utan af:s medverkan efter att de slutat på varvet under nedläggningsfasens sista del. Det torde i de flesta fall ha rört sig om yrkesarbetare som genom egna kontakter eller genom kännedom om arbetsmarknaden kunde erhålla ett nytt arbete på egen hand.

Intressant i detta sammanhang är att ingen av dessa personer anställdes i företag som erhållit lokaliseringsstöd i någon form.

[2] Ett flertal studier har tagit upp denna fråga. Se t.ex. Kahn, H.R., Repercussions of Redundancy. A local study. London 1964. s. 90 ff. Reid, G.L., Job Search and the Effectiveness of Job-Finding Methods. Industrial and Labor Relations Review 25(1972):4. s. 479–495.

[3] Det industriella beredskapsarbetet ombildades 1969-11-01 till ett dotterbolag till Kalmar Verkstads AB (KVAB). De personer som började på detta företag har hänförts till kategorin anställda på nylokaliserade företag även om företaget till att börja med drevs i form av ett industriellt beredskapsarbete.

Tabell 6:5. Åldersfördelningen för dem som gick genom af och dem som gick utanför.

Ålder	Period 1		2		3		Summa	
Ej af	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
–34 år	18	82	32	71	8	36	58	65
35–49 år	4	18	10	22	6	27	20	22
50 år –	–	–	3	7	8	36	11	12
Summa	22	100	45	100	22	100	89	100
Af								
–34 år	5	83	32	52	27	47	64	51
35–49 år	1	17	20	32	16	28	37	29
50 år –	–	–	10	16	15	26	25	20
Summa	6	100	62	100	58	100	126	100

Flyttningsstöd i olika former avser att underlätta en flyttning till annan ort för den arbetskraft som så önskar och har svårigheter att erhålla en ny sysselsättning på hemorten, samtidigt underlättar det för den kvarvarande arbetskraften att erhålla sysselsättning.

Arbetsförmedlingens uppgifter om denna stödform stämmer inte överens med undersökningspersonernas uppgifter. Det kan till en del förklaras av att det var tämligen få som erhöll flyttningsstöd direkt efter det att de slutade på varvet. De hade i allmänhet ett antal kortvariga anställningar i Oskarshamn innan de flyttade, vilket lett till att af tydligen "tappat" dessa individer efter ett antal sysselsättningar.

Tabell 6:6. Flyttningsstöd och antal flyttande uppdelade på slutperiod.

	Period 1	2	3	Totalt
Flyttningsstöd	1	22	14	37
Antal flyttande	18	36	15	69
Slutande under perioden	31	132	116	279

De som slutade under första perioden flyttade i mycket stor utsträckning, 58 procent mot 30 procent för period 2 och 12 procent för period 3. Det är genomgående de yngre åldersgrupperna som erhöll flyttningsstöd.

Arbetsmarknadsutbildning är en viktig åtgärd av anpassningskaraktär, 8 procent av urvalet erhöll omskolning. Hälften av dem som omskolades under den andra perioden var över 50 år. Under den sista perioden var åldersfördelningen betydligt jämnare. Detta tyder på att de som hade svårigheter att skaffa sig arbete i en relativt god arbetsmarknadssituation (period 2), besatt inte *en* utan ett flertal egenskaper, som värderades negativt på arbetsmarknaden. I detta fall synes det inte enbart ha varit en hög ålder som verkade negativt på deras möjlighet att erhålla ett nytt arbete utan även bristande yrkesutbildning eller yrkeserfarenhet.

II. De socialt motiverade åtgärderna

I urvalet har det endast kommit med *en* person som gick till den skyddade verkstaden omedelbart efter varvet. De som har svårt att få ny sysselsättning erhåller troligen andra former av stöd innan de placeras på skyddad verkstad vilket kan förklara varför det är så få som erhöll skyddad sysselsättning omedelbart.

III. De sysselsättningsskapande åtgärderna

Totalt erhöll 16 procent sitt första arbete efter varvet i företag som erhållit lokaliseringspolitiskt stöd i någon form. En uppdelning av företagen i företag utan stöd, redan existerande företag som erhållit lokaliseringsstöd samt nylokaliserade företag visar att de flesta varvsanställda anställdes i företag som inte erhållit stöd.

För dem som slutade under de båda krisperioderna (perioderna 2 och 3) kan förhållandena beskrivas med hjälp av tabell 6:7.

Tabell 6:7. Varvsanställda i olika typer av företag.

	Period 2		3		Summa	
	antal	%	antal	%	antal	%
Företag utan lokaliseringsstöd	83	78	61	76	144	77
Redan existerande företag med lokaliseringsstöd	17	16	7	9	24	13
Nylokaliserade företag	7	6	12	15	19	10
Summa anställda i olika företag	107	100	80	100	187	100

Det var således relativt få, som gick till de lokaliseringsstödda företagen. Under period 2 kan det till viss del förklaras av att de företag som erhållit stöd inte hade hunnit komma igång eller expandera som planerat. Att andelen sysselsatta i nylokaliserade företag blev högre under period 3 än under föregående period förklaras till stor del av att de anställda i KVAB ingår under denna post. KVAB omvandlades som nämnts under år 1969 från ett industriellt beredskapsarbete till ett dotterföretag till KVAB.

De flesta sysselsättningstillfällen som tillskapades under de två krisperioderna var allmänna beredskapsarbeten där vägbyggen och iordningsställande av industritomter och lokaler dominerade (se kapitel 3).

De flesta personer, främst äldre, som erhöll beredskapsarbete, slutade under den sista perioden; totalt erhöll 6 procent denna stödform.

Sammanfattning av de erhållna stödformerna

Tabell 6:8 ger en uppfattning om fördelningen av de varvsanställda på de olika formerna av åtgärder.

Tabell 6:8. Givna arbetsmarknadspolitiska stöd fördelade på stödformer och slutperioder.

Period	Anpassnings-åtgärder antal [1]		%	Socialt motiverade åtgärder [2] antal	%	Sysselsättnings-skapande åtgärder antal	%	Summa [2] antal	%
1	9	(1)	75	–	–	3	25	12	100
2	94	(22)	78	1	1	26	21	121	100
3	83	(14)	70	–	–	35	30	118	100
Summa	186	(37)	74	1	0	64	26	251	100

[1] därav flyttningsstöd
[2] kontantunderstöd ingår ej

Tabellen visar skillnader mellan perioderna i typ av insats. Relativt få erhöll flyttningsstöd under den sista perioden i jämförelse med den föregående perioden medan betydligt fler erhöll beredskapsarbete.

Det skedde en ökning av andelen varvsanställda som erhöll sysselsättningsskapande stöd under den sista perioden, på grund av att de som fick beredskapsarbete ingår i denna grupp. Få varvsanställda fick sysselsättning i de nylokaliserade företagen.

Slutsatsen av ovanstående tabell är att de stöd som de varvsanställda erhöll *direkt* genom kontakt med arbetsmarknadsmyndigheterna oftast var av anpassningskaraktär. Det var åtgärder, som avsåg att anpassa och fördela arbetskraften till den rådande efterfrågan. I den mån detta inte gick att genomföra erhöll de arbetssökande beredskapsarbete.

De sysselsättningsskapande åtgärderna av mer långsiktig karaktär kom de varvsanställda till del i mycket liten utsträckning.

6.3. Vilka erhöll stöd?

De varvsanställda har indelats i fem grupper efter ålder och yrke med utgångspunkt från materialets sammansättning. Variablerna ålder och yrkestillhörighet har valts på grund av att de ovan visat sig vara strategiska och i tidigare undersökningar haft en avgörande betydelse för individernas möjligheter att få ny sysselsättning. De kan dessutom antagas påverka valet mellan de former av stöd som individerna erhåller.

Antalet grupper har begränsats till fem. Åldersvariabeln har indelats enligt följande: yngre än 35 år, 35 till 49 år och 50 år och äldre och yrkesvariablen enligt: yrkesutbildade arbetare, icke-yrkesutbildade arbetare och tjänstemän. Denna uppdelning kan tyckas grov, men med hänsyn till att de båda variablerna kombinerats vore det olämpligt med en finare uppdelning. De grupper som kommit till användning är följande:

grupp 1: yrkesutbildade arbetare, yngre än 35 år
grupp 2: yrkesutbildade arbetare, 35—49 år,
grupp 3: yrkesutbildade arbetare, 50 år och äldre,

grupp 4: icke-yrkesutbildade arbetare, 35 år och äldre,
grupp 5: tjänstemän.

De icke-yrkesutbildade arbetarna och tjänstemännen har inte uppdelats efter ålder på grund av att materialet var litet för dessa yrkesgrupper. Yrkesindelningen följer den tidigare presenterade klassificeringen. (se kapitel 5).

Tabell 6:9 anger de varvsanställda fördelade på grupper. Grupperna är som synes ej lika stora.

Tabell 6:9. Gruppering av de varvsanställda efter yrke och ålder.

Grupp	Kategori	Antal	Procent
1	yrkesarb. – 34 år	92	33
2	yrkesarb. 35–49 år	31	11
3	yrkesarb. 50 år –	41	15
4	icke yrkesarb. 35 år –	34	12
5	tjänstemän	58	21
övriga		23	9
Totalt		279	100

De ej grupperade är korttidsanställda icke-yrkesarbetande (12 personer) och de som har kodbeteckningar 40–69. Grupperna analyseras först var för sig och därefter följer en jämförelse dem emellan. Tabellmaterialet finns samlat i appendix tabell 6:15–19.

6.3.1. Yrkesutbildade arbetare yngre än 35 år

Totalt fick 66 procent av personerna i denna grupp någon form av stöd efter det att de slutade på varvet. För de flesta (50 personer, 54 procent) innebar detta stöd förmedling av arbete (se appendix tabell 6:15). Omskolning erhöll 9 personer (10 procent) och beredskapsarbete 2 personer (2 procent). Flyttningsstöd erhöll främst de som slutade under den sista perioden. Det var ett litet antal yngre yrkesarbetare som fick någon av de mer genomgripande stöden som omskolning eller beredskapsarbete. De flesta omskolades under kontraktionsfasen, den ur arbetsmarknadssynpunkt relativt gynnsamma perioden.

Andelen som gick till arbetsförmedlingen ökade starkt mellan de tre perioderna, och andelen som erhöll stöd gick i samma riktning. Dessa två utvecklingslinjer överensstämmer med resultatet för det ogrupperade materialet (se figur 6:1–6:4). Ett intressant förhållande är att andelen personer som gick till de icke-lokaliseringsstödda företagen är högst för dem som slutade under nedläggningsfasen.

6.3.2. Yrkesutbildade arbetare mellan 35 och 49 år

Antalet individer i denna grupp är litet, vilket inneburit att materialet inte uppdelats i samma utsträckning som i den föregående gruppen.

De medelålders yrkesarbetarna har i stor utsträckning erhållit arbetsmarknadspolitiskt stöd i någon form. De flesta erhöll förmedling av arbete medan de övriga stödformerna erhölls i liten utsträckning (se appendix tabell 6:16).

I jämförelse med de yngre yrkesutbildade arbetarna hade de medelålders kontakt med arbetsförmedlingen i betydligt större utsträckning, samtidigt som de i mindre grad erhöll andra former av stöd. Orsaken till detta kan vara att de medelålders hunnit skaffa sig en längre yrkeserfarenhet och större yrkeskunnande, vilket gav dem mindre anledning att byta yrke. Samtidigt hade de i allmänhet varit längre på arbetsmarknaden och i högre grad hunnit skaffa sig kännedom om och kontakter på arbetsmarknaden.

6.3.3. Yrkesutbildade arbetare 50 år och äldre

Denna grupp har i betydligt mindre utsträckning än de yngre grupperna erhållit någon form av stöd (se appendix tabell 6:17).

Orsaken är att en del personer fick ålders- eller förtidspension eller sjukskrevs i samband med att de slutade på varvet. Endast 39 procent fick sysselsättning genom kontakt med arbetsförmedlingen mot 77 procent av de medelålders och 54 procent av de yngsta yrkesarbetarna. De äldre erhöll beredskapsarbete i större utsträckning än övriga yrkesarbetare, 22 procent jämfört med 2 till 3 procent.

Jämförelse mellan de yrkesutbildade arbetarna

Det existerade markanta skillnader mellan de olika åldersgrupperna, där de äldre än 50 år dels erhöll andra former av stöd än de övriga och dels försvann ut ur arbetskraften i större utsträckning. Närmare 20 procent pensionerades eller sjukskrevs av denna grupp.

Den yngsta gruppen erhöll arbete i större omfattning än de medelålders och äldre och ofta utan hjälp av arbetsförmedlingen. Omkring 80 procent av dem som fick ny sysselsättning började i icke-lokaliseringsstödda företag. Detta gällde för alla tre åldersgrupperna.

6.3.4. Icke-yrkesutbildade arbetare 35 år och äldre

Till icke-yrkesutbildade arbetare hade förts den personal, som inte var sysselsatt med arbetsuppgifter som krävde yrkesutbildning, främst grov- och diversearbetare. Åldersgränsen valdes med hänsyn till att relativt få icke-yrkesarbetande var under 35 år.

Denna grupp har erhållit stöd i former, som starkt påminner om de äldre yrkesar-

betarnas. I jämförelse med de yngre och medelålders yrkesarbetarna var det få personer som fick arbete genom kontakter med arbetsförmedlingen. Samtidigt hade de en hög andel sysselsatta i beredskapsarbete, i nivå med de äldre yrkesarbetarna, och en hög andel omskolade (se tabell 6:18).

Gruppen har en fördelning på stödformer som är lik de äldre yrkesarbetarnas. Den skiljer sig helt från de summerade värdena för yrkesutbildade arbetare 35—49 år och 50 år och äldre. Orsaken till de icke-yrkesutbildades svårigheter att erhålla sysselsättning även med hjälp av arbetsförmedlingen torde därför främst vara deras bristande yrkeskunskap och utbildning och i mindre grad åldersfaktorn.

6.3.5. Tjänstemän

Tjänstemännen är den grupp från varvet som erhållit arbetsmarknadspolitiska stöd i minst omfattning och som till största delen erhållit nytt arbete utan kontakt med af. Det stöd som de erhöll utom arbetsförmedling var omskolning (se appendix tabell 6:19).

En relativt hög andel av de tjänstemän som slutade under period 2 fick ålders- eller förtidspension, 5 personer av 31 (16 procent).

De flesta fick arbete i företag som inte erhållit lokaliseringsstöd; proportionen mellan stödföretag och ej stödföretag överensstämmer i stort sett med den för de icke-yrkesutbildade arbetarna.

Sammanfattning av den första formen av sysselsättning efter varvsanställningen

Med sysselsättningsform avses såväl anställning i olika former av företag (stöd — ej stödföretag) som sysselsättning i beredskapsarbete, skyddad sysselsättning eller omskolning.[4] Detta redovisningssätt avser att beskriva de varvsanställdas situation sedan de tagit det första steget från varvet. Det framgår av figur 6:1 att 75 procent av undersökningspersonerna erhöll ny sysselsättning utan föregående stöd i andra former än förmedling av arbete. Utbildning, skyddad sysselsättning eller beredskapsarbete erhöll 15 procent och 7 procent försvann så gott som omedelbart ut ur arbetskraften.

Denna bild erhålles av det totala materialet. Det måste dock beaktas att individerna slutade på varvet vid tidpunkter med skilda arbetsmarknadslägen. Figurerna 6:2—6:4 belyser situationen period för period.

De tendenser som kan urskiljas är att andelen som erhöll ny anställning utan af:s medverkan sjönk kraftigt från 69 procent av dem som slutade under period 1 till 19 procent av dem som slutade under den sista perioden. Det motsatta uppstod för an-

[4] Med termen sysselsättningsform avses inte någon kvalitativ bedömning av de olika formerna av sysselsättning som de enskilda individerna befann sig i, utan det är närmast att betrakta som ett mättekniskt begrepp. Enligt SCB:s arbetskraftsundersökningar skulle de omskolade egentligen hänföras till kategorin utanför arbetskraften. Detta skulle emellertid ha inneburit förlust av värdefull information.

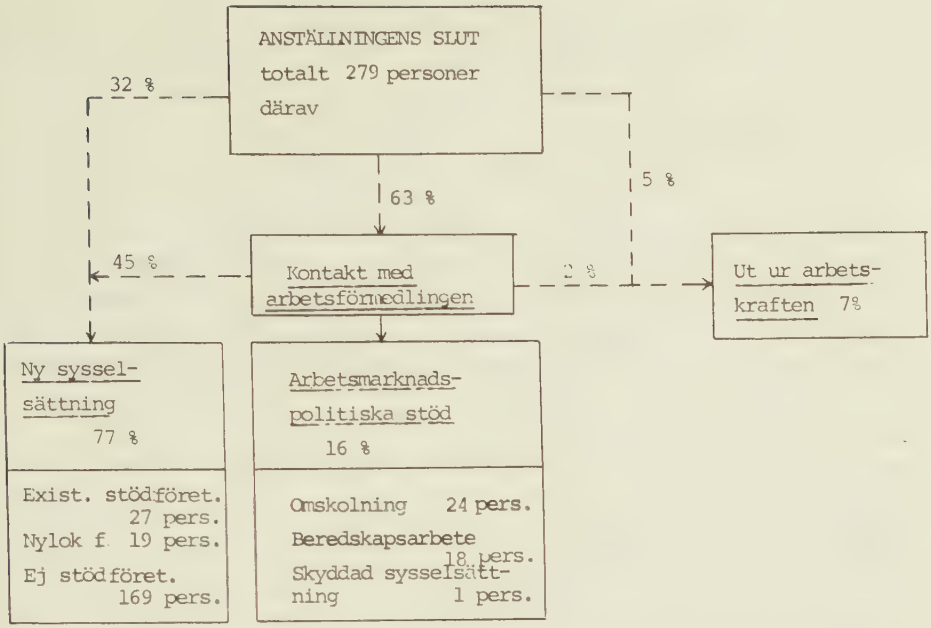

Figur 6:1. Situationen efter "det första steget" från varvet i procent av samtliga.

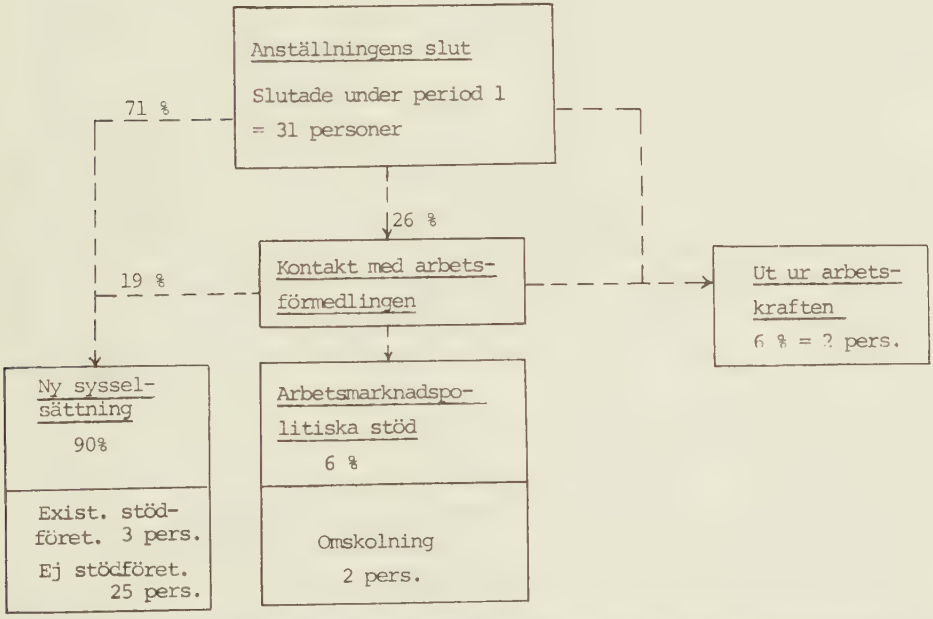

Figur 6:2. Situationen efter "det första steget" från varvet. De som slutade under period 1.

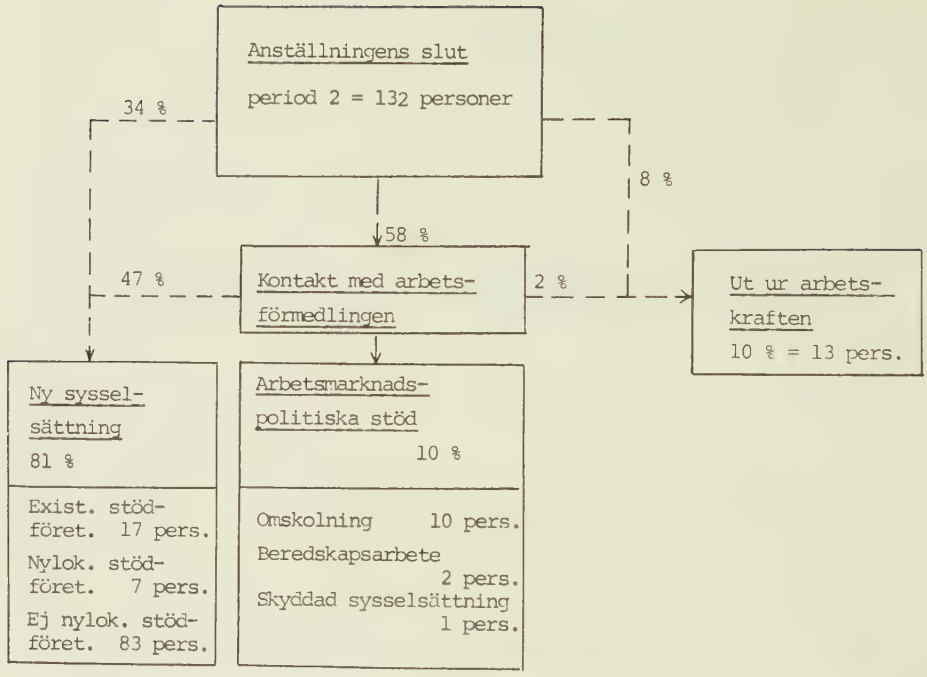

Figur 6:3. Situationen efter "det första steget" från varvet. De som slutade under period 2.

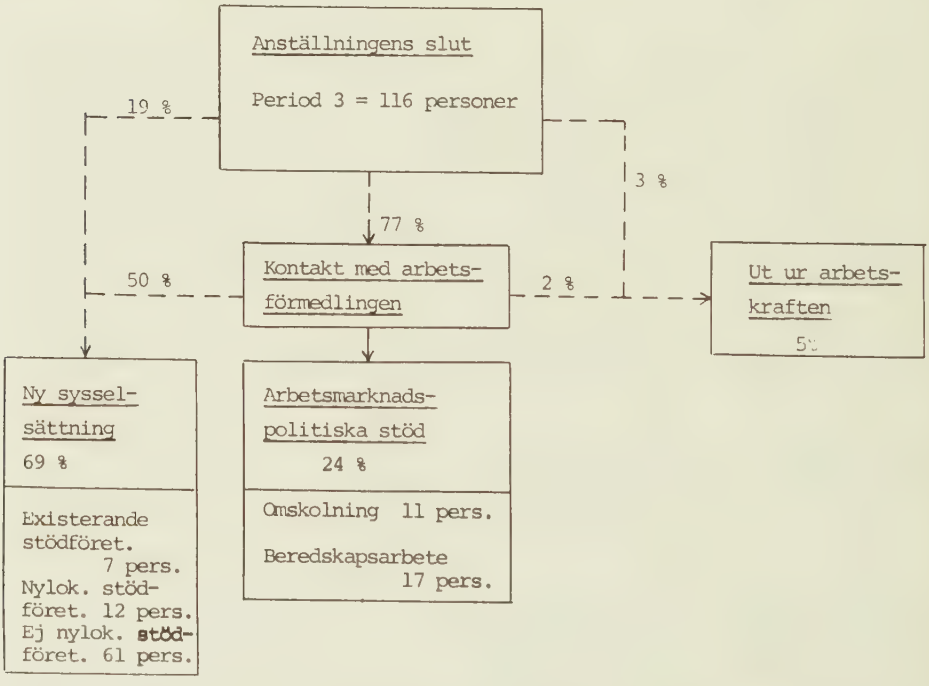

Figur 6:4. Situationen efter "det första steget" ifrån varvet. De som slutade under period 3.

delen personer som kom i kontakt med af i samband med att de slutade på varvet, och som erhöll ett arbete genom af:s medverkan.

Andelen som erhöll ny anställning var högst under den första perioden och lägst under den sista, samtidigt som andelen som erhöll stöd i olika former, förutom förmedling av arbete, ökade. Den enda position som inte varierat på ett till synes systematiskt sätt är andelen som försvunnit från arbetsmarknaden.

Denna andel var högst under den andra perioden och betydligt lägre under den sista perioden. Detta torde till en del förklaras av att man under den sista perioden insatte vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder som kunde suga upp "riskgrupperna", t.ex. den äldre arbetskraften, på ett annat sätt än under de tidigare perioderna. Dessa åtgärder var främst de olika beredskapsarbetena.

6.4. Arbetslösheten efter anställningens slut vid varvet

I detta avsnitt behandlas den arbetslöshet som uppstod mellan de tidpunkter då de varvsanställda slutade på varvet resp. erhöll ny sysselsättning i någon form (det första steget). Först görs en genomgång av de olika faktorer som i tidigare undersökningar ansetts vara indikatorer på individernas arbetslöshetsrisk. Därefter följer en mer ingående analys av arbetslösheten för de olika yrkes- och åldersgrupperna och de stöd och nya anställningar som de erhöll efter arbetslöshetsperioden.

Antalet långtidsarbetslösa var få (11 personer), de flesta hade en arbetslöshetstid på mellan 1 och 6 månader.

Figur 6:5 visar den kumulativa fördelningen för de varvsanställda efter antalet arbetslösa månader. De som slutade under de två sista perioderna hade mycket olika fördelningar. Av dem som slutade under period 2 var drygt 17 procent arbetslösa i minst 2 månader. Motsvarande andel för dem som slutade under den sista perioden var 38 procent. Skillnaderna mellan de två perioderna upphör vid en arbetslöshet på 7 månader, då andelen fortfarande arbetslösa i stort var densamma för de två perioderna och ligger på en relativt konstant nivå, omkring 5 procent.

Orsakerna till dessa skillnader är svåra att fastställa och behandlas närmare i de följande avsnitten. Till stor del torde de förklaras av de olikartade arbetsmarknadslägena under de två sista perioderna och de sysselsättningsskapande åtgärdernas små direkta effekter för de varvsanställda. En annan orsak kan vara den höga andelen äldre som slutade under nedläggningsfasen och en tredje att de varvsanställdas yrkeskunskaper inte efterfrågades av de arbetsgivare som sökte arbetskraft.

6.4.1. Ålder och arbetslöshet

Det framgår av såväl löpande statistik som specialundersökningar att det främst är den äldre arbetskraften som drabbas av arbetslöshet i samband med byte av anställ-

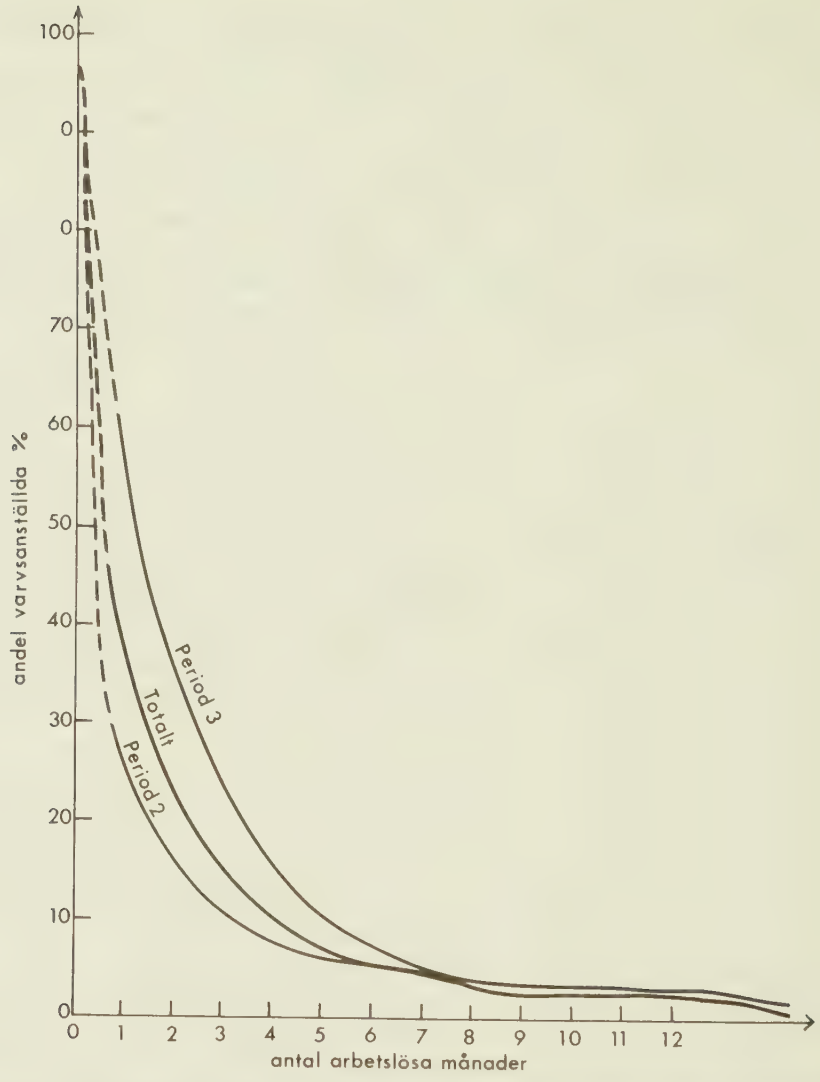

Figur 6:5. Kumulativ fördelning av de varvsanställda efter antal arbetslösa månader.

ning. Arbetslöshetstiden för de äldre brukar dessutom vara längre än för de yngre åldersgrupperna.[5]

De första grundläggande frågorna är således:

1. Drabbades de äldre varvsanställda i högre grad av arbetslöshet än de yngre?
2. Var de äldres arbetslöshetsperiod längre än de yngres?

Svaren på dessa frågor kan visa i vad mån de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna eliminerade arbetslösheten eller arbetslöshetsrisken för vissa grupper.

Av tabell 6:20 i appendix framgår att när hela materialet är sammanslaget hade

[5] Se: AMS Meddelande från Utredningsbyrån 1968:37.

åldersgruppen 50 år och äldre en betydligt högre andel arbetslösa än de yngre grupperna. Även gruppen 35—49 år hade högre arbetslöshet än de yngre.

Personer under 20 år är ett undantag, de hade en arbetslöshetsnivå som var i paritet med de medelålders.

För dem som slutade under period 2, kontraktionsfasen, varierade andelen arbetslösa kraftigt mellan de olika åldersklasserna och låg i jämförelse med nedläggningsfasen på en lägre nivå. Hälften av dem som var yngre än 20 år blev arbetslösa men endast en person av dem som var mellan 40 och 44 år.

För dem som slutade under nedläggningsfasen låg arbetslöshetsandelen på en betydligt högre nivå. De som var 50 år och äldre hade den högsta arbetslöshetsandelen: alla i åldern 50—59 år blev arbetslösa. Även de yngre åldersgrupperna drabbades av hög arbetslöshet. Det framgår av tidigare avsnitt att många yngre än 35 år slutade under denna period.

Den genomsnittliga arbetslöshetstiden varierade mellan åldersgrupperna (se appendix tabell 6:21). Av materialet framgår att de äldre hade en längre genomsnittlig arbetslöshetstid än de yngre. För period 2 varierade arbetslöshetstiden mellan åldersgrupperna kraftigt samtidigt som nivån på den genomsnittliga arbetslösheten höjdes med stigande ålder. Utvecklingen under period 3 visade också en ökning av den genomsnittliga arbetslöshetstiden för de högre åldersgrupperna.

De två frågorna måste således besvaras jakande. Dels drabbades de äldre av arbetslöshet i högre grad än de yngre, dels var deras genomsnittliga arbetslöshetstid längre.

6.4.2. Yrke och arbetslöshet

För att närmare kunna penetrera orsakerna till olika yrkesgruppers arbetslöshet är det nödvändigt att känna till den regionala arbetsmarknadsstrukturen i detalj. Det fordras även kunskap om den totala efterfrågan på arbetstillfällen och arbetskraft, och strukturen på dessa faktorer. Föreliggande avsnitt begränsas till en kartläggning av de yrkesgrupper som drabbades av arbetslöshet och skillnader mellan olika grupper samt arbetar enbart med utgångspunkt från det ökade utbud av arbetskraft som härrörde direkt från varvets driftsinskränkningar och nedläggning.

Tabell 6:22 i appendix ger en sammanfattande bild av andelen arbetslösa efter anställningens slut på varvet och den genomsnittliga arbetslöshetsperioden.

Som framgick av kapitel 5 var de flesta varvsanställda verkstads- och byggnadsmetallarbetare.

De yrkesgrupper som hade en stor andel arbetslösa och en hög genomsnittlig arbetslöshetstid var främst träarbetarna och lager- och diversearbetarna. Träarbetarna bestod till stor del av inredningssnickare och finsnickare, en mycket specialiserad yrkesgrupp, till skillnad från lager- och diversearbetarna.

Också den största yrkesgruppen på varvet, verkstads- och byggnadsmetallarbetarna, hade en hög andel arbetslösa.

Såväl denna grupp som träarbetarna drabbades i betydligt mindre utsträckning

av arbetslöshet under kontraktionsfasen än under nedläggningsfasen. Tjänstemännen hade en genomgående låg andel arbetslösa, men de som blev arbetslösa var det en lång tid.

6.4.3. Yrke — ålder och arbetslöshet

För att sammanfatta och renodla tendenserna har de i avsnitt 6.3 presenterade grupperna kommit till användning (se s.117). Skillnaderna mellan dessa grupper framstår mycket klart (se tabell 6:10).

Tabell 6:10. Yrke – åldersgrupp och arbetslöshet.

Grupp	Kategori	Andel arbetslösa i procent	Genomsnittlig arbetslöshetstid i månader
1	Yrkesutbildade arbetare – 34 år	32	2,2
2	Yrkesutbildade arbetare 35–49 år	37	2,8
3	Yrkessutbildade arbetare 50 år –	78	4,1
4	Icke-yrkesutbildade arbetare 35 år –	51	2,1
5	Tjänstemän	19	5,6

De som i störst utsträckning drabbades av arbetslöshet var de äldre yrkesutbildade och de icke-yrkesutbildade arbetarna (lager- och diversearbetare). Figur 6:6 ger en bild av den kumulativa fördelningen inom varje grupp efter antal arbetslösa månader.

Både de äldre yrkesutbildade arbetarna och tjänstemännen hade en betydligt högre andel långtidsarbetslösa än övriga grupper. Detta leder till slutsatsen att förutom hög ålder kan även ett specialiserat yrke till nackdel när man sökte ett nytt arbete på en avgränsad arbetsmarknad.[6]

[6] Ladinsky, J., The Geographic Mobility of Professional and Technical Manpower. Journal of Human Resources 2(1967): 4, s. 475 ff. Se även: Aiken, M., Ferman, L.A. & Sheppart, H.L., a.a. s. 34 ff. I denna studie av de anställda vid Packard visade det sig att ålder hade en avgörande betydelse för individernas möjligheter att erhålla ny sysselsättning. De äldre yrkesutbildade arbetarna hade liten eller ingen nytta av sitt yrkesarbete när de blev tvingade ut på arbetsmarknaden efter många års kvalificerat yrkesarbete.

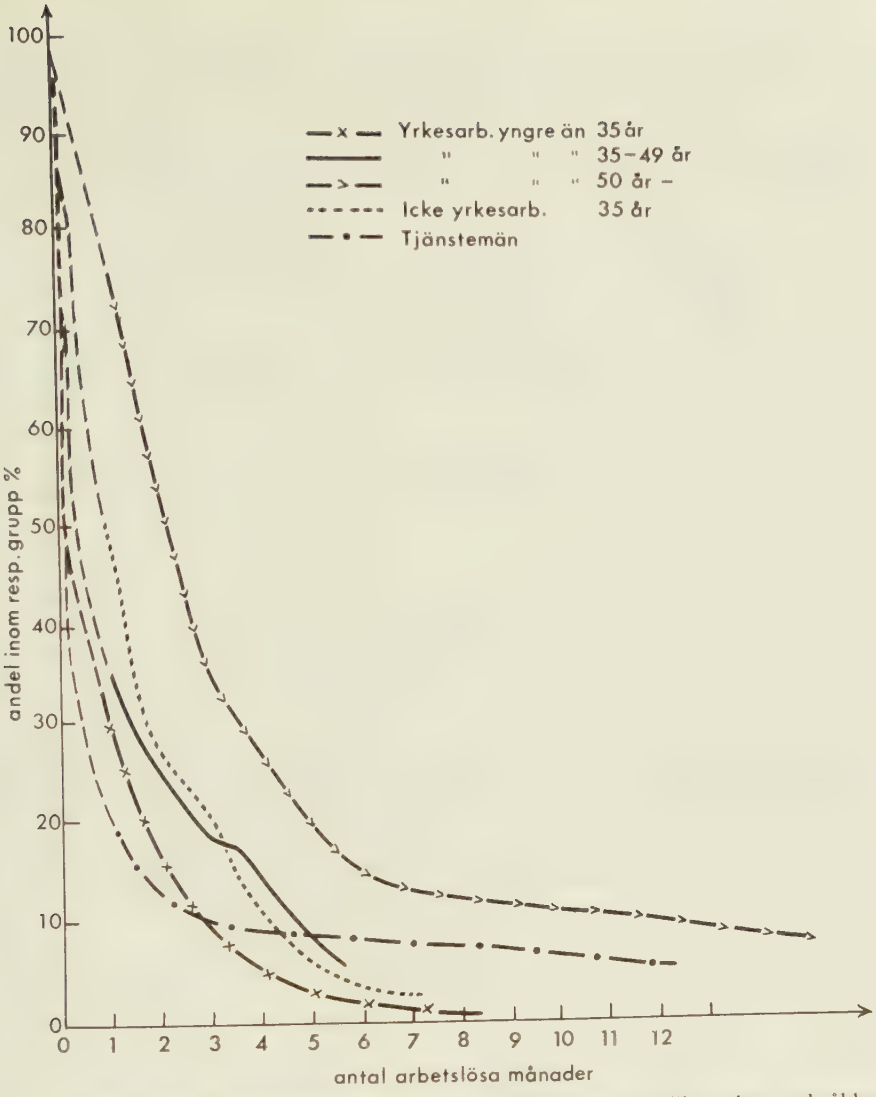

Figur 6:6. Kumulativ fördelning av andel varvsanställda inom de olika yrkes- och åldersgrupperna fördelade efter antal arbetslösa månader.

6.4.4. Arbetslöshet och erhållna arbetsmarknadspolitiska stöd i "det första steget"

Först analyseras de som erhöll ny anställning. Därefter följer en analys av dem som erhöll arbetsmarknadspolitiska stöd förutom arbetsförmedling.

1. *De som erhöll en ny anställning i "det första steget" efter anställningens slut på varvet*

Tabell 6:11 jämför dem som hade kontakt med af i samband med att de erhöll den nya sysselsättningen och de som inte hade kontakt med af. Där anges för varje

grupp andelen som var arbetslösa innan de fick ny anställning. Det framgår klart att det var en högre andel arbetslösa bland dem som hade en varaktig kontakt med af. De grupper som avviker mest från totalmaterialet är de äldre yrkesutbildade arbetarna och tjänstemännen. De äldre yrkesutbildade arbetarna hade en mycket hög andel arbetslösa medan tjänstemännen hade en mycket låg andel. Genomgående för alla grupper hade de som kom i varaktig kontakt med af en högre andel arbetslösa. Det framgår av avsnittet 6:1 att kontakten med af i störst utsträckning togs *efter* det att de varvsanställda slutat på företaget.

Många var redan arbetslösa när de kom i kontakt med af, efter det att de misslyckats med att på egen hand få tag i ett arbete. Över en femtedel av dem som erhöll arbete utan af:s medverkan var arbetslösa minst en månad innan de erhöll det nya arbetet.

Den genomsnittliga arbetslöshetstiden (för de arbetslösa) var något kortare för dem som kom i kontakt med af. Det kan innebära att af för dessa personer lyckades förkorta arbetslöshetstiden.

Blott 19 personer, främst yngre yrkesutbildade arbetare (grupp 1), var arbetslösa utan att ha kontakt med af.

De största skillnaderna mellan de arbetslösa och dem som inte drabbades av arbetslöshet var att de arbetslösa hade en betydligt lägre andel som erhöll ny anställning utan att ta kontakt med af men en högre andel som erhöll omskolning och beredskapsarbete.

De varvsanställda som inte var arbetslösa och erhöll arbetsmarknadspolitiska stöd förutom förmedling slussades först över till omskolning. Av de arbetslösa däremot erhöll en lika stor andel beredskapsarbete som omskolning.

Tabell 6:11. Arbetslösa mellan varvet och den nya anställningen i procent av dem som erhöll ny anställning i det första steget uppdelat på kontakt med af eller ej.

Grupp	Ej kontakt med af	Kontakt med af
1	21	39
2	21	35
3	100	88
4	20	45
5	4	18
Totala materialet	22	41

Tabell 6:12. Genomsnittlig arbetslöshetstid i månader för de arbetslösa uppdelat på kontakt med af eller ej.

Grupp	Ej kontakt med af		Kontakt med af	
1	2,6		2,1	
2	4,0		2,1	
3	2,3		2,9	
4	2,0		1,4	
5	10.0		1,3	
Totala materialet	2,8	19 personer	2,2	55 personer

2. De som erhöll arbetsmarknadspolitiska stöd vid sidan av arbetsförmedling i "det första steget"

Andelen arbetslösa var hög bland dem som erhöll andra former av stöd av arbetsförmedlingen. Totalt var närmare 70 procent arbetslösa innan de erhöll någon av de i tabell 6:13 angivna stödformer.

Tabell 6:13. Andel arbetslösa bland dem som erhöll andra stöd än arbetsförmedling.

Grupp	Omskolning + företagsutbildn. antal	% inom gr	Beredskapsarbete antal	% inom gr	Skyddad sysselsättning antal	% inom gr	Summa antal	% inom gr
1	2	25	1	100	–	–	3	33
2	1	50	1	100	–	–	2	67
3	3	100	8	89	–	–	11	92
4	4	67	5	83	1	100	10	71
5	3	100	–	–	–	–	3	100
Totala materialet	14	56	15	83	1	100	30	70

Den högsta andelen arbetslösa fanns bland dem som erhöll beredskapsarbete, främst de äldre yrkesarbetarna.

Den genomsnittliga arbetslöshetstiden var högst för dem som fick omskolning. Enligt tabell 6:14 var de arbetslösa i genomsnitt fyra månader innan de omskolades; motsvarande tid för beredskapsarbetarna var drygt tre månader. De omskolade hade en lägre andel arbetslösa innan de erhöll utbildningen men de som inte fick tillgång till utbildning omedelbart hade en lång arbetslöshetstid. De grupper som fick vänta länge på utbildning var de äldre yrkesarbetarna och tjänstemännen.

Tabell 6:14. Den genomsnittliga arbetslöshetstiden i månader för dem som erhöll andra stöd än arbetsförmedling.

Grupp	Omskolning + företagsutbildn. antal månader	Beredskapsarbete antal månader	Skyddad sysselsättning antal månader	Summa
1	2,5	1,0	–	2,0
2	6,0	4,0	–	5,0
3	4,7	3,4	–	3,7
4	3,3	3,2	2,0	3,1
5	5,7	–	–	5,7
Totala materialet	4,1	3,2	2,0	3,6

6.5. Sammanfattning

1. En övervägande andel av undersökningspersonerna kom i kontakt med af i samband med att de slutade på varvet, främst de som slutade under den sista perioden. Kontakten togs i allmänhet *efter* det att personerna slutat på varvet. De varvsanställda angav att de själva tog kontakt med af. Utvecklingen mellan perioderna tyder på en ökad aktivitetsgrad från individernas sida i takt med de ökade svårigheterna att erhålla sysselsättning på den regionala arbetsmarknaden.
2. De stöd som de varvsanställda erhöll *direkt* var av anpassningskaraktär som förmedling av arbete och flyttningsstöd. Av de sysselsättningsskapande åtgärderna var det beredskapsarbetena som kom de varvsanställda direkt till del. De mer långsiktiga åtgärderna som sysselsättning i lokaliseringsstödda företag berörde dem i liten utsträckning.
3. Omkring tre fjärdedelar av undersökningspersonerna erhöll ny sysselsättning utan föregående stöd i andra former än förmedling av arbete. De yngre varvsarbetarna erhöll stöd i form av arbetsförmedling, de äldre erhöll dessutom i hög grad beredskapsarbeten. Insatserna skilde sig åt mellan de två senare perioderna främst på grund av skilda arbetsmarknadslägen och genom att olika kategorier av arbetskraft slutade under de två perioderna.
4. De äldre drabbades i högre utsträckning av arbetslöshet och deras genomsnittliga arbetslöshetstid var längre än de yngres och medelålders. Detsamma gällde dem som slutade under nedläggningsfasen, de hade dessutom en högre andel arbetslösa.

Kapitel 7. Flyttningsrörelser

Arbetskraftens rörlighet har olika dimensioner och innebär rörelser mellan olika anställningar som medför en eller flera samtidiga förändringar i individens situation.

7.1. Indelningsgrunder

Utgångspunkten i detta kapitel är den geografiska rörligheten med inomregionala och mellanregionala flyttningar som indelningsgrund. I samband med att en arbetstagare byter bostadsort för att erhålla en ny sysselsättning, sker förändringar som berör hans arbetssituation. Dessa förändringar kan förutom byte av arbetsplats vara byte av arbetsuppgifter, yrke, näringsgren och status.[1]

De former av rörlighet som kan antas inträffa i samband med den geografiska rörligheten är främst:

1. Arbetsplats-, yrkes- och näringsgrensrörlighet
2. Sysselsättningsstatusrörlighet.

Förhållandet mellan den geografiska rörligheten och de övriga formerna av rörlighet kan tolkas på följande sätt. Den geografiska rörligheten tenderar att motverka yrkes- och statusrörligheten, eftersom en person genom ett flyttningsbeslut kan förhindra ett mer eller mindre tvångsmässigt byte av yrke. Detta gäller främst flyttare som har yrkesutbildning och en längre tids yrkeserfarenhet, tjänstemän och yrkesutbildade arbetare.[2] Genom en snabb avflyttning kan den enskilde även undvika en arbetslöshetssituation och fortsätta att vara sysselsatt eller att återgå till sysselsättning.

Den följande schematiska framställningen om rörlighetsskillnader mellan dem som stannar kvar och dem som flyttar grundar sig på vissa antaganden om karaktäristika för individer och regionstruktur.

Regionstruktur och regionstorlek torde vara helt avgörande för *omfattningen* av

[1] Se kapitel 1 avsnitt 1.4. definitionerna är hämtade från Meidner, R., Svensk arbetsmarknad vid full sysselsättning. a.a. s. 156 ff.

[2] Rundblad, B., Arbetsmarknad och anpassning. Ur "Teknisk förändring och arbetsanpassning". Stockholm 1966, s. 186 ff.

de interregionala flyttningarna. De individuella egenskaperna och förutsättningarna torde däremot bestämma *vilka grupper* som flyttar.

Figur 7:1. Schematisk framställning av antagna rörlighetsskillnader som uppstår mellan dem som flyttar (intra- och interregionalt) och dem som inte flyttar.

Byte av	Flyttare		Icke-flyttare
	Intraregionalt	Interregionalt	
Arbetsplats	+	+	+
Yrke	+	—	+
Näringsgren	+	—	+
Social status	—	—	+
Sysselsättnings-status	+	—	+
Labour force-status	—	—	+

De skillnader som kan tänkas uppstå mellan dem som flyttar och dem som stannar kvar, med avseende på olika former av rörlighet, framgår av ovanstående figur. Markeringar med + anger hög sannolikhet för att en förändring skall komma till stånd, medan - anger låg sannolikhet.[3]

Figuren anger att förändringarna kan förväntas variera starkt mellan icke-flyttare och flyttare, främst de interregionala flyttarna. De som inte flyttar antas ha större sannolikhet att göra komplexa byten som innebär byte av såväl yrke som näringsgren och status. Dessa antaganden grundas främst på att de som stannar i mindre utsträckning har möjlighet att välja ett nytt arbete än de som flyttar, beroende på att de enbart har den regionala arbetsmarknaden att tillgå. De främsta skillnaderna mellan dem som flyttar intraregionalt och dem som flyttar interregionalt är att de förra har högre sannolikhet att byta såväl yrke som sysselsättningsstatus eftersom de flyttar inom ett begränsat område. I dessa antagna skillnader ligger även inbegripet att de interregionala flyttarna har andra motiv för sina flyttningar än de intraregionala flyttarna.[4]

De intraregionala flyttarnas rörlighetsförändringar kan antas i stort överensstämma med dem som icke-flyttarna erhåller.

7.2. Regionbegreppet

För att kunna använda de intra- och interregionala flyttningarna som mått på den geografiska rörligheten fordras en definition av begreppet region. I kapitel 4 har en

[3] Det finns olika metoder för att beskriva rörlighetsmönster. Några metoder diskuteras av Parnes, H.S., i "Research on Labor Mobility. An Appraisal of Research Findings in the United States". New York 1954, s. 57 ff. Parnes förordar att som kategorier använda de möjliga kombinationer av rörlighetsförändringar, som kan ske i samband med byte av sysselsättning, enligt metoden i Figur 7:1 och i avsnitt 8.2.3.

[4] Se t.ex. Klaassen, L.H. & Drewe, P., Migration Policy in Europe. Dortrecht 1973, s. 21 ff.

redogörelse gjorts för den typ av regionindelning som kan vara tillämplig i denna studie. Det regionbegrepp som ligger till grund för de geografiska redogörelserna över flyttningarna är pendlingsregionen eller arbetsmarknadsregionen för de individer som bodde i Oskarshamn. Den statistiska enhet som är den närmaste motsvarigheten till detta begrepp är Oskarshamns A-region. I kapitel 4 presenteras en redogörelse för den regionala strukturen med avseende på befolkning och sysselsättning.

7.3. Storlek och riktning på flyttningsrörelserna samt avstånd

I detta avsnitt analyseras flyttningsströmmarna med avseende på storlek, riktning och längd. Som framhållits i föregående avsnitt uppdelas den geografiska rörligheten i intra- och interregionala flyttningar.

7.3.1. Intra- och interregionala flyttningsrörelser

Med intraregionala flyttningar avses i denna undersökning byten av bostadsort inom Oskarshamns A-region. De interregionala rörelserna avser flyttningar över regiongränsen.

I motsats till vad som framkommit i tidigare undersökningar finner vi att de intraregionala flyttningarna var så gott som obefintliga.[5] De individer som flyttade i samband med att de slutade på varvet flyttade till orter utanför regionen. Detta resultat är naturligtvis till stor del en effekt av den regionindelning som används i denna undersökning. Om vi i stället använder ett större område, t.ex. Kalmar län, blir relationerna mellan de två typerna av flyttning förändrade, men de interregionala flyttningarna överväger fortfarande.[6]

Tabell 7:1 belyser de olika formerna av flyttning. Totalt flyttade 69 personer i undersökningen under åren 1960–67 efter det att de slutade på varvet.

Tabell 7:1. Flyttare fördelade på slutperiod.

	Period							
	1		2		3		Totalt	
Flyttningsriktning	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Inom A-region	–		1	3	1	7	2	3
Inom länet	3	17	10	28	5	33	18	26
Utanför länet	15	83	25	69	9	60	49	71
Totalt	18	100	36	100	15	100	69	100

[5] AMS. Meddelande från Utredningsbyrån 1968:17. Design for Desicion making. Economic Council of Canada. September 1971, s. 140 ff. I denna rapport som även behandlar flyttningsstimulanser visar det sig att de korta flyttningarna "inomregionala" var de dominerande.

[6] En bidragande orsak till detta resultat kan även vara att denna undersökning enbart behandlar de som slutade vid ett företag drabbat av sysselsättningskriser. Anställningsbytena kan således generellt betraktas som ofrivilliga där rörlighetsmönstret påverkats av detta.

De flesta som flyttade slutade under den andra perioden. Figur 7:2 ger en bild av riktningen på flyttningsrörelserna och storlekarna på de olika flyttningsströmmarna. Drygt en fjärdedel av de flyttande stannade inom Kalmar län. Denna flyttningsström riktade sig nästan uteslutande mot Kalmar kommun (se appendix tabell 7:10). Den näst största strömmen riktade sig mot Malmö och de tre följande i storlek mot Blekinge med Karlshamn och Karlskrona, mot Göteborg och mot Stockholm. Gemensamt för alla dessa inflyttningsorter är att de hade varvsverksamhet och en hög efterfrågan på arbetskraft, speciellt under period 2.

De flesta geografiska teorier och modeller, som behandlar individens flyttningsrörelser, inför avståndsfaktorn som avgörande för flyttningsinriktningen. Avståndet har en mer eller mindre uttalad betydelse för riktningen på flyttningen och val av inflyttningsort. Såväl Paretofunktionen som gravitationsmodellen är modeller där den geografiska flyttningen antages avta med avståndet på ett lagbundet sätt. Även i potentialmodellerna införes avståndet som en betydelsefull och avgörande faktor.[7]

Hägerstrand tar i en studie från 1957 upp gravitationsmodellen och utvidgar den.[8] Han inför mått på "vakanstäthet" i inflyttningsområdet och möjligheter till information mellan inflyttningsområdet och de potentiella flyttarna i utflyttningsområdet. I denna modell söker Hägerstrand komma ifrån det direkta beroendet av avståndsfaktorn, även om det kommer in bakvägen genom definitionen av de olika variablerna i modellen.[9]

Motiven till individens flyttningar har mycket sällan tagits upp i den geografiska migrationsforskningen. Denna har istället arbetat på en aggregerad nivå där denna typ av frågeställningar inte varit aktuella.[10] De faktorer som Hägerstrand och andra inte behandlat är de som ligger bakom arbetskraftens rörlighet och byte av bostadsort.

Dessa faktorer är intimt kopplade till arbetsmarknadens struktur och arbetskraftens ålder, civilstånd och utbildning. Hägerstrand tar hänsyn till vakanser i inflyttningsområdet och en del av informationsspridningen mellan in- och utflyttningsområdena.[11] Detta är emellertid inte tillräckligt. Dessutom måste tillföras mått på ar-

[7] För en utförlig redogörelse av de olika geografiska flyttningsmodellerna rekommenderas: Jakobsson, A., Omflyttningen i Sverige 1950–60. Stockholm 1969. s. 46–62. Se även: Isard, W., Methods of Regional Analysis: An Introduction to Regional Science. Massachusetts 1960, s. 67–69 och s. 493 ff.

[8] Hägerstrand, T., Migration and Area. Ur "Migration in Sweden" Lund Studies in Geography. Ser. B. No. 13. A. Pred framför i "Postscript" till Hägerstrand, T., Innovation Diffusion as a Spacial Process. Chicago 1967, s. 302 att det tyvärr saknas försök från geografer och sociologer att vidareutveckla Hägerstrands mått på sysselsättningsläget i inflyttningsorten och informationsspridningen mellan in- och utflyttningsorterna.

[9] Jakobsson, A., a.a. s. 55.

[10] Se: Schwind, P.J., Migration and Regional Development in the United States 1950–1960. The University of Chicago, Department of Geography, Research Paper No. 133, s. 20 ff.

[11] Se även: Lövgren, E., The Geographical Mobility of Labour. Meddelande från Uppsala universitets geografiska institution. Ser. A, nr. 117. Lövgren för en diskussion kring migrationsstimuli, men förmår ej att i modellformuleringen föra in adekvata mått på stimuli i olika former.

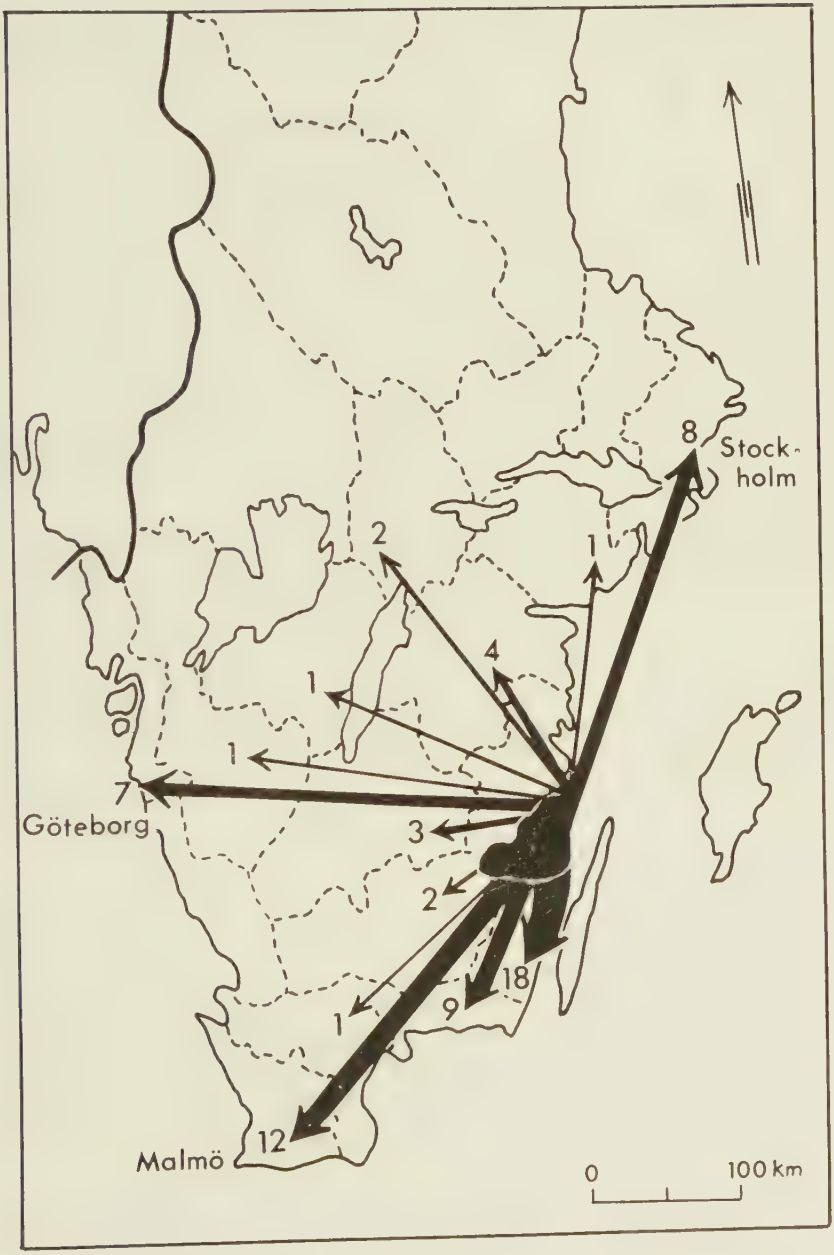

Figur 7:2. Totala flyttningen.

betsmarknadsläget i in- och utflyttningsområdet, ålders- och utbildningsstruktur på arbetskraften samt förändringar i dessa.

Av materialet i denna undersökning framgår att det geografiska avståndet inte synes ha styrt valet av inflyttningsort. Den inomregionala flyttningen var nästan obefintlig. Ett intressant förhållande är att inflyttningen till Kalmar var mycket omfattande och att inflyttningen till omkringliggande större orter på samma avstånd i omgivande län var mycket låg. Det är troligt att de varvsanställda flyttade till områden, där de trodde att de skulle kunna få eller redan hade ett nytt arbete som motsvarade det de hade på varvet.

Tre avgörande förutsättningar för att en flyttning skall komma till stånd kan sägas vara:

1. Att individen erhållit någon form av *information* om arbetsmarknaden utanför bostadsorten eller regionen med avseende på lediga platser, arbetsuppgifter, arbetsmiljö och löneförmåner,
2. att individen önskar och har *möjlighet* att få utnyttja en eventuell yrkesutbildning och yrkeserfarenhet även i framtiden,
3. att individen inte varit geografiskt bunden i socialt eller ekonomiskt avseende, således *förmågan* att flytta.

Dessa förutsättningar kan även uppfattas som barriärer mot ett flyttningsbeslut, där bristande information eller en negativ uppfattning om de egna sysselsättningsmöjligheterna ligger till hinder för ett flyttningsbeslut.[12]

Tankegångarna kan återknytas till Wolperts och Downs modeller kring interaktionen mellan individ och omgivning (se kapitel 1), där individens egen uppfattning om omvärlden och sina möjligheter har en avgörande betydelse för individens handlande.

Flyttningsbesluten är beroende av information om sysselsättningsmöjligheter på den regionala och nationella arbetesmarknaden och graden av geografisk bundenhet. *Inriktningen* på flyttningen styrs främst av individens yrkesutbildning och tidigare yrkeserfarenheter.

7.4. Vilka grupper flyttade?

Av tabell 7:10 i appendix framgår fördelningen över inflyttningslän för de tidigare använda fem ålders- och yrkesgrupperna.

Den största andelen flyttare hade tjänstemannagruppen (31 personer, 53 procent). I denna grupp fanns många tekniker av olika slag men få kontorstjänstemän. Flyttningsströmmarna för denna grupp presenteras i figur 7:3. Nära fyra femtedelar av de flyttande bosatte sig i orter utanför Kalmar län. Det visar sig vara vissa bestämda områden dit tjänstemännen flyttade. Flyttningsrörelserna sträckte sig inte

[12] Klaassen, L.H. & Drewe, P., a.a. s. 25 ff. diskuterar med utgångspunkt från Rossis arbete ("Why Families Move". Glencoe 1955), dessa punkter som barriärer för ett flyttningsbeslut, 1. Opportunities, 2. Information 3. Capability.

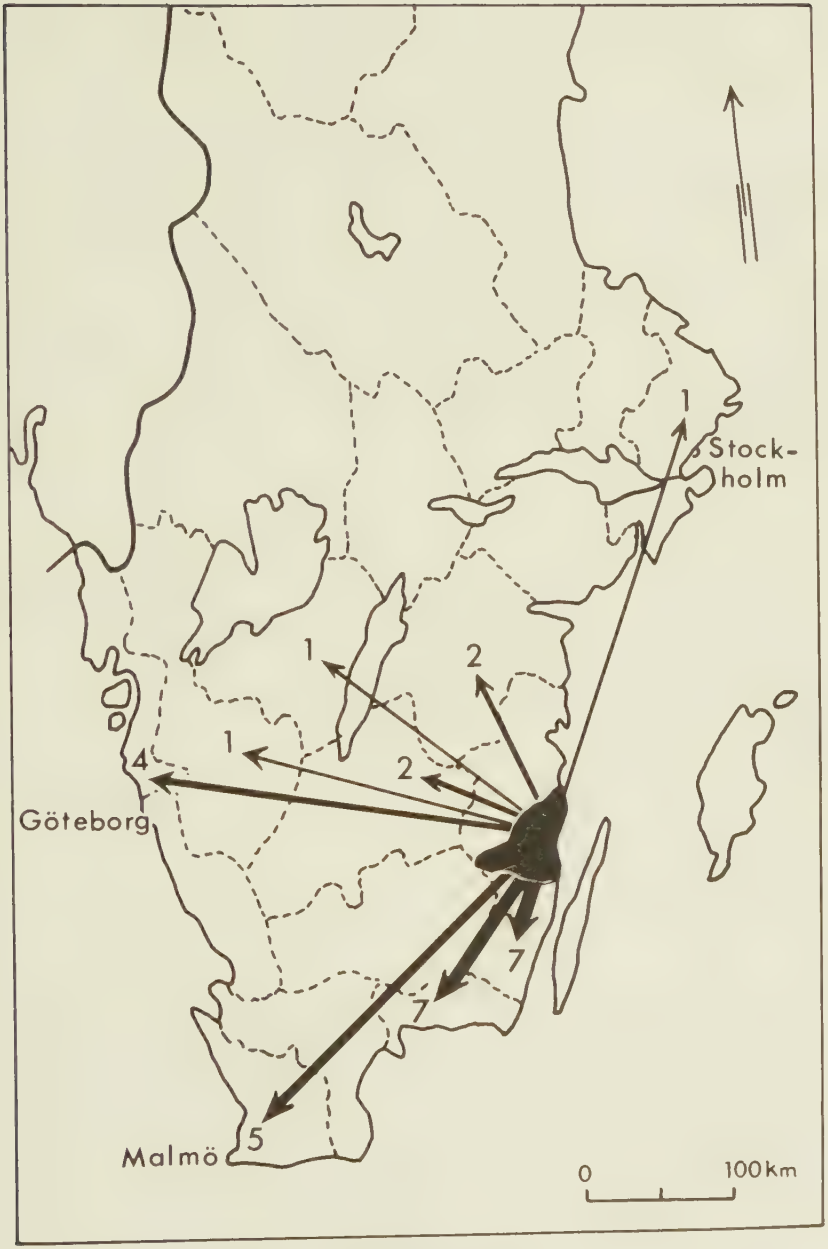

Figur 7:3. Flyttande, grupp 5, tjänstemän.

längre norrut än till Örebro län, de vände sig i stället mot de södra och västra kusttrakterna och till de där belägna varvsorterna. Andelen som stannade inom Kalmar län var 22 procent och andelen som flyttade till de närmast angränsande länen 35 procent.

Den näst största gruppen flyttare var de yrkesutbildade arbetare som var yngre än 35 år när de slutade på varvet (se figur 7:4). Antalet flyttare i gruppen var 25 personer (27 procent). Till Kalmar län utanför regionen flyttade 6 personer (24 procent) och till de angränsande länen 7 personer (28 procent). En något högre andel av dessa än av tjänstemännen stannade inom länet. En större skillnad förelåg dock när det gäller flyttning till de angränsande länen. Dit flyttade tjänstemännen i högre grad, det gällde främst inflyttningen till Blekinge län med Karlshamn och Karlskrona som destinationsorter. En jämförelse mellan dessa två dominerande flyttargrupper med avseende på de långa flyttningarna visar att 42 procent av tjänstemännen flyttade till län som inte gränsade till Kalmar län, främst Malmö och Göteborgsområdena. Motsvarande andel för de yngre yrkesarbetarna var 48 procent.

Slutsatsen av jämförelsen mellan dessa två grupper är dock att de hade ett relativt likartat flyttningsmönster. De tre övriga grupperna har till mycket liten del bytt bostadsort, mellan 5 och 12 procent av respektive grupp har flyttat, i absoluta tal mycket få personer.

7.5. Orsak till flyttning

Undersökningspersonerna presenterades i enkätformuläret en fråga som avsåg orsakerna till att de flyttade från Oskarshamn i samband med att de slutade på varvet. Ett eller flera alternativ skulle anges. De var:

1. Hade redan arbete på den nya orten
2. väntade att få arbete på den nya orten
3. tänkte flytta i alla fall
4. svårt att få arbete i Oskarshamn
5. familjen ville flytta
6. skulle få bättre bostad
7. andra orsaker, nämligen . . .

Det sista alternativet var en öppen fråga, där den svarande fick ange ytterligare orsaker.

Många individer angav mer än en orsak till att de flyttade. I denna redogörelse måste vi skilja orsakerna till att de slutade på varvet från orsakerna till att de flyttade. Vi vet redan att de flesta slutade sin anställning mer eller mindre ofrivilligt, där begreppet ofrivilligt är mycket svårt att definiera. I inledningskapitlet behandlades Bengt Rundblads modell för kartläggning av individens sökande efter ny anställning. Rundblads undersökning visar att de som slutar ofrivilligt har svårt att omedelbart finna en ny anställning. Man har inte haft tid att påbörja en bytesprocess och skaffa sig information om arbetsmarknaden. I en bytesprocess som initieras på frivillig basis har den enskilde i allmänhet möjlighet att välja tidpunkt när han vill sluta och

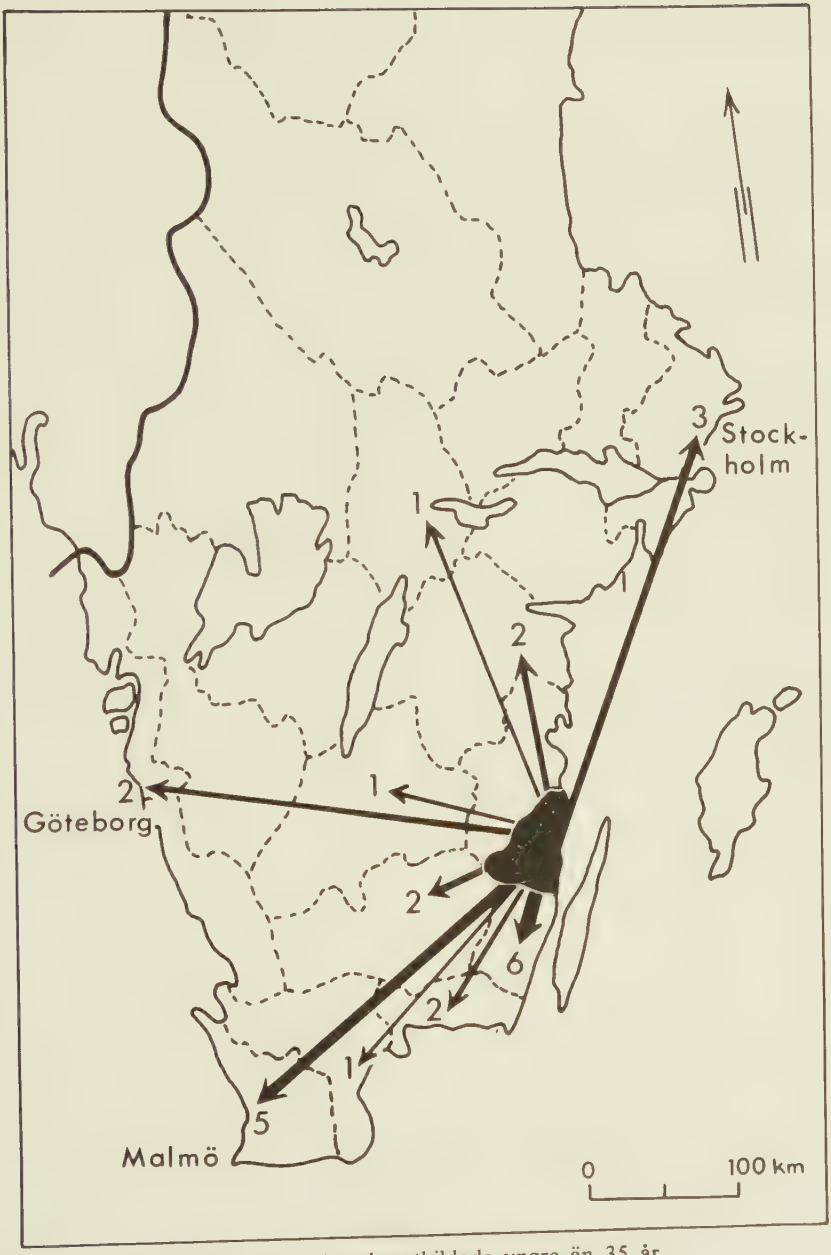

Figur 7:4. Flyttande, grupp 1, yrkesutbildade yngre än 35 år.

därigenom större valfrihet även när det gäller den geografiska rörligheten.

Orsakerna till att man flyttade från Oskarshamn hade samband med möjligheterna att erhålla ett nytt motsvarande arbete i regionen, dels med sysselsättningsmöjligheterna som man själv uppfattade dem, dels med möjligheterna att få sina anspråk uppfyllda vad det gällde arbetsuppgifter och ekonomisk ersättning.

Redogörelsen nedan berör därför dels orsakerna till att de flyttade och dels under vilka villkor de skulle kunna ha tänkt sig att stanna kvar.

7.5.1. De uppgivna orsakerna till avflyttningen

Den främsta orsaken till att flytta från Oskarshamn var att man redan hade ett nytt arbete i inflyttningsorten.

Tabell 7:2. Flyttningsorsaker.

Flyttningsorsak och kombination		Period 1 antal	2 antal	3 antal	Totalt antal	%
Hade arbete	1	4	23	9	36	52
Väntade arbete	2	3	–	–	3	4
Tänkte flytta i alla fall	3	2	–	–	2	3
Svårt att få arbete i Oskarshamn	4	–	2	2	4	6
Familjen ville flytta	5	2	–	–	2	3
Skulle få bättre bostad	6	–	–	–	–	–
Andra orsaker	7	1	2	–	3	4
	12	1	1	–	2	3
	13	1	–	–	1	1
	14	2	4	2	8	12
	15	–	–	–	–	–
	16	–	1	–	1	1
	17	–	–	–	–	–
	145	–	1	–	1	1
	146	–	2	–	2	3
	147	–	–	1	1	1
Ej uppgift		2	–	1	3	4
Totalt		18	36	15	69	100

Nära tre fjärdedelar har angivit enbart en orsak till att de flyttade, knappt 20 procent har angivit två orsaker och resten, 6 procent, tre orsaker där alla kombinationer innehåller alternativ 1.

Det framgår av ovanstående tabell att över hälften av dem som flyttade angivit

som flyttningsorsak att de redan hade arbete på den nya orten. De som slutade under den första perioden angav i större utsträckning än de som slutade under de övriga perioderna andra skäl till att de flyttade än de som direkt berörde arbetet. 83 respektive 87 procent av dem som slutade under de två sista perioderna angav flyttningsorsaker som berörde det kommande arbetet. Det var mycket få som angav orsaker som inte hade med det kommande arbetet att göra. Alternativen 3—7 har enbart angivits av ett fåtal. *Det är möjligheterna att erhålla ett nytt arbete som varit helt avgörande för individernas flyttningsbeslut.*[13]

Det finns vissa skillnader mellan de olika ålders- och yrkesgrupperna när det gäller angivna flyttningsorsaker. I avsnitt 7.4. framgick att det var två grupper som dominerade bland flyttarna, nämligen de yngre yrkesutbildade arbetarna och tjänstemännen. De övriga grupperna hade mycket få flyttare, och av dessa har alla angivit att orsaken till att de flyttade var att de redan hade arbete på den nya orten. För de dominerande flyttargrupperna var situationen delvis en annan. De yngre yrkesutbildade arbetarna har som främsta orsak angivit att de hade ett nytt arbete (se appendix tabell 7:11). Dessutom har de som slutade under de två första perioderna även angivit andra orsaker, men i kombination med det första alternativet.

För de yngre yrkesutbildade arbetarnas del är dessa skillnader svårare att uttyda. Till en viss del torde andelen övriga flyttningsorsaker under de två första perioderna förklaras av att individerna inte uppfattade att de hade svårigheter på arbetsmarknaden på samma sätt som tjänstemännen, eller att de inte hade så starka preferenser för det nya arbetet i inflyttningsorten.

Även åldersfaktorn är av betydelse. De äldre angav i betydligt högre utsräckning än såväl de yngre som de medelålders att de redan hade ett nytt arbete på inflyttningsorten (se appendix tabell 7:12).

Tjänstemännen har i högre utsträckning än den andra dominerande flyttargruppen angivit nytt arbete som orsak (se även appendix tabell 7:13). Slutsatsen blir således att tjänstemännen i högre grad än den andra gruppen angivit flyttningsorsaker som direkt berör det nya arbetet. Den senare gruppen bestod av yngre yrkesutbildade arbetare där såväl lägre ålder som lägre utbildning kan ha medverkat till att de inte på samma sätt centrerat förhållanden kring det kommande arbetet och eventuell möjlighet till nytt arbete.

7.5.2. Villkor för att stanna kvar

Undersökningspersonerna fick även besvara frågor om under vilka villkor de skulle ha kunnat tänka sig att stanna kvar i Oskarshamn. Dessa villkor berörde möjligheterna att erhålla ny anställning i Oskarshamn och inställningen till att stanna kvar. Syftet var att undersöka hur stark önskan var att flytta.

Det första villkoret var: hade de stannat kvar i Oskarshamn om de erhållit en anställning där som motsvarade den de fick i inflyttningsorten?

[13] Jämför: Lansing, J.B. & Mueller, E., The Geographic Mobility of Labor. The University of Michigan, Ann Arbor 1967, s. 36 ff.

Det andra villkoret var: hade de stannat i Oskarshamn om de blivit tvingade att byta yrke för att erhålla ny anställning där?

Grundläggande är frågan om flyttningsbeslutet baserades på individens krav på det nya arbetet (som inte kunde tillgodoses inom den regionala arbetsmarknaden) eller om flyttningsbeslutet var grundat på den regionala arbetsmarknadens bristande möjligheter att över huvud taget ge sysselsättning. De två faktorer som ställs mot varandra är: individens krav – arbetsmarknadsläge. Eftersom det var olika grupper som flyttade under olika perioder, kan frågeställningen inte besvaras entydigt. Det torde i de flesta fall bli en kombination av de båda faktorerna, som till stor del ger svaret för de flesta grupper.

Det första villkoret försöker mäta styrkan i individens krav på det nya arbetet relaterat till möjligheterna att få dessa krav uppfyllda på den regionala arbetsmarknaden. Omkring 46 procent av dem som flyttade hade stannat kvar om de erhållit en sådan anställning i Oskarshamn som den de erhöll i inflyttningsorten.

Det var relativt markerade skillnader mellan de yngre och medelålders flyttarna med avseende på önskemålet att stanna kvar i Oskarshamn. Detta tyder på att de medelålders i större utsträckning än de yngre kände sig tvingade, av sina krav på arbetet, att flytta från Oskarshamn medan de yngre inte kände samma grad av lokal bundenhet.

Tabell 7:3. Yrke och villkor 1 att de stannat kvar i Oskarshamn om de erhållit en anställning där som motsvarade den de fick i inflyttningsorten.

	Yrke					
	Tjänstemän	Yrkesutb. arbetare	Ej yrkesutb. arbetare	Övriga	Summa	
Villkor 1	antal	antal	antal	antal	antal	%
Ja	11	15	5	1	32	46
Kanske	10	5	1	1	17	25
Vet ej	4	1	–	–	5	7
Knappast	2	1	1	–	4	6
Nej	4	6	1	–	11	16
Summa	31	28	8	2	69	100

Arbetarna, främst de icke-yrkesutbildade, skulle i störst utsträckning ha stannat kvar i Oskarshamn. Det var de medelålders arbetarna som önskade stanna kvar, om det hade funnits för dem acceptabla alternativ.

Nedan prövas antagandet att det var dessa grupper som blev "utstötta" från den regionala arbetsmarknaden på grund av dess bristande sysselsättningsmöjligheter.

Det andra villkoret behandlar i vad mån individen var så bunden till regionen att han skulle ha kunnat tänka sig att byta yrke och arbetsuppgifter för att få stanna kvar.

Betydligt färre skulle ha stannat kvar i Oskarshamn om de hade varit tvingade att byta yrke och arbetsuppgifter än om de hade erhållit motsvarande anställning till den i inflyttningsorten. Tjänstemännen var i stor utsträckning ovilliga att byta yrke. För arbetarna var situationen annorlunda. Där visar det sig att av dem som slutade

under den sista perioden var en hög andel villiga att byta yrke bara de hade fått ett arbete i Oskarshamn. *Det fanns således skillnader i orsak och styrka i flyttningsbeslutet beroende på individens ålder, yrke och regionalt arbetsmarknadsläge.*

För vissa grupper, såsom tjänstemännen var krav på arbetet den främsta orsaken till flyttningen. Andra grupper som de medelålders yrkesarbetarna och icke-yrkesarbetande "stöttes" ut från den regionala arbetsmarknaden, där de önskat stanna kvar även till priset av ett tvångsmässigt byte av yrke och arbetsområde.

7.6. Vidare- och återflyttning

Det synes existera en viss utbytbarhet mellan individens krav och arbetsmarknadsläget, där individens krav på arbetet förändras eller försvinner i takt med de möjligheter som individen uppfattar att arbetsmarknaden har att ge.

De lågrörliga grupperna skulle enligt detta resonemang vara de som har en fullständig transitivitet mellan sina krav på arbetet och arbetsmarknadsläget. Ett flyttningsbeslut för dessa individer skulle således baseras på att den regionala arbetsmarknaden helt saknade efterfrågan på ytterligare arbetskraft.

7.6.1. Återflyttningen

Närmare två tredjedelar av dem som flyttade från Oskarshamn i samband med att de slutade på varvet har fortsatt att flytta. Av dessa har de flesta enbart flyttat en gång fram till och med år 1969. Återflyttningen fram till undersökningsperiodens slut uppgick till en fjärdedel av utflyttarna. Orsaken till att de flyttat från Oskarshamn var främst att de hade erhållit ett arbete i inflyttningsorten. De främsta orsakerna till att de flyttade tillbaka var att de inte trivdes i den nya inflyttningsorten och att de erhållit ett arbete i Oskarshamn.

Det var till största del de yngre flyttarna under 35 år som flyttade tillbaka. De flyttade främst tillbaka under åren 1962–65. Det fåtal äldre varvsanställda som flyttade har i inget fall flyttat tillbaka.

Återflyttningen innebär enligt tidigare undersökningar att individen inte lyckats finna sig tillrätta i den nya miljön i inflyttningsorten. Antingen har de nya arbetsuppgifterna inte motsvarat förväntningarna eller så har andra förhållanden som exempelvis bostadsfrågan inte gått att lösa på ett ur individens synpunkt lämpligt sätt. En annan orsak kan naturligtvis vara att individen enbart flyttade för en kort tid och avsåg att återvända till utflyttningsorten så fort tillfälle gavs (se kap. 8).

De återflyttade anförde som skäl till såväl utflyttning som återflyttning att de erhållit arbete i respektive inflyttningsort. Det finns anledning anta att de som återflyttade tillhörde den grupp individer, som så att säga stöttes ut från den regionala arbetsmarknaden på grund av bristande sysselsättningsmöjligheter (se avsnitt 7.8.1.).

De orter de flyttade till när de lämnade Oskarshamn låg spridda i södra och mellersta Sverige. Det förefaller icke som om de vid utflyttningen gjorde kortare flyttningar än de som inte flyttade tillbaka. Avståndet synes inte heller för denna grupp ha påverkat flyttningsriktningen och val av inflyttningsort.

7.7. Orsak till att inte flytta

De som inte flyttade från Oskarshamn i samband med att de slutade på varvet utfrågades om orsaken till att de stannade kvar. Svarsalternativen var följande:
1. Hade löfte om ny anställning i Oskarshamn.
2. Väntade att få ny anställning i Oskarshamn.
3. Familjen ville stanna.
4. Trivdes för bra för att flytta.
5. Hade inte råd att flytta.
6. Måste sälja vårt egnahem.
7. Andra orsaker, nämligen . . .

Av de 210 personer som stannade kvar i Oskarshamn i det första steget besvarade 178 personer frågan (85 procent). Vissa personer har haft svårt att ange orsak till att de stannade kvar i Oskarshamn. Den främsta orsaken var att man trivdes för bra på orten för att flytta. En något högre andel av dem som slutade under den tredje perioden än av dem som slutade under den andra angav detta skäl. Av dem som slutade under den första perioden var det ingen som angav detta skäl, men de har i mycket begränsad utsträckning besvarat frågan.

Den andra framträdande orsaken till att stanna var att man väntade att få en ny anställning i Oskarshamn. I tredje hand kom att man redan hade löfte om en ny anställning. Enbart 10 procent av dem som stannade angav denna orsak som skäl till att stanna kvar. Omkring hälften av dem som besvarat frågeställningen har angivit mer än en orsak till att stanna. De flesta av dessa kombinationer innehåller orsakerna 1,2 och 4.

Nedan diskuteras om det förelåg några skillnader i angivna orsaker till att stanna kvar i Oskarshamn mellan de olika grupperna av arbetskraft på varvet. Ett antagande är att den äldre arbetskraften som stannade kvar värderade trivseln på orten mest, medan de yngre i mindre grad var knutna till orten och i större utsträckning värderade sysselsättningsmöjligheterna.

7.7.1. Gruppvisa skillnader med avseende på orsaker till att man stannade kvar i Oskarshamn.

Den gruppindelning som användes är den tidigare uppdelningen i:
grupp 1: yrkesutbildade under 35 år
grupp 2: yrkesutbildade 35 till 49 år

grupp 3: yrkesutbildade över 50 år
grupp 4: icke- yrkesutbildade över 35 år
grupp 5: tjänstemän.

1. Den yrkesutbildade arbetskraften under 35 år.
Den främsta orsaken till att individerna i denna grupp stannade kvar var att de trivdes för bra i Oskarshamn för att vilja flytta. Här skiljer sig de angivna orsakerna mellan de olika perioderna. I period 1 har ingen angivit denna orsak, medan för de två följande perioderna 24 respektive 44 procent har angivit trivsel på orten som orsak till att stanna.

I andra hand kom att man väntade att få ny anställning och i tredje hand att man redan hade ett nytt arbete. De skillnader som uppstår mellan individerna med avseende på slutperiod är att de som slutade under den första perioden främst angav att de redan hade ett nytt arbete eller väntade på att få ett sådant i Oskarshamn, i motsats till dem som slutade 1962 och senare, vilka främst framhöll trivselaspekterna. Detta är speciellt markant för dem som slutade under den sista perioden. Betydligt färre än under de föregående perioderna angav att de hade eller väntade att få ett nytt arbete. Detta kan förklaras av den ringa tillgången av arbetstillfällen under den sista perioden och svårigheterna att få ett arbete. De yngre som stannade kvar gjorde det på grund av att *de trivdes på orten* och inte på grund av tillgång på arbete.

2. De yrkesutbildade mellan 35 och 49 år
De medelålders angav något andra orsaker till att de stannade kvar. De angav i betydligt högre utsträckning att de hade löfte om ett nytt arbete eller väntade på att få arbete i Oskarshamn.

Av dem som slutade under den sista perioden har *ingen* angivit som orsak till att de stannade kvar att de *redan hade ett nytt arbete*. Däremot angav 30 procent att de väntade på att få arbete och endast 10 procent angav trivsel på orten som orsak till att stanna. Denna grupp tog även upp villainnehav som hinder för flyttning, vilket ingen i den föregående gruppen gjorde. Detta kan synas helt naturligt med hänsyn till deras högre ålder och sannolika läge i familjecykeln. Det visar sig således att denna grupp var betydligt mer centrerad kring arbetet och möjligheterna att få ett arbete än den yngsta gruppen yrkesutbildad arbetskraft.

3. De yrkesutbildade över 50 år
Ingen av individerna i denna grupp angav som orsak till att de stannade kvar att de *hade löfte om anställning*. Däremot angav de som främsta orsak till att stanna att de väntade att få arbete. I andra hand angav de att de trivdes för bra för att flytta. Denna grupp har således stannat trots att de i allmänhet inte hade ett nytt arbete. De har i mindre utsträckning angivit trivseln på orten som orsak till att stanna än de två övriga grupperna.

Det visar sig således för den yrkesutbildade arbetskraften att det tidigare anförda antagandet om skillnad i orsak till att stanna kvar knappast kan styrkas. Det förefaller snarare vara så att det sker en selektion inom den yngre mobila gruppen, genom

att de som stannar kvar inte gör det på arbetsmarknadsmässiga grunder utan på grund av lokal bundenhet. De medelålders och äldre, mindre mobila grupper, hade inte samma valfrihet att flytta och få anställning utanför orten. De har istället centrerat den regionala arbetsmarknadens möjligheter även om dessa uppenbarligen varit små för de äldsta åldersgrupperna. De har även angivit trivsel och familjeskäl för att stanna kvar, men dessa orsaker har inte omfattat så stora andelar av de medelålders och äldre som av de yngre. De två äldsta grupperna kan ha framhävt de arbetsmarknadsmässiga orsakerna på grund av att problemen på detta område har framstått som mycket större för dem än för de yngre.

4. Icke-yrkesutbildade över 35 år
Denna grupp har i inget fall angivit trivsel på orten som ett hinder för att flytta. De har i stället angivit att de väntade arbete eller redan hade löfte om nytt arbete. Det framgår av avsnitt 7.4. att även denna grupp var att betrakta som en mindre mobil grupp. Deras bristande rörlighet och geografiska valfrihet tog sig uttryck i en hög prioritering av den regionala arbetsmarknadens möjligheter.

5. Tjänstemännen
De som stannade kvar angav som främsta orsak att de redan hade ett nytt arbete. För dem som slutade under den andra perioden var däremot den främsta orsaken att stanna kvar trivselaspekten. Detta får hänföras till den skillnad i åldersstruktur och mobilitetsgrad som fanns mellan tjänstemän som slutade under de två sista perioderna; yngre tjänstemän slutade främst under den andra perioden. Troligen uppstod samma selektion inom tjänstemannagruppen som bland de yrkesutbildade arbetarna.

7.8. Stegvis analys av dem som flyttade

Totalt flyttade 69 personer enligt deras egna uppgifter i samband med att de slutade på varvet. Av dessa stannade endast två personer inom regionen, 18 personer flyttade till orter inom länet och resterande 49 personer till övriga riket.

De varvsanställda bodde till övervägande del, 90 procent, i Oskarshamns kommun vid den tidpunkt då de slutade på varvet (se avsnitt 5.4.). Omkring 8 procent bodde inom A-regionen utanför Oskarshamns kommun, och de resterande två procenten i orter utanför A-regionen.

I detta avsnitt jämföres de som flyttade omedelbart efter det att de slutade på varvet och de som stannade kvar.

Syftet är att söka belysa i vad mån de olika flyttargrupperna utnyttjade arbetsförmedlingen och dess olika stödmöjligheter och att söka kartlägga de olika gruppernas flyttningsrörelser. Det fanns bl.a. individer som inte flyttade omedelbart men som gjorde det senare och de som flyttade på en gång, som flyttade tillbaka. Det är därför nödvändigt att söka få en uppfattning om den *totala* geografiska rörligheten och de övriga förändringar som inträffade i samband med denna rörlighet.

I kapitel 6 behandlas den första sysselsättningen efter varvet för undersökningspersonerna. Följande tabell belyser det första steget med uppdelning på dem som flyttade och dem som stannade kvar.

Tabell 7:4. Det första steget.

	Totalt antal	Flyttade antal	Stannade antal
I nytt arbete ej kontakt med af	89	22	67
I nytt arbete kontakt med af	126	45	81
I omskolning + företagsutbildning	25		25
Beredskapsarbete	18		18
Skyddad sysselsättning	1		1
Ålderspension	9		
Förtidspension	6	2	18
Sjukskriven	5		
Summa	279	69	210

Det framgår av tabellen att det var en betydligt högre andel av dem som flyttade som erhöll sitt arbete genom kontakt med af än för totalmaterialet.

I den första sysselsättningen medtages enbart de flyttare som flyttade omedelbart utan föregående omskolning eller beredskapsarbete. För att göra jämförelsen adekvat är det lämpligt att enbart jämföra dem som erhöll arbete omedelbart och stannade kvar med dem som flyttade på en gång.

Tabell 7:5. De som erhöll nytt arbete som första sysselsättningsform.

	Flyttade		Stannade	
	antal	%	antal	%
Ej kontakt med af	22	33	67	45
Kontakt med af	45	67	81	55
Summa	67	100	148	100

Vi vet av föregående avsnitt att huvudorsaken till att individerna flyttade var att de redan hade ett nytt arbete eller väntade att få ett nytt arbete i inflyttningsorten.

Ett antagande är att de som fick hjälp av af med att erhålla ett arbete utanför hemorten var personer som i större utsträckning än de övriga flyttarna stöttes ut från den regionala arbetsmarknaden och hade små möjligheter att på egen hand skaffa sig ett nytt arbete inom eller utanför regionen.

En följd av detta antagande är att dessa grupper i större utsträckning än de övriga flyttade tillbaka till Oskarshamn. Om detta antagande kan styrkas skulle det betyda att arbetsförmedlingens interregionala förmedlingar enbart hade en kortsiktig effekt

för arbetskraften, genom den form av selektion som skedde av de individer som kom i kontakt med arbetsförmedlingen. Det är dock nödvändigt att åter skilja mellan det regionala och det individuella perspektivet. Ur regional synvinkel kan förmedlingsverksamheten mycket väl ha fungerat som det anpassningsinstrument det är avsett att vara. På individuell nivå kan den däremot ha brustit i att uppfylla sina målsättningar.

7.8.1. Det andra steget

I de följande avsnitten behandlas frågan om den anställning som erhölls genom kontakt med af var lika stabil som den som erhölls genom egen aktivitet. Det är vidare- och återflyttningen som analyseras för att ge en bild av det totala flyttningsmönstret.

I första hand studeras de flyttargrupper som flyttade utanför A-regionen men inom länet och de som flyttade utanför länet. De som flyttade inom A-regionen i det första steget har lämnats utanför denna analys; det rörde sig blott om 2 personer enligt individernas egna uppgifter. I det följande kapitlet om sysselsättningsförändringarna kommer de på ett naturligt sätt med i redogörelsen.

1. De som flyttade till orter inom länet.
Totalt flyttade 18 personer från Oskarshamn till orter inom länet. Av dessa erhöll 6 anställning genom egen aktivitet, 11 genom kontakt med af.

Tabell 7:6. Andra steget för dem som flyttade.

	1:a steget					
	Länet			Övriga riket		
	Kontakt med af	Ej kontakt med af	Summa	Kontakt med af	Ej kontakt med af	Summa
2:a steget						
Oskarshamn	8	–	8	9	1	10
A-regionen	–	–	–	2	–	2
Länet	2	5	7	3	2	5
Övriga riket	1	1	2	20	11	31
Summa 2:a	11	6	17	34	14	48
Kvar i 1:a sysselsättn.		1			1	
Totala ant. flyttande i 1:a steget		18			49	

Vi finner att ingen av dem som erhöll sitt arbete på egen hand flyttade tillbaka. Däremot fortsatte de att byta anställning inom länet. Av dem, som kom i kontakt med af i samband med att de erhöll ny anställning, flyttade två tredjedelar tillbaka i det andra steget.

Endast en person av denna flyttargrupp stannade i den första sysselsättningen eller hade enbart en sysselsättning under hela undersökningsperioden.

2. De som flyttade utanför länet.

Även för denna grupp uppstår en markant skillnad mellan dem som erhöll arbete genom kontakt med af och dem som inte hade kontakt. Blott en person, som inte hade kontakt med af, flyttade tillbaka mot 9 personer (18 procent) av dem som hade kontakt med af. Även inom denna flyttargrupp bytte alla utom en anställning ytterligare minst en gång. Av dessa stannade dock de flesta kvar utanför länet.

Det förefaller som om det framförda antagandet om återflyttningen av de grupper som erhöll sitt arbete genom kontakt med af kan styrkas i det andra steget. Det är denna grupp som återflyttat.

Av återflyttarna från länet, totalt 8 personer, erhöll tre arbete i företag i Oskarshamn, två omskolning och tre personer beredskapsarbete. Av återflyttarna från övriga riket, totalt 9 personer, erhöll sex ny anställning, två omskolning och en beredskapsarbete. En del flyttade således tillbaka trots att de inte hade ett ordnat arbete att återvända till. Alla, som vid återkomsten erhöll omskolning eller beredskapsarbete, var personer som vid utflyttningen i det första steget inte erhållit arbete genom egen aktivitet utan genom kontakt med af.

3. De som stannade i det första steget.

Sysselsättningsformen för dem som inte flyttade i det första steget framgår av tabell 7:7, totalt 210 personer. Drygt hälften bytte anställning eller sysselsättningsform minst en gång till under undersökningsperioden.

Tabell 7:7. Andra steget för dem som inte flyttade i det första steget.

	1:a steget							
2:a steget	Ny anst. ej kont. med af	Ny anst. kont. med af	Omskolning	Företags-utb.	Beredskaps arbete	Skydd. syssels.	Pens. + sjukskr.	Summa
Oskarshamn	9	41	18	–	16	1	1	86
A-regionen	4	5	–	–	–	–	–	9
Länet	1	1	2	–	1	–	–	5
Övriga riket	2	6	1	–	–	–	–	9
Summa 2:a	16	53	21	–	17	1	1	109
Kvar i 1:a	42	37	–	4	1	–	17	101
Tot. ant. som ej flyttade i 1:a steget	58	90	21	4	18	1	18	210

Drygt 20 procent av dem som erhöll en andra anställning efter varvet flyttade från Oskarshamn i och med andra steget. En lika hög andel av dem som hade kontakt med af som av dem som inte hade det före den första anställningen flyttade.

Vid en jämförelse av stabiliteten i anställningen för de två grupperna framgår det att 72 procent av dem som erhöll den första anställningen på egen hand hade endast

en anställning under undersökningsperioden. Motsvarande andel för dem som erhöll arbete genom kontakt med af var 41 procent. De anställningar som erhölls genom kontakt med af förefaller att i betydligt högre utsträckning än de övriga ha varit kortvariga, tillfälliga arbeten. Vi vet av föregående avsnitt att de som erhöll anställning utan af:s medverkan var yngre och medelålders yrkesutbildade arbetare, som slutade under de två första perioderna vid ett relativt gynnsamt arbetsmarknadsläge. En anledning till att dessa inte bytte anställning i större utsträckning kan vara att de var tillfredsställda med sitt nya arbete. En annan mer betydande anledning var sannolikt att det arbetsmarknadsläge som uppstod regionalt och nationellt under den sista perioden inte stimulerade till vare sig anställnings- eller geografisk rörlighet. Nedläggningen av varvet och de sysselsättningssvårigheter som det medförde på den regionala arbetsmarknaden torde till stor del även förklara den markanta skillnad i total rörlighet som uppstod mellan dem som flyttade omedelbart och dem som stannade i Oskarshamn. De som flyttade omedelbart fortsatte att byta såväl arbete som bostadsort i större omfattning än de kvarstannande. Detta kan naturligtvis även ses som en effekt av att de flyttande var unga yrkesutbildade arbetare, mobila i traditionell bemärkelse.

De som flyttade från Oskarshamn i det andra steget hade erhållit ny anställning och varit sysselsatta i Oskarshamn en tid. Blott 4 av de 23 personer som flyttade i detta steg var personer som erhållit omskolning eller beredskapsarbete.

7.8.2. Det tredje steget

1. De som flyttade inom länet.

Det skedde ingen återflyttning i det tredje steget. De rörelser som företogs var dels redan återflyttade som bytte anställning i Oskarshamn och dels vidareflyttning inom eller utanför länet. Återigen var de som kom i kontakt med af vid det första steget de som i störst utsträckning bytte anställning. Blott två av återflyttarna i denna grupp stannade i den andra sysselsättningen. Hälften av dem som återflyttat och hade en tredje sysselsättning befann sig i beredskapsarbete.

Detta belyser återigen svårigheterna på arbetsmarknaden för de grupper som inte erhöll arbete på egen hand och den ringa effekt som arbetsförmedlingens insatser hade när det gällde att hjälpa individerna till något annat än en kortvarig sysselsättning.

2. De som flyttade till övriga riket.

Inte heller inom denna flyttargrupp återflyttade någon i det tredje steget. Rörligheten var byte av anställning och vidareflyttning. Denna grupp hade en högre total rörlighet än de som flyttade inom länet i det första steget. Samtidigt hade de som hade kontakt med af en högre andel som bytt sysselsättning än de övriga. De flesta av dem som återflyttat tidigare erhöll sin tredje sysselsättning genom af.

Tabell 7:8. Det tredje steget.

	1:a steget			
	Till länet		Till övriga riket	
	Kontakt med af	Ej kontakt med af	Kontakt med af	Ej kontakt med af
3:e steget				
Oskarshamn	6	–	13	1
A-regionen	–	–	1	–
Länet	–	1	3	–
Övriga riket	2	2	13	10
Summa 3:e steget	8	3	30	11
Kvar i 1:a steget	–	1	–	1
Kvar i 2:a steget	3	3	4	3
Totala ant. flyttn. i 1:a steget	11	7	34	15
	18		49	

3. De som stannade kvar i det första steget.

Av dem som erhöll en tredje anställning efter varvet var det återigen omkring 20 procent som flyttade från Oskarshamn. Utflyttarna var de som tidigare erhållit arbete genom kontakt med af eller som omskolats. En intressant grupp är de som erhöll beredskapsarbete i det första steget. I det andra steget erhöll 9 personer anställning genom af där de stannade eller försvann ut ur arbetskraften efter att ha slutat. Sju personer erhöll anställning genom af i det tredje steget och endast en person befann sig åter i beredskapsarbete.

Tabell 7:9. Tredje steget för dem som stannade kvar.

	1:a steget							
	Ny anst. ej kont. med-af	Ny anst. kont. med af	Omskolning	Företagsutb.	Beredskapsarbete	Skydd. syssels.	Pens. + sjukskr.	Summa
3:e steget								
Oskarshamn	9	25	16	–	8	–	–	58
A-regionen	1	1	1	–	–	–	–	3
Länet	–	6	1	–	–	–	–	7
Övriga riket	1	1	2	–	–	–	–	4
Summa 3:e steget	11	33	20	–	8	–	–	72
Kvar i 1:a steget	42	37	–	4	1	–	17	101
Kvar i 2:a steget	5	20	1	–	9	1	1	37
Totala ant. som inte flyttade i 1:a steget	58	90	21	4	18	1	18	210

Det visar sig återigen att de som erhöll sitt arbete på egen hand var de som hade de mest varaktiga sysselsättningarna. I de fall de åter bytt sysselsättning har det främst skett genom kanaler, som gått utanför arbetsförmedlingens verksamhet.

För hela materialet finns det en markant skillnad mellan det andra och det tredje steget beträffande återflyttningen. Den upphör totalt efter det andra steget. De som önskade flytta tillbaka gjorde det sannolikt så snart som möjligt, och i vissa fall innan de hade ordnat ett nytt arbete eller medan de väntade på att få ett sådant.

En sammanställning av den stegvisa rörligheten återfinns i Appendix tabell 7:14–15.

7.9. Sammanfattning av flyttningsrörelserna

1. De som flyttade i samband med att de slutade på varvet flyttade till orter utanför A-regionen. De inomregionala flyttningarna var mycket få.
2. Avståndet har inte spelat någon avgörande roll för val av inflyttningsort. Inflyttningsort har istället valts med hänsyn till yrkesinriktning och möjlighet att få utöva sitt yrke eller fortsätta med likartade arbetsuppgifter.
3. Främst flyttade de yngre yrkesutbildade arbetarna och tjänstemännen. Orsaken till att de flyttade från Oskarshamn var att de redan hade ett nytt arbete i inflyttningsorten. Det var förhållandena kring arbetet och möjligheterna att erhålla ett nytt arbete som var helt avgörande för flyttningsbeslutet.
4. Knappt hälften av dem som flyttade skulle ha stannat kvar i Oskarshamn, om de hade erhållit anställning där motsvarande den de erhöll i inflyttningsorten. Det var främst de medelålders arbetarna, som skulle ha stannat kvar om detta villkor hade varit uppfyllt. En mycket hög andel av dem som slutade under den sista perioden var villiga att byta yrke om de hade fått ett nytt arbete i Oskarshamn. Skillnader i orsak till och styrka i flyttningsbeslutet berodde på individens ålder, yrke och det regionala arbetsmarknadsläget.
5. Den främsta orsaken till att inte flytta var att man trivdes för bra i Oskarshamn. I andra hand väntade man på att få ett nytt arbete och i tredje hand hade man redan ett nytt arbete. De yngre yrkesutbildade arbetarna som stannade kvar på orten gjorde det på grund av att de trivdes där, medan de medelålders och äldre främst gjorde det därför att de väntade på att få en ny anställning. Ingen av de äldre yrkesutbildade arbetarna angav som orsak till att de stannade kvar att de hade löfte om ny sysselsättning.
6. Återflyttningen skedde i och med det andra steget, främst av dem som erhållit sitt nya arbete efter varvet genom kontakt med af.

   Det skedde en selektion av dem som kom i kontakt med af på så sätt att dessa hade större svårigheter på arbetsmarknaden än de som gick utanför af.

   De som gick genom af hade i mindre utsträckning stabila sysselsättningar och bytte anställning oftare än de övriga.
7. De som flyttade över längre avstånd utanför länet fortsatte i större utsträckning att byta anställning än de som stannade kvar i Oskarshamn i det första steget eller flyttade inom länet.

Kapitel 8. Sysselsättningshistorik

Detta kapitel är en utvidgning och fördjupning av det föregående kapitlet om den stegvisa analysen av de varvsanställdas sysselsättningsförändringar.

Kapitlet inleds med en modelldiskussion. Därefter följer en analys av de förändringar, som inträffade för de varvsanställda i samband med anställningsbyte. De varvsanställda är grupperade efter den form av arbetsmarknadspolitiskt stöd som de erhöll i samband med att de slutade på varvet.

8.1. Modelldiskussion om arbetskraftens rörlighet

Utgångspunkten är det schema som skisseras i figur 8:1, där individerna antages ha olika möjlighet att välja alternativa vägar för att erhålla ny sysselsättning.

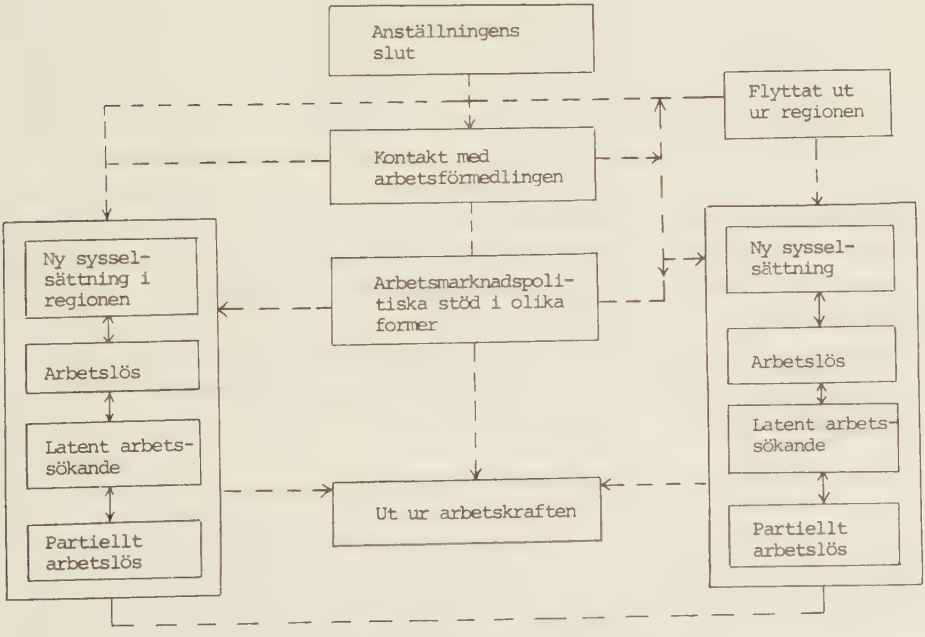

Figur 8:1. Modell över individens alternativ vid anställningens slut.

De alternativa vägarna är inte öppna för alla. De vägar som leder ut ur regionen torde vara helt slutna för de äldre varvsarbetarna på grund av de ekonomiska och sociala kostnaderna vid en flyttning. Denna kategori av arbetskraft kommer främst att röra sig inom det område som anges i den vänstra delen av modellen.

Däremot har de yngre yrkesutbildade arbetarna en helt annan valfrihet; de kan välja att flytta eller att stanna kvar inom regionen.

8.2. Sysselsättningsförändringar för olika stödgrupper

Med utgångspunkt från den skisserade modellen analyseras de varvsanställdas rörelser mellan sysselsättningar och därvid uppkomna förändringar i bostadsort, sysselsättningsform och arbetsuppgifter. Materialet är det individbaserade enkätmaterialet och omfattar alla sysselsättningar som de enskilda individerna haft från att de slutat på varvet fram till och med utgången av år 1969. Vissa personer har följts från 1960 fram till och med år 1969.[1]

Beträffande den geografiska rörligheten användes byte av anställningsort som ger möjlighet till analys av inter- och intraregionala anställningsbyten.

Huvudfrågeställningarna är:

1. Bidrog de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna till att ge de arbetssökande en ny varaktig sysselsättning och stärktes deras ställning på arbetsmarknaden?
2. Var de skilda åtgärderna lika verkningsfulla i de olika konjunkturfaserna? Motverkades de selektiva åtgärderna i en lågkonjunktur av en allmänt låg efterfrågan på arbetskraft?

Troligen får anpassningsåtgärder som förmedling av arbete och omskolning blott kortsiktig effekt i ett läge med låg eller obefintlig efterfrågan på arbetskraft. De åtgärder, som är riktade direkt till den regionala arbetsmarknaden, de sysselsättningsskapande åtgärderna, typ lokaliseringsstöd i olika former, ger mer långsiktiga effekter. Dessa stöd var ej riktade till de krisdrabbade varvsarbetarna i Oskarshamn utan i vidare mening riktade till den regionala arbetsmarknaden. Varken sysselsättningsstödet eller anpassningsgrupperna existerade som stödformer under undersökningsperioden.[2] Den form av sysselsättningsskapande åtgärder som insattes under den sista och mest allvarliga krisen, var beredskapsarbete, en åtgärd med uttalat kortsiktig effekt.

Hypotesen för den fortsatta analysen är att effekterna av de selektiva individinriktade arbetsmarknadspolitiska åtgärderna motverkades av en generellt låg efterfrågan på arbetskraft.

[1] Materialet till detta kapitel består av individernas uppgifter om sina sysselsättningar från det att de slutade på varvet fram till utgången av 1969. Dessa uppgifter har jämförts med uppgifter från Af i Oskarshamn och ibland kompletterats med uppgifter från Af:s register. Det finns enligt tidigare undersökningar en viss tendens hos dem som haft många kortvariga sysselsättningar att underskatta antalet när de skall lämna uppgift på detta. Se t.ex. Parnes, H., Research on Labor Mobility. a.a. s. 48 ff.

[2] Se: Lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden. SFS 1971:202.

Om man, som i Oskarshamn, får till stånd en massiv insats av åtgärder av anpassningskaraktär men dessa inte koordineras eller kombineras med stimulanser för en ökad allmän efterfrågan på arbetskraft torde de individinriktade arbetsmarknadspolitiska åtgärdernas effekter på något längre sikt helt försvinna. Det blir i stället en form av återkommande sysselsättningsupprätthållande verksamhet.

8.2.1. Selektion och förändring i sysselsättningsform

Med sysselsättningsform avses följande indelning, presenterad i kapitel 6:

1. Ny anställning som ej noterats hos arbetsförmedlingen
2. Ny anställning noterad hos arbetsförmedlingen
3. Omskolning + företagsutbildning
4. Beredskapsarbete
5. Skyddad sysselsättning

Grupperna 1—2 har även indelats efter om företaget, som de varvsanställda anställdes i, erhållit lokaliseringsstöd eller ej.

I det föregående kapitlet påvisades en selektion av individer med svårigheter på arbetsmarknaden; de som hade störst svårigheter att erhålla ny sysselsättning sökte sig till af. Intressant är om denna selektion är stabil över tiden, även om det regionala arbetsmarknadsläget förändras.

De, som slutade före den sista perioden och erhöll arbete inom regionen, upphörde troligen att byta anställning i och med de svårigheter som inträdde under period 3. Samtidigt är det troligt att de som tidigare gick utanför af kom i kontakt med dess verksamhet på grund av dels förmedlingsverksamhetens totalt ökade omfattning, dels de ökade svårigheterna på arbetsmarknaden under och efter den sista perioden.

De som i den första anställningen efter varvet gick utanför af:s verksamhet har i de följande sysselsättningarna fortsatt att göra så. Selektionen kan i detta avseende betraktas som stabil. Figurerna 8:2—6 visar en uppdelning av materialet efter sysselsättningsform i det första steget efter varvet.[3] Figurerna visar fördelningen på sysselsättningsformer för 1:a, 2:a, 3:e sysselsättningen o.s.v. inom respektive grupp.

De som till att börja med erhöll en sysselsättning som noterades hos af har i de följande sysselsättningarna övergått till att i allt större utsträckning skaffa sig arbete på egen hand. De som erhöll omskolning, beredskapsarbete eller skyddad sysselsättning har däremot tenderat att även i fortsättningen söka stöd hos af. De som hade störst svårighet att erhålla ny sysselsättning sökte även i fortsättningen arbetsförmedlingens stöd.

[3] Härvid måste poängteras att materialet uppdelats på ett något annorlunda sätt än i föregående kapitel. Till gruppen övriga har förts de som ej angivit vilket företag de började vid efter det att de slutade på varvet. De har inte heller funnits medtagna i Af:s register, vilket gjort att de tidigare förts till gruppen: Ny anställning som ej noterats hos af. Men för analysen av bl.a. komplexa och enkla byten har det varit nödvändigt att hålla denna grupp särredovisad.

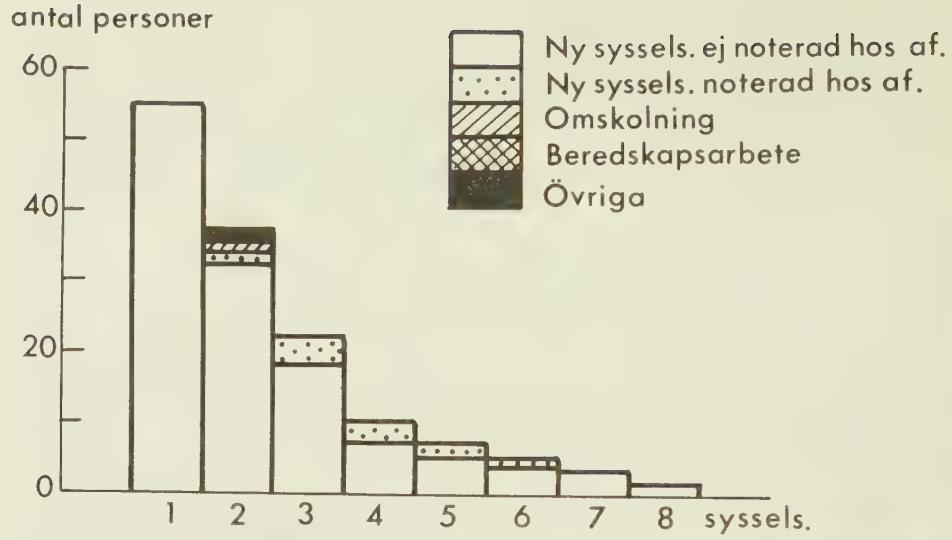

Figur 8:2. Grupp: Utanför arbetsförmedlingens verksamhet i den första sysselsättningen.

Figur 8:3. Grupp: Den första sysselsättningen noterad hos arbetsförmedlingen.

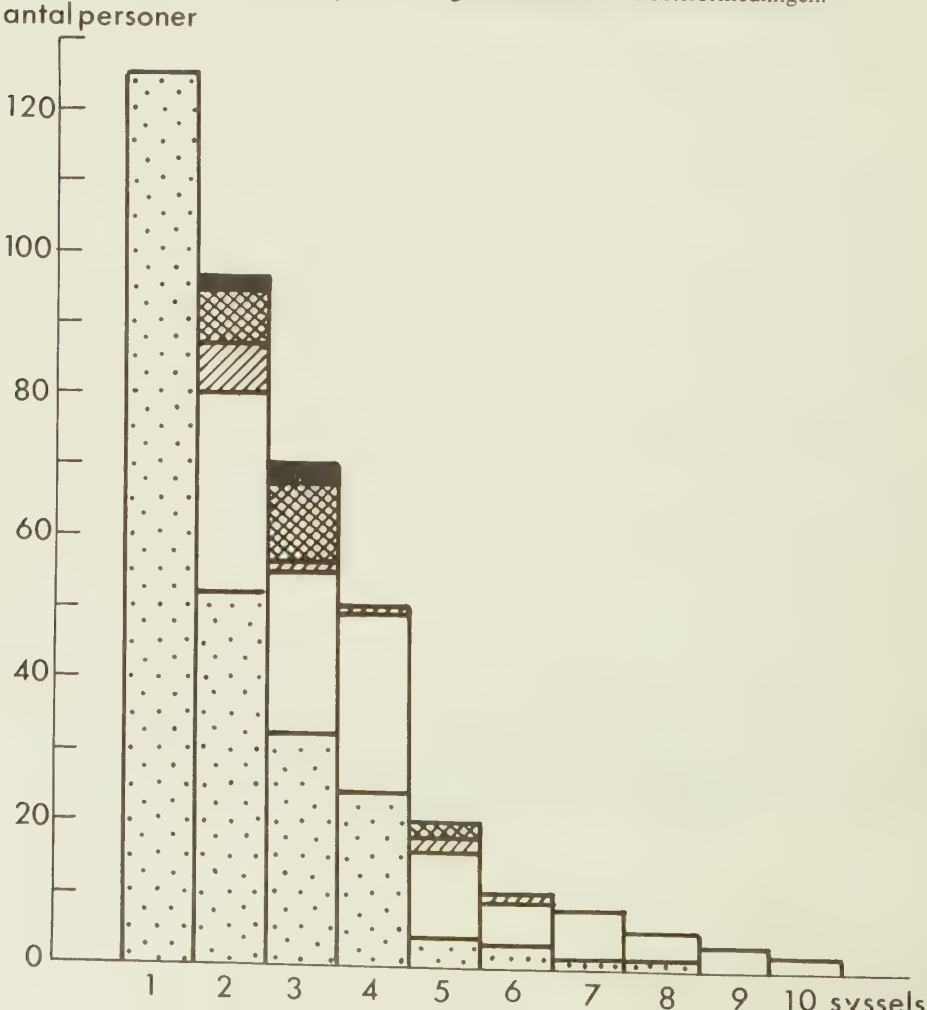

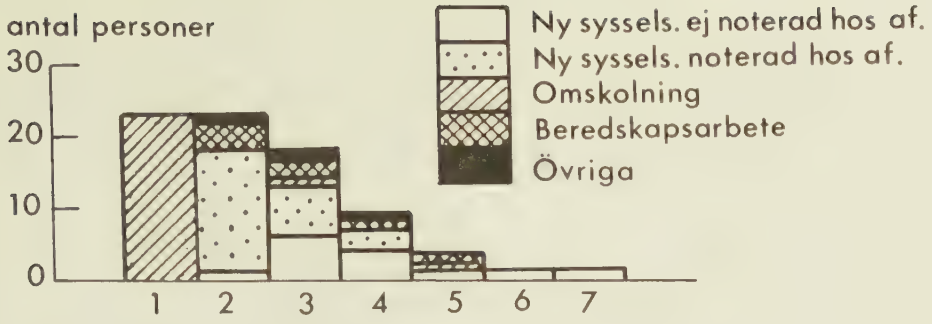

Figur 8:4. Grupp: Omskolade i det första steget.

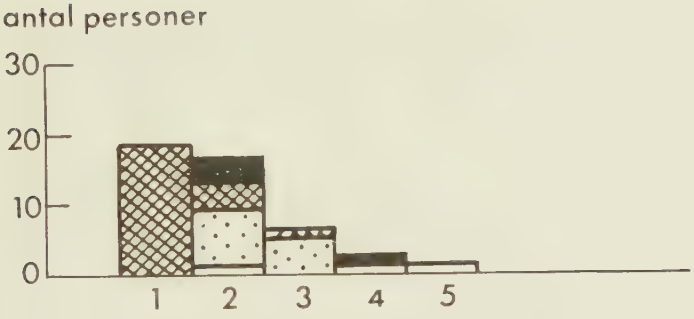

Figur 8:5. Grupp: Beredskapsarbete i det första steget.

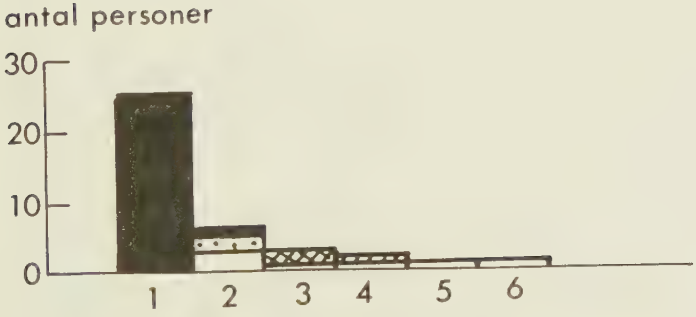

Figur 8:6. Grupp: Övriga + ej uppg. i första steget.

8.2.2. Stabilitet i sysselsättningen

De som erhöll ny sysselsättning utan kontakt med af i det första steget efter varvet bytte sysselsättning i fortsättningen i mindre utsträckning än de som erhöll ny anställning som noterades hos af, under en tvåårsperiod efter anställningens slut på varvet. Vid en jämförelse mellan individer, som slutade under de olika åren mellan 1960 och 1967, är utvecklingen för dem som slutade under krisåren 1962–63 och 1966–67 speciellt intressant. Här är det nämligen möjligt att studera effekterna av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna under olika konjunktursituationer.

Sysselsättningsutvecklingen för dem som slutade under början av den första krisen var likartad för dem som gick utanför eller genom af till en ny anställning. Däremot fanns markanta skillnader beträffande dem som slutade i början av eller under den andra krisen, åren 1966 och 1967. Dessa år var lågkonjunkturår, såväl regionalt som nationellt. En hög andel av dem som slutade under denna kris var äldre arbetskraft (se kap. 5). Av dem som gick utanför af i det första steget hade 45 procent en andra sysselsättning, medan motsvarande andel för dem som erhöll sysselsättning genom af var 82 procent (se tabell 8:1).

Af hade således inte möjligheter att under den andra krisen hjälpa individerna till ett stadigvarande arbete, på det sätt som var möjligt under den första krisen.

Alla som omskolades under perioden 1960–67 i det första steget efter varvet fick nya arbeten som med hänsyn till stabiliteten i sysselsättningen motsvarade vad de erhöll som gick utanför af.

De omskolade fick i stor utsträckning sina följande sysselsättningar genom af. Noteras bör att en orsak till att dessa sysselsättningar blev långvariga var, att en del placerades i det industriella beredskapsarbete (KVAB), som upprättades i de gamla varvslokalerna efter varvets nedläggning. Denna verksamhet upphörde under 1970 och strax efteråt återupptogs varvsverksamheten av nya ägare i de gamla lokalerna, där de flesta från KVAB fick sysselsättning.

Över hälften av de omskolade fick sysselsättning i företag som erhöll lokaliseringsstöd, främst under den första krisperioden, 1962–65. Det var således främst de sysselsättningsskapande åtgärderna, industriellt beredskapsarbete och lokaliseringsstöd, som gav de stadigvarande sysselsättningarna och i mindre utsträckning själva omskolningsutbildningen.

Beredskapsarbeten är, som tidigare nämnts, en form av sysselsättningsskapande åtgärd som är avsedd att verka på kort sikt, under en period av sysselsättningssvårigheter. En tredjedel av dem, som erhöll beredskapsarbete, var fortfarande kvar i denna form av sysselsättning eller hade pensionerats vid tvåårsperiodens utgång. Knappt en tredjedel var sysselsatta i det industriella beredskapsarbetet och de resterande hade genom af fått sysselsättning i företag som ej erhållit lokaliseringsstöd i någon form.

De som erhöll beredskapsarbete hade en stegvis utveckling, som i stort överensstämmer med deras som fick ny sysselsättning genom kontakt med af i det första steget. Detta antyder även de kortsiktiga effekterna av beredskapsarbete. När denna typ av anställning slutade hade individen åter samma svårigheter som tidigare.

Tabell 8:1. Sysselsättningsförändring under två år efter anställningens slut på varvet.

Grupp:	Ny anställning ej noterad hos af								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
1:a	5	10	10	6	4	6	4	11	56
2:a	–	4	6	1	–	1	1	5	18
3:e		1	3	–	–	–	–	3	7
4:e	–	–	–	–	–	–	–	3	3
5:e	–	–	–	–	–	–	–	2	2
6:e	–	–	–	–	–	–	–	2	2

Grupp:	Ny anställning noterad hos af								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
1:a	3	5	12	21	24	6	10	44	125
2:a	2	3	7	10	9	3	7	36	77
3:e	–	1	2	6	1	2	6	28	46
4:e	–	–	2	1	–	–	3	16	22
5:e	–	–	1	1	–	–	2	4	8
6:e	–	–	1	–	–	–	1	1	3
7:e	–	–	–	–	–	–	1	1	2
8:e	–	–	–	–	–	–	1	–	1
9:e	–	–	–	–	–	–	1	–	1

Grupp:	De som erhöll omskolning i det första steget								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
1:a	–	2	5	2	3	–	–	11	23
2:a	–	2	5	2	3	–	–	11	23
3:e	–	–	2	–	1	–	–	5	8
4:e	–	–	1	–	–	–	–	2	3
5:e	–	–	1	–	–	–	–	–	1
6:e	–	–	1	–	–	–	–	–	1

Grupp:	De som erhöll beredskapsarbete i det första steget								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
1:a	–	–	2	–	1	–	–	15	18
2:a	–	–	2	–	1	–	–	11	14
3:e	–	–	1	–	–	–	–	5	6
4:e	–	–	–	–	–	–	–	1	1
5:e	–	–	–	–	–	–	–	1	1

Grupp:	Övriga								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
1:a	1	–	2	1	1	–	3	1	9
2:a	–	–	–	1	–	–	–	1	2
3:e				1					1

Grupp:	Pensionerade och sjukskrivna								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
	2	–	3	1	2	3	–	5	16

Materialet visar att af hade stora svårigheter att uppfylla sina målsättningar under åren 1966 och 1967. Såväl de som erhöll anställning genom af i det första steget som de som till att börja med erhöll beredskapsarbete hade instabila och kortvariga sysselsättningar. Flest anställningsbyten gjorde de som slutade under dessa år och

de fortsatte även att byta anställning efter tvåårsperiodens slut. De som slutade i början av undersökningsperioden gjorde inte de flesta bytena med hänsyn till den längre tid som de hade på sig. Det var tvärtom, de som slutade under den senare delen av undersökningsperioden som var mest rörliga.

8.2.3. Komplexa och enkla byten i samband med sysselsättningsförändringarna

De som flyttar interregionalt i samband med att de byter sysselsättning tenderar enligt tidigare undersökningar att i mindre utsträckning göra komplexa byten än de som stannar kvar och byter sysselsättning inom den regionala arbetsmarknaden.[4] Komplexa byten innebär i denna undersökning samtidigt byte av yrke och näringsgren. Arbetsförmedlingens verksamhet syftar till att hjälpa och stärka individerna i arbetsbytesprocessen. Ett tecken på att af uppnått sina syften kan vara att den lyckats hjälpa de arbetssökande till ett mindre antal komplexa byten än de hade som skaffade sig arbete på egen hand. Detta innebär emellertid inte att komplexa byten nödvändigtvis är en negativ företeelse. För vissa kategorier kan de vara ett tecken på avancemang och bättre arbets- och löneförhållanden. Samtidigt kan enkla byten vara ett tecken på att individen enbart ställer sina krav utifrån tidigare arbetsuppgifter och erfarenheter och inte söker att förbättra dessa förhållanden. Af:s sätt att arbeta (kartlagt genom t.ex. Billerudsundersökningen) kan leda till att dessa förhållanden konserveras och att individen inte får möjligheter till vidareutveckling eller bättre arbetsförhållanden.[5]

Den första sysselsättningen efter varvet innebar byten av olika karaktär för de flesta. De som erhöll den första sysselsättningen utanför regionen gjorde i mindre utsträckning komplexa byten än de som stannade kvar. Resultaten överensstämmer i stort med tidigare undersökningar på detta område.

Arbetsförmedlingens roll är svårtolkad. I tabell 8:2 görs en jämförelse mellan dem som erhöll arbete genom kontakt med af och dem som gick utanför af. Jämförelsen göres mellan dem som erhöll anställning utan mellanliggande omskolning eller beredskapsarbete.

De som hade kontakt med af gjorde i betydligt mindre utsträckning komplexa byten än de som gick utanför af och det innebär att de som kom i kontakt med af bytte yrke i betydligt mindre utsträckning än de övriga. Det kan tyda på att af genom sina möjligheter att få information om arbetsmarknaden utanför regionen och att föra denna vidare till de arbetssökande anvisat sysselsättningar som motsvarat deras tidigare yrkesinriktning och därav ställda krav på den kommande sysselsättningen. De övriga har genom andra kanaler sökt sig fram till den nya sysselsättningen, vilket inneburit en högre grad av komplexa byten, främst för dem som stannade

[4] AMS. Meddelande från Utredningsbyrån 1968:17, Rundblad, B., Arbetsmarknad och anpassning. a.a. s. 180.

[5] Peterson, W., Vad kostar en företagsnedläggning den drabbade arbetskraften? a.a. s. 145 ff.

Tabell 8:2. Komplexa och enkla byten, samt kontakt med af i samband med den första anställningen.

Byte av:	Ej kontakt med af						Kontakt med af					
	Utanf. reg.		Inom reg.		Summa		Utanf. reg.		Inom reg.		Summa	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Yrke + när.gren	10	36	14	50	24	43	8	13	18	27	26	21
Yrke	3	11	1	4	4	7	3	5	3	5	6	5
När.gren	11	39	11	39	22	39	24	39	35	56	59	47
Ort	4	14	–	–	4	7	27	43	–	–	27	22
Ingen förändring	–	–	2	7	2	4	–	–	7	11	7	6
Summa	28	100	28	100	56	100	62	100	63	100	125	100

kvar inom regionen i det första steget. Hälften av dessa bytte såväl yrke som näringsgren i och med denna sysselsättning.

De markerade skillnaderna mellan dem som gick genom af och dem som gick utanför tenderar att minska i och med de följande sysselsättningarna. Tabell 8:7 i appendix visar en sammanställning över de följande sysselsättningarna.

8.3. Sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym

En jämförelse har gjorts av sysselsättnings- respektive arbetslöshetsvolym mätt i antal sysselsatta respektive arbetslösa månader under en tvåårsperiod efter det att undersökningspersonerna slutat på varvet.

Sysselsättningsvolymen för samtliga var i genomsnitt 20,8 månader och arbetslöshetsvolymen 3.2 månader. De genomsnittliga sysselsättnings- och arbetslöshetsvolymerna varierade dock mycket kraftigt mellan individer som slutade under olika år och mellan stödgrupperna. Den största arbetslöshetsvolymen hade de personer som slutade under 1967, (se tabell 8:3) därnäst de som slutade 1961–63.

Vid en uppdelning av materialet efter sysselsättningsform visar det sig att de som efter varvet erhöll *ny anställning som ej noterats hos af* hade den största sysselsättningsvolymen och den minsta arbetslöshetsvolymen.

Skillnaderna i sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym mellan dem som gick genom af och dem som gick utanför i det första steget var mest markant för dem som slutade under de uttalade krisåren vid varvet.

De som gick till en ny anställning utan kontakt med af var de som hade det lägsta antalet anställningsbyten och den lägsta arbetslöshetsvolymen.

Av de grupper som erhöll olika former av arbetsmarknadspolitiska stöd hade de som erhöll beredskapsarbete i det första steget efter varvet den högsta arbetslöshetsvolymen. De som omskolades eller erhöll en ny anställning som noterades hos af hade en arbetslöshetsvolym som låg på samma nivå. Arbetslöshets- och sysselsättningsvolymen varierade dock inom dessa två stödgrupper mellan individer som

Tabell 8:3. Genomsnittlig sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym i antal månader.

	Slutår								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
Samtliga									
Genomsn. sysselsättn. vol.	22,2	20,6	20,7	20,5	22,4	22,6	20,8	19,9	20,8
Genomsn. arb. lös. volym	1,8	3,4	3,3	3,5	1,6	1,4	3,2	4,1	3,2
Utanför af i det första steget									
Genomsn. sysselsättn. vol.	20,8	21,2	22,2	19,8	21,8	23,2	21,0	20,5	21,3
Genomsn. arb. lös. volym	3,2	2,8	1,8	4,2	2,3	0,8	3,0	3,5	2,7
Genom af i första steget									
Genomsn. sysselsättn. vol.	24,0	19,7	19,9	20,7	22,5	22,0	20,8	19,8	20,6
Genomsn. arb. lös. volym	–	4,3	4,1	3,2	1,5	2,0	3,3	4,2	3,4

slutade under olika år. De mest framträdande skillnaderna synes vara den högre arbetslöshetsvolymen för dem som omskolades under den första krisen jämfört med dem som erhöll anställning i det första steget och en motsatt tendens under den sista krisen 1967 (se tabell 8:4).

De insatta arbetsmarknadspolitiska åtgärder som kom individerna *direkt* till del lyckades inte stärka individernas ställning på arbetsmarknaden. Undantaget kan möjligtvis sägas vara de som erhöll omskolning efter varvet.

Grupperna skiljer sig starkt beträffande antalet arbetslösa månader. I överensstämmelse med de föregående resultaten hade de som erhöll en ny sysselsättning utan kontakt med af den högsta andelen som inte varit arbetslösa och den lägsta andelen med en sammanlagd arbetslöshet över sex månader.

Tabell 8:4. Arbetslöshetsvolym för olika stödgrupper.

	Slutår								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
Ny anställning genom af genomsnittlig arbetslöshetsvolym	–	2,8	3,1	3,4	1,5	2,0	3,9	4,4	3,2
Omskolades genomsnittliga arbetslöshetsvolym	–	8,0	4,2	2,5	1,3	–	–	2,8	3,4
Beredskapsarb. genomsnittliga arbetslöshetsvolym	–	–	11,0	–	–	–	–	4,9	5,6

Inom den grupp som kom i kontakt med af fanns markerade skillnader i andel långtidsarbetslösa mellan å ena sidan dem som erhöll beredskapsarbete och å andra sidan dem som omskolades eller erhöll hjälp med förmedling till nytt arbete. En mycket låg andel av beredskapsarbetarna var kontinuerligt sysselsatta under en tvåårsperiod efter det att de slutat på varvet. 44 procent av dem som erhöll beredskapsarbete i det första steget hade en total arbetslöshet över sex månader, mot 32 procent för dem som erhöll anställning genom af och 30 procent för dem som omskolades. För dem som gick utanför af i det första steget var andelen med total arbetslöshet över sex månader 22 procent.

Den framförda hypotesen om de arbetsmarknadspolitiska åtgärdernas små möjligheter att verka i en lågkonjunktursituation kan styrkas med resultaten från det relaterade materialet.

8.4. Geografisk rörlighet och sysselsättningsförändringar

Geografisk rörlighet antas ofta vara en väg att undanröja arbetslöshet. Denna väg är inte öppen för alla. Det är, som både denna undersökning och andra visat, främst den yngre och den välutbildade arbetskraften som är geografiskt rörlig. I detta avsnitt analyseras om den geografiska rörligheten medförde en högre grad av långvariga sysselsättningar. Den grupp som undersökes är de personer som erhöll ny anställning i det första steget efter varvet utan mellanliggande omskolning eller beredskapsarbete, med avseende på antal sysselsättningar och sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym.

Frågeställningen är: Hade de som erhöll sysselsättning utanför regionen en lägre arbetslöshetsvolym än de som stannade inom regionen? Uppstod det någon skillnad mellan dem som flyttade med hjälp av af och dem som flyttade på egen hand?

Materialet till sysselsättningshistoriken anger visserligen anställningsort och ej bostadsort men de interregionala anställningsbytena bör ha medfört interregionala flyttningar eftersom regionens storlek motsvarar oskarshamnsbornas pendlingsregion. Därigenom skulle anställningsbyte till ort utanför regionen medföra byte av bostadsort.

Det visar sig emellertid att det var betydligt fler som gjorde enbart interregionala anställningsbyten än som bytte bostadsort interregionalt. Detta ger en antydan om, att en del tog tillfälliga arbeten utanför regionen på grund av det regionala arbetsmarknadsläget, för att så småningom söka sig tillbaka när sysselsättningsmöjligheterna förbättrats.

De som erhöll sin anställning utanför regionen genom kontakt med af hade en betydligt lägre sysselsättningsvolym och en högre arbetslöshetsvolym än de som gick utanför af eller stannade inom regionen. Den större arbetslöshetsvolymen förklaras till stor del av att dessa individer var arbetslösa i Oskarshamn under en period efter det att de slutade på varvet och innan de erhöll ny anställning utanför regionen. Vidare återvände de i en del fall till Oskarshamn innan de erhållit en ny anställning där.

Liknande resultat framkommer i nyare flyttningsstudier.[6] En av dessa visar att återflyttningsviljan var större bland dem som erhållit det första arbetet på inflyttningsorten genom af på utflyttningsorten, jämfört med dem som sökte arbete på egen hand. I samma undersökning framgår att de som hade en lång arbetslöshetstid på utflyttningsorten *innan* de flyttade hade större återflyttningsvilja än de med ingen eller kort arbetslöshet före flyttningen.

Tabell 8:5. Arbetslöshetsvolym under två år efter anställningens slut på varvet.

	Ny anställning ej noterad hos af		Ny anställning noterad hos af	
	Inom regionen	Utanför regionen	Inom regionen	Utanför regionen
Slutår				
1960	1,0	3,8	–	–
1961	0,3	3,9	2,8	–
1962	2,3	0,7	4,3	1,0
1963	6,0	0,5	1,4	5,3
1964	3,0	–	1,7	0,8
1965	–	1,7	1,5	3,0
1966	–	4,5	3,4	6,0
1967	3,3	4,0	3,9	4,7
Totalt	2,6	2,8	2,6	4,0

De som utan kontakt med af erhöll ny anställning utanför regionen hade något högre arbetslöshetsvolym än de som erhöll anställning inom regionen.

Vid en jämförelse av antalet sysselsättningar under tvåårsperioden visar det sig att *de som hade den största arbetslöshetsvolymen även hade de flesta anställningarna, således de som fick interregionala anställningar med af:s medverkan.*

De som hade de mest stabila sysselsättningarna var de som gick utanför af till ny sysselsättning, de som erhöll interregionala anställningar i det första steget fortsatte i minst utsträckning att byta anställning.

Markanta skillnader förelåg mellan dem som kom i kontakt med af och dem som gick utanför.

Av tabell 8:5 framgick att de som stannade inom regionen och erhöll anställning med eller utan af:s medverkan hade en likartad arbetslöshetsvolym. De som erhöll ny sysselsättning inom regionen med hjälp av af hade betydligt fler sysselsättningar än de som skaffade sig sysselsättning på annat sätt i det första steget.

Slutsatsen är att af:s förmedlingsverksamhet i mycket liten utsträckning gav stabila sysselsättningar. Den interregionala förmedlingsverksamheten ledde inte till att individen stärkte sin ställning på arbetsmarknaden. Den var snarare ett kortsiktigt instrument för att avvärja eller avbryta en långvarig arbetslöshet för den enskilda individen. När den förmedlade anställningen upphörde, var individen återigen arbetslös, varvid en del valde att flytta tillbaka även utan ett ordnat arbete att återvända till. Dessa individer torde i reell mening tillhöra den arbetskraft som "stöttes ut" från

[6] Dahlberg, Å., Ett försök till kvantifiering av rumsliga preferenser i samband med flyttningsstimulans. Rapport nr 6 från projektet: Geografisk rörlighet sociala och ekonomiska effekter. Umeå universitet. 1972.

den regionala arbetsmarknaden. Det ofrivilliga momentet kan tolkas med hjälp av arbetslösheten på orten innan anställning erhölls utanför regionen samt med hjälp av den högre andelen återinflyttade.

Dessa resultat är inte entydiga. Det uppstod med stor sannolikhet olika resultat för olika ålders- och yrkeskategorier.

Det följande avsnittet analyserar sysselsättningsutvecklingen för de olika grupperna av arbetskraft på varvet med utgångspunkt från den modelldiskussion som fördes inledningsvis i detta kapitel.

8.5. Stegvis sysselsättningsutveckling

I det föregående avsnittet framgick att man med de individinriktade anpassningsåtgärderna hade stora svårigheter att uppfylla sina målsättningar i lägen med låg efterfrågan på arbetskraft.

Arbetsförmedlingens arbete med att förmedla sysselsättning till de arbetssökande resulterade i kortvariga sysselsättningar där individerna drabbades av arbetslöshet mellan sysselsättningsperioderna. Under år med god efterfrågan på arbetskraft gav förmedlingen i stort samma grad av stabila sysselsättningar som de som erhölls på egen hand. De individinriktade åtgärderna synes däremot ha motverkats i lågkonjunkturfaserna.

8.5.1. Stegvis sysselsättningsutveckling för olika ålders- och yrkeskategorier

I en situation med låg generell efterfrågan på arbetskraft har af troligen svårt att hjälpa alla kategorier arbetskraft till ny stadigvarande sysselsättning med eller utan föregående stöd i andra former än förmedling av arbete.

Antalet sysselsättningar under en tvåårsperiod efter anställningens slut på varvet var betydligt fler för dem som slutade under den sista krisen, nedläggningsfasen, än för dem som slutade under den första krisen. Detta gäller för alla fem ålders- och yrkesgrupperna.

Det framgår av tidigare kapitel att de äldre yrkesutbildade arbetarna främst slutade under den sista krisen. Jämförelse mellan de olika konjunktursituationerna går således ej att genomföra för denna grupp.

Tjänstemännen hade den högsta andelen personer med enbart en sysselsättning, i andra hand kom de icke-yrkesutbildade arbetarna. Därnäst kom de yngre och medelålders yrkesutbildade arbetarna. De äldre yrkesutbildade arbetarna hade den lägsta andelen med enbart en sysselsättning. Denna grupp hade således stora svårigheter att erhålla stabil sysselsättning. För de övriga ålders- och yrkesgrupperna framgår en klar försämring av stabiliteten i sysselsättningen för dem som slutade under den sista krisen. Graden av kontakt med af var generellt sett betydligt högre för dem som slutade under nedläggningsfasen än för dem som slutade tidigare (se kap. 6); alltså gick relativt få utanför af i den sista krisen.

Till att börja med har alla de som kom i kontakt med af summerats i ålders- och yrkesgrupperna. Detta innebär att även de som erhöll omskolning och beredskapsarbete ingår i samma grupp som de som erhöll ny sysselsättning genom kontakt med af. I alla ålders- och yrkesgrupper hade de som kom i kontakt med af, för att få antingen ny sysselsättning eller stöd i andra former, betydligt fler sysselsättningar än de som gick utanför. Under lågkonjunkturåren 1966—67 var det som tidigare nämnts mycket få som gick utanför af och det var speciellt individer som slutade under dessa år som hade många kortvariga sysselsättningar.

De yngre yrkesutbildade arbetarna som slutade under 1967 hade det största antalet sysselsättningar under en tvåårsperiod efter varvet. Drygt 50 procent hade fyra eller fler sysselsättningar. Andelen med enbart en sysselsättning motsvarade den som de äldre yrkesutbildade och de icke-yrkesutbildade arbetarna erhöll (se appendix 8:8).

Slutsats:

De som gick genom af hade fler sysselsättningar under den närmaste tvåårsperioden efter varvet än de som gick utanför. De yngre yrkesutbildade arbetarna drabbades hårdast ur stabilitetssynpunkt i samband med nedläggningsfasen. Af:s minskade möjligheter att hjälpa de arbetssökande visade sig ge utslag för alla kategorier av arbetskraft. Ur stabilitetssynpunkt synes dessa försämrade möjligheter främst ha inverkat på de yngre yrkesutbildade arbetarnas sysselsättningsmöjligheter.

8.5.2. Sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym för de olika kategorierna av arbetskraft.

Tendenserna för det sammanlagda materialet visar sig kvarstå för de fem ålders- och yrkesgrupperna.

1. De som gick utanför af hade högre sysselsättningsvolym än de som kom i kontakt med af och erhöll någon form av stöd.
2. De som slutade under de två sista krisåren hade lägre sysselsättningsvolym än de som slutade tidigare.
3. De som slutade under de uttalade krisåren och kom i kontakt med af hade en lägre sysselsättningsvolym än de som slutade under de mellanliggande åren.

De kategorier av arbetskraft som de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna hade sämst förmåga att stödja var de medelålders och äldre yrkesutbildade arbetarna. För de medelålders arbetarna innebar *båda* kriserna markerade svårigheter att erhålla stabila, långvariga sysselsättningar (se tabell 8:6). De individer som slutade under åren 1963 och 1967 hade en genomsnittlig arbetslöshetsvolym på mellan 6—7 månader under tvåårsperioden. De äldre och medelålders yrkesarbetarna hade den högsta arbetslöshetsvolymen. De äldre yrkesarbetarna kom så gott som uteslutande i kontakt med af och det var främst de som erhöll beredskapsarbete.

Det höga antalet sysselsättningar för de yngre arbetarna, främst de som slutade under 1967, motsvarades inte av en hög arbetslöshetsvolym. De yngre arbetarna lyckades snabbt få nya sysselsättningar utan några längre mellanliggande arbetslöshetsperioder.

Tabell 8:6. Sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym för olika ålders- och yrkesgrupper.

	Slutår								
	1960	–61	–62	–63	–64	–65	–66	–67	Totalt
Ej kontakt med af									
Yrkesutb. – 35 år									
syssels.v.	23,5	21,2	22,8	23,7	24,0	24,0	23,5	21,8	22,7
arb.l.v.	0,5	2,8	1,2	0,3	–	–	0,5	2,2	1,3
Yrkesutb. 35–49 år									
syssels.v.	–	–	–	0	–	24,0	–	–	–
arb.l.v.	–	–	–	24,0	–	0	–	–	–
Yrkesutb. 50 år –									
syssels.v.	–	–	–	–	–	–	–	20,0	20,0
arb.l.v.	–	–	–	–	–	–	–	4,0	4,0
Icke yrkesutb. 35 år –									
syssels.v.	–	–	22,5	–	19,9	24,0	–	–	21,4
arb.l.v.	–	–	1,5	–	5,0	0	–	–	2,6
Tjänstemän									
syssels.v.	19,3	23,8	–	23,7	–	22,0	–	20,7	22,0
arb.l.v.	4,7	0,2	–	0,3	–	2,0	–	3,3	2,0
Totala antalet med kontakt med af									
Yrkesutb. – 35 år									
syssels.v.	23,7	19,8	20,9	20,8	23,2	–	20,8	20,7	21,1
arb.l.v.	0,3	4,2	3,1	3,2	0,8	–	3,2	3,3	2,9
Yrkesutb. 35–49 år									
syssels.v.	–	–	21,5	18,0	23,4	21,0	24,0	17,2	19,4
arb.l.v.	–	–	2,5	6,0	0,6	3,0	0	6,8	4,6
Yrkesutb. 50 år –									
syssels.v.	–	–	–	–	–	22,5	20,0	18,6	19,0
arb.l.v.	–	–	–	–	–	1,5	4,0	5,0	4,7
Icke yrkesutb. 35 år –									
syssels.v.	–	16,0	17,7	22,0	21,6	–	17,5	21,0	20,1
arb.l.v.	–	8,0	6,3	2,0	2,3	–	6,5	3,0	3,9
Tjänstemän									
syssels.v.	–	–	–	22,7	22,5	21,7	23,0	22,4	22,4
arb.l.v.	–	–	–	1,3	1,5	2,3	1,0	1,6	1,6

De tjänstemän som erhöll ny anställning genom kontakt med af påverkades ej av arbetsförmedlingens ökade svårigheter under den sista krisen. De erhöll sysselsättning i likartad utsträckning under de båda kriserna.

Slutsats:

Det var de medelålders och äldre yrkesutbildade arbetarna som ur sysselsättnings- och arbetslöshetssynpunkt främst drabbades av af:s minskade möjligheter till effektivt stöd under lågkonjunkturen. Den konstaterade instabiliteten och höga omsättningen för den yngre arbetskraften motsvarades ej av en låg sysselsättningsvolym.

8.6. Sammanfattning

De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna visade sig ha svårigheter att verka effektivt i samband med lågkonjunkturen och företagets nedläggning.

Varaktiga och stabila sysselsättningar erhölls främst för tjänstemännen. De yngre yrkesutbildade arbetarnas sysselsättningsbild bestod av många kortvariga sysselsättningar med kortvariga mellanliggande arbetslöshetsperioder. De medelålders och äldre arbetarna hade till att börja med en arbetslöshetstid mellan varvet och den nya sysselsättningen och de som fortsatte att byta sysselsättning hade i allmänhet längre arbetslöshetsperioder mellan sysselsättningarna.

I avsnitt 8:4 framgår att de individer som gjorde interregionala anställningsbyten med hjälp av af, var de som hade den högsta arbetslöshetsvolymen.

Den höga arbetslöshetsvolymen för dem som erhöll arbete utanför regionen var delvis orsakad av regional arbetslöshet, under vilken individen sökte ny sysselsättning på den regionala arbetsmarknaden, men misslyckades. Individen "stöttes ut" från den regionala arbetsmarknaden när den misslyckats att erhålla sysselsättning där. En hög andel av dem flyttade tillbaka (se kap. 7).

Det förefaller sannolikt att det var en högre andel av dem som enbart erhöll anställning utanför regionen som vände tillbaka än av dem som även bytte bostadsort. De flesta återvände till en redan avtalad nyanställning, men en icke obetydlig andel återvände till Oskarshamn utan att de hade ett nytt arbete att återvända till.

Det framgick även av avsnitt 8.4. att de som kom i kontakt med af och stannade inom regionen hade en högre arbetslöshetsvolym än de som erhöll ny anställning på andra vägar inom regionen. Det uppstod en selektion, de med uttalade svårigheter att få en sysselsättning sökte sig till arbetsförmedlingen. Af hade inte möjligheter att under de uttalade krisåren, speciellt åren 1966–67, hjälpa dessa till nya sysselsättningar omedelbart, främst på grund av bristande tillgång på sysselsättningsmöjligheter på den regionala arbetsmarknaden.

Kapitel 9. Individens situation vid undersökningsperiodens slut

I detta kapitel analyseras de varvsanställdas situation vid undersökningsperiodens slut år 1969. Avsikten är att utröna vilka förändringar som uppstått i individernas situation efter det att de slutade på varvet.

Uppläggningen av kapitlet motsvarar i stort kapitel 5, redogörelsen för individens situation vid anställningens slut på varvet. Huvudintresset knyts till jämförelser mellan dem som flyttade och dem som stannade kvar, mellan dem som erhöll en sysselsättning som noterades hos af och dem som gick utanför af:s verksamhet.

De områden som studeras är:

1. Förändringar i individens personliga förhållanden.
2. Förändringar i arbetsplatsförhållanden.

Det framgick i föregående kapitel att de som gick genom af till en ny sysselsättning hade fler sysselsättningar och en högre arbetslöshetsvolym än de som gick utanför af. De som erhöll en sysselsättning utanför regionen som noterats hos af hade den högsta arbetslöshetsvolymen, medan de som erhöll anställning inom regionen på egen hand var de som fick de i detta avseende bästa sysselsättningarna. Dessa resultat kan tolkas som effekter av olika processer som sker i samband med omställningen mellan olika sysselsättningar.

Dessa effekter kan indelas enligt följande:

1. Urvalseffekter och struktureffekter
2. Konjunktureffekter.

Med urvalseffekten avses den selektion som skedde av de varvsanställda med avseende på ålder och yrkesutbildning t.ex. i grad av kontakt med arbetsförmedlingen.

De grupper som hade uttalade svårigheter att erhålla ny sysselsättning på egen hand sökte sig till af. De resultat som af erhöll genom sitt arbete måste således sättas i relation till de svårigheter som de grupper hade som sökte deras stöd.

Struktureffekten innebär att olika kategorier av arbetskraft och olika ålders- och yrkesgrupper hade olika möjligheter att erhålla sysselsättning inom eller utanför regionen. Strukturella effekter hänföres även till situationen på arbetsmarknaden, d.v.s. vilka kategorier av arbetskraft som efterfrågas, hur den regionala näringsstrukturen och i takt med den arbetskraftsefterfrågan förändras. Konjunktureffekter synes även ha spelat en stor roll för de varvsanställdas möjligheter att erhålla ny sysselsättning.

I en situation med generellt låg efterfrågan på arbetskraft och en hög arbetslös-

hetsnivå söker sig en allt högre andel av de arbetssökande till arbetsförmedlingen för att därigenom erhålla hjälp till ny sysselsättning. Denna konjunktureffekt synes ge utslag för alla kategorier av arbetskraft. Detta skulle förklara att tjänstemännen i så stor utsträckning sökte sig till arbetsförmedlingen. Konjunktureffekten leder således till en höjd nivå i graden av kontakt med af och samtidigt leder den till att urvalseffekten i grad av kontakt med af blir allt mindre märkbar.

Frågeställningarna är:

1. Avspeglas svårigheterna på arbetsmarknaden i försämringar av individernas sociala och ekonomiska situation?
2. Gav de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna individerna ett verksamt stöd i sysselsättningsmässigt och ekonomiskt—socialt avseende?
3. Vilka grupper hade de största möjligheterna att förbättra sin sociala och ekonomiska situation?

Sannolikt hade de grupper som hade svårigheter att erhålla ny stadigvarande sysselsättning även svårigheter att vidmakthålla eller förbättra sin sociala och ekonomiska situation.[1]

9.1. Förändringar i individens personliga förhållanden

Individens personliga situation mäts med hjälp av ålder, utbildning, yrke, familje- och bostadsförhållanden samt inkomst. Syftet är att dels kartlägga de förändringar som uppstod för de olika grupperna av arbetskraft, dels göra jämförelser mellan individer med olika grad av kontakt med af och geografisk rörlighet. Förbättringar i den personliga situationen antages främst uppstå genom att individen erhållit minskade kostnader och/eller ökade intäkter i ekonomiskt eller socialt hänseende, till exempel genom möjligheter till vidareutbildning, minskning av familjestorleken (alternativt att försörjningsbördan minskat), större bostad, högre boendestandard, ökade inkomster och /eller minskade utgifter.[2]

De arbetsmarknadsrelaterade förändringarna kan vara förändringar som ger såväl direkt som indirekt utslag i kontakten mellan individ och arbetsmarknad. Arbetslöshet, undersysselsättning och mer eller mindre tvångsmässigt utträde ur arbetsmarknaden ger utslag och leder till förändringar i den enskilde individens situation.

9.1.1. Möjligheter till vidareutbildning

Den övervägande andelen av de varvsanställda hade sex eller sjuårig folkskola som grundutbildning. 68 procent hade enbart folkskola, 18 procent hade därutöver en yrkesskoleutbildning och omkring 13 procent hade realskole- eller gymnasieutbildning.

[1] Se: Aiken, M., Ferman, L.A. & Sheppard, H.L., a.a. s. 51—88.
[2] Rundblad, B., Arbetsmarknad och anpassning. a.a. s. 180 ff.

Av dem som erhöll ny sysselsättning var det de som gick utanför af som i störst utsträckning haft möjlighet att vidareutbilda sig, de yngre arbetarna med yrkesskoleutbildning. Även en betydligt högre andel av dem med enbart folkskola som grundutbildning hade haft möjlighet till vidareutbildning i någon form i jämförelse med dem som gick genom af.

De lågutbildade över 35 år som stannade inom regionen och erhöll en ny sysselsättning som noterades hos af hade i minst utsträckning möjligheter till vidareutbildning i någon form. Dessa individer tillhörde även den kategori av arbetskraft som hade svårigheter att erhålla en ny bra sysselsättning mätt i antal anställningsbyten och sysselsättningsvolym.

De svårigheter som de enskilda individerna hade på arbetsmarknaden synes sålunda även ha avspeglat sig i bristande möjligheter till vidareutbildning.

9.1.2. Förändringar i familje- och boendeförhållanden

När det gäller att studera förändringar i boendeförhållanden är en uppdelning av materialet efter den geografiska belägenheten av den nya sysselsättningen speciellt intressant. Det är därigenom möjligt att analysera vilka förändringar i boendeförhållandena som den geografiska rörligheten medförde.

Det är sannolikt att de som erhöll sysselsättning i de stora varvsorterna i södra och mellersta Sverige erhöll betydande ökningar i boendekostnaderna. Likaså torde de som behöll familjerna i Oskarshamn men själva arbetade vid uthyrningsfirmor på västkustvarven ha drabbats av betydande ökningar av boendekostnaderna. Dessa förhöjda boendekostnader kompenserades dock av traktamentsersättningen som erhölls från uthyrningsfirmorna.

Det fanns skillnader i familjestrukturen mellan dem i Oskarshamn och dem som flyttade i samband med att de slutade på varvet.

De som stannade kvar levde i betydligt större utsträckning ensamma eller tillsammans med en vuxen person. Flyttarnas familjer bestod i stor utsträckning av två vuxna med ett eller flera barn. Skillnaderna i familjestruktur mellan de geografiskt rörliga och de mindre rörliga antyder att de olika grupperna befann sig i skilda lägen i familjecykeln när de slutade på varvet. De geografiskt mindre rörliga var de äldre med små familjer (tvåpersonhushåll) medan de mobila var yngre med en växande familj. Flyttningen kan därvid ses som ett led i familjecykeln.[3]

För hela materialet ouppdelat visar det sig att knappt hälften av undersökningspersonerna hade samma bostadsstorlek som tidigare. De som erhållit ökningar i bostadens storlek var främst de som hade bostäder på 2 rum och kök eller mindre vid anställningens slut på varvet.

[3] Schwind, P.J., a.a. s. 20 ff. "In summary, migration as spatial mobility is seen so far as a function of two orderly processes: occupational-socio-economic mobility and movement through the family life cycle." (s. 23 a.a.)

Tabell 9:1. Förändringar i bostadens storlek.

	Bostadsstorlek vid anställningens slut på varvet.															
	1 rum		1r + k		2r + k		3r + k		4r + k		Annan		Ej uppg.		Summa	
Förändring	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Ökat	15	65	14	50	41	52	17	20	9	21	4	20	–		100	36
Lika	7	30	10	36	28	35	53	62	22	51	11	55	–		131	47
Minskat	–	–	–	–	2	3	10	12	10	23	5	25	–		27	10
Ej uppgift	1	4	4	14	8	10	6	7	2	5	–	–	–		21	7
Summa	23	100	28	100	79	100	86	100	43	100	20	100	–		279	100

Närmare 70 procent av undersökningspersonerna hade erhållit ökade bostadskostnader (kronor per månad). Detta torde totalt sett förklaras av generellt höjda hyreskostnader för hyreslägenheter under undersökningsperioden.

Tabell 9:2. Förändring i bostadskostnad, kronor per månad.

	Bostadskostnad vid anställningens slut på varvet												
	–200		200–299		300–399		400–499		500–599		Ej uppg.		Summa	
Förändring	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Ökat	79	71	64	69	37	79	7	58	1		6		194	69
Lika	17	15	17	18	6	13	5	42	3		1		49	18
Minskat	7	6	2	2	–	–	–	–	3		1		13	5
Ej uppgift	9	8	10	11	4	8	–	–	–				23	8
Summa	112	100	93	100	47	100	12	100	7		8		279	100

Tabell 9:3. Förändringar av bostadens storlek, kostnad och standard, för dem som flyttade och dem som stannade (procent).

Bostadens storlek	Flyttade	Stannade
Ökat	55	30
Lika	32	52
Minskat	10	9
Ej uppgift	3	9
Summa	100	100
Boendekostnader		
Ökat	83	65
Lika	11	20
Minskat	4	5
Ej uppgift	1	11
Summa	100	100
Bostadsstandard		
Ökat	63	35
Lika	31	52
Minskat	3	4
Ej uppgift	3	9
Summa	100	100

En stor andel hade ökat sin bostadsstorlek vilket sannolikt lett till höjda kostnader för bostaden.

Vid en jämförelse mellan de geografiskt rörliga och de mindre rörliga visar det sig att det uppstått betydande skillnader mellan de två grupperna. De som flyttade har i betydligt större utsträckning erhållit större bostäder än de som stannade kvar inom regionen. Skillnaderna i förändring i boendekostnaderna är däremot inte lika markanta (se tabell 9:3).

Den största skillnaden i förändring av boendeförhållandena mellan de båda grupperna uppstod med avseende på bostädernas standard. Omkring 63 procent av flyttarna angav att de erhållit en höjd bostadsstandard, medan motsvarande andel för dem som stannade kvar var 35 procent.

Sammanfattningsvis gäller om förändringarna i boendeförhållandena att de som flyttade i samband med att de slutade på varvet är de som i störst utsträckning erhållit förbättringar i sin bostadssituation, i viss utsträckning till en högre kostnad.

9.1.3. Den ekonomiska situationen

Den ekonomiska ersättningen för utfört arbete mäts dels med hjälp av den erhållna lönen, dels med hjälp av inkomstuppgifter. Lönen är kopplad till den position som individen har på sin arbetsplats och den arbetsprestation som han utför.

9.1.3.1. Lön

I den följande analysen redovisas den lön som de varvsanställda hade under det 2:a kvartalet 1969. För arbetarna mätes lönen med timersättningen. I detta mått ingår såväl tidlön som ackordsersättning, däremot ingår ej helg- och semesterersättning.[4]

Som jämförelsematerial användes uppgifter om timersättning för arbetare som var anställda i varv tillhörande Sveriges Verkstadsförening. Den genomsnittliga timförtjänsten för varvsarbetare enligt Verkstadsföreningen var under 2:a kvartalet 1969 12,4 kr/tim. Motsvarande timersättning för de f.d. varvsarbetarna vid Oskarshamnsvarvet var under samma period 12,7 kr/tim.[5]

Genom denna form av jämförelse är det möjligt att få en uppfattning om de varvsanställda erhållit förbättrad eller försämrad ersättning för sitt arbete jämfört med om de hade varit kvar i varvsarbetet. Materialet har delats upp med avseende på slutperiod, ålders- och yrkesgrupper, om man haft kontakt med af eller ej, och efter geografisk rörlighet.

Tabell 9:4 visar att de som slutade under den andra perioden, kontraktionsfasen, var de som i anställningen 1969 hade erhållit den högsta lönenivån bland arbetarna. I kapitel 5, avsnitt 5.1.5. framgick att en del arbetare som slutade under kontraktionsfasen hade relativt hög lön, speciellt medelålders yrkesutbildade som slutade under år 1963.

[4] För en utförlig redogörelse av materialet till detta avsnitt hänvisas till kapitel 2.

[5] Sveriges Verkstadsförenings kvartalsstatistik över löner vid företag anslutna till Sveriges Verkstadsförening.

Tabell 9:4. Genomsnittlig timersättning för f d varvsarbetare 2:a kvartalet 1969.

	Slutperiod 1	2	3	Summa
Yrkesutbildade – 34 år	10,7	16,9	12,5	14,5
Yrkesutbildade 35–49 år	–	12,5	12,3	12,4
Yrkesutbildade 50 år –	–	11,4	11,2	11,2
Ej yrkesutbildade 35 år –	–	9,3	9,9	9,6
Summa arbetare	10,9	14,2	11,6	12,7

Av tabell 9:4 framgår att det uppstod löneskillnader mellan de olika ålders- och yrkesgrupperna. Inom hela arbetarkollektivet hade de yngre yrkesutbildade arbetarna den högsta lönenivån, och de icke-yrkesutbildade arbetarna den lägsta. Grupperna däremellan hade en fallande lönenivå. Samma relationer mellan de olika ålders- och yrkesgrupperna uppstod för de två sista slutperioderna. En markant skillnad var att de yngre yrkesutbildade arbetarna som slutade under den sista perioden hade en betydligt lägre lönenivå än de som slutade under mellanperioden.

Denna skillnad skulle till en del kunna förklaras av de flyttningar som skedde av dem som slutade under den andra perioden till de stora varven vid syd- och västkusten med höga lönelägen. För arbetarna synes emellertid inte detta vara en förklaring enligt tabell 9:5. Det föreligger inga större skillnader i lönehänseende mellan dem som slutade och dem som stannade kvar. Den största skillnaden synes vara den att de yngre yrkesutbildade arbetarna som stannade kvar erhöll en högre lön än de som flyttade ut ur regionen i samband med anställningens slut på varvet.

Tabell 9:5. Flyttare – icke flyttare, genomsnittlig timersättning 2:a kvartalet 1969.

	Flyttare	Icke flyttare
Yrkesutbildade – 34 år	12,7	14,9
Yrkesutbildade 35–49 år	13,8	12,3
Yrkesutbildade 50 år –	11,4	11,2
Icke yrkesutbildade 35 år –	8,6	9,8
Summa arbetare	12,6	12,7

Om materialet uppdelas efter om den nya sysselsättningen låg inom eller utanför regionen visar det sig att de som erhöll sysselsättning utanför regionen hade en högre genomsnittlig lönenivå än de som stannade inom den regionala arbetsmarknaden. Därvid är det främst de yngre och de äldre yrkesutbildade arbetarna som kommer

på en högre lönenivå. Detta var således individer som löste sina sysselsättningsproblem genom att ta sysselsättning utanför hemregionen utan att byta bostadsort, och som i tabell 9:5 ingår i kategorin icke flyttare. Dessa individer anställdes i stor utsträckning av uthyrningsfirmor som placerade dem i arbete på de stora varven på syd- och västkusten.

Tabell 9:6. Inter- och intraregional sysselsättning i samband med anställningens slut på varvet och genomsnittlig timersättning 2:a kvartalet 1969.

	Interregional sysselsättning	Intraregional sysselsättning
Yrkesutbildade – 34 år	14,1	14,5
Yrkesutbildade 35–49 år	12,6	12,3
Yrkesutbildade 50 år –	12,2	10,7
Icke yrkesutbildade 35 år –	8,3	9,7
Summa arbetare	13,2	12,4

Arbetsförmedlingens roll i analysen av löneförhållandena är svårtolkad. Deras uppgift är att fördela arbeten till arbetssökande och att förse företagen med arbetskraft. Uppdelningen av materialet efter om de kom i kontakt med af eller ej baserar sig på den sysselsättning som individen erhöll vid anställningens slut på varvet.

Det synes dock som om de som erhöll ny sysselsättning genom kontakt med af erhöll arbeten med högre lön än de som erhöll ny sysselsättning på andra vägar. Detta gäller främst de yngre yrkesutbildade arbetarna. Däremot förefaller de medelålders arbetarna som gick utanför af ha erhållit bättre betalda arbeten än de som gick genom af.

Tabell 9:7. Kontakt med af eller ej, genomsnittlig timersättning.

	Kontakt med af	Ej kontakt med af
Yrkesutbildade – 34 år	15,6	12,0
Yrkesutbildade 35–49 år	11,6	18,6
Yrkesutbildade 35 år –	11,2	11,2
Icke yrkesutbildade 35 år –	9,4	10,9
Summa arbetare	13,0	12,2

Generellt synes de yngre yrkesutbildade arbetarna ha varit de som erhöll den högsta lönenivån, högre i förhållande till såväl övriga arbetare från varvet som i förhållande till den genomsnittliga lönenivån för arbetare inom varvsindustrin totalt sett.

9.1.3.2. Inkomstförhållanden

Med inkomst avses här arbetsinkomst, d.v.s hur mycket den enskilde får in genom ett års förvärvsarbete. Den arbetade tiden avgör om individen skall erhålla en full årsinkomst vid en given lönenivå (se kapitel 5).[6] Det bör återigen poängteras att de inkomstuppgifter som ligger till grund för denna redogörelse är mycket grova. De är lämnade av individerna själva, som fått ange inom vilken inkomstklass som deras inkomst befann sig år 1969.

Figurerna 9:1—4 anger inkomsttagarna fördelade på inkomstklasser. Materialet är uppdelat i två dimensioner, dels efter om personerna kom i kontakt med arbetsförmedlingen i samband med att de slutade på varvet, dels efter den geografiska rörligheten.

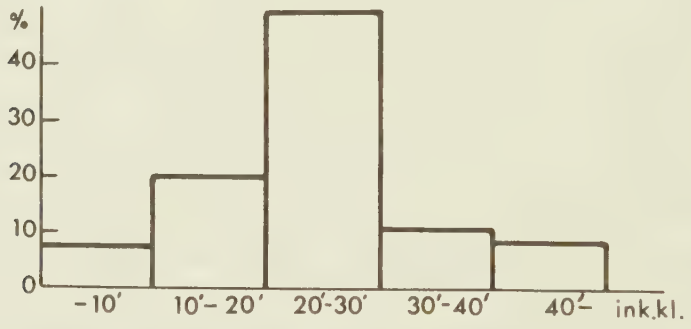

Figur 9:1. Ny anställning noterad hos af, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser, år 1969.

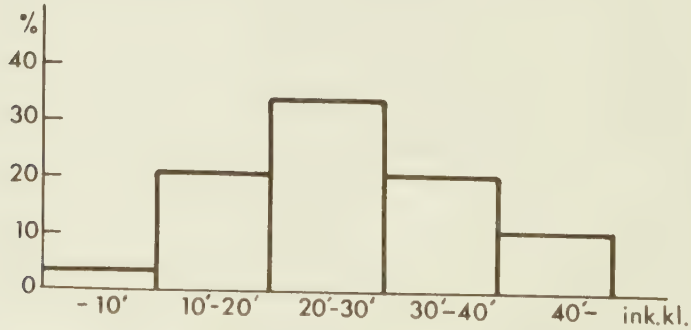

Figur 9:2. Ny anställning ej noterad hos af, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser, år 1969.

[6] Johansson, S.. Om levnadsnivåundersökningen. a.a. s. 7.

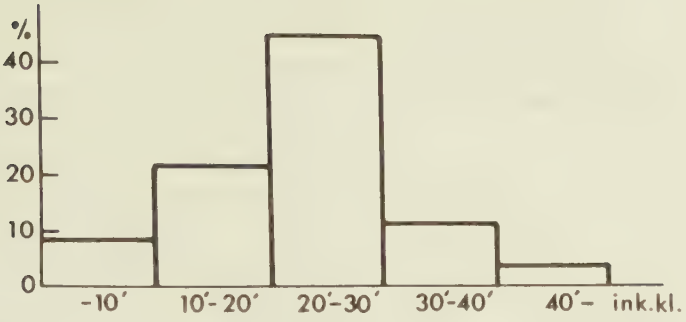

Figur 9:3. Icke-flyttare, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser, år 1969.

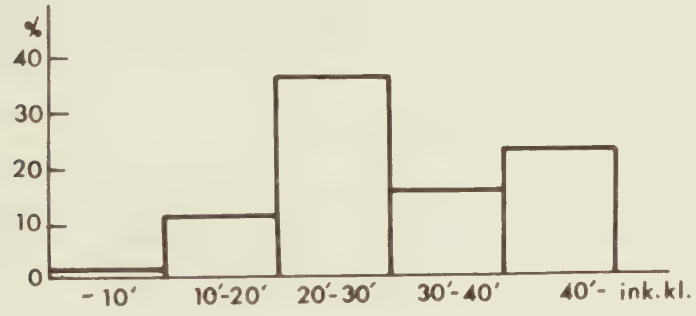

Figur 9:4. Flyttare, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser, år 1969.

1. De som gick utanför af hade en högre andel inkomsttagare i inkomstlägen över 30 000 kronor.
2. De som flyttade i samband med att de slutade på varvet befann sig i högre utsträckning än övriga i inkomstlägen över 30 000 kronor.

De bakomliggande orsakerna är många. Till en del torde de stora skillnaderna förklaras av olikheter i ålder, utbildning och yrke. En annan typ av förklaring ligger i karaktären på de föregående anställningsbyten, om de var "frivilliga" eller "ofrivilliga". En tredje typ torde ligga i den arbetsmarknadssituation som mötte den arbetssökande vid de olika anställningsbytena. Genomgående synes konjunkturläget och situationen på den regionala arbetsmarknaden ha spelat en betydande roll, när det gällde möjligheterna att erhålla förbättrade inkomster.

Samtidigt bör poängteras att det var olika kategorier arbetskraft som slutade under de olika faserna fram till varvets nedläggning. Tabellerna 9:13—16 i appendix anger inkomsttagarna fördelade på inkomstklasser för dem som: kom i kontakt med af, gick utanför af, flyttade och stannade kvar i det "första steget". Uppdelningen är

gjord efter slutperiod och inkomst vid anställningens slut på varvet där inkomst under 1969 anges.

Det framgår av dessa tabeller att de som slutade under kontraktionsfasen i störst utsträckning förbättrade sina inkomstförhållanden fram t.o.m. år 1969. Av dem som gick utanför af synes de ha lyckats bäst ekonomiskt sett, som slutade under inlednings- och kontraktionsfasen, före den definitiva nedläggningen. En fjärdedel av dem som slutade under nedläggningsfasen synes ha drabbats av inkomstminskningar. Av dem som kom i kontakt med af har återigen de som slutade under kontraktionsfasen erhållit de flesta inkomstförbättringarna. Andelen med inkomstförbättringar var dock högre för dem som gick utanför af.

De som flyttade hade en betydligt högre andel inkomsttagare i de två högsta inkomstklasserna än de som stannade kvar hade. Det konjunkturella mönstret från de ovan genomförda analyserna kvarstår: de som flyttade under de två första perioderna synes ha gjort de största ekonomiska vinsterna. Ekonomiska förbättringar har även uppstått för dem som stannade kvar, dock i mindre utsträckning. Av dem som slutade under nedläggningsfasen och stannade kvar synes en del ha drabbats av ekonomiska förluster (14 procent).

9.2. Relationer till arbetsplatsen

Detta avsnitt analyserar arbetsplatsförhållandena vid undersökningsperiodens slut. Med hjälp av detta avsnitt är det möjligt att få en uppfattning om de kvalitativa förändringarna i individernas arbetssituation. Det är även möjligt att se om individer, som slutade under olika konjunktursituationer erhöll likartade förändringar i graden av arbetstillfredsställelse (se avsnitt 5.3).

Frågeställningen är:
Motsvarades svårigheter att få sysselsättning på arbetsmarknaden för de enskilda individerna av svårigheter att erhålla kvalitativt sett bra arbeten?

Med bra arbeten och bra arbetsförhållanden avses att individen uppfattade de fysiska, psykiska och ekonomiska förhållandena som tillfredsställande och att dessa förhållanden inte hade försämrats i och med arbetsbytesprocessen.

Här antages att de som hade svårigheter att få ny sysselsättning även hade små möjligheter att få bra arbeten som gav dem en personlig tillfredsställelse.

En väsentligt slutsats i de föregående kapitlen är att den låga efterfrågan på arbetskraft under lågkonjunkturen 1966–67 minskade arbetsmarknadsmyndigheternas möjligheter att ge de varvsanställda ett effektivt stöd till en stabil sysselsättning.

Tabell 9:8 visar en sammanställning av materialet uppdelat på slutperiod. De ursprungliga fem svarsalternativen är sammanlagda till tre.

Resultaten måste naturligtvis analyseras med stor försiktighet eftersom frågorna innebar att individen skulle göra jämförelser mellan den nuvarande anställningen och förhållandena på varvet. Detta ger anledning antaga att speciellt de som slutade under åren 1960–61 haft stora svårigheter att göra denna jämförelse. Icke desto mindre ger det en uppfattning om hur individerna uppfattade de förändringar som uppstått i samband med arbetsbytesprocessen.

Tabell 9:8. Jämförelse mellan nuvarande arbetsplatsförhållanden och situationen på varvet, med uppdelning på slutperiod i procent av dem som slutade under respektive period.

	Period 1			Period 2			Period 3		
	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej
a) Arbetet mer fysiskt påfrest.	29	–	56	43	7	37	31	6	54
b) Arbetet innebär mer hets och jäkt	50	–	34	51	5	31	52	3	36
c) I högre grad påverka arbetstakt o arbetsuppläggn.	75	6	3	57	6	23	43	8	40
d) Arbetet mer omväxlande och intressant	69	3	13	57	7	22	44	11	34
e) Bättre kontakt med arbetsledn.	50	18	16	57	15	13	41	23	25
f) Bättre kontakt med arbetskamrat.	50	31	3	49	22	11	42	32	15
g) Företaget har en bättre personalpol.	38	31	16	35	28	19	26	34	29
h) Bättre betalt för arbetet	70	–	15	64	5	17	43	9	37

1. Den fysiska belastningen

Denna dimension av arbete mäts med hjälp av samma variabler som i kapitel 5, således fysisk påfrestning och hetsigt och jäktigt arbete. Det var främst de som slutade under period 2, åren 1962–65, som angivit att deras nuvarande arbete var mer fysiskt påfrestande, än arbetet på varvet. I övrigt framträder inga markerade skillnader med avseende på den fysiska belastningen mellan dem som slutade under de olika perioderna.

2. Psykisk belastning och utbyte

Den psykiska belastningen och utbytet mätes med samma variabler som i kapitel 5.

Här visar det sig att de som slutade under den första perioden genomgående har angivit den högsta graden av förbättring. Det kan till en del förklaras av att dessa individer slutade på i det närmaste frivillig basis, före de stora varvskriserna, och överensstämmer väl med de resultat som såväl Lilla LO-undersökningarna som Bengt Rundblads undersökningar kom fram till. Dessa undersökningar visar att de som frivilligt slutade en anställning hade mer tid och större möjligheter att söka nya sysselsättningar och i allmänhet erhöll en högre grad av förbättring i den nya sysselsättningen jämfört med dem som slutade ofrivilligt, avskedade på grund av arbetsbrist eller av andra orsaker.

De som slutade under den sista perioden, åren 1966–67, har i minst utsträck-

ning angivit att de erhöll minskad psykisk belastning och ett ökat utbyte av det nya arbetet.

Under denna period slutade, som tidigare nämnts, främst äldre arbetskraft med lång anställningstid vid varvet. De tvingades att sluta en sysselsättning som de i många fall haft i mer än tjugo år. Den bundenhet vid varvet som många kände avspeglas i deras mer negativa inställning till de nya arbetsförhållandena.

Generellt sett har de varvsanställda i något högre grad angivit positiva förändringar än vad som framkom vid undersökningarna av LO:s medlemskår i Lilla LO-undersökningarna.

3. Det ekonomiska utbytet

Även när det gäller det ekonomiska utbytet av arbetet är det de som slutade under den sista perioden som i störst utsträckning angivit att de erhållit försämringar.

Det är en markant skillnad i andelen med förbättringar i betalningen för arbetet mellan dem som slutade före 1966 och dem som slutade efter, i samband med nedläggningen av varvet.

De som slutade under den sista krisen vid varvet, gjorde de största förlusterna i arbetstillfredsställelse och i kvalitativt hänseende.

Vid en analys av anställningstid vid varvet och förändring i arbetsförhållandena visar det sig att de med den längre anställningstiden (mer än 10 år) vid varvet i mindre utsträckning angivit ökad fysisk påfrestning än övriga. De har även angivit att det psykiska utbytet av arbetet minskat. De har i mindre utsträckning erhållit stimulerande och intressanta arbeten, bättre kontakt med arbetsledning och arbetskamrater än de som var anställda mindre än 10 år vid varvet. För det ekonomiska utbytet av arbetet synes en gräns gå vid fem års anställning vid varvet. De som hade en längre anställningstid har i större utsträckning än övriga angivit att det ekonomiska utbytet av den nuvarande sysselsättningen (1970) hade försämrats. De fick med hänsyn till de kvalitativa aspekterna av arbetet vidkännas de största förlusterna (se appendix tabell 9:17).

9.2.1. Grad av kontakt med af och förändring i arbetsförhållandena

De som ej kom i kontakt med af och dess olika stödformer i samband med att de slutade på varvet var relativt konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden. De erhöll stabila sysselsättningar med totalt sett en låg arbetslöshetsvolym.

De som däremot erhöll stöd genom af i någon form hade betydligt större svårigheter på arbetsmarknaden. Kontakt med af och erhållna arbetsmarknadspolitiska stöd kan sägas vara en indikator på att individen hade svårigheter att erhålla ny sysselsättning. *Avspeglade sig dessa svårigheter i kvalitativa skillnader i arbetet mellan dem som gick utanför af och dem som gick genom af?*

Materialet presenteras i tabell 9:9 uppdelat på dem som erhöll: ny sysselsättning som ej noterades hos af, sysselsättning noterad hos af, omskolning eller beredskapsarbete.

Tabell 9:9. Jämförelse mellan de nuvarande förhållandena och situationen på varvet. Uppdelat efter stödformer i procent av antalet inom gruppen.

	Ny syssels. ej af			Ny syssels. kont. m. af			Omskolade			Beredskapsarbete		
	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej
a) Arbetet mer fysiskt påfrest.	32	7	54	46	6	48	40	4	44	15	15	49
b) Arbetet innebär mer hets och jäkt	54	7	31	60	3	37	48	4	36	20	–	60
c) I högre grad påverka arbetstakt o arbetsuppläggn.	68	5	21	58	9	32	40	8	39	30	5	45
d) Arbetet mer omväxlande och intressant	66	6	21	60	10	27	32	4	52	20	19	40
e) Bättre kontakt med arbetsledn.	61	12	17	52	25	21	48	19	20	44	5	30
f) Bättre kontakt med arbetskamrat.	54	25	9	50	31	16	36	27	20	61	19	–
g) Företaget har en bättre personalpol.	36	32	21	37	32	27	20	40	28	20	29	30
h) Bättre betalt för arbetet	69	–	22	62	10	26	56	12	20	24	5	51

1. Den fysiska belastningen

   De som i högst utsträckning erhöll mer fysiskt påfrestande arbetsuppgifter var de som fick en ny sysselsättning som noterades hos af, i andra hand de som omskolats. De som gick utanför af hade i betydligt mindre utsträckning erhållit tyngre arbetsuppgifter.

   Även när det gäller arbetstakten och om den var mer hetsig och jäktig än på varvet hade de som gick genom af till en ny sysselsättning den högsta andelen med negativa förändringar ur individens synvinkel. De som gick till beredskapsarbete var vid undersökningstillfället den grupp som i minst utsträckning erhållit ökade fysiska påfrestningar.

2. Psykisk belastning och utbyte

   Variablerna, möjlighet att påverka arbetstakten, omväxlande och intressant arbete och kontakt med arbetsledning ger skillnader mellan de olika grupperna.

   De som gick utanför af har genomgående de högsta andelarna med för individen positiva förändringar. De kunde i högre grad påverka arbetstakten, arbetet var mer omväxlande och intressant och de hade bättre kontakt med arbetsledningen än de övriga grupperna, som erhöll någon form av stöd från af.

   Det uppstod en fallande skala där de som erhöll ny sysselsättning som noterades hos af hade en högre andel, som erhöll förbättringar än de som omskolades, som i sin tur hade fler positiva förändringar än de som erhöll beredskapsarbete. De som i minst utsträckning erhöll förbättrade förhållanden på dessa områden var således de som erhöll beredskapsarbete efter det att de slutade på varvet. De som gick utanför af hade i alla avseenden erhållit de största vinsterna på dessa områden i samband med anställningsbytena. Ett intressant förhållande är att över hälften av dem som omskolades uppfattade det arbete de hade vid undersökningstillfället som mindre eller betydligt mindre intressant och omväxlande än det de hade vid varvet.

   Detta ger en antydan om att även om de kvantitativa måtten angav en god sysselsättning motsägs detta av de kvalitativa mätningarna av förändringarna i arbetssituationen.

   Kontakten med arbetskamrater och företagens personalpolitik är två variabler som ger utslag på något annorlunda sätt. De som erhöll beredskapsarbete ansåg i störst utsträckning att de hade bättre kontakt med arbetskamraterna, troligtvis en följd av att det var flera gamla varvsarbetare på samma arbetsplats, som hade likartade svårigheter att erhålla sysselsättning. De omskolade var de som i minst utsträckning ansåg sig ha bättre kontakt med arbetskamraterna.

   Rörande personalpolitiken går en gräns mellan dem som erhöll ny sysselsättning med eller utan af och dem som omskolades eller erhöll beredskapsarbete. De två senare grupperna var betydligt mer negativa till den personalpolitik som fördes vid de företag, som de var anställda i.

3. Det ekonomiska utbytet

   De som i störst utsträckning ansåg att de hade fått förbättrat ekonomiskt utbyte av sin sysselsättning var de som gick utanför af till en ny sysselsättning. De som i

minst utsträckning ansåg sig ha fått ett förbättrat ekonomiskt utbyte var de som erhöll beredskapsarbete, omkring hälften av dessa uppfattade det ekonomiska utbytet som försämrat.

De kvalitativa förändringarna av arbetsförhållandena upplevdes som mycket olikartade av de analyserade grupperna. De som hade minst besvärligt att erhålla en ny sysselsättning drabbades i betydligt mindre utsträckning av kvalitativa försämringar i samband med de nya sysselsättningarna. De som däremot hade svårigheter att erhålla ny sysselsättning och som fick stöd i någon form hade i betydligt större utsträckning drabbats av kvalitativa försämringar i arbetssituationen. Speciellt de strategiska variablerna intressant och omväxlande arbete samt möjlighet att påverka arbetstakt och uppläggning visade klara försämringar för dem som omskolades eller erhöll beredskapsarbete efter det att de slutade på varvet.

Slutsatsen är att de som hade uttalade svårigheter att erhålla ny sysselsättning även hade svårigheter att erhålla kvalitativt sett goda sysselsättningar som motsvarade individernas önskemål och behov.

9.2.2. Geografisk rörlighet och arbetstillfredsställelse

Materialet har uppdelats efter om den första sysselsättningen efter varvet erhölls inom regionen, inom länet eller utanför länet. Detta analyssätt motiveras främst av att det är av störst intresse att koppla individens handlande till varvet och förhållandena där. I en del fall har individerna återvänt till Oskarshamn och var sysselsatta där vid undersökningstillfället. Dessa individer ingår i den grupp som fick sysselsättning utanför Oskarshamn och deras sätt att handla och deras nuvarande situation påverar således resultaten för denna grupp.

Frågeställningen är:
Ledde den interregionala rörligheten till kvalitativa förbättringar i arbetsförhållandena?

Avsikten är att utröna om den geografiska rörligheten bidrog till att ge individerna bra sysselsättning kvalitativt sett, och bättre än dem som de erhöll som stannade kvar inom regionen och den regionala arbetsmarknaden.

1. Fysisk belastning
   Det var främst de som erhöll sysselsättning utanför regionen som angav att de hade mer hetsiga och jäktiga arbetsuppgifter än på varvet (se tabell 9:10).

2. Psykisk belastning och utbyte
   De som fick sysselsättning *utanför länet* har genomgående de högsta andelarna med förbättringar i det psykiska utbytet av arbetet. Detta kan tolkas på flera sätt, dels att de verkligen fått bättre arbetsförhållanden och dels som ett sätt att sanktionera sitt eget handlande.

   Speciellt med avseende på möjligheterna att påverka arbetstakten och arbetets

Tabell 9:10. Jämförelse mellan de nuvarande arbetsförhållandena och situationen på varvet, uppdelat efter geografisk rörlighet i procent av antalet inom gruppen.

	A-reg.			Länet			Övriga riket		
	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej
a) Arbetet mer fysiskt påfrest.	38	8	39	24	5	71	39	3	56
b) Arbetet innebär mer hets och jäkt	47	4	32	62	–	38	59	3	36
c) I högre grad påverka arbetstakt o arbetsuppläggn.	46	8	30	62	5	33	71	4	22
d) Arbetet mer omväxlande och intressant	48	7	28	48	10	43	68	11	18
e) Bättre kontakt med arbetsledn.	47	17	18	52	14	29	54	26	15
f) Bättre kontakt med arbetskamrat.	45	25	11	43	24	29	54	32	8
g) Företaget har en bättre personalpol.	28	35	19	43	14	38	39	26	29
h) Bättre betalt för arbetet	52	6	25	62	–	33	62	10	23

uppläggning och om arbetet var intressant och omväxlande uppstod kraftiga skillnader mellan grupper med olika grad av geografisk rörlighet. De som erhöll sysselsättning utanför länet hade betydligt fler förbättringar på dessa områden. Detta kan delvis förklaras av att en stor del av dem som arbetade utanför länet befann sig på de stora varven i Syd- och Mellansverige där de således inte drabbades av så stora förändringar i arbetssituationen som de erhöll som måste söka sig utanför sina tidigare arbetsområden.

3. Det ekonomiska utbytet

På detta område hade de som erhöll sysselsättning *utanför regionen* erhållit bättre betalt för sitt arbete än de som fick sysselsättning inom regionen.

Dessa skillnader torde till stor del förklaras av de olikartade typer av arbete och arbetsuppgifter som de erhöll som stannade kvar inom regionen jämfört med dem som kunde fortsätta i varvsnäringen. En annan faktor av betydelse torde vara de existerande interregionala löneskillnaderna inom samma bransch och mellan olika branscher.

En annan faktor kan vara skillnader i arbetad tid.

9.2.3. Sammanfattning av förändringar i relationerna till arbetsplatsen

De individer som slutade "frivilligt" och hade en relativt kort anställning på varvet,

som på egen hand kunde skaffa sig ny sysselsättning, var de som i de flesta avseenden fick kvalitativa förbättringar av sina arbetsförhållanden.

Kvalitativa försämringar i arbetsförhållandena drabbade främst dem som slutade i samband med nedläggningen av varvet, under lågkonjunkturen 1966—67, dem som hade uttalade svårigheter att erhålla ny sysselsättning. Detta gäller främst dem som ej fick ny sysselsättning i första hand utan erhöll omskolning eller beredskapsarbete och därefter slussades ut på den "öppna" arbetsmarknaden.

Svårigheter att erhålla sysselsättning motsvarades således av svårigheter att erhålla bra sysselsättningar.

Den geografiska rörligheten synes i stor utsträckning ha lett till kvalitativa förbättringar av arbetsförhållandena.

9.3. Individens uppfattning om förändringar i den sociala och ekonomiska situationen

I enkätformuläret fanns två frågor som hade till syfte att få undersökningspersonerna att göra dels en uppskattning av sin ekonomiska situation dels en sammanvägning av arbete, ekonomi och bostad. Frågorna formulerades som jämförelser mellan den nuvarande situationen och situationen på varvet.

Avsikten var att få en uppfattning om hur individerna själva betraktade sin situation och om omställningsprocessen lett till för individen märkbara och bestående förändringar i ekonomiskt och socialt hänseende.

9.3.1. Den ekonomiska situationen

Förändringen i den ekonomiska situationen mätt i inkomst och lönedata finns redovisade i föregående avsnitt. Detta avsnitt redovisar individens egen uppfattning om hur hans ekonomiska situation förändrats.

Den ekonomiska situationen förändras såväl genom ändringar på inkomstsidan som genom ändringar på utgiftssidan. En försämrad ekonomisk situation kan således tillskrivas sådana förändringar som leder till ökade utgifter, som ökad familjestorlek, äldre barn i utbildning, ökade boendekostnader, höjda utgifter för hushåll o.s.v. Minskade inkomster som sämre betalt arbete, arbetslöshet, minskad arbetstid, minskat antal förvärvsarbetande i familjen kan även leda till en försämrad ekonomisk situation. Motsvarande inkomst och utgiftsposter kan naturligtvis ha förändrats i positiv riktning och lett till en förbättrad ekonomisk situation.

Tabell 9:11 är uppdelad efter två dimensioner, den första är grad av kontakt med af och den andra geografisk rörlighet.

Den geografiska rörligheten är definierad på två sätt, dels som flyttning, d.v.s. byte av bostad, dels som byte av sysselsättning, i båda fallen till orter utanför regionen.

Den grupp som i störst utsträckning ansåg att de befann sig i en bättre ekonomisk situation vid undersökningstillfället än vid varvet var de som erhöll sysselsättning utan medverkan från af:s sida. I andra hand kom de som fick sysselsättning utanför regionen. Flyttargruppen var de som i något mindre utsträckning än övriga grupper angivit att de erhållit bättre ekonomiska förhållanden. De hade även i högst utsträckning angivit att de hade likartade förhållanden som vid varvet.

De som främst ansåg sig vara i en sämre situation var de som fick sysselsättning *inom* regionen.

Vid en jämförelse inom respektive dimension visar sig följande:

1. De som erhöll sysselsättning utan af:s medverkan ansåg sig i högre utsträckning vara i bättre ekonomisk situation än de som gick genom af.
2. De som flyttade från regionen i samband med att de slutade på varvet uppfattade i större utsträckning sin ekonomiska situation som bättre eller likartad den vid varvet än de som stannade inom A-regionen. Omkring 20 procent av dem som stannade uppgav en försämrad ekonomisk situation mot 14 procent för dem som flyttade.
3. De inter- och intraregionala sysselsättningsbytena skiljer sig åt på flera punkter. En högre andel av de interregionalt sysselsatta angav förbättringar och en betydligt lägre andel försämringar än de intraregionalt sysselsatta.

Slutsats

Efter en indelning av materialet i dessa två dimensioner visar det sig att det var de som fick sysselsättning på *egen hand* och som erhöll den *utanför* regionen som i första hand ansåg sig ha erhållit en förbättrad ekonomisk situation .

9.3.2. Arbete, ekonomi och bostad

Individen uppmanades att göra en sammanvägning av de tre faktorerna arbete, ekonomi och bostad och därigenom söka sammanfatta den nuvarande ekonomiska och sociala situationen jämfört med tiden på varvet. Denna sammanställning finns i tabell 9:12.

De i föregående avsnitt poängterade skillnaderna mellan olika grupper framstår än klarare vid sammanvägningen av arbete, ekonomi och bostad. De som erhöll sysselsättning utan af:s medverkan, som flyttade eller erhöll arbete utanför regionen markerade än klarare att de ansåg sig ha fått bättre förhållanden. Samtidigt ökade andelarna med förbättringar för de övriga grupperna. Den mest framträdande skillnaden, som även förstärks, är den som uppstod mellan dem som gick utanför af och dem som gick genom af till en ny sysselsättning.

Närmare 70 procent av dem som gick utanför af ansåg att de befann sig i en bättre situation, mätt med dessa tre faktorer; motsvarande andel för den andra kategorien var 55 procent.

Tabell 9:11. Förändringar i ekonomisk situation.

	Ej af		Af		Flyttat		Ej flyttat		Interreg. syssels.		Intrareg. syssels.	
Mycket bättre	25,4	63	15,3	54	27,3	58	14,6	54	20,2	57	16,4	53
Bättre	37,3		39,0		30,3		39,6		37,1		36,4	
Lika	19,4		29,0		28,8		25,5		29,2		25,5	
Sämre	7,5	17	13,7	16	12,1	14	14,6	20	10,1	12	16,4	22
Mycket sämre	9,0		2,6		1,5		5,2		2,3		5,5	
Ej uppgift	1,5		0,5		–		0,5		1,1		–	
Summa	100		100		100		100		100		100	

Tabell 9:12. Förändring av arbete, ekonomi och bostad.

	Ej af		Af		Flyttat		Ej flyttat		Interreg. syssels.		Intrareg. syssels.	
Mycket bättre	31,3	69	19,0	55	26,8	61	20,3	56	23,3	60	21,0	56
Bättre	37,3		36,3		34,3		35,9		36,7		34,7	
Lika	14,9		26,8		19,4		26,6		24,4		25,5	
Sämre	7,5	15	14,7	17	17,9	19	12,0	16	13,3	14	13,2	18
Mycket sämre	7,5		2,1		1,5		4,2		1,1		4,8	
Ej uppgift	1,5		1,1		–		1,0		1,1		1,2	
Summa	100		100		100		100		100		100	

Dessa skillnader måste, som tidigare anförts, förklaras med hjälp av *strukturella* förhållanden, dels arbetsmarknadens struktur vid olika tidpunkter, dels strukturella skillnader i arbetskraften. En annan förklaringsgrund ligger i den *selektion* som uppstod när det gällde kontakt med arbetsförmedlingen.

I tidigare avsnitt framgår att kontakt med af främst togs i de uttalade krissituationerna på varvet, åren 1962—63 och 1966—67.

Den selektiva processen bestod i att det var de personer som hade svårigheter att på egen hand få en sysselsättning som sökte sig till af, äldre arbetskraft, icke-yrkesutbildad arbetskraft o.s.v. Svårigheter att få arbete avspeglade sig i små möjligheter att få bra arbeten och att få en förbättrad ekonomisk och social situation.

Arbetsförmedlingens roll synes härvid ha varit att förmedla svårbemannade arbeten till svårplacerad arbetskraft, där utfallet för den enskilde individen varit dåligt såväl kvantitativt som kvalitativt.

Kapitel 10. Sammanfattning

Från mitten av 1950-talet har det skett en kraftig omdaning av det svenska näringslivet. Industrisysselsättningen har minskat trots en kraftig ökning av industriproduktionen. Sysselsättningen har minskat inom vissa branscher, främst textil- och beklädnadsindustri. Dessa förändringar har drabbat arbetskraften hårt genom driftsinskränkningar och företagsnedläggningar.

De effekter som uppstår i samband med en nedläggning tar sig uttryck i förändringar för såväl individ som region. Den berörda arbetskraften blir i allmänhet arbetslös i samband med den ofrivilliga omställningen. Kvinnor och äldre män är de kategorier av arbetskraften som drabbats hårdast, där en del efter en tids arbetslöshet försvinner ut ur arbetskraften. De regionala förändringarna är beroende av den regionala strukturen. I en region med god tillgång på alternativa sysselsättningsmöjligheter blir förändringarna inte så märkbara som om nedläggningen sker i en svagt differentierad region, dominerad av det nedlagda företaget. I takt med arbetsmarknadspolitikens utbyggnad har ökade insatser av samhälleliga stödåtgärder insatts i samband med driftsinskränkningar och företagsnedläggningar. De första svenska nedläggningsstudierna påbörjades i början av 1960-talet. Inriktningen av dessa studier var att söka kartlägga vad som händer arbetskraften i samband med de ofrivilliga anställningsbytena. Dessa studier har i mindre utsträckning behandlat de regionala förändringarna.

10.1. Bakgrund till undersökningen av Oskarshamns Varv

Motivet till att undersöka denna nedläggning ligger främst i den stora insatsen av stödåtgärder från samhällets sida. Två kriser inträffade vid varvet, varav den andra ledde till företagets nedläggning. Den första inträffade år 1962 då företaget varslade om avsked för 500 anställda. Den andra krisen uppstod 1967 och berörde 450 anställda de flesta äldre yrkesarbetare. För att dämpa effekterna av de båda kriserna insattes omfattande arbetsmarknadspolitiska och kommunala åtgärder, till en kostnad av omkring 100 miljoner kronor.

10.2. Syfte och metod

Syftet med undersökningen har varit att studera effekterna av företagsnedläggningen för de direkt drabbade och deras familjer samt att studera effekterna i det omgivande samhället och på den regionala arbetsmarknaden. Analysen bygger på en sammankoppling av individdata och regionala data. Utgångspunkten är en modellansats som söker att belysa samspelet mellan individens situation och möjligheter samt förhållandena på arbetsmarknaden.

De *frågeställningar* som undersökningen tar upp berör de insatta arbetsmarknadspolitiska åtgärderna och deras effekt för arbetskraft och region och åtgärdernas möjlighet att verka under olika konjunktursituationer.

Materialet till undersökningen är dels individdata erhållna genom postenkäter och dels regionala data hämtade från olika statistiska källor.

10.3. Situationen vid anställningens slut

De personer som ingår i undersökningen är ett representativt urval av dem som slutade mellan åren 1960–67. De har indelats efter när anställningen upphörde. Den första perioden benämnes inledningsfasen och omfattar åren 1960–62, den andra perioden är kontraktionsfasen, åren 1962–65 och den sista perioden åren 1966–67, nedläggningsfasen. Perioderna är valda med hänsyn till förhållandena på varvet och på den regionala och nationella arbetsmarknaden. Periodindelningen gör det möjligt att analysera åtgärdernas effekter i olika konjunkturlägen.

De yngre och medelålders slutade under kontraktionsfasen medan de äldre var kvar fram till nedläggningen. (Detta var en överenskommelse mellan representanter för företaget och de lokala fackföreningarna i samarbetskommittén, som bildades i samband med den första krisen). Varvsarbetarna var huvudsakligen yrkesarbetare, den näst största gruppen var de icke-yrkesutbildade arbetarna som grov- och diversearbetare. Man hade i allmänhet en positiv inställning till arbetsförhållandena på varvet när man tillfrågades ett antal år efter anställningens slut. De äldre uppfattade dock de fysiska påfrestningarna som mycket stora. Ett uttalat missnöje uttryckte de icke-yrkesutbildade arbetarna som arbetat en kort tid vid varvet.

Nedläggningsprocessen var utdragen över tiden och de som slutade under de olika perioderna drabbades i varierande grad av avsked på grund av arbetsbrist. Tjänstemännen och de yngre arbetarna blev i mindre utsträckning avskedade än de äldre arbetarna. De förra hann sluta innan de blev avskedade delvis på grund av att de hade alternativa sysselsättningsmöjligheter vilket de äldre saknade som stannade fram till företagets nedläggning.

10.4. De arbetsmarknadspolitiska stöden

Sökandet efter nya arbeten kom i gång på ett sent stadium. En övervägande andel

av de varvsanställda kom i kontakt med arbetsförmedlingen i samband med att de slutade på varvet. Utvecklingen mellan perioderna tyder på en ökad aktivitetsgrad från individernas sida i takt med de ökade svårigheterna att erhålla sysselsättning på den regionala arbetsmarknaden. Det direkta stöd som de varvsanställda erhöll var av anpassningskaraktär, d.v.s. förmedling av arbete och flyttningsstöd. De sysselsättningsskapande åtgärderna som upptog en övervägande del av kostnaderna för de insatta åtgärderna i regionen kom de varvsanställda till del i mindre utsträckning. Knappt en fjärdedel av dem som erhöll sysselsättning direkt efter varvet fick arbete i företag som erhållit någon form av lokaliseringsstöd. Omkring tre fjärdedelar fick ny sysselsättning efter att de slutat på varvet utan föregående stöd i andra former än förmedling av arbeten. Förmedling av arbete erhöll främst de yngre och medelålders medan de äldre som slutade under den sista perioden även erhöll beredskapsarbete.

Främst de äldre drabbades av arbetslöshet i samband med omställningen och deras genomsnittliga arbetslöshetstid var också längre än de yngres och medelålders.

10.5. Flyttningsrörelser

Enligt tidigare undersökningar är det den yngre och yrkesspecialiserade arbetskraften som flyttar i samband med anställningsbyte. Så var även fallet i denna undersökning. Det var de yngre yrkesutbildade arbetarna och tjänstemännen som flyttade. De inomregionala flyttningarna var mycket få. Avståndet synes inte ha spelat någon avgörande roll för valet av inflyttningsort. Inflyttningsort har i stället valts med hänsyn till yrkesinriktning och möjlighet att få utöva sitt yrke eller få fortsätta med liknande arbetsuppgifter. Möjlighet att erhålla nytt arbete var helt avgörande för flyttningsbeslutet och val av inflyttningsort. Återflyttningen skedde i och med det andra anställningsbytet efter varvet, främst av dem som erhållit sin sysselsättning med hjälp av arbetsförmedlingen.

10.6. Sysselsättningsförändringar över en tvåårsperiod

De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna visade sig ha svårt att verka effektivt i samband med lågkonjunkturen 1966–67 och företagets nedläggning. Undersökningspersonerna har följts under en tvåårsperiod där alla sysselsättningar och arbetslöshetsperioder noterats. Tjänstemännen erhöll varaktiga och stabila sysselsättningar. De yngre yrkesutbildade arbetarna fick ofta många kortvariga sysselsättningar med korta mellanliggande arbetslöshetsperioder. De äldre och medelålders hade till att börja med en arbetslöshetstid mellan varvet och den nya sysselsättningen och de som fortsatte att byta sysselsättning hade i allmänhet längre arbetslöshetsperioder mellan sysselsättningarna. Den största arbetslöshetsvolymen hade de som fick sysselsättning utanför regionen med hjälp av arbetsförmedlingen. Denna grupp hade haft en tids arbetslöshet inom regionen då de sökte sysselsättning men misslyckades

med detta. Arbetsförmedlingen hade små möjligheter att under de uttalade krisåren 1966–67 hjälpa dem som sökte stöd till en omedelbar sysselsättning, främst på grund av bristande tillgång på sysselsättningsmöjligheter på den regionala arbetsmarknaden. De sysselsättningar som erhölls genom af var ofta kortvariga och ledde inte till en lösning av individernas sysselsättningsproblem.

10.7. Förändring i individens ekonomiska och sociala situation

Ett sannolikt antagande som bekräftas i denna undersökning är att de som har svårigheter att erhålla sysselsättning även har svårigheter att vidmakthålla eller förbättra sin sociala och ekonomiska situation. De individer som slutade "frivilligt" och hade en relativt kort anställning vid varvet, som på egen hand kunde skaffa sig en ny sysselsättning, var de som i de flesta avseenden fick kvalitativa förbättringar av sina arbetsförhållanden. Kvalitativa försämringar drabbade dem som slutade i samband med nedläggningen av varvet, främst dem som i första hand fick omskolning eller beredskapsarbete och därefter slussades ut på den "öppna" arbetsmarknaden. Svårigheter att erhålla sysselsättning motsvarades således av små möjligheter att erhålla bra sysselsättningar. När individerna själva bedömt sin nuvarande ekonomiska situation visar det sig att de som erhöll sysselsättning på egen hand och utanför regionen var de som ansåg sig ha erhållit en förbättrad ekonomisk situation. Samma resultat uppstår när individerna gör en bedömning av arbete, ekonomi och bostadsförhållanden. De som erhöll sysselsättning utan arbetsförmedlingens medverkan och den som flyttade eller erhöll arbete utanför regionen markerade än starkare att de erhållit förbättrade förhållanden. Svårigheterna att erhålla arbete avspeglade sig i svårigheter att få bra arbete och en förbättrad ekonomisk och social situation. Arbetsförmedlingens roll synes ha varit att förmedla svårbemannade arbeten till svårplacerad arbetskraft, där utfallet för den enskilde individen i många fall varit dåligt kvalitativt som kvantitativt.

10.8. Förändringar på regional nivå

Den regionala analysen ger däremot vid handen att regionen som helhet klarade sig bättre ut ur sysselsättningskriserna. Flyttningsrörelserna avstannade en tid samtidigt som inkomstökningarna sjönk för åren kring nedläggningen. Dessa förändringar var emellertid kortvariga. År 1968 inträffade en ökad inflyttning till regionen samtidigt som inkomsterna per capita ökade kraftigt.

Under år 1968 började antalet arbetslösa att sjunka och under början av 1969 fanns det fler anmälda lediga platser än anmälda arbetslösa.

10.9. Slutsatser

Resultaten ovan kan tolkas som effekter av olika processer som sker i samband med omställningen mellan olika sysselsättningar. Dessa effekter kan sägas vara följande: urvalseffekter, struktureffekter och konjunktureffekter.

Med *urvalseffekten* avses den selektion som skedde av de varvsanställda med avseende på ålder och yrkesutbildning, t.ex. vilka som kom i kontakt med arbetsförmedlingen. De grupper som hade uttalade svårigheter att erhålla ny sysselsättning på egen hand sökte sig till arbetsförmedlingen. De resultat som arbetsförmedlingen erhöll genom sitt arbete måste således sättas i relation till de svårigheter som de grupper hade som sökte deras stöd. Vilka kategorier av arbetskraft som arbetsmarknadspolitiken kunde stödja blir delvis beroende av vilka som sökte deras stöd. Av resultaten framgår att de som erhöll stöd genom arbetsförmedlingen till ny sysselsättning i mindre utsträckning fick stabila sysselsättningar och hade en större arbetslöshetsvolym än de som gick utanför arbetsförmedlingens verksamhetsområde. Under kontraktionsfasen ledde arbetsförmedlingens verksamhet till att de som kom i kontakt med arbetsförmedlingen fick en likartad sysselsättningsutveckling som de som erhöll sysselsättning på egen hand. Däremot uppstod det klara skillnader mellan dem som slutade under den sista perioden, i ett annat regionalt arbetsmarknadsläge.

Struktureffekten innebär att olika kategorier av arbetskraft och olika ålders- och yrkesgrupper har olika möjlighet att erhålla ny sysselsättning inom eller utanför regionen. Strukturella effekter hänföres även till situationen på den regionala arbetsmarknaden d.v.s. vilka typer av arbetskraft som efterfrågas, hur den regionala näringsstrukturen förändras och i takt med denna förändringen i arbetskraftsefterfrågan.

Den övervägande andelen av de stöd som insattes i samband med kriserna var av sysselsättningsskapande natur och var ämnade att skapa sysselsättning på den regionala arbetsmarknaden. Undantaget är beredskapsarbetena som syftade till kortsiktiga sysselsättningar av den drabbade arbetskraften i industriella och allmänna beredskapsarbeten. Beredskapsarbetena sattes främst in under den sista perioden och kom de medelålders och äldre arbetarna till del. Personer som slutade under denna period erhöll däremot i liten utsträckning sysselsättning i lokaliseringsstödda företag.

De varvsanställda kom däremot i kontakt med anpassningsåtgärderna i stor utsträckning. De totala utgifterna för dessa stöd var betydligt mindre än utgifterna för de sysselsättningsskapande åtgärderna, delvis en funktion av lokaliseringsstödets utformning som en subvention av kapitalkostnaderna.

Det synes i dag existera en målkonflikt mellan ett samtidigt uppfyllande av de drabbade individernas krav på ny sysselsättning och regionala krav på ersättningsindustrier. I denna undersökning visar det sig att den kraftiga insatsen av sysselsättningsskapande åtgärder ledde till en differentiering och förstärkning av den regionala strukturen medan det var svårt att samtidigt uppfylla individernas krav på ny sysselsättning.

Konjunkturläget har en stor betydelse för individernas möjligheter att erhålla ny

sysselsättning. I en situation med låg efterfrågan på arbetskraft och en hög arbetslöshetsnivå söker sig en allt högre andel av de arbetssökande till arbetsförmedlingen för att erhålla hjälp till ny sysselsättning. Denna konjunktureffekt ger utslag för alla kategorier av arbetskraft. Konjunktureffekten leder således till att allt fler tar kontakt med arbetsförmedlingen och samtidigt leder den till att urvalseffekten blir allt mindre märkbar. Konjunkturläget inverkar även på insatsen av olika typer av arbetsmarknadspolitiska åtgärder, dels på de sysselsättningsskapande åtgärdernas fördelning på lokaliseringsstöd och beredskapsarbete, dels på relationen mellan sysselsättningsskapande och anpassningsåtgärder. Anpassningsåtgärderna hade svårigheter att verka i lågkonjunkturen med svag efterfrågan på arbetskraft, samtidigt som företagen var mindre benägna att utnyttja lokaliseringsstödet och göra nyinvesteringar. Det nya sysselsättningsstödet förefaller här ha en funktion att fylla som en subvention av arbetskraftskostnaderna som inte är direkt avhängig av en samtidig kapitalinvestering.

Slutsatsen är att de som söker arbetsförmedlingens hjälp är i behov av en intensifierad rådgivningsverksamhet från förmedlingens sida och att de kan vara i behov av stöd över en lång tidsperiod, där konjunkturläget vid tidpunkten för deras anställningsbyte förefaller att ha en avgörande betydelse för deras fortsatta sysselsättningsmöjligheter.

Genom inrättandet av anpassningsgrupperna och äldrelagarna har vissa generella möjligheter skapats att tillgodose den äldre arbetskraftens krav på sysselsättning. I regioner som drabbats av företagsnedläggning måste de lokaliseringspolitiska stöden utformas så att de leder till sysselsättning av den nedläggningsdrabbade arbetskraften. Därigenom är det möjligt att samordna individernas krav på ny sysselsättning med lokala — regionala krav på ersättningsindustrier.

English Summary

PLANT SHUT-DOWN AND LABOUR MARKET POLICY

A Study of the Employment Crises at Oskarshamn's Shipyard.

From the middle 1950's on, an extensive transformation of the Swedish economy has taken place. Employment in the manufacturing industry has decreased despite an increasing output of manufactured goods. Employment has decreased in certain industries especially textile and clothing. These changes have severely affected the labour force through cuts in production and close-downs.

The closure of enterprises affect both the individual and the region. Manpower usually becomes unemployed in connetion with the involuntary job change. Women and older men are the categories that suffer most; part of them leave the labour force after a period of unemployment. The extent to which the region is affected varies according to the regional structure. In a region with abundant alternative employment opportunities changes are not so apparent as compared to an undifferentiated region dominated by the closing firm. As manpower policy expanded, public support to alleviate the consequences of cuts in production and shut-downs have increased in scope. The first swedish studies of industrial closures were started in the early 1960's. These studies were primarily investigating what happened to the labour force when they were forced to change jobs. They have given less attention to regional changes.

Background of the study of the Oskarshamn shipyard

The grounds for investigating this closure resides mainly in the monumental effort in the form of support measures put in by the society state and local governemnt. Two crises affected the shipyard, the second one leading to closure. The first crisis occurred in 1962, when the enterprise issued a warning of lay-offs for some 500 employees. The second one occurred in 1967 and affected 450 employees, most of whom were older skilled workers. To alleviate the consequences of both crises extensive labour market policy measures and municipal support were put in at a total cost of approximately 100 million Sw. kronor.

The purpose of the enquiry has been to study the effects of the closure of the enterprise for the people directly involved and for their families, and also to study the consequences on the surrounding community and on the regional labour market. The analysis is based on the linking up of individual data and regional data. The point of departure is a tentative model aimed at sheding light on the combined effects of the individual's situation and qualifications and of labour market conditions. The issues examined in the study deal with labour market policy measures,

their impact on the labour force and on the region and their efficacy under different phases of the economic cycle. The material for the study consists mainly of individual data collected by means of mail questionnaires as well as regional data from various statistical sources.

The persons included in the study are a representative sample of those who left the shipyard between the years 1960 and 1967. They have been classified according to the period during which their employment came to an end. The first period is called the preliminary period and covers the years 1960–62, the second period is the contraction period, the years 1962–65, and the last period or shutdown period covers the years 1966–67. The periods are chosen with regard to conditions at the shipyard and on the regional and national labour markets. The division into periods permits the analysis of the impact of policies during various phases of the business cycle.

Younger and middle-aged workers left during the contracting period, while older workers stayed on until the closure (this was agreed upon by representatives from the firm and representatives from local unions in the joint committee set up during the first crisis). The shipyard employed mainly skilled workers. Most of the respondents had a positive attitude towards working conditions at the shipyard when asked about this a number of years after they had left. But older workers felt the physical strain had been severe. Dissatisfaction was expressed by unskilled workers who had been employed at the shipyard for a short period of time.

The process of closing down was drawn out and lay-offs hit those who left during the different periods in varying degree. Fewer white-collar workers and young manual workers than older manual workers were dismissed. The former could quit before the closure because, in contrast to the older workers, they had alternative employment opportunities.

Labour market policy support

Looking for a new job started at a late stage. Most shipyard employees were in touch with the labour exchange in connection with leaving their job at the shipyard. Variation between periods indicated a growing level of activity on the part of the individuals as difficulties to obtain employment on the regional labour market increased. Direct support given to the shipyard employees had the character of adjustment-promoting measures, like employment services and removal allowances. The employment-creating measures, which accounted for the larger part of the costs for public aid to the region, benefited the shipyard employees to a lesser extent. A bare quarter of those who got a job immediately got work in an enterprise that had received some sort of location grant. About three quarters obtained new employment with no other help than labour exchange services. Mainly younger and middle-aged workers obtained employment through the labour exchange, while older workers in some cases obtained public relief work. Mainly older workers were unemployed for some time in connection with the change and their unemployment periods were longer than those of younger and middle-aged persons.

Migration flows

According to earlier studies younger and skilled workers are the ones who migrate in connection with a change of employment. This was true also in this case. Young skilled workers and white-collar workers moved. Intraregional migration was very limited. Distance seems to have been relatively unimportant when selecting a new location. This was chosen with regard to occupational orientation and possibilities of using one's skills or getting the same type of work. The chance of getting a new job was the crucial factor for the decision to move and for the choice of location. Moving back occurred in connection with the second change of employment, mainly by those who had got their job through the employment services.

Changes in employment over a two-year period

Manpower programmes did not prove very efficacious during the slump of 1966–67. The respondents were followed for a two-year period and their periods of employment and of unemployment were registered. White-collar workers obtained stable and lasting employment.

The younger skilled workers often got many short employments with short spells of unemployment in between. The older and middle-aged workers were unemployed at first and those who changed jobs had longer periods of unemployment between jobs. Those who obtained employment outside the region through the labour exchange had the largest volume of unemployment. Part of this was due to the individual initially looking for a job in the region and failing to find one there. The labour exchange had small possibilities to provide immediate employment to those who applied for help in 1966–67, mainly because employment opportunities were scarce in the regional labour market. The jobs provided by the labour exchange were often of short duration and did not solve the individuals' employment problems in the long run.

Changes in the economic and social situation of the individual

One assumption which is confirmed in this study is that those who have difficulties in finding employment also find it difficult to maintain or improve their social and economic situation. The individuals who left "voluntarily", who had been employed at the shipyard for a relatively short period of time and who were able to get a new job on their own, were those who in most respects attained qualitative improvements in their conditions of work. Those who left when the enterprise shut down changed for the worse, especially those who were retrained or given relief work before changing over to the open labour market.

Difficulties in finding employment were associated with difficulties in finding satisfactory employment. When the individuals themselves assessed their present economic situation, those who got new jobs on their own and outside the region were the ones who felt they now had improved their situation in financial terms.

The same result was obtained when the individuals assessed their work, financial situation and housing conditions. Those who found employment without the intervention of the labour exchange, who moved or got jobs outside the region stressed

even more strongly that they were better off. Those who experienced difficulty in obtaining a job found it even more difficult to get a good job and a better economic and social situation. The role of the labour exchange seems to have been to provide hard-to-place manpower for hard-to-fill jobs, where the reward to the individual is poor both qualitatively and quantitatively.

Changes at regional level

A regional analysis on the contrary shows that the region as a whole came through the employment crisis without harm. Migration flows ceased for a while and the rate of growth of incomes decreased during the years around the shut-down. These changes were temporary, however. In 1968 migration *to* the region increased and per capital income rose. In 1968 the number of unemployed started to fall and early in 1969 there were more vacancies than registrered unemployed.

Conclusions

The above result can be seen as an effect of various processes associated with job changes. These effects can be categorized as follows: selection effects, structure effects and business cycle effects.

Selection effects refer to the selection of shipyard employees with regard to age and skills, e.g. those who were in touch with the labour exchange. The groups which had pronounced difficulties to find new employment went to the labour exchange.

The results achieved by the employment services must be related to the difficulties of the group which applied for assistance. Which manpower categories labour market policies help depends partly of which categories ask for help. The result show that persons who got a new job through the labour exchange obtained stable employment to a smaller extent and had a larger volume of unemployment than those who managed without the labour exchange. During the contraction phase, the employment situation of those who had recourse to the labour exchange developed along the same lines as those who got jobs on their own. In contrast to this there were clear differences between those who left the shipyard during the last phase characterized by a different situation in the regional labour market.

The structure effect means that different categories of manpower and different age and skill groups have different possibilities of getting a new job within or outside the region. Structure effects also refer to the situation on the regional labour market, i.e. what types of manpower are required, how the regional economic structure changes, and how, as a consequence, the demand for manpower changes.

Support measures put in to alleviate the effects of the crises were predominantly employment-creating measures with the purpose of creating employment opportunities in the regional labour market. The exception is public relief work aimed at short term employment of dismissed manpower. Public relief works were started mainly during the last period and concerned middle-aged and older workers.

Few persons who left the shipyard during this period obtained new employment in enterprises which had received location grants. The shipyard employees were affected by adjustment-promoting measures to a large extent. Total expenditures for

these measures were substantially lower than expenditures for employment-creating measures, partly due to the design of location policies as subsidies to capital costs.

A conflict seems to exist nowadays between the objective of responding to individuals' demand for new jobs and local/regional demands for replacement industries. This study shows that substantial employment-creating programmes led to differentiation and reinforcement of the regional structure, while at the same time individuals' demands for new jobs were hard to satisfy. The individuals' possibilities to find new employment depend to a large extent on the general economic situation. In a situation characterized by low demand for manpower and a high level of unemployment, a growing proportion of job-seekers have recourse to the labour exchange.

This business cycle effect obtains for all manpower categories. Thus, owing to the business cycle effect, more and more jobseekers get in touch with the labour exchange. At the same time, the business cycle effect reduces the selection effect. The general economic situation also affects the structure of manpower programmes, the distribution of employment-creating measures in location grants or public relief works for one, and the proportion of employment-creating measures as compared to adjustment-promoting measures for another.

Adjustment measures had little effect during the slump, as demand for manpower was low and at the same time, enterprises were not interested in making use of the possibilities to obtain location grants or in making new investments.

To summarize then, those who have recourse to the labour exchange need intensified counseling, they may even need help over a long period of time, and the general economic situation that prevails when they change jobs is of crucial importance for their prospects for finding new employment.

"Adjustment groups" and legislation have created certain possibilities to provide jobs for older workers. But location policies in favour of regions affected by shutdowns must be designed to provide jobs for the laid-off employees. This would reconcile the individuals' demand for employment with local/regional demands for replacement industries.

Appendix till kapitel 2.

Appendix 2.1.

Oskarshamnsundersökningen

Som Du kanske vet pågår det en undersökning i Oskarshamn som skall försöka att klarlägga vad som inträffade i staden och dess omgivningar i samband med de båda varvskriserna.

Undersökningen bedrives i samarbete mellan Institutet för arbetsmarknadsfrågor i Stockholm och Kulturgeografiska institutionen i Uppsala och utföres av pol.mag. Lena Gonäs, som är anställd vid institutet.

Undersökningen är helt fristående från arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Den kan däremot komma att få betydelse för de framtida arbetsmarknadspolitiska åtgärdernas utformning i samband med driftsinskränkningar. Det är nu helt nödvändigt att få synpunkter från de personer som arbetade på varvet före och under de båda kriserna.

Nu är det så att Du har blivit utvald genom en slumpmetod att deltaga i undersökningen. Din adress har spårats genom ett antal länsstyrelser, vilket varit ett mycket omfattande arbete. Det vore därför mycket sorgligt om Du inte vill deltaga. Jag är medveten om att Du kan ha slutat på varvet för många år sedan. Just detta gör emellertid att jag är mycket intresserad av Dina svar på det bifogade formuläret. Svaren är en förutsättning för att jag skall kunna genomföra undersökningen.

Jag ber därför om Ditt samarbete. Läs igenom varje fråga innan Du besvarar den och kontrollera att Du besvarat varje fråga innan Du vänder blad. När Du besvarat alla frågor Du kan, ber jag Dig att återsända formuläret i det bifogade svarskuvertet.

MED HOPP OM SAMARBETE

Lena Gonäs

Folkbokföringsnummer: .....

I. FRÅGOR OM PERSONLIGA FÖRHÅLLANDEN

1. Om Du inte är född i Oskarshamn, när flyttade Du dit första gången?
   År .....

2. Vilken skol- och yrkesutbildning har Du?
   Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ folkskola
- ☐ realskola
- ☐ folkhögskola
- ☐ yrkesskola, fackskola
- ☐ gymnasieutbildning eller motsvarande

   b. I hur många år har Du sammanlagt gått i skola?
   Antal år .....

3. Ditt civilstånd
   Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ gift, sedan .....
- ☐ ogift
- ☐ frånskild
- ☐ änka/änkling

4. Hur många personer bodde tillsammans med Dig när Du slutade på varvet?
   vuxna, antal .....
   barn, antal .....

5. Hur bodde Du när Du slutade på varvet?
   Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ insatslägenhet
- ☐ hyreslägenhet
- ☐ hyresrum
- ☐ hos Dina föräldrar
- ☐ egnahem
- ☐ annan form, nämligen .....

6. Hur stor var Din bostad när Du slutade på varvet?
   Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ 1 rum
- ☐ 1 rum + kokvrå el. kök
- ☐ 2 rum + kök
- ☐ 3 rum + kök
- ☐ 4 rum + kök
- ☐ annan storlek, nämligen .....

Besvara varje fråga innan Du vänder blad.

7. Hur stor hyra/kostnad hade Du per månad för Din bostad när Du slutade på varvet? (inkl. vatten och värme)

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ mindre än 200 kr/mån.
- ☐ 200-300 "
- ☐ 300-400 "
- ☐ 400-500 "
- ☐ mer än 500 "

8. Var bodde Du när Du slutade på varvet?

Gata: ..... Ort: .....

9. Hur lång resväg hade Du från bostaden till varvet?

Antal kilometer: ..... Antal minuter: .....

10. Hur färdades Du till varvet?

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ gick till fots
- ☐ cyklade
- ☐ buss
- ☐ bil
- ☐ moped
- ☐ annat sätt, nämligen .....

11. Förvärvsarbetade någon eller några av de övriga familjemedlemmarna när Du slutade på varvet?

- ☐ ja
- ☐ nej

12. Hur stor var Din inkomst före skatt från varvet året innan Du slutade där?

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ mindre än 10 000 kr/år
- ☐ 10-15 000 "
- ☐ 15-20 000 "
- ☐ 20-30 000 "
- ☐ 30-40 000 "
- ☐ mer än 40 000 "

13. Hur stor inkomst hade de övriga familjemedlemmarna som Du delade bostad med, vid samma tidpunkt?

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ mindre än 10 000 kr/år
- ☐ 10-15 000 "
- ☐ 15-20 000 "
- ☐ 20-30 000 "
- ☐ 30-40 000 "
- ☐ mer än 40 000 "

Besvara varje fråga innan Du vänder blad.

14. Ägde Du och/eller Din familj följande kapitalvaror?
Sätt ett kryss i lämplig ruta

- ☐ bil
- ☐ sommarstuga, var ....
  .....

15. Erhöll Du och Din familj några samhälleliga stöd eller bidrag året innan Du slutade på varvet?

- ☐ ja
- ☐ nej

b. Om ja, vilka?
Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ bostadsbidrag
- ☐ förtids-sjukpension
- ☐ annat bodrag, nämligen
  .....

II. SITUATIONEN PÅ VARVET

16. Hur kom det sig att Du började på varvet?
Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ goda löneförmåner
- ☐ trevlig arbetsplats
- ☐ trevliga arbetskamrater
- ☐ påverkan genom bekanta
- ☐ ingen annan syssel-
  sättningsmöjlighet
- ☐ slump
- ☐ andra orsaker, nämligen
  .....

17. Fanns det några andra jobb som Du valde emellan?

- ☐ ja
- ☐ nej

b. Om ja, vilka?
.....

18. Vilka arbetsuppgifter hade Du under Din tid på varvet? .....
....
.....

19. Hade Du någon personlig uppfattning om varvets framtida utveckling när Du slutade där sista gången?
Ange med några korta meningar Din uppfattning: .....
....
.....
.....

Besvara varje fråga innan Du vänder blad.

20. Var Du fackligt aktiv under Din tid på varvet?

☐ ja
☐ nej

21. Blev Du korttidspermitterad någon gång, dvs. permitterad på 14 dagar eller liknande?

☐ ja
☐ nej

b. Om ja, hur många gånger

.....

22. Om Du ser tillbaka på Din tid på varvet hur uppfattar Du nu att arbetsförhållandena var under de sista åren Du arbetade där?

Ringa in lämpligt alternativ	ja, i högsta grad		ja, i ngn mån	obest.	snarast inte	nej inte alls
a. Tycker Du att arbetet var alltför fysiskt påfrestande?	1	2	3	4	5	
b. Tycker Du att arbetet var alltför hetsigt och jäktigt?	1	2	3	4	5	
c. Kunde Du påverka arbetstakten och arbetets uppläggning i tillräcklig grad?	1	2	3	4	5	
d. Var arbetet tillräckligt omväxlande och intressant för Dig?	1	2	3	4	5	
e. Var standarden på redskap och verktyg goda?	1	2	3	4	5	
f. Hade Du god kontakt med arbetsledningen?	1	2	3	4	5	
g. Hade Du god kontakt med Dina arbetskamrater?	1	2	3	4	5	
h. Var företagets personalpolitik bra enligt Din mening?	1	2	3	4	5	
i. Tycker Du att Du hade bra betalt för Ditt arbete på varvet i förhållande till Dina arbetskamrater?	1	2	3	4	5	
j. Tycker Du att Du hade bra betalt för Ditt arbete i förhållande till övrig industri i Oskarshamn?	1	2	3	4	5	

III. SITUATIONEN VID ANSTÄLLNINGENS SLUT

23. Varför slutade Du på varvet?
Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ Avskedad på grund av arbetsbrist
- ☐ andra orsaker, nämligen .....

24. Hade Du tänkt byta arbete i alla fall?

- ☐ ja
- ☐ nej

25. Kom Du i kontakt med arbetsförmedlingen i samband med att Du slutade på varvet?

- ☐ ja
- ☐ nej

FRÅGORNA 26-28 BESVARAS AV DE SOM KOM I KONTAKT MED ARBETSFÖRMEDLINGEN. ÖVRIGA GÅR TILL FRÅGA 28.

26. När kom Du i kontakt med arbetsförmedlingen?
Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ innan Du slutat på varvet
- ☐ efter Du slutat på varvet

27. Hur kom Du i kontakt med arbetsförmedlingen?
Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ kontaktade själv arbetsförmedlingen
- ☐ kontaktades av arbetsförmedlingen

28. Gjorde Du själv några försök att få arbete utan hjälp av arbetsförmedlingen och/eller arbetsförmedlarna?

- ☐ ja
- ☐ nej

b. Fick Du något arbetserbjudande genom Din egen aktivitet?

- ☐ ja
- ☐ nej

FRÅGA 29 BESVARAS AV SAMTLIGA

29. Hur fick Du Ditt nya arbete efter att Du slutat på varvet?
Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ genom arbetsförmedl.
- ☐ genom egen försorg
- ☐ på annat sätt, nämligen .....
  .....

Besvara varje fråga innan Du vänder blad

FRÅGORNA 30-32 BESVARAS AV DE SOM HADE KONTAKT MED ARBETSFÖRMEDLINGEN.
ÖVRIGA GÅR TILL FRÅGA 33.

30. Hur uppfattar Du arbetsförmedlingens insats med att söka skaffa dig ett lämpligt arbete?

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ de lyckades bra
- ☐ de lyckades rättså bra
- ☐ obestämd
- ☐ de lyckades mindre bra
- ☐ de lyckades inte alls

31. Vilka andra stöd fick Du genom arbetsförmedlingen?

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ flyttningsstöd
- ☐ omskolning
- ☐ vidareutbildning
- ☐ företagsutbildning
- ☐ beredskapsarbete
- ☐ skyddad sysselsättning

32. Vad tycker Du om de stöd som Du fick genom arbetsförmedlingen?

a. Vilka stöd tycker Du var bra? .....

b. Vilka stöd tycker Du var mindre bra? ....

.....

BESVARAS AV SAMTLIGA.

33. a. Blev Du arbetslös efter det att Du slutat på varvet?

- ☐ ja
- ☐ nej

b. Om ja, hur länge? ..... månader

FRÅGORNA 34-42 BESVARAS AV DE SOM FLYTTADE FRÅN OSKARSHAMN I SAMBAND MED ATT DE SLUTADE PÅ VARVET. ÖVRIGA GÅR TILL FRÅGA 42.

34. Vart flyttade Du? ....

35. När flyttade Du? .....

36. Varför flyttade Du?

Kryssa i en eller flera rutor.

- ☐ hade redan arbete på den nya orten
- ☐ väntade att få arbete på den nya orten
- ☐ tänkte flytta i alla fall
- ☐ svårt att få arbete i Oskarshamn
- ☐ familjen ville flytta
- ☐ skulle få bättre bostad
- ☐ andra orsaker, nämligen ... .

37. Skulle Du ha stannat kvar i Oskarshamn om Du erhållit motsvarande anställning där?

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ ja, absolut
- ☐ ja, kanske
- ☐ vet ej
- ☐ knappast troligt
- ☐ nej, absolut inte

38. Hade Du stannat kvar om Du erhållit arbete i Oskarshamn men blivit tvungen att byta yrke?

Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ ja, absolut
- ☐ ja, kanske
- ☐ vet ej
- ☐ knappast troligt
- ☐ nej, absolut inte

39. Hur många gånger har Du flyttat sedan Du lämnade Oskarshamn? .....

40. Har Du flyttat tillbaka?

- ☐ ja
- ☐ nej

b. Om ja, när? .....

41. Varför flyttade Du tillbaka? ....
.....

42. Om Du inte flyttat tillbaka, skulle Du vilja göra det?

- ☐ ja
- ☐ nej

Besvara varje fråga innan Du vänder blad.

FRÅGORNA 43-44 BESVARAS AV DE SOM INTE FLYTTADE I SAMBAND MED ATT DE SLUTADE VID VARVET. ÖVRIGA GÅR TILL FRÅGA 45.

43. Funderade Du på att flytta i samband med att Du slutade på varvet?

- ☐ ja
- ☐ nej

44. Varför flyttade Du inte?
Sätt kryss i en eller flera rutor.

- ☐ hade löfte om ny anställning i Oskarshamn
- ☐ väntade att få ny anställning i Oskarshamn
- ☐ familjen ville stanna
- ☐ trivdes för bra för att flytta
- ☐ hade inte råd att flytta
- ☐ måste sälja vårt egnahem
- ☐ andra orsaker, nämligen ...
  .....

BESVARAS AV SAMTLIGA

45. Vad trodde Du om möjligheterna att få ny anställning i Oskarshamn?
Sätt ett kryss i lämplig ruta.

- ☐ lätt att få arbete på en gång
- ☐ skulle gå att få arbete efter ett tag
- ☐ vet ej
- ☐ svårt att få arbete även efter en tids arbetslöshet
- ☐ omöjligt att få nytt arbete

46. Hade Du haft möjligheter att klara Dig och Din familj ekonomiskt under ett par månader av arbetslöshet efter det att Du slutat på varvet?

- ☐ ja
- ☐ nej
- ☐ vet ej

Besvara varje fråga innan Du vänder blad.

IV. UPPGIFTER OM DE NYA ANSTÄLLNINGSFÖRHÅLLANDENA

47. Vilka anställningar har Du haft efter det att Du slutade på varvet fram till den 1.1.1970?

Fyll i nedanstående tabell med uppgifter om företagets namn, ort, arbetsuppgifter och anställningstid.

	Företagets namn	Ort	arbetsuppgifter	anställ-ningstid
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				

48. Var arbetade Du två år efter det att Du slutat på varvet?

Företagets namn: .....

Adress: ....

49. Om Du jämför det arbete Du har nu med det arbete Du hade på varvet, hur tycker Du då att Ditt nuvarande arbete är?

	Ringa in lämpligt alternativ	ja, i högsta grad	ja, i någon mån	obest.	snarast inte	nej inte alls
a.	Tycker Du att Ditt nuvarande arbete är mer fysiskt påfrestande?	1	2	3	4	5
b.	Innebär Ditt nuvarande arbete mer hets och jäkt från Din sida?	1	2	3	4	5
c.	Kan Du i högre grad påverka arbetstakten och arbetets uppläggning ?	1	2	3	4	5
d.	Är Ditt nuvarande arbete mer omväxlande och mer intressant?	1	2	3	4	5
e.	Är standarden på redskap och verktyg bättre?	1	2	3	4	5
f.	Har Du bättre kontakt med arbetsledningen i Ditt nuvarande arbete?	1	2	3	4	5
g.	Har Du bättre kontakt med Dina arbetskamrater?	1	2	3	4	5
h.	Har företaget en bättre personalpolitik?	1	2	3	4	5
i.	Tycker Du att Du har bättre betalt för Ditt arbete i Din nuvarande anställning?	1	2	3	4	5

Besvara alla frågor innan Du vänder blad.

V. PERSONUPPGIFTER EFTER DET ATT DU SLUTAT PÅ VARVET

50. Var har Du bott sedan Du slutade på varvet?
Ange ort och tidsperiod.
.....
.....

51. Har Du vidareutbildat Dig sedan Du slutade på varvet?
☐ ja
☐ nej

52. Hur många bor/bodde tillsammans med Dig i Din bostad?
a. 1.1.1970?
antal ..... vuxna
antal ..... barn
b. två år efter att Du slutat på varvet?
antal ..... vuxna
antal ..... barn

53. Om Du jämför Dina nuvarande bostadsförhållanden med dem Du hade när Du arbetade på varvet, hur uppfattar Du att de har förändrats?

Ringa in lämpl. alternativ	ökat	lika	minskat
a. bostadens storlek	1	2	3
b. bostadskostnaden/månad	1	2	3
c. bostadens standard	1	2	3
d. Din resväg från bostaden till arbetet	1	2	3

54. Hur stor var Din inkomst före skatt?
a. under 1969
☐ mindre än 10 000
☐ 10-15 000
☐ 15-20 000
☐ 20-30 000
☐ 30-40 000
☐ mer än 40 000
b. två år efter att Du slutat på varvet?
☐ (samma alternativ)

55. Hur stor inkomst före skatt hade de övriga familjemedlemmarna?
a. under 1969: ... .
b. två år efter att Du slutat på varvet? .....

56. Erhöll Du och Din familj några samhälleliga stöd?
a. under 1969?
☐ bostadsbidrag
☐ förtids-sjukpension
☐ annat bidrag, nämligen ....
b. två år efter att Du slutat på varvet?
☐ (samma alternativ)

Besvara varje fråga innan Du vänder blad.

57. Om Du jämför Din nuvarande ekonomiska situation med den Du hade när Du arbetade på varvet, hur har den förändrats?

Är den

- ☐ mycket bättre
- ☐ bättre
- ☐ lika
- ☐ sämre
- ☐ mycket sämre

58. Om Du skulle försöka att göra ett omdöme om Ditt arbete, Dina ekonomiska förhållanden och Din bostadssituation. Hur tycker Du då att Din nuvarande situation är i förhållande till när Du arbetade på varvet?

- ☐ mycket bättre
- ☐ bättre
- ☐ lika
- ☐ sämre
- ☐ mycket sämre

TACK FÖR HJÄLPEN.

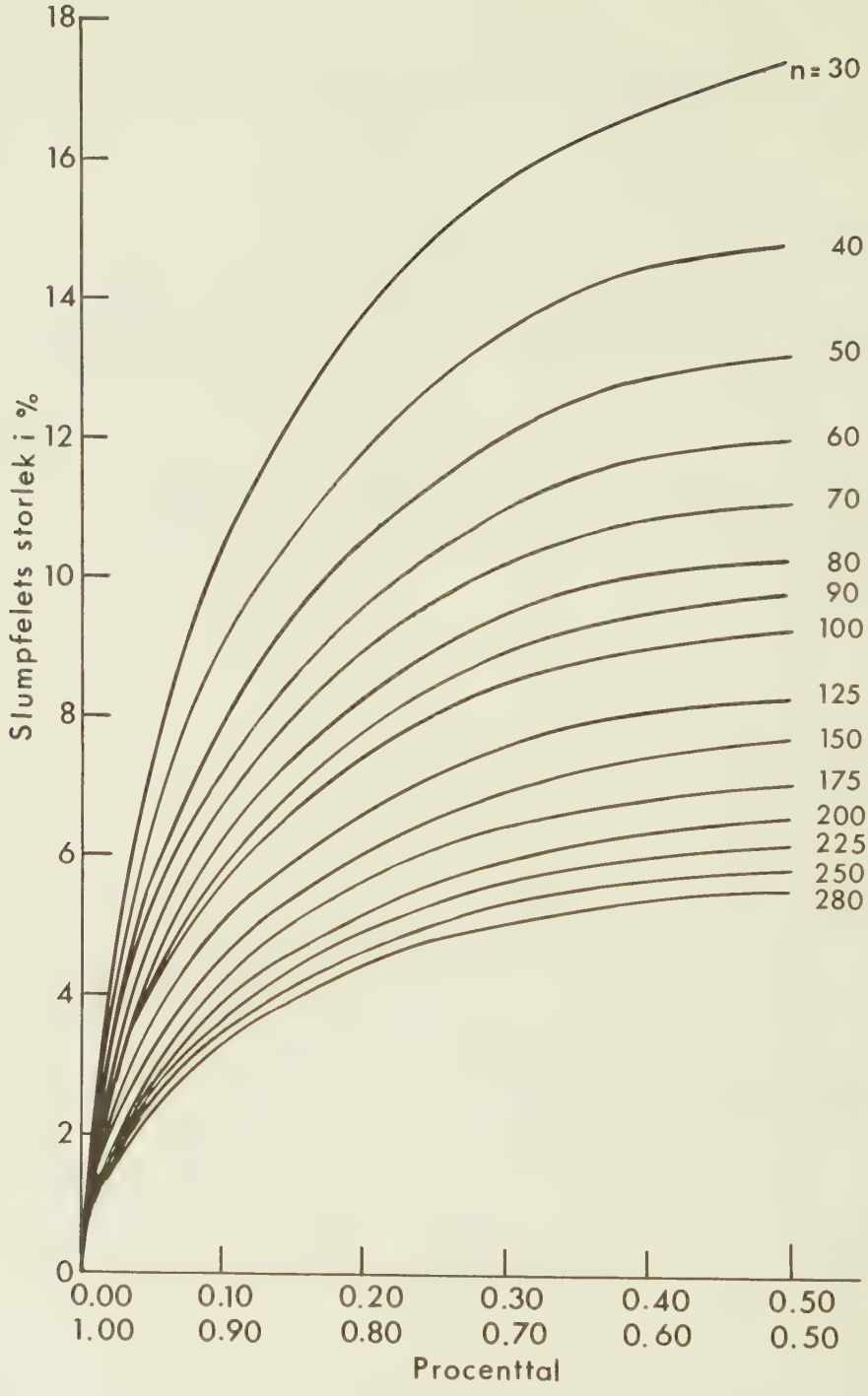

Appendix Figur 2:8. Slumpfelets storlek för procenttal vid olika urvalsstorlek och nivå för procenttalet.

Appendix till kapitel 4

Appendix 4:1. Oskarshamns A-region, tätorterna inom varje kommunblock, antal invånare 1965, centralitetsgrad enligt Godlunds metod.

	Antal invånare 1965	Centralitet enligt Godlund
1. *Oskarshamnsblocket.*		
Oskarshamn	15.465	>10
Kristdala	1.159	< 4
Påskallavik	878	< 4
Figeholm	720	< 4
Emsfors	450	< 4
Fårbo	374	< 4
Misterhult	250	< 4
2. *Högsbyblocket.*		
Högsby	1.670	4–5,9
Berga	896	< 4
Ruda	838	< 4
Fågelfors	605	< 4
Fagerhult	384	< 4
Grönskåra	270	< 4
3. *Mönsteråsblocket.*		
Mönsterås	5.028	6,0–9,9
Blomstermåla	1.713	< 4
Timmernabben	754	< 4
Fliseryd	681	< 4
Ålem	607	< 4
Finsjö	256	< 4
Ålems kyrkby	251	< 4
Sandbäckshult	221	< 4

Källa: Länsplanerarsektionen i Kalmar Län.

Appendix till kapitel 6

Appendix Tabell 6:15.
Grupp 1: Yrkesarbetare yngre än 35 år.

Stöd	Period 1		Period 2		Period 3		Summa	
Arbetsförmedling	6	37,5	23	53,5	21	67,7	50	54,3
Omskolning + företagsutbildning	1	6,3	5	11,6	3	9,7	9	9,8
Beredskapsarbete			1	2,3	1	3,2	2	2,2
Summa stöd	7	43,8	29	67,4	25	80,6	61	66,3
Ej stöd	9	56,3	14	32,6	6	19,4	29	31,5
Ej uppgift							2	2,2
Totalt	16	100	43	100	31	100	92	100
Sysselsättning i redan existerande stödföretag	2	13,3	10	27,0	1	3,7	13	16,5
Nylokaliserade företag			3	8,1	1	3,7	4	5,1
Ej stödföretag	13	86,7	24	64,9	25	92,6	62	78,5
Summa	15	100	37	100	27	100	79	100

Appendix Tabell 6:16.
Grupp 2: Yrkesarbetare 35–49 år.

Stöd	Period 1	Period 2	Period 3	Summa	
Arbetsförmedling		15	9	24	77,4
Omskolning + företagsutbildning		1	1	2	6,5
Beredskapsarbete			1	1	3,2
Summa stöd		16	11	27	87,1
Ej stöd		4		4	12,9
Ej uppgift					
Totalt		20	11	31	100
Sysselsättning i redan existerande stödföretag		2		2	7,1
Nylokaliserade företag		2	2	4	14,3
Ej stödföretag		15	7	22	78,6
Summa		19	9	28	100

Appendix Tabell 6:17.
Grupp 3: Yrkesarbetare, 50 år och äldre.

Stöd	Period 1	Period 2	Period 3		Summa	
Arbetsförmedling		2	14	41,2	16	39,0
Omskolning + företagsutbildning			3	8,8	3	7,3
Beredskapsarbete			9	26,5	9	22,0
Summa stöd		2	26	76,5	28	68,3
Ej stöd			4	11,8	4	9,8
Ej uppgift						
Pensionerade + förtidspens.		5	1	2,9	6	14,6
Sjukskrivna			3	8,8	3	7,3
Totalt		7	34	100	41	100
Sysselsatta i redan existerande stödföretag		2	1		3	15,0
Nylokaliserade företag			1		1	5,0
Ej stödföretag			16		16	80,0
Summa		2	18		20	100

Appendix Tabell 6:18.
Grupp 4: Icke-yrkesarbetare, 35 år och äldre.

Stöd	Period 1	Period 2		Period 3		Summa	
Arbetsförmedling	1	7	33,5	5	41,7	13	37,1
Omskolning		5	23,8	2	16,6	7	20,0
Beredskapsarbete		2	9,5	5	41,7	7	20,0
Skyddad syssels.		1	4,8			1	2,9
Summa stöd	1	15	71,4	12	100	28	80,0
Ej stöd		5	23,8			5	14,3
Pensionerade	1	1	4,8			2	5,7
Totalt	2	21	100	12	100	35	100
Sysselsatta i redan existerande stödföretag		1				1	5,6
Nylokaliserade företag		1				1	5,6
Ej stödföretag	1	10		5		16	88,9
Summa	1	12		5		18	100

Appendix Tabell 6:19.
Grupp 5: Tjänstemän.

Stöd	Period 1	Period 2		Period 3		Summa	
Arbetsförmedling		21	64	6	46	27	47
Omskolning + företagsutbildning				3	23	3	5
Summa stöd		21	64	9	69	30	52
Ej stöd	11	6	18	4	31	21	36
Ej uppgift	1	1	3			2	3
Pensionerade + förtidspens.		5	15			5	9
Totalt	12	33	100	13	100	58	100
Sysselsatta i redan existerande stödföretag	1	1	4	3	30	5	10
Nylokaliserade företag		1	4			1	2
Ej stödföretag	10	25	93	7	70	42	88
Summa	11	27	100	10	100	48	100

Appendix Tabell 6:20. Andel arbetslösa fördelade efter ålder och slutperiod. I procent av respektive åldersgrupp.

	Period			
	1	2	3	Totalt
Ålder				
19–34		25	42	28
35–49		30	63	44
50–		32	77	60
Totalt	6	28	61	39

Appendix Tabell 6:21. Genomsnittlig arbetslöshetstid efter varvet fram till den första sysselsättningen, efter ålder och slutperiod.

	Period		
	1 2	3	Totalt
Ålder			
19–34	2,0	2,3	2,2
35–49	2,8	3,4	2,9
50–	5,5	3,6	3,9
Totalt	3,1	3,1	3,1

Appendix Tabell 6:22. Andel arbetslösa och genomsnittlig arbetslöshetstid efter yrke.

	Andel arbetslösa	Genomsnittlig arbetslöshetstid
Yrke		
00–29 tjänstemän	20	5,6
40–69	40	2,5
75 verkstads- och byggnadsmetall-arbetare	43	3,2
76 elektroarbete	15	1,5
77 träarbete	64	3,5
78 målningsarbete	100	1,0
79 byggnads- och anläggningsarbete	67	3,0
80–87	37	1,0
88–89 stuveri- och lagerarbete	46	3,2
90–99 Servicearbete	70	2,5
Totalt	39	3,1

Appendix Tabell 7:10. Inflyttningslän.

Län:	Grupp 1 antal	%	Grupp 2 antal	%	Grupp 3 antal	%	Grupp 4 antal	%	Grupp 5 antal	%	Totalt antal	%	Övriga antal	%
01, 02 Stockholms	3	12	1		2		–		1	3	8	12	1	
03 Uppsala	–		–		–		–		–		–			
04 Södermanlands	–		–		–		–		–		1	1	1	
05 Östergötlands	2	8	–		–		–		2	6	4	6		
06 Jönköpings	1	4	–		–		–		2	6	3	4		
07 Kronobergs	2	8	–		–		–		–		2	3		
08 Kalmar	6	24	1		–		3		7	22	18	26	1	
09 Gotlands	–		–		–		–		–		–			
10 Blekinge	2	8	–		–		–		7	22	9	13		
11 Kristianstads	1	4	–		–		–		–		1	1		
12 Malmöhus	5	19	–		–		1		5	18	12	17	1	
13 Hallands	–		–		–		–		–		–			
14 Göteborgs o. Bohus	2	8	1		–		–		4	13	7	10		
15 Älvsborgs	–		–		–		–		1	3	1	1		
16 Skaraborgs	–		–		–		–		1	3	1	1		
17 Värmlands	–		–		–		–		–		–			
18 Örebro	1	4	–		–		–		1	3	2	3		
	25	100	3		2		4		31	100	69	100	4	
flytt	25	27	3	10	2	5	4	12	31	53	69	25	4	17
ej flytt	67	73	28	90	39	95	30	88	27	47	210	75	19	83
Totalt i gruppen	92		31		41		34		58		279		23	

Appendix Tabell 7:11. Uppgivna flyttningsorsaker.

Orsak till flyttning		Grupp 1	Grupp 2	Grupp 3	Grupp 4	Grupp 5
Hade arbete	1	10	2	1	4	16
Väntade arbete	2	3	–	–	–	–
Tänkte flytta i alla fall	3	–	–	–	–	2
Svårt att få arbete i Oskarshamn	4	3	–	–	–	1
Familjen ville flytta	5	–	–	–	–	2
Skulle få bättre bostad	6	–	–	–	–	–
Andra orsaker	7	1	–	–	–	3
	12	1	–	–	–	1
	13	1	–	–	–	–
	14	3	1	–	–	2
	15	–	–	–	–	–
	16	–	–	–	–	1
	17	–	–	–	–	–
	145	1	–	–	–	–
	146	1	–	–	–	1
	147	–	–	–	–	1
Ej uppgift				1		2
Totalt		25	3	2	4	31

Appendix Tabell 7:12. Uppgivna flyttningsorsaker.

Orsak till flyttning		Ålder		
		– 34 år	35–49 år	50 år –
Hade arbete	1	20	7	8
Väntade arbete	2	3	–	–
Tänkte flytta i alla fall	3	–	2	–
Svårt att få arbete i Oskarshamn	4	3	1	–
Familjen ville flytta	5	2	–	–
Skulle få bättre bostad	6	–	–	–
Andra orsaker	7	3	–	–
	12	2	–	–
	13	1	–	–
	14	6	2	–
	15	–	–	–
	16	1	–	–
	17	–	–	–
	145	1	–	–
	146	1	–	1
	147	–	–	1
Ej uppgift		2	–	1
Totalt		45	12	11

Appendix Tabell 7:13. Uppgivna flyttningsorsaker.

Orsak till flyttning		Yrke			
		Tjänstemän	Yrkesutbildade arbetare	Icke yrkesutb. arbetare	Övriga
Hade arbete	1	16	13	4	2
Väntade arbete	2	–	3	–	–
Tänkte flytta i alla fall	3	2	–	–	–
Svårt att få arbete i Oskarshamn	4	1	3	–	–
Familjen ville flytta	5	2	–	–	–
Skulle få bättre bostad	6	–	–	–	–
Andra orsaker	7	2	1	–	
	12	1	1	–	–
	13	–	1	–	–
	14	2	4	2	–
	15	–	–	–	–
	16	1	–	–	–
	17	–	–	–	–
	145	–	1	–	–
	146	1	1	–	–
	147	1	–	–	–
Ej uppgift		2	1	–	–
Summa		31	30	6	2

Appendix Tabell 7:14. Sammanställning av den stegvisa rörligheten för de som inte flyttade i det första steget.

	Steg 1							
	Ny anst. ej kont. med af	Ny anst. kont. med af	Omskol-ning	Föret. utbild-ning	Bered-skaps-arb.	Skydd. syssel-sättn.	Pens. o sjuk-skriv.	Summa
Kvar i 1:a steget	42	37	–	4	1	–	17	101
Kvar i 2:a steget	5	20	1	–	9	1	1	37
Kvar i 3:e steget	5	11	11	–	5	–	–	32
Kvar i 4:e steget	1	9	6	–	1	–	–	17
Kvar i 5:e steget	1	2	2	–	1	–	–	6
6:e steget	4	11	1	–	1	–	–	17
Totalt	58	90	21	4	18	1	18	210

Appendix Tabell 7:15. Sammanställning av den stegvisa rörligheten för de som flyttade i det första steget.

	Steg 1				
	Till länet		Till övriga riket		
	Kontakt med af	Ej kontakt med af	Kontakt med af	Ej kontakt med af	Summa
Kvar i 1:a steget	–	1	–	1	2
Kvar i 2:a steget	3	3	4	4	14
Kvar i 3:e steget	1	2	7	2	12
Kvar i 4:e steget	5	1	13	2	21
Kvar i 5:e steget	1	–	8	3	12
6:e steget	1	–	2	3	6
Totalt	11	7	34	15	67

Appendix till kaptiel 8

Appendix Tabell 8:7. Komplexa och enkla byten, samt kontakt med af för de följande sysselsättningarna.

	1:a sysselsättning					
Byte av: 2:a syssels.	Ej kontakt med af utanför reg.	Ej kontakt med af inom reg.	Kontakt med af utanför reg.	Kontakt med af inom reg.	Ej kontakt med af	Kontakt med af
yrke + när. gren	7	5	12	16	12	28
yrke	2	4	5	3	6	8
när. gren	6	2	21	16	8	37
enb. ort	8		10		8	10
ingen förändr.	–	2	–	10	2	10
pens.	–	1	–	3	1	3
Summa	23	14	48	48	37	96
3.e syssels						
yrke + när. gren	3	1	2	10	4	12
yrke	4	1	4	3	5	7
när. gren	2	1	12	16	3	28
enb. ort	7	–	13	–	7	13
ingen förändr.	–	4	–	10	4	10
pens.	–	–	–	–	–	–
Summa	16	7	31	39	23	70
4.e syssels.						
yrke + när. gren	1	2	4	9	3	13
yrke	–	1	1	2	1	3
när. gren	–	2	8	17	2	25
enb. ort	4	–	4	–	4	4
ingen förändr.	–	–	–	5	–	5
pens.	–	–	–	–	–	–
Summa	5	5	17	33	10	50

Appendix Tabell 8:8. Antalet sysselsättningar två år efter anställningens slut på varvet.

	Yrkesutbildade arbetare –35 år								
	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	Summa
Ej kontakt med af									
1	2	2	3	2	2	2	1	1	15
2	–	3	1	1	–	–	1	2	8
3	–	1	2	–	–	–	–	–	3
4	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5	–	–	–	–	–	–	–	–	–
6	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Summa	2	6	6	3	2	2	2	4	27
Totala antalet kontakt med af									
1	1	–	3	8	2	–	–	3	17
2	1	3	7	–	4	–	1	3	19
3	–	2	–	3	1	–	–	3	9
4	–	–	1	–	–	–	1	9	11
5	–	–	–	–	–	–	1	1	2
6	–	–	1	–	–	–	–	–	1
9	–	–	–	–	–	–	1	–	1
Summa	2	5	12	11	7	–	4	19	60
	Yrkesutbildade, 35–49 år								
Ej kontakt med af									
0	–	–	–	1	–	–	–	–	1
1	–	–	–	–	–	1	–	–	1
Summa	–	–	–	1	–	1	–	–	2
Totala antalet kontakt med af									
1	–	–	1	1	3	–	1	2	8
2	–	–	–	2	1	–	–	1	4
3	–	–	–	2	1	1	–	4	8
4	–	–	1	1	–	–	–	1	3
5	–	–	–	1	–	–	–	2	3
Summa	–	–	2	7	5	1	1	10	26

	Yrkesutbildade, 50 år –								
Ej kontakt med af									
1	–	–	–	–	–	–	–	1	1
6	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Summa	–	–	–	–	–	–	–	2	2
Totala antalet kontakt med af									
1	–	–	–	–	–	1	1	4	6
2	–	–	–	–	–	–	–	10	10
3	–	–	–	–	–	1	–	7	8
4	–	–	–	–	–	–	–	3	3
7	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Summa	–	–	–	–	–	2	1	25	28
	Icke yrkesutbildade, 35 år–								
Ej kontakt med af									
1	–	–	1	–	2	1	–	–	4
3	–	–	1	–	–	–	–	–	1
Summa	–	–	2	–	2	1	–	–	5
Totala antalet kontakt med af									
1	–	–	1	–	5	–	–	1	7
2	–	1	1	1	2	1	–	3	9
3	–	–	2	–	–	–	2	2	6
Summa	–	1	4	1	7	1	2	6	22
	Tjänstemän								
Ej kontakt med af									
1	2	4	–	3	–	1	–	1	11
2	–	–	–	–	–	1	–	1	2
4	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Summa	2	4	–	3	–	2	–	3	14
Totala antalet kontakt med af									
1	1	–	-	2	7	1	1	3	15
2	–	–	–	1	2	2	–	4	9
3	–	–	–	–	–	–	–	1	1
4	–	–	–	–	–	–	1	–	1
Summa	1	–	–	3	9	3	2	8	26

Appendix till kapitel 9

Appendix. Tabell 9:13. Kontakt med arbetsförmedlingen. Procentuell fördelning.

	Period 1		2		3	
	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969
Inkomstklass						
-10^1	22	11	16	9	2	6
10^1-15^1	44	–	21	5	5	8
15^1-20^1	11	11	45	17	38	10
20^1-30^1	11	56	6	38	47	60
30^1-40^1	–	11	5	11	2	10
40^1-	–	–	5	15	3	3
ej uppgift	11	11	3	6	2	3
Summa	100	100	100	100	100	100

Appendix. Tabell 9:14. Ej kontakt med af. Procentuell fördelning.

	Period 1		2		3	
	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969
Inkomstklass						
-10^1	26	–	7	3	19	6
10^1-15^1	32	–	17	3	–	31
15^1-20^1	11	16	62	10	13	13
20^1-30^1	11	26	14	38	44	38
30^1-40^1	–	21	–	28	13	6
40^1-	5	11	–	14	6	6
ej uppgift	16	26	–	3	6	–
Summa	100	100	100	100	100	100

Appendix. Tabell 9:15. Flyttade i samband med anställningens slut på varvet. Procentuell fördelning.

	Period 1		2		3	
	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969
Inkomstklass						
-10^1	22	–	11	3	–	–
10^1-15^1	39	–	17	11	–	7
15^1-20^1	11	11	36	3	40	–
20^1-30^1	6	33	11	28	33	60
30^1-40^1	–	17	8	14	13	20
40^1-	6	11	11	33	13	13
ej uppgift	17	28	6	8	–	–
Summa	100	100	100	100	100	100

Appendix. Tabell 9:16. De som inte flyttade i samband med anställningens slut på varvet. Procentuell fördelning.

	Period 1		2		3	
	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969	Inkomst vid anst. slut på varvet	Inkomst under år 1969
Inkomstklass						
-10^1	31	8	14	9	7	8
10^1-15^1	39	–	22	3	5	12
15^1-20^1	8	15	55	17	33	11
20^1-30^1	15	38	7	37	49	53
30^1-40^1	–	15	2	15	2	7
40^1-	–	–	–	5	2	3
ej uppgift	8	23	–	14	3	7
Summa	100	100	100	100	100	100

Appendix.

Tabell 9:17. Jämförelse mellan nuvarande förhållanden och situationen på varvet. Uppdelat efter antal anställningsår på varvet.

	Anställningstid														
	0–5 år			5–10 år			10–15 år			15 –20 år			20– år		
	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej	Ja	Obest.	Nej
a) Arbetet mer fysiskt påfrest.	37	9	46	44	3	49	23	11	60	37	–	47	35	5	33
b) Arbetet innebär mer hets och jäkt	56	3	33	60	8	29	51	2	40	50	3	30	36	2	36
c) I högre grad påverka arbetstakt o arbetsuppläggn.	76	4	11	62	6	29	51	11	34	50	3	30	22	9	42
d) Arbetet mer omväxlande och intressant	65	4	24	71	11	14	53	13	28	47	7	30	22	8	39
e) Bättre kontakt med arbetsledn.	63	11	15	59	16	21	34	45	11	47	13	23	36	14	22
f) Bättre kontakt med arbetskamr.	58	16	14	54	30	10	30	51	9	43	17	23	38	25	9
g) Företaget har en bättre personalpol.	43	24	20	37	27	30	21	62	9	33	30	20	19	22	31
h) Bättre betalt för arbetet	76	–	14	60	11	24	51	9	34	53	3	27	31	9	33

Källor och litteratur

Otryckta källor

Oskarshamns Varvs arkiv:
Brev och andra handlingar, lönelistor
Länsstyrelser i riket:
Personaviregister
Pastorsämbeten:
Fyttningsböcker
Arbetsförmedlingen i Oskarshamn:
Mittmånadsrapporter över arbetslöshet och lediga platser, registeruppgifter.
Länsarbetsnämnden i Kalmar:
Företagsräkningar
Försäkringskassan i Kalmar:
Registeruppgifter
Enskilda företag:
Löneregisterdata
Statistiska centralbyrån:
Flyttningsstatistik (råtabeller)
Protokoll:
Från samarbetskommittén vid Oskarshamns Varv
Från konkursförvaltaren.

Litteratur

Andvända förkortningar:

Af	Arbetsförmedlingen
AMS	Arbetsmarknadsstyrelsen
HMSO	Her Majesty's Stationary Office. London
LAN	Länsarbetsnämnden
LO	Landsorganisationen
PA-rådet	Personaladministrativa rådet
SCB	Statistiska Centralbyrån

Aiken, M., Ferman, L.A., & Sheppard, H.G., *Economic Failure, Alienation and Extremism.* The University of Michigan. Ann Arbor 1968.

AMS. Arbetsförmedlingsbyrån.

– Rapport angående åtgärder i samband med driftfedläggelse under tiden januari 1968 - mars 1969 vid 46 företag. Sept. 1969.

– Rapport angående åtgärder i samband med driftsnedläggelse vid Holmens Bruks AB, sektor Textil (YFA) i Norrköping. Jan. 1972.

– Rapport angående åtgärder i samband med driftsnedläggelse vid Skofabriks AB Oscaria i Örebro. April 1972.

AMS. Berättelser angående verksamheten under budgetåret 1968/69 och 1969/70.

AMS. Meddelande från utredningsbyrån.

– 1967:30. Vissa resultat från en begränsad uppföljningsstudie vid några företag som lagts ned under 1966.

– 1968:17. Yrkesrörlighet och geografisk rörlighet i samband med anställningsbyte.

– 1968:37. Driftsnedläggelsernas och driftsinskränkningarnas konsekvenser för arbetskraften.

– 1968:43. Vissa resultat från en utvidgad nedläggningsstudie bland de anställda vid några företag som lagts ned under 1966.

– 1969:32. Några uppgifter om kvinnor som drabbats av nedläggningarna av MAB och EL IWO.

– 1972:20. Några konsekvenser av ett antal driftsomläggningar under åren 1966–1970.

AMS. Några uppgifter om åtgärder och kostnader för lösandet av sysselsättningsförhållandena i Oskarshamn till följd av AB Oskarshamns Varvs nedläggning av sin varvsrörelse. LAN i Kalmar 1965.

AMS. PM angående riktlinjer för det fortsatta arbetet vid avvecklingen av varvsrörelsen vid AB Oskarshamns Varv. LAN i Kalmar 1963.

AMS. PM angående sysselsättningsförhållandena i Oskarshamn. LAN i Kalmar 1967.

AMS. Redogörelse för arbetsmarknads- och lokaliseringsåtgärder, sysselsättningsläge- och sysselsättningsutveckling m.m. i Oskarshamn. LAN i Kalmar 1968.

AMS. En redogörelse för omfattning och innehåll i det för lösandet av sysselsättningsförhållandena i Oskarshamn vidtagna åtgärder. LAN i Kalmar 1965.

AMS. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Oskarshamn 1960–69 samt arbetsmarknadssituationen i Oskarshamn i mars 1969. LAN i Kalmar 1969.

AMS. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Oskarshamn 1960–1969 samt arbetsmarknadssituationen i Oskarshamn i augusti 1969. Af i Oskarshamn 1969.

Arbetslivet i Kris och förvandling. Red. av C. von Otter, Stockholm 1970.

Archibald, G. C., Regional multiplier Effects in the U.K. *Oxford Economic Papers.* 19 (1967):1.
Berger, S., *Företagsnedläggning – Konsekvenser för individ och samhälle.* Geografiska regionstudier nr 9. Utg. av Kulturgeografiska institutionen, Uppsala 1973.
Bergström, B., *Studie beträffande konsekvenserna av en fabriksnedläggelse för den berörda arbetspersonalen.* Sociologiska institutionen. Lund 1966.
Bogue, D.J., & Thompson, W.S., Migration and Distance. *American Sociological Review* 14 (1949):2.
Bunge, M., *Scientific research I:* The search for a system. Berlin 1967.
Carlsson, G., *Social Mobility and Class Structure.* Lund studies in Sociology. Lund 1958.
Cole, J.P., & King, C.A., *Quantitative Geography,* London 1970.
Cost-benefit aspects of manpower retraining. HMSO. London 1970.
Cramér, H., *Sannolikhetskalkylen och några av dess användningar.* Uppsala 1956.
Dahlberg, Å., *Arbetsmarknadsutbildning – verkningar för den enskilde och samhället.* Umeå universitet 1972.
Dahlberg, Å., *Ett försök till kvantifiering av rumsliga preferenser i samband med flyttningsstimulans.* Rapport nr 6 i projektet: Geografisk rörlighet sociala och ekonomiska effekter. Umeå universitet 1972.
Dalenius, T., *Modern surveymetodik.* En översikt. Intern handbok. Utg. av SCB nr. 8.
Design for Desicion-making. Utg. av Economic Council of Canada. Sept. 1971.
Downs, R.M., Geografic Space Perception, past approaches and future prospects. *Ur "Progress in Geography"* 2(1970).
Dunlop, J.T., *The Theory of Wage Determination.* London 1957.
Eriksson, R., *Uppväxtförhållanden och social rörlighet.* Stockholm 1971.
Ersson, O., & Holm, E., *Bo-pendla-arbeta.* Glesbygdsforskningen. Rapport nr 18. Utg. av Umeå universitet 1971.
Folk- och Bostadsräkningen 1960 del IX. SCB. Stockholm 1964.
Folk- och Bostadsräkningen 1965 del IV. SCB. Stockholm 1967.
Förändring och trygghet. Utg. av AMS. Stockholm 1967.
Gardell, B., *Produktionsteknik och arbetsglädje.* Stockholm 1971. Meddelande från PA-rådet nr. 63.
Gerger, T., *Investigations into Migrations of manpower.* Geografiska Annaler. 1968:1, ser. B.
Gerger, T., *Den svenska arbetskraftens flyttningar, en litteraturöversikt.* AMS. Meddelande från Utredningsbyrån 1967:38.
Gerger, T., *Den svenska arbetskraftens flyttningar i mitten av 1960-talet.* AMS. Meddelande från Utredningsbyrån 1968:6.
Gerger, T., *Västervik. A Migration Study.* Geografiska Annaler 1966:2, ser. B.
Gerger, T., *Den yrkesutbildade arbetskraftens flyttningsmönster och yrkesval.* En intensivstudie på material från Gotlands, Västmanlands och Norrbottens län. Meddelande från Utredningsbyrån. 1967:16.
Gerger, T., *Den yrkesverksamma befolkningens interregionala nettoflyttning i Sverige i början på 1960-talet.* Meddelande från Utredningsbyrån 1967:9.
Godlund, S., *Busstrafikens framväxt och funktion i de urbana influensfälten.* Lund 1956.
Hardin, E., *Benefit-Cost analysis of occupational training programs, a comparison of recent studies.* Proceedings of a North American Conference May 1961.
Hedquist, F., *Lokaliseringsstödets sysselsättningseffekt inom stödområdet.* Glesbygdsforskningen rapport nr. 16. Utg. av Umeå Universitet 1970.
Hobbs, A.H., Specificity and Selective migration. *American Sociological Review* 7 (1942):6.
Hägerstrand, T., Migration and Area. Ur *"Migration in Sweden".* Lund Studies in Geography, ser. B. Human Geography nr. 13.
Isard, W., *Methods of Regional Analysis:* An Introduction to Regional Science. Massachusetts 1960.
Jakobsson, A., *Omflyttningen i Sverige 1950–60.* Monografiserie 5 i anslutning till Folk- och Bostadsräkningen 1960. Utg. av SCB och Bostadsstyrelsen.
Johansson, Karl-Johan, *Nedläggningen av Oskarshamns varv.* Institutionen för ekonomisk-historia. Uppsala 1968.

Johansson, S., *Om Levnadsnivåundersökningen.* Stockholm 1970.
Johansson, S., Socialpsykologiska synpunkter på ekonomisk löneteori. *Sociologisk forskning* 3 (1968).
Johansson, S., Välfärdsbegrepp och välfärdsmätning. *Statistisk tidskrift* 1972:2.
Johansson, S.O., & Olsson, S., *Flyttningsströmmens sammansättning och flyttningens förlopp.* Rapport 1. Sociologiska institutionen. Göteborg 1968.
Jungnerbolagets årsrapporter 1960—1965.
Kahn, H.R., *Repercussions of Redunancy.* A Local Study. London 1964.
Klaassen, L.H., *Area and economic and social redevelopment.* OECD. Paris 1965.
Klaassen, L.H., & Drewe, P., *Migration policy in Europe.* Dordrecht 1973.
Kungl. Maj:ts prop. 1966:52.
Kungl. Maj:ts prop. 1970:70.
Ladinsky, J., The geographical mobility of professional and technical manpower. *Journal of Human resources* 11(1967):4.
Lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden. SFS 1971:202.
Lansing, J.B., & Mueller, E., *The Geographic Mobility of Labor.* University of Michigan. Ann Arbor 1967.
Lowry, I., *Migration and Metropolitan Growth.* Two Analytical Models. Los Angeles 1966.
Länsplanering 1967. Kalmar län. Utg. av Länsstyrelsen i Kalmar 1968.
Länsprogram 1970. Kalmar län. Utg. av Länstyrelsen i Kalmar 1971.
Lövgren, E., *The Geographical Mobility of Labour.* Geografiska Annaler 1956, häfte 4.
McCormick, B.J., & Smith, E.O., *The Labour Market.* London 1968.
Meidner, R., *Svensk arbetsmarknad vid full sysselsättning.* Stockholm 1954.
Meidner, R., & Andersson, R., *Arbetsmarknadspolitik och stabilisering.* Stockholm 1973.
Meidner, R., & Niklasson, H., *Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik.* Lund 1970.
Microeconomic foundations of employment and inflation theory. Edit. by E. Phelps, New York 1970.
Nordisk Yrkesklassificering. Utg. av AMS, Stockholm 1965.
Nourse, H.O., *Regional Economics.* New York 1968.
Nyrén, L., *Omställningar och anpassningsproblem på arbetsplatsen. Lilla LO 3.* Utg. av LO, Stockholm 1969.
Näringsliv i omvandling. SNS. Stockholm 1964.
Ohlström, B., *Kockumsrapporten.* Falköping 1970.
Olsson, G., *Distance and Human Interaction. A Migration Study.* Meddelande från Uppsala universitets geografiska institution. Ser. A. nr. 204.
Parnes, H.S., *Research on Labor Mobility.* Social Science Research Council. Bulletin 65. New York 1954.
Persson, L., & Sundbom, L., *Bortfallsproblemet i en survey-undersökning.* En empirisk studie av bortfallet i låginkomstutredningens levnadsnivåundersökning. Sociologiska institutionen. Uppsala 1970.
Perline, M.M., & Presley, R.M., Mobility of unemployed engineers: A case study. *Monthly Labor Review* 96 (1973):5.
Peterson, W., *Arbetsmarknadspolitik i praktisk tillämpning.* Rapport från PA-rådet 0025 70.
Peterson, W., Vad kostar en företagsnedläggning den drabbade arbetskraften? Ur *"Arbetslivet i kris och förvandling".* Red. av C. v. Otter. Stockholm 1971.
PM från länsplanerarsektionen vid länstyrelsen i Kalmar län. 1968.
Pred, A., *Postscript* to Hägerstrand, T., Innovation Diffucion as a spatial process. Chicago 1967.
Regionalekonomiska meddelanden från Inrikesdepartementet 1971:1.
Rees, A., & Schultz, G.P., *Workers and Wages in an Urban Labor Market.* Chicago 1970.
Rehn, G., The problems of stability: An Analysis and some policy proposals. Ur *"Wages policy under full employment".* Edit. by R. Turvey. London 1952.
Reid, G.L., Job Search and the Effectiveness of Job-Finding Methods. *Industrial and Labour Relations Review.* 25(1972):4.

Reynolds, L.G., *Labor Economics and Labor relations.* New York 1959.
Rundblad, B., *Arbetskraftens rörlighet.* Stockholm 1964.
Rundblad, B., Arbetsmarknad och anpassning. Ur *"Teknisk förändring och arbetsanpassning".* Stockholm 1966.
Rundblad, B., *Rörlighet under kris.* Sociologiska institutionen. Göteborg 1963.
Ryhope: A pit closes. A study in redeployment. London 1970.
Schwind, P.J., *Migration and Regional Development in the United States 1950–1960.* The University of Chicago. Department of Geography Research Paper No. 133. Chicago 1971.
Sheppard, H.L., *New Perspectives On Old Workers.* Kalamazoo 1971.
Sheppard, H.L., & Belitsky, H.A., *The Job Hunt.* Baltimore 1966.
Sheppard, H.L., & Belitsky, A.H., *Promoting Job Finding Success for the Unemployed.* Washington 1968.
Sheppard, H.L., Ferman, L.A., & Faber, S., *Too Old to Work, To Young to Retire:* A Case Study of a Permanent Plant Shutdown. U.S. Senate Special Committee on Unemployment Problems 1960.
Statistik rörande arbetslöner. Anvisningar 1962. Utg. av Sveriges Verkstadsförening.
Statistiska Meddelanden. Am utg. av SCB.
Stouffer, A.A., Intervening opportunities and Competing Migrants. *Journal of Regional Science* 2(1960):1.
Swedner, H., *Sociologisk metod.* Lund 1969.
Sveriges Verkstadsförenings kvartalsstatistik över löner vid företag anslutna till Sveriges Verkstadsförening.
Technical change and manpower planning. OECD, Paris 1967.
Uddevallarapporten. Utg. av Företagsdemokratidelegationen, utvecklingsgruppen vid Uddevallavarvet AB. Stockholm 1971.
Unemployment and structural change. ILO, Geneva 1962.
Wages and Labour Mobility, OECD, Paris 1965.
Vanderkamp, J., The Effect of Out-Migration on Regional Employment. *The Canadian Journal of Economics.* 3(1970):4.
Vargen-undersökningen. En företagsnedläggning och dess konsekvenser för arbetstagarna. Stockholm 1966. (*Fackföreningsrörelsen och den tekniska utvecklingen. Delstudie 7*).
Wilcock, R.C., Employment Effects of a Plant Shutdown in a Depressed Area. *Monthly Labor Review* 80 (1957):9, s. 1047–52.
Williamsson, J.G., Regional Inequality and the Process of National Development: A Description of the Pattern. Ur *"Regional Analysis".* Edit. by L. Needleman, Penguin 1968.
Wolpert, J., Behavioral Aspects of the Decision to Migrate. *Regional Science Association Papers 15* (1965).
Årsbok för Sveriges kommuner 1960–1971. Utg. av SCB.
Öberg, S., *Lokaliseringsstödets regionala fördelning.* Urbaniseringsprocessen nr 14.
Öhman, B., *Arbetsmarknadspolitikens utveckling 1948–69.* AMS. Meddelande från utredningsbyrån 1970:17.

Tabellförteckning

Tab. 1:1.	Sammanställning av ett antal undersökningar angående konsekvenser av företagsnedläggningar för den berörda arbetskraften. Procentuell fördelning på sysselsättningsstatus	13
Tab. 2:1.	Resultat av postenkäten	45
Tab. 3:1.	Orderstock för Oskarshamns Varv 1960–65	56
Tab. 3:2.	Det statliga lånet	58
Tab. 3:3.	Arbetsförmedlingens sammanställning över de från varvet avskedade efter 1967-06-26	61
Tab. 3:4.	Iordningställande av industrimark	62
Tab. 3:5.	Nyetablerade företag 1963–65 i Oskarshamn	64
Tab. 3:6.	Fördelning av det lokaliseringspolitiska stödet	64
Tab. 3:7.	Nylokaliserade företag efter 1967	65
Tab. 3:8.	Kostnader för AMS + stat + kommun i samband med åtgärder för att lösa sysselsättningskriserna i Oskarshamn. 1000-tal kronor	66
Tab. 4:1.	Folkmängd i regionens kommunblock 1968–01–01	70
Tab. 4:2.	Dagbefolkning i procent av nattbefolkning	70
Tab. 4:3.	Regionens pendlare i förhållande till förvärvsarbetande nattbefolkning 1965. Utpendling efter inpendlingskommun	71
Tab. 4:4.	Förändring av antalet anställda inom olika branscher för åren 1957–68	81
Tab. 4:5.	De absoluta förändringarna av antalet industrisysselsatta inom Oskarshamns kommunblock 1957–68.	81
Tab. 4:6.	De absoluta förändringarna av antalet industrianställda inom Mönsterås och Högsby kommunblock 1957–68	82
Tab. 4:7.	Procentuell förändring av realinkomst mellan 1960–69	84
Tab. 4:8.	Inkomstspridning mellan blocken inom Oskarshamns A-region mätt med det vägda spridningsmåttet V_w	85
Tab. 5:1.	De relativa arbetslöshetstalen och förändring i antalet lediga platser	88
Tab. 5:2.	Undersökningspersonerna fördelade på slutperiod	89
Tab. 5:3.	Ålder vid anställningens slut	90
Tab. 5:4.	De varvsanställdas skolutbildning	91
Tab. 5:5.	Ålder vid anställningens slut och skolutbildning	91
Tab. 5:6.	Civilstånd	92
Tab. 5:7.	Boendeform och slutperiod	92
Tab. 5:8.	Ålder och boendeform vid anställningens slut	93
Tab. 5:9.	Genomsnittlig lön för olika grupper (kr/tim)	95
Tab. 5:10.	Genomsnittlig timförtjänst i 1967 års lönenivå	95
Tab. 5:11.	Genomsnittlig månadslön för tjänstemän	97
Tab. 5:12.	Fördelning på inkomstklasser	97
Tab. 5:13.	Yrkesgrupper och slutperiod	100

Tab. 5:14.	Yrkesgrupper och ålder vid anställningens slut	101
Tab. 5:15.	Arbetsförhållandena för de varvsanställda. Procent inom resp. slutperiod	105
Tab. 5:16.	Genomsnittligt antal anställningsår och uppfattning om arbetsförhållandena	107
Tab. 5:17.	Antal km mellan bostad och arbetsplats	110
Tab. 5:18.	Avstånd mellan bostad och arbetsplats för personer som slutade under olika perioder	110
Tab. 6:1.	Varvsanställdas kontakt med af, med uppdelning på slutperioder	111
Tab. 6:2.	Tidpunkt för kontakt med af och slutperiod, i procent	112
Tab. 6:3.	Varvsanställda som själva tog kontakt med af eller blev kontaktade, uppdelade på slutperiod. I procent av dem som kom i kontakt med af	112
Tab. 6:4.	Erhållet arbete genom af eller genom egen aktivitet, uppdelat på slutperiod, i procent	113
Tab. 6:5.	Åldersfördelning för dem som gick genom af och dem som gick utanför	115
Tab. 6:6.	Flyttningsstöd och antal flyttande uppdelade på slutperiod	115
Tab. 6:7.	Varvsanställda i olika typer av företag	116
Tab. 6:8.	Givna arbetsmarknadspolitiska stöd fördelade på stödformer och slutperioder	117
Tab. 6:9.	Gruppering av de varvsanställda efter yrke och ålder	118
Tab. 6:10.	Yrke-åldersgrupp och arbetslöshet	126
Tab. 6:11.	Arbetslösa mellan varvet och den nya anställningen i procent av dem som erhöll ny anställning i det första steget uppdelat på kontakt med af eller ej	128
Tab. 6:12.	Genomsnittlig arbetslöshetstid i månader för de arbetslösa uppdelat på kontakt med af eller ej	128
Tab. 6:13.	Andel arbetslösa bland dem som erhöll andra stöd än arbetsförmedling	129
Tab. 6:14.	Den genomsnittliga arbetslöshetstiden i månader för dem som erhöll andra stöd än arbetsförmedling	129
Tab. 7:1.	Flyttare fördelade på slutperiod	133
Tab. 7:2.	Flyttningsorsaker	140
Tab. 7:3.	Yrke och villkor 1, att de stannat kvar i Oskarshamn om de erhållit en anställning där som motsvarade den de fick i inflyttningsorten	142
Tab. 7:4.	Det första steget	147
Tab. 7:5.	De som erhöll nytt arbete som första sysselsättningsform	147
Tab. 7:6.	Andra steget för dem som flyttade	148
Tab. 7:7.	Andra steget för dem som inte flyttade i det första steget	149
Tab. 7:8.	Det tredje steget	151
Tab. 7:9.	Tredje steget för dem som stannade kvar	151
Tab. 8:1.	Sysselsättningsförändring under två år efter anställningens slut på varvet	159

Tab. 8:2. Komplexa och enkla byten, samt kontakt med af i samband med den första anställningen 161

Tab. 8:3. Genomsnittlig sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym i antal månader 162

Tab. 8:4. Arbetslöshetsvolym för olika stödgrupper 162

Tab. 8:5. Arbetslöshetsvolym under två år efter anställningens slut på varvet . 164

Tab. 8:6. Sysselsättnings- och arbetslöshetsvolym för olika ålders- och yrkesgrupper 167

Tab. 9:1. Förändring i bostadens storlek 172

Tab. 9:2. Förändring i bostadskostnad, kronor per månad 172

Tab. 9:3. Förändring av bostadens storlek, kostnad och standard, för dem som flyttade och dem som stannade (procent) 172

Tab. 9:4. Genomsnittlig timersättning för f.d. varvsarbetare 2:a kvartalet 1969 174

Tab. 9:5. Flyttare – icke-flyttare, genomsnittlig timtjänst 2:a kvartalet 1969 174

Tab. 9:6. Inter- och intraregional sysselsättning i samband med anställningens slut på varvet och genomsnittlig timersättning 2:a kvartalet 1969 . 175

Tab. 9:7. Kontakt med af eller ej, genomsnittlig timersättning 175

Tab. 9:8. Jämförelse mellan nuvarande arbetsplatsförhållanden och situationen på varvet, med uppdelning på slutperiod i procent av dem som slutade under respektive period 179

Tab. 9:9. Jämförelse mellan de nuvarande förhållandena och situationen på varvet. Uppdelat efter stödformer, i procent av antalet inom gruppen . 181

Tab. 9:10. Jämförelse mellan de nuvarande arbetsförhållandena och situationen på varvet, uppdelat efter geografisk rörlighet, i procent av antalet inom gruppen 184

Tab. 9:11. Förändringar i ekonomisk situation 187

Tab. 9:12. Förändring av arbete, ekonomi och bostad 187

TABELLER I APPENDIX

Tab. 4:1. Oskarshamns A-region, tätorterna inom varje kommunblock, antal invånare 1965, centralitetsgrad enligt Godlunds metod 213

Tab. 6:15. *Grupp 1:* Yrkesarbetare yngre än 35 år 214

Tab. 6:16. *Grupp 2:* Yrkesarbetare 35–49 år 215

Tab. 6:17. *Grupp 3:* Yrkesarbetare, 50 år och äldre 216

Tab. 6:18. *Grupp 4:* Icke-yrkesarbetare, 35 år och äldre 217

Tab. 6:19. *Grupp 5:* Tjänstemän 218

Tab. 6:20. Andel arbetslösa fördelade efter ålder och slutperiod. I procent av respektive åldersgrupp 218

Tab. 6:21. Genomsnittlig arbetslöshetstid efter varvet fram till den första sysselsättningen, efter ålder och slutperiod 219

Tab. 6:22. Andel arbetslösa och genomsnittlig arbetslöshetstid efter yrke 219

Tab. 7:10. Inflyttningslän 220

Tab. 7:11. Uppgivna flyttningsorsaker 221

Tab. 7:12. Uppgivna flyttningsorsaker 222

Tab. 7:13. Uppgivna flyttningsorsaker 223
Tab. 7:14. Sammanställning av den stegvisa rörligheten för de som inte flyttade i det första steget 224
Tab. 7:15. Sammanställning av den stegvisa rörligheten för de som flyttade i det första steget 224
Tab. 8:7. Komplexa och enkla byten, samt kontakt med af för de följande sysselsättningarna 225
Tab. 8:8. Antalet sysselsättningar två år efter anställningens slut på varvet .. 226
Tab. 9:13. Kontakt med arbetsförmedlingen. Procentuell fördelning 228
Tab. 9:14. Ej kontakt med af. Procentuell fördelning 228
Tab. 9:15. Flyttade i samband med anställningens slut på varvet. Procentuell fördelning 229
Tab. 9:16. De som inte flyttade i samband med anställningens slut på varvet. Procentuell fördelning 229
Tab. 9:17. Jämförelse mellan nuvarande förhållanden och situationen på varvet. Uppdelat efter antal anställningsår på varvet 230

Figurförteckning

Fig. 1:1. Samspel mellan individ och arbetsmarknad. Faktorer som påverkar individernas möjligheter att erhålla ny sysselsättning 16
Fig. 1:2. Interaktion mellan individ och omgivning 24
Fig. 1:3. Regionala sysselsättningseffekter av olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder 34
Fig. 1:4. Rörelser på den regionala arbetsmarknaden 37
Fig. 2:1. Avgränsning av problemområdet 41
Fig. 2:2. Källor och individdata 43
Fig. 2:3. Uppdelning av bortfallet i olika poster. Stora formuläret 46
Fig. 2:4. Sammanfattande källredovisning 49
Fig. 2:5. Individens situation 51
Fig. 2:6. Kontakt med arbetsförmedlingen och erhållen arbetsmarknads-politiska stöd 52
Fig. 2:7. Den etappvisa analysmetodiken 54
Fig. 4:1. Oskarshamns A-region, kommunikationsleder, pendlingsradie samt andel av resp. kommuns utpendling som går till Oskarshamns kommunblock 69
Fig. 4:2. Totala antalet flyttningar inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket och övriga områden 73
Fig. 4:3. Antal in- och utflyttare mellan Oskarshamnsblocket och regionen, länet samt övriga riket 1962–69 73
Fig. 4:4-12. Antal flyttningar inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket, uppdelat på åldersklasser för åren 1962–67 75–78

Fig. 4:13. Antal kvinnor som flyttat inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet samt övriga riket 1962–67 80
Fig. 4:14. Antal män som flyttat inom Oskarshamnsblocket och mellan blocket, länet och övriga riket 1962–67 80
Fig. 4:15. Procentuell förändring av realinkomst per capita åren 1960–69 85
Fig. 5:1. Antal arbetslösa (årsgenomsnitt) och antal lediga platser. Oskarshamns A-region 1960–1970 89
Fig. 5:2. Undersökningspersonerna uppdelade efter slutår 89
Fig. 5:3. Antal varvsanställda fördelade på boendekommun, vid anställningens slut. Oskarshamns A-region 109
Fig. 6:1. Situationen efter "det första steget" från varvet, i procent av samtliga 121
Fig. 6:2. Situationen efter "det första steget". De som slutade under period 1 121
Fig. 6:3. Situationen efter "det första steget". De som slutade under period 2 122
Fig. 6:4. Situationen efter "det första steget". De som slutade under period 3 122
Fig. 6:5. Kumulativ fördelning av de varvsanställda efter antal arbetslösa månader 124
Fig. 6:6. Kumulativ fördelning av de varvsanställda inom de olika yrkes- och åldersgrupper fördelade efter antal arbetslösa månader 127
Fig. 7:1. Schematisk framställning av antagna rörlighetsskillnader som uppstår mellan dem som flyttar (intra- och interregionalt) och dem som inte flyttar 132
Fig. 7:2. Totala flyttningen 135
Fig. 7:3. Flyttare, grupp 5, tjänstemän 137
Fig. 7:4. Flyttare, grupp 1, yrkesutbildade yngre än 35 år 139
Fig. 8:1. Modell över individens alternativ vid anställningens slut 153
Fig. 8:2. *Grupp:* Utanför arbetsförmedlingens verksamhet i den första sysselsättningen 156
Fig. 8:3. *Grupp:* Den första sysselsättningen noterad hos arbetsförmedlingen 156
Fig. 8:4. *Grupp:* Omskolade i det första steget 157
Fig. 8:5. *Grupp:* Beredskapsarbete i det första steget 157
Fig. 8:6. *Grupp:* Övriga + ej uppg. i det första steget 157
Fig. 9:1. Ny anställning noterad hos af, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser år 1969 176
Fig. 9:2. Ny anställning ej noterad hos af, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser år 1969 176
Fig. 9:3. Icke-flyttare, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser, år 1969 .. 177
Fig. 9:4. Flyttare, inkomsttagare fördelade på inkomstklasser, år 1969 177

FIGURER I APPENDIX

Fig. 2:8. Slumpfelets storlek för procenttal vid olika urvalsstorlek och nivå för procenttalet 212

GEOGRAFISKA REGIONSTUDIER

Utgivna av Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet

Nr 1 Uppsala med omnejd. (The County of Uppsala with Environs.)
Del I: Gerd Enequist och Lennart Hartin: Folkmängd, odling och industri. (Distributions of population, cultivated areas and manufactoring industries.) 1958.
Del II: Björn Bosæus: Resor till arbete och service. Regionindelning. (Travel to work and service. Regional division.) 1958.

Nr 2 Uppsala län. (The County of Uppsala.)
Inga Söderman: Jordbruksnedläggelse och storleksrationalisering 1951–1961. (Changes in number and size of farms in Uppsala County 1951–1961.) 1963.

Nr 3 Maj Ohre: Förorter i Mälar-Hjälmarområdet. (Suburbs in the Mälar-Hjälmar region.) 1966.

Nr 4 Hans Aldskogius: Studier i Siljansområdets fritidsbebyggelse. (Studies in the Geography of Vacation House Settlement in the Siljan Region.) 1968.

Nr 5 Maj Ohre-Aldskogius: Folkmängdsförändringar och stadstillväxt. En studie av stora och medelstora stadsregioner. (Population Change and Urban Sprawl. A study of Large and Middle Size City Regions.) 1968.

Nr 6 Hans Aldskogius: Modelling the Evolution of Settlement Patterns: Two Studies of Vacation House Settlement. 1969.

Nr 7 Hans Ländell: Marknad och distrikt. Metodstudier med anknytning till företagslokalisering. (Market and Market Areas. Some Methods of Analysing the Location of Economic Activity.) 1972.

Nr 8 Hans Ländell: Analyser av Partihandelns lokalisering. (Analysis of the Location of Wholesale Trade.) 1972.

Nr 9 Sune Berger: Företagsnedläggning – konsekvenser för individ och samhälle. (Plant shut down – consequences for man and society.) 1973.

Nr 10 Lena Gonäs: Företagsnedläggning och arbetsmarknadspolitik. En studie av sysselsättningskriserna vid Oskarshamns varv. (Plant Shut-Down and Labour Market Policy. A Study of the Employment Crises at Oskarshamn's Shipyard.) 1974.